

ἙΠΕΙΡΩΤΙΚὴ ἙΣΤΙΑ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΖ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Ίδιοκτησία - Διευθυντής
1954—56
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956—73
† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
Ίδιοκτήτης - Διευθυντής
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
Γεν. Ήπιμέλεια:
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
(ἐτήσια)

Ήσωτερικὸν Δρχ. 2.000
Νομ. Προσώπων & Ὁργανι-
σμῶν, Τραπεζῶν » 3.000
Κοινοτήτων & Σχολείων » 3.000
Ήξωτερικὸν Δολλ. 40
Τιμὴ τεύχους Δρχ. 500

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς
(Ἀθήνα)
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ
(Θεσ/νίκη)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ
(Ἰάσιον Ρουμανίας)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ

Ἐμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ» Ὁδὸς Μελετίου Γεωργάφου 53, Ἰωάννινα, Τηλ. 26-659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Πάνου Δημ. Τζιόβα	: Ἡ νεώτερη πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων	Σελ. 449
Γιώργου Θωμά	: Ἀνέκδοτα ἀφοριστικά κείμενα τοῦ Βόλου (ἱστορ. στοιχεῖα)	» 456
Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	: Τὸ Ἡπειρωτικὸ Ἐκστρατευτικὸ Σῶμα στὴν Κρήτη (ἱστορικὴ πραγματεία)	» 460
Διονύση Μιτάκη	: Ἐποικισμὸς Ἡπειρωτῶν στὸ Βραχῶρι (ἱστορ. πραγματεία)	» 468
Βασιλείου Κ. Θεολογίτη	: Ἡμερολόγιον ἀπὸ τὸν πόλεμον 1912—1913 (ἱστορικὰ στοιχεῖα)	» 481
Στυλ. Κ. Σιωμοπούλου	: Ἡ Συνθήκη τῆς Φοινίκης (ἱστορικὴ μελέτη)	» 486
Μαρίας Μαρινέσκου	: Ὁ γάμος στὸν βαλκανικὸ ὥρῳ (λαογρ. μελέτη)	» 491
Ἀντωνίου Ν. Βενέτη	: Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Λεῖα Φιλιππῶν (λαογρ. στοιχεῖα)	» 497
Δημοτικά	: Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθονταν — Στὴ Σκάλα τοῦ Ἀντικλοῦ	» 502
Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε	: Ὁ παροιμιακὸς λόγος στὸν Καπετὰν Μιχαήλ τοῦ Καζαντζάκη (λαογρ. στοιχεῖα)	» 503
Μάρθας Γ. Παπαδοπούλου - Κώση	: Τὰ κοινὰ μοτίβα στὶς βυζαντινὲς μυθιστορίες (φιλολογικὴ μελέτη)	» 506
Ι. Ορ. Καλογήρου	: Σύμμεκτα Πανηπειρωτικὰ Φιλολογικὰ	» 517
Δημοσθ. Κόκκινου	: Τάκης Σιωμόπουλος καὶ Ἀρσένης Γεροντικός (ἄρθρο)	» 524
Γρηγόρη Μαρτίνου	: Ἡπειρωτικὸς Λογισμὸς (ποίημα)	» 533
Μάνθου Σκαριώτη	: Δυὸ κιὰ πορτοκάλια (ποίημα)	» 534
Γιάννη Κυριακάκου	: Ὁ Ὑπερρεαλισμὸς καὶ ἡ σύγχρονη Φυσικὴ (δοκίμιο)	» 535
Νίκου Φ. Πρέκα	: Κι' ἐσύ... ἀκόμα (ποίημα)	» 539
Λευτέρη Ἀναστασίου	: Γράμματα στὸν ἄνθρωπο (ποίημα)	» 540
Ἀντῶνη Χρ. Περδικούλη	: Προσκυνητὰρι τ' οὐρανοῦ (ποίημα)	» 541
Ἀνδρέα Ράδου	: Ἰοαννὶν Ρομανέσκου (εἰσαγωγή καὶ μετάφραση 7 ποιημάτων)	» 542
Ἰοαννὶν Ρομανέσκου (μετάφρ. Ρ. Ράδου)	: (7 ποιήματα)	» 542
Νίκου Β. Καρατζένη	: Καλωσόρισμα (ποίημα)	» 545
Δημ. Κ. Τσινικόπουλου	: Μιλᾷς μὲ τὴ σιωπὴ (ποίημα)	» 546
Νατάσας Βεζυρογιάννη	: Στοχασμοὶ - Ἀντικρύζοντας τὴ θλίψη (ποιήματα)	» 547
Μίλιας Ροζίδη	: Ἡσάϊα χόρευε (διήγημα)	» 548
Μιλτιάδην Τσουμάνη	: Ἰσως (ποίημα)	» 550
Βασίλη Μάργαρη	: Γιάννινα - Πρέβεζα (ὁδοιπορικὸ)	» 551
Δημ. Κ. Τσινικόπουλου	: Χωρὶς Ἑσέ, Κύριε! (ποίημα)	» 557
Ἄννας Ἀχμάτοβα (μετάφρ. Μ. Ροζίδη)	: Εὐχαριστῶ - Τὸ θαῦμα (ποιήματα)	» 558
Σαΐτ Φαΐκ (μετάφρ. Κ. Τσιλιμαντοῦ)	: Σαμοβάρη (διήγημα)	» 559

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὡ μ α τ α : Αὐτὸς εἶναι ὁ τόπος μας (Δ. Κόκκινου). — Διεθνὲς Συνέδριο παραδοσιακῶν ἐκδηλώσεων (Δ. Κόκκινου). — Ἡ Πινακοθήκη Μετσόδου (Ροδ. Βαλερά - Κουνάβα). — Διεθνὲς Συμπόσιον στὴν Ἄρτα μὲ θέμα «Μάξιμος Γραικὸς» (Δ. Κόκκινου). — Ἐ π α - ν ὁ ρ ὠ σ η : Ὁρέστης καὶ ὁχι Πέτρος («Η. Ε.»). — Ἐ π ι σ τ ο λ ῆ ς : Ἡ Γλώσσα μας (Εὐθ. Σαλιτσᾶ). — Ἡ Ἑλληνικὴ Πνευματικὴ Ἐπαρχία καὶ ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» (Στυλ. Παπ-πᾶ). — Π ν ε υ μ α τ ι κ ᾶ π έ ν θ η : Γ. Λύκας (Δ. Κόκκινου). — Κ ρ ι τ ι κ ῆ τ ο υ β ι - β λ ι ο ῦ. — Τ ε χ ν ο κ ρ ι τ ι κ ᾶ. — Σ υ ν ε ρ γ ᾶ τ ε ς τ ο ῦ Δ Ζ' τ ὀ μ ο υ. — Π ε - ρ ι ε χ ὶ μ ε ν α τ ο ῦ Δ Ζ' τ ὀ μ ο υ.

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΑΖ' ♦ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ ♦ ΤΕΥΧΗ 438 - 439 - 440

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Ἡ ΝΕΩΤΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚὴ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ*

Ἡ ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ ΤΟΥ ΘΕΣΜΟΥ ΓΕΝΝΗΜΑ ΚΑΙ ΘΡΕΜΜΑ
ΣΤΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ
1908—1909 ΚΑΙ Ἡ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΠΑΡ-
ΧΙΑΣ ΤΙΣ ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΗΣ
(1909—1913)

Κ Ε Φ Α Λ Λ Α Ι Ο Ε Ι Κ Ο Σ Τ Ο Π Ρ Ω Τ Ο

Ἡ ἑνιαία ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΗΜΟΓΕΡΟΝΤΙΑ — ΓΕΝΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ

Ἡ ἑνιαία διοικητικὴ δημογεροντία, πού ἀντιπροσώπευε τόσο τὴν πόλιν ὅσο καὶ τὴν ἐπαρχία, ἦταν ἑξαμελής, μὲ πρόεδρο τὸ μητροπολίτη.¹ Ἡ δημογεροντία, μὲ τὴν πιδ πάνω σύνθεσὴ τῆς, συνεδρίαζε, τακτικά, μία φορὰ τὴν ἑβδομάδα καὶ ἔκτακτα «δσάκις δι' ἐπείγουσαν ἀνάγκην ἢ ἔλεγε προσκληθῆ ὑπὸ τοῦ προέδρου».² Ἡ συνεδρίαση ἦταν νόμιμη καὶ ἔγκυρη ἂν ἦταν παρόντα τουλάχιστο τρία μέλη καὶ ὁ πρόεδρος καὶ πάντα ἀποφάσιζε κατὰ πλειονοψηφία τῶν παρόντων μελῶν καί, σὲ περίπτωσι ἰσοψηφίας, ὑπερίσχυε ἡ γνώμη «ὕπερ ἧς ἐτάχθη ὁ πρόεδρος ἢ ὁ προεδρεύων ἐπίτροπος αὐτοῦ».³

Ἡ δημογεροντία, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν ἐπικύρωση τοῦ προϋπολογισμοῦ καὶ τοῦ ἀπολογισμοῦ τῆς πόλης,⁴ συζητοῦσε καὶ ἐπικύρωνε τοὺς προϋπολογισμοὺς τῶν διαφόρων κοινοτήτων, πού τότε ὑπάγονταν στὴν περιφέρεια τῆς μητροπόλεως τῶν Ἰωαννίνων.⁵ Ἡ ἐπικύρωση καὶ ὁ ἔλεγχος τοῦ προϋπολογισμοῦ ἦταν ὑποχρεωτικὸς καὶ γίνονταν ἀπὸ τὴν δημογεροντία, πού διόριζε, μὲ ἀπόφασή της, τὸν ἐλεγκτή. Ὁ ἐλεγκτής, μετὰ ἀπὸ τὸ πέρας τοῦ ἐλέγχου, μὲ προφορικὴ δήλωσι ἢ γραπτὴ ἔκθεσή του, ἐνημέρωνε τὴν ὀλομέλεια καί, ἂν ὁ προϋπολογισμὸς ἦταν κανονικὰ συνταγμένος, ἐπικυρώνονταν καὶ ἡ σχετικὴ ἀπόφασι κοινοποιοῦνταν στὴν κοινότητα.⁶

Ἀνάλογος ἦταν, ἐπίσης, καὶ ὁ χρονιάτικος ἔλεγχος τῆς διαχείρισις τῶν διαφόρων ἐφοριῶν καὶ ἐπιτροπῶν τῶν κοινοτήτων, καθὼς καὶ ὁ ἀπολογισμὸς τῆς διχρονῆς θητείας τους.⁷ Ὁ ἀπολογισμὸς ὑποβάλλονταν, ὑποχρεωτικά, σὲ τριμελῆ ἐπιτροπή, πού ἐκλέγονταν ἀπὸ τὴν κοινότητα κατὰ πλειοψηφία καὶ εἶχε ἀρμοδιότητα

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 336.

νά ἐλέγξει, σὲ πρῶτο στάδιο, τὴ διαχείριση τῶν κοινοτικῶν ἐφοροεπιτροπῶν.⁸ Ἡ ἐπιτροπὴ, ὕστερα ἀπὸ ἔλεγχο, ὑπέβαλε μαζὶ μὲ τὸν ἀπολογισμό καὶ τὸ πόρισμα τῆς στὴν ἐνιαία διοικητικὴ δημογεροντία, πού διορίζε ἕναν ἐξελεγκτὴ, ἀπὸ τὰ μέλη τῆς, ἢ καὶ δύο καὶ αὐτὸν τὸν γραμματέα ἀκόμη.⁹ Τὸ πόρισμα ἀνακοινώονταν, ὑποχρεωτικά, στὴν ὁλομέλεια γιὰ ἐπικύρωση τῆς διευθύνσεως καὶ, σὲ περίπτωσιν διαχειριστικῶν ἀνωμαλιῶν, παραπέμπονταν ὁ ὑπεύθυνος ταμίας στὸ μικτὸ ἐκκλησιαστικὸ δικαστήριον, ἀρμόδιον γιὰ τὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης.¹⁰

Οἱ κοινότητες τῆς ἐπαρχίας, ὅπως συμπεραίνουμε ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ἀρχεῖου τοῦ ὑλικοῦ, εἶχαν τὸν πλήρη ἔλεγχο τῆς δημογεροντίας γιὰ κάθε τους διοικητικὴ ἐνέργεια, ὅπως καὶ γιὰ τὴ λύση κάθε ὑπόθεσης «μὴ ὑπαγομένης εἰδικῶς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐφοροεπιτροπείας καὶ μὴ προβλεπομένης ὑπὸ τοῦ παρόντος κανονισμοῦ».¹¹

Ἡ ἐνδιαφέρουσα αὕτη περίπτωση θὰ μᾶς ἀπασχολήσει, μὲ κάθε λεπτομέρεια, στὴν πορεία τῆς ἐργασίας μας, γιατί ἔτσι καὶ μόνο θὰ δώσουμε ὅλο τὸ πλαίσιο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ πρῶτο θέμα, θέμα πάντα ἐπικαιρο, πού θὰ ἐξετάσουμε, ἦταν ἡ δημόσια ὑγεία, δηλαδή ἡ κοινοτικὴ πολιτικὴ πάνω στὸ θέμα τῆς ἱατρικῆς περίθαλψης. Εἶναι ἤδη γνωστὸ πῶς διορίζονταν οἱ γιατροὶ τῆς πόλης τῶν Ἰωαννίνων. Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ στίς κοινότητες, μὲ τὴ διαφορὰ, ὅτι ἡ ἐπιλογὴ γίνονταν ἀπὸ τὴν τριμελῆ ἐφοροεπιτροπεία.¹² Ἡ σχέση ἐργασίας γιατροῦ καὶ κοινότητος πιστοποιοῦνταν μὲ τὸ χρονιότικο συμβόλαιον, πού, γιὰ νὰ εἶναι ἔγκυρον, ἔπρεπε νὰ φέρει τὴν ἐγκριτικὴ ἀπόφασιν τῆς δημογεροντίας, τοῦ ἀνωτέρου τότε διοικητικοῦ ὀργάνου, στὸ ὁποῖον ἦταν ὑπεύθυνες καὶ ὑπόλογες ὅλες οἱ κοινότητες τῆς μητροπολιτικῆς ἐπικράτειας τῶν Ἰωαννίνων.¹³

Ἄς ἱατρὸς, πού ἐπέγραφε συμβόλαιον μὲ μία κοινότητα, δὲν μπορούσε ταυτὸχρονα νὰ ὑπογράψῃ σύμβαση καὶ μὲ ἄλλη,¹⁴ καὶ στὸ χρόνον τῆς θητείας του ἔπρεπε νὰ ἐπισκέπτεται δωρεὰν τοὺς φτωχοὺς καὶ μόνον αὐτούς.¹⁵ Ὁ κατάλογος τῶν φτωχῶν συντάσσονταν ὑποχρεωτικά, ἀπὸ τὴν ἐφοροεπιτροπεία τῆς κάθε κοινότητος, κάθε χρόνο καὶ ὑποβάλλονταν στὴ δημογεροντία γιὰ ἐγκρίσιν καὶ ἐπικύρωσιν.¹⁶ Καὶ ὅμως ὑπῆρχαν κοινότητες πού εἶχαν ἐπεκτείνει, βάσει τοῦ συμβολαίου, τὰ καθήκοντα τοῦ κοινοτικοῦ γιατροῦ, ὅπως λόγου χάριν ἡ κοινότητα τῶν Νεγὰδων. Τὸ παρακάτω πρακτικὸ τῆς δημογεροντίας εἶναι ὁ πιο ἀντικειμενικὸς καὶ ἀδιάψευστος μάρτυρας, γι' αὐτὸ καὶ τὰ σχόλια περικυτεύουν:

«Ἀριθ. 243. Ἀνεγνώσθη ἡ ὑπὸ χρονολ. 19 τρέχοντος καὶ ἀριθ. πρωτ. 655 αἰτήσις τῶν ἐφοροεπιτροπῶν Νεγὰδων, δι' ἧς ἐκθέτουσιν ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας, ἥτις νὰ ὑποβάλλωσι κατάλογον τῶν πτωχῶν, οὓς θὰ ἐπισκέπτηται ὁ ἱατρὸς τῶν πτωχῶν, καθ' ὅσον κατὰ τὸ ἀνέκαθεν κρατοῦν σύστημα ἐν τῇ κοινότητι τῶν ὁ διοριζόμενος ἱατρὸς ἐπισκέπτεται δωρεὰν ἀνεξαρτήτως ἀπαντας τοὺς κατοίκους τῆς Κοινοότητός των, ἄλλως τε δὲ καὶ διότι ἐξετέθησαν διὰ συμβολαίου ἀπέναντι τοῦ ἱατροῦ ὅπως ἀπὸ δύο μηνῶν ὑπηρετεῖ.»¹⁷

Οἱ κοινοτικοὶ γιατροὶ ἐπισκέπτονταν δωρεὰν μόνο τοὺς ἐλεοδοτούμενους καὶ χορηγοῦσαν φάρμακα δωρεὰν. Ὁ μισθὸς τῶν ἦταν χρονιάτικος καὶ καταβάλλονταν ἐφάπαξ γιὰ ἕνα χρόνο, στὴ διάρκεια τοῦ ὁποίου ὁ συμβεβλημένος ἱατρὸς δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ προσφέρει τίς ὑπηρεσίς του σὲ ἄλλη κοινότητα.¹⁸

Γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ ὁ διορισμὸς τοῦ κοινοτικοῦ γιατροῦ, ἔπρεπε νὰ ἔχει ἄδεια ἄσκησης ἐπαγγέλματος ἀπὸ τὴ Σουλτανικὴ κυβέρνησιν, ἀλλῶς ὁ διορισμὸς του ἦταν ἄκυρος. Τὸ μέτρο αὐτὸ θεσπίστηκε στὰ 1882, μὲ σκοπὸ νὰ φράξῃ τὸν εὐκόλον πλουτισμὸ τῶν ἐμπειρικῶν γιατρῶν τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου, τῶν γνωστῶν μὲ τὸ ὄνομα «Κομπογιαννίτες».¹⁹ Αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἀνάγκασε τὴ Σουλτανικὴ κυβέρνησιν, ὕστερα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες ἀναφορὰς τῶν κατοίκων τῶν κοινοτήτων, κατὰ

τῶν ἐμπειρικῶν γιατρῶν, πού εἶχανε πάρει τόσο κόσμο στοῦ λαιμοῦ τους, νά πάρει τὸ παραπάνω σωτήριο μέτρο.²⁰

Τὸ δεύτερο θέμα πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσει, καὶ αὐτὸ ἐπικαιρο, ἦταν οἱ διορισμοὶ τῶν διδασκάλων. Οἱ δάσκαλοι, γιὰ νὰ διοριστοῦν, ἔπρεπε, κατ' ἀρχήν, νὰ εἶναι ἐφοδιασμένοι μὲ τὰ ἀπαραίτητα ἐνδεικτικά, πού δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο ἀπὸ μία τυπικὴ ἄδεια ἄσκησης ἐπαγγέλματος.²¹

Τὸ ἐνδεικτικὸ καθιερώθηκε μετὰ ἀπὸ τὴ λήξη τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος στὰ 1891, μὲ ἐγκύκλιο τοῦ τότε Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε', πού κοινοποιήθηκε ταυτόχρονα σὲ ὅλες τὶς μητροπόλεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.²²

Τὸ προσωπικὸ τῶν ἐκπαιδευτῶν τῶν κοινοτήτων διορίζονταν ἀπὸ τὴν ἐφοροεπιτροπὴ γιὰ ἓνα χρόνο καὶ μὲ ἀμοιβὴ χρονιάτικη, πού καταβάλλονταν τμηματικά.²³ Ἐὰν γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο ἡ ἐφοροεπιτροπὴ δὲν διόριζε τὸ προσωπικὸ τῶν ἐκπαιδευτῶν, μέχρι τὴν 1η τοῦ Ὀκτώβρη κάθε χρόνο, τότε τὸ διόριζε ὑποχρεωτικά ἡ δημογεροντία.²⁴ Τὸ προσωπικὸ τῶν ἐκπαιδευτῶν ἦταν ἀκόμη ὑποχρεωμένο νὰ ἀκολουθῇ τὸ πρόγραμμα, πού ἐκπονοῦσε ἡ ἐνιαία διοικητικὴ δημογεροντία, χωρὶς τὴν παραμικρὴ παρέκκλιση²⁵ καί, τέλος, ἀπαγορεύονταν «ἡ διαρκοῦντος τοῦ σχολικοῦ ἔτους παῦσις διδασκάλου ἢ διδασκαλίσσης ἄνευ νομίμου αἰτίας καὶ προηγουμένης ἐγκρίσεως τῆς Ἐνιαίας Δημογεροντίας, ἄλλως διὰ πᾶσαν παῦσιν τὴν εὐθύνην θέλουσιν ὑπέχῃ οἱ διενεργήσαντες τὴν παῦσιν».²⁶

Οἱ ἀποδοχὲς τοῦ προσωπικοῦ τῶν ἐκπαιδευτῶν δὲν καταβάλλονταν τὴν καθορισμένη πάντα ἡμερομηνία καὶ παρατηρήθηκε τὸ φαινόμενο, σὲ μερικὲς κοινότητες, νὰ ὀφείλουν καθυστερημένους μισθοὺς καὶ μετὰ τὴν ὀριστικὴ λήξη τῆς σύμβασης.

Σὲ περίπτωσι καθυστέρησης μισθοῦ, πέρα ἀπὸ τὴν προθεσμίαν τοῦ συμβολαίου, οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐκπαιδευτικοὶ κατέφευγαν, μὲ αἴτησή τους, στὴν Ἐνιαία δημογεροντία, γιὰ νὰ διατάξῃ τὴν ἐφοροεπιτροπὴ τῆς Κοινότητος γιὰ τὴν καταβολὴ τῶν ὀφειλομένων χρημάτων.²⁷ Ἡ καθυστέρηση τῆς καταβολῆς τῶν ἀποδοχῶν ὀφείλονταν ἀποκλειστικά στὴ φτώχεια τοῦ κοινοτικοῦ ταμείου, πού ἦταν ἀνίκανο ν' ἀνταποκριθεῖ στὰ πολλὰ ἔξοδα. Στὶς περιπτώσεις αὐτές, ἡ δημογεροντία, κυρίαρχο ὄργανο τῆς ἐπαρχίας, διέθετε ἀπὸ τὸ ταμεῖο της²⁸ τὰ χρήματα πού ἀφοροῦσαν τῇ μισθοδοσίᾳ τῶν διδασκάλων,²⁹ τὴν ἀνοικοδόμησι τῶν σχολῶν³⁰ καὶ τὴν ἀγορὰ τῶν βιβλίων τῶν ἀτόρων μαθητῶν.³¹

Καὶ ὅμως, ὅπως ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο ὕλικό συμπεραίνουμε, τὰ διάφορα προβλήματα τῶν κοινοτικῶν ἐφοροεπιτροπῶν ἐξετάζονταν μὲ πνεῦμα κατανόησης καὶ ἡ κάθε ἀπόφασις ἦταν ἀντικείμενο ἐπιτόπιας ἔρευνας. Αὐτὸ πιστοποιεῖται ἀπ' τὸν τύπο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης³² καὶ τὰ πρακτικὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας Ἰωαννίνων.³³

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ διοικητικὰ ὅργανα τῆς τότε χριστιανικῆς κοινότητος τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἡ Νεοτουρκικὴ κυβέρνησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔδειχνε κάποιο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα τοῦ τότε Σαντζακίου τῶν Ἰωαννίνων. Ἔτσι στὰ 1911 ὁ Τούρκος Νομάρχης τῶν Ἰωαννίνων διαβίβασε ταχυρίδιο στὸν τότε μητροπολίτη τῶν Ἰωαννίνων Γερβάσιο καὶ τοῦ «ἀναγγέλλει ὅτι τὸ τμήμα τῆς παιδείας ἔχει ἔτοιμα 5.300 γρόσια διὰ τὰ ἡμέτερα σχολεῖα τοῦ Καζᾶ Ἰωαννίνων, ὅπερ ποσὸν ἀναλογεῖ διὰ τὸ τρέχον ἔτος».³⁴

Τὴν εἰδηση τῇ δημοσίευσεν καὶ ἡ ἐφημερίδα τῆς ἀντιπολίτευσης καὶ τοῦ πολιτικοῦ συλλόγου «Ἡπειρος» καὶ δὲν ἔσχασεν νὰ ἐπιτεθεῖ κατὰ τῶν δημιουργημάτων τῆς τότε Ρουμανικῆς προπαγάνδας, πού ἦταν ἡ ἐν Ἰωαννίνοις Ρουμανικὴ σχολὴ (Λύκειο) καὶ μερικὰ σχολεῖα στὴ βλαχόφωνη περιφέρεια τοῦ Ζαγορίου.³⁵

Τὸ ποσὸ ὅμως τῶν 5.300 γροσίων δὲν μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ἐπαρκὲς γιὰ μίαν τόσο μεγάλῃ ἐπαρχίᾳ, σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ

ανάγκασε τὴ δημογεροντία ν' ἀπαντήσῃ στὸ τακρίριο τοῦ Τούρκου Νομάρχῃ διὰ τὸ ποσὸ ἦταν δυσανάλογο καὶ νὰ ζητήσῃ καὶ τὰ σχετικὰ ποσὰ τῶν δύο προηγουμένων ἐτῶν.³⁶

Τελικὰ, τὸ ποσὸ δὲν αὐξήθηκε καὶ εἰσπράχθηκε τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1911 γιὰ νὰ κατατεθεῖ ἀμέσως στὴν τότε Τράπεζα τῶν Ἀθηνῶν, πού εἶχε ὑποκατάστημά της στὰ Γιάννινα.³⁷

Ἡ δημογεροντία, στὸν ἔλεγχο τῆς ὁποίας ὑπάγονταν ὅλες οἱ κοινότητες τῆς μητροπολιτικῆς ἐπικράτειας τῶν Ἰωαννίνων,³⁸ ἐκτελοῦσε, πέρα ἀπὸ τὸν κανονισμό, καὶ χρῆθι διοικητικοῦ δικαστηρίου, πού τελεσίδικα ἔλυνε τὶς διαφορὰς μεταξὺ τῶν ἐκλεγμένων ἐφοροεπιτρόπων τῶν διαφόρων κοινοτήτων.³⁹ Ἡ ἐπίλυση τῶν διαφορῶν στηρίζονταν σὲ ἀμερόληπτη καὶ δίκαια ἀξιολόγηση καὶ ἡ ὀριστικὴ ἀπόφαση εἶχε σὰν βάση τόσο τὶς μαρτυρίες τῶν διαφωνούντων ὅσο καὶ τὰ πραγματικὰ αἰτία τῆς διαφωνίας.⁴⁰

Ἡ δημοκρατικὴ αὐτὴ δομὴ τῆς ἐποχῆς φαίνεται πεντακάθαρα, ἀρκεῖ καὶ μόνο νὰ τονιστεῖ, πὼς οἱ ἐφοροεπίτροποι τῶν κοινοτήτων ἦταν κάτω ἀπὸ τὸν συνεχῆ ἔλεγχο τῶν ἱερέων καὶ τοῦ Μουχτάρῃ, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀμετάκλητη θέσπιση τῆς πλειοψηφίας.⁴¹ Μονομερεῖς ἐνέργειες ἦταν ἀνεπίτρεπτες καὶ τὸ ὄργανο πού τελεσίδικα τὶς ἔλυνε ἦταν ἡ δημογεροντία, μὲ ἀντικατάσταση τῶν ἀπειθαρχούντων καὶ μὲ τὴν ἐκλογὴ ὑποδεικνυομένων προσώπων, ἐξ ὁφικίου, δηλαδὴ χωρὶς ἐπαναληπτικὴ ἐκλογή.⁴²

Ὁ διορισμὸς ἐξ ὁφικίου ἦταν ἀποκλειστικὸ δικαίωμα τῆς δημογεροντίας καὶ ἀποτελοῦσε νόμιμη διοικητικὴ πράξις. Ὁ ἐξ ὁφικίου διορισμὸς τῶν κοινοτικῶν ὀργάνων καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς δημογεροντίας,⁴³ ἦταν μία λύση καὶ τότε καὶ μόνο γίνονταν, ὅταν διαπιστώνονταν ἀκρότητες τῶν κομματικῶν κοινοτικῶν παρατάξεων, πού βαθμιαῖα ὀδηγοῦσαν στὴ διαίρεση τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, πράγμα πού ὑπέθαλπε καὶ ἡ νεοτουρκικὴ κυβέρνηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως.⁴⁴

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΙΚΟΣΤΟΤ ΠΡΩΤΟΤ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥΤ

1. Βλ. τὸ ἄρθρο 21 τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
2. Βλ. τὸ ἄρθρο 21 παρ. στ τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908.
3. Βλ. τὸ ἄρθρο 21 παρ. ζ τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1908, πού ρητὰ ἔγραφε: «Αἱ τοιαῦται ἀποφάσεις εἶναι ἐγκυροὶ τῶν ἀπόντων μελῶν οὐδὲν δικαίωμα ἀντιρρήσεως ἐχόντων».
4. Ἡ δημογεροντία, κατὰ κυρίαρχο δικαίωμά της, αὐξάνει ἢ μείνει τὰ ποσὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς πόλης. Τὸ κυρίαρχο αὐτὸ δικαίωμα τοῦ ἀνωτέρου κοινοτικοῦ ὁργάνου εἶχε δημιουργήσῃ σκληρὰς ἐξιδες μὲ τὴν ἐφοροεπιτροπεία τῶν Ἰωαννίνων, ἐξιδες πού προξενοῦν ἐντύπωση. Βλ. ΑΜΙ, ἀριθ. πρακτ. 871/13.9.1909, ὁ. π., σ. 230.
5. Βλ. τὸ ἄρθρο 21 παρ. Β τοῦ κοινοτικοῦ κανονισμοῦ πού ρητὰ ἔγραφε: «Ἡ ἀπόφασις λαμβάνεται κατὰ πλειοψηφίαν πάντων τῶν παρόντων μελῶν, ἐκάστου μίαν ψήφον ἔχοντος. Ἐν ἰσοψηφίᾳ ἰσχύει ἡ γνώμη ὑπὲρ ἧς συντάσσεται ὁ πρόεδρος».
6. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 18, περ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἔτος 1981, ὅπου ὑποβάλλεται ὁ προϋπολογισμὸς τῆς κοινότητος τοῦ Μονοδενδρίου τοῦ Ζαγορίου στὸν τότε δημογέροντα Πισπιρῇ γιὰ ἔλεγχο. Ἡ ἀνάθεση τοῦ ἐλέγχου γίνονταν ὕστερα ἀπὸ ἐπίσημη ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας, πού καταχωροῦνταν στὰ πρακτικὰ της.
7. Σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 55 τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1909 «Ἡ ἐφοροεπιτροπεία κατὰ τὸ τέλος ἐκάστου ἔτους συντάσσει τὸν ἀπολογισμὸν αὐτῆς καὶ ὑποβάλλει πρὸς ἐξέλεξις εἰς τὴν ἐνιαίαν δημογεροντίαν, ἥτις ἐξελέγχει καὶ ἐγκυροῖ αὐτὸν ἐν περιπτώσει καταχρήσεως ἢ ἐλλείμματος παραπέμπεται ὁ καταχραστὴς εἰς τὸ ΜΕΔ πρὸς ἐκδίκασιν τῆς ὑποθέσεως».

8. Σύμφωνα με τὸ ἄρθρο 27 τοῦ ἐπαρχιακοῦ κανονισμοῦ τοῦ 1909 «Τὴν 30ὴν Δεκεμβρίου ἐκάστης διευτοῦς περιόδου ἢ ἐν ἐνεργείᾳ ἐφοροεπιτροπεία καταστρώνει τοὺς λογαριασμοὺς τῆς», ποὺ ὑποβάλλονται «εἰς τὴν κοινότητα, ἣτις διορίζει διὰ πλειονοψηφίας τρεῖς ἐξελεγκτάς, οἵτινες ἐξετάζοντες τοὺς λογαριασμοὺς ὑποβάλλουσι τὸ πόρισμα δι' ἐκθέσεως εἰς τὴν ἐνιαίαν διοικητικὴν Δημογεροντίαν».
9. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 18.
10. Βλ. τὸ ἄρθρο 21 παρ. Ε τοῦ κανονισμοῦ τῆς πόλης καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἰωαννίνων τοῦ 1908.
11. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 18.
12. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 2.
13. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 2.
14. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 621, ὅπου παρουσιάζεται ἐκδίκαση διαφορᾶς τοῦ κοινοτικοῦ γιαιτροῦ τοῦ Σωποτσελίου κ. Δάνου, ποὺ εἶχε παρὰ τὸν κανονισμό συμπληθεὶ καὶ μὲ ἄλλη κοινότητα.
15. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 623, παραπομπὴ 62.
16. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 623.
17. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 623, παραπομπὴ 62, ὅπου ἀναφέρονται: Ἡ Δημογεροντία, ἀπειλώντας τὴ θέσιν αὐτὴ τῶν ἐφοροεπιτρόπων τῶν Νεγάδων, δὲν ἐνέκρινε τὸν προϋπολογισμό τῆς Κοινότητος ἀν οἱ ἐφοροεπίτροποι δὲν συμμορφωθοῦν κατὰ γράμμα μὲ τὸ τότε σύστημα ποὺ ἐπικρατοῦσε καὶ νὰ ὑποβάλλουν κατάστασιν τῶν φτωχῶν. Οἱ ἐφοροὶ τῶν Νεγάδων ἀπάντησαν μὲ τὴν παραπάνω ἀπόφασιν καὶ ἡ ἀντίδρασις τοῦ ἀνωτέρου Κοινοτικοῦ ὁργάνου ἦταν ἀρκετὰ ἐπιεικής. Ἐνέκρινε λοιπὸν γιὰ ἓνα χρόνον τὴν ἄρνησιν τῶν ἐφοροεπιτρόπων, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἐπόμενον, ἐπέμενε στὴν ἀπόφασί τῆς.
18. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 623.
19. Βλ. Σάββα Θεοδώρου, Ἐνθυμήσεις καὶ ἄλλα παλαιογραφικὰ ἔγγραφα περιοχῆς Μονοδενδρίου, περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἔτος 1979, σ. 215.
20. Βλ. Σάββα Θεοδώρου, ὁ. π., σ. 215, ὅπου παρουσιάζεται ἡ παρακάτω ἀναφορὰ: «Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Δημοαρχίαν Ἰωαννίνων. Ἐξοχώτατε Πρόεδρε. Μεταξὺ τῶν λαοσωτηριῶν μέτρων τῆς Σ. Κυβερνήσεως εἶναι καὶ ἡ ἀπανταχοῦ τοῦ Κράτους κατάργησις τῶν ἐμπειρικῶν ἱατρῶν, ὡς ἐπιβλαβῶν τοῖς τε ἀτόμοις ἰδίᾳ καὶ τῇ κοινῇ καθόλου. Ἐκ τῶν τοιούτων εἶναι καὶ ὁ ἐν τῇ πατρίδι μου τῷ χωρίῳ Μονοδενδρίῳ τοῦ Ζαγορίου τὸν ἱατρὸν μετερχόμενος Γ. Κοντοδήμος, ὅστις καὶ τὴν σύζυγόν μου εἰς κίνδυνον θανάτου ἔφερεν, καὶ τὸν πεφλημένον μου υἱὸν ὡς κρόμμυον ἐθυσίασεν, ἀφήσας αὐτὸν ἀσθενοῦντα ὡς μεταβὰς εἰς ἄλλον χωρίον χάριν ἀργυρολογίας. Τοῦτον καταγγέλλω εἰς τὴν Σ. Κυβέρνησιν ἵνα τιμωρήσῃ καὶ παύσῃ ὀριστικῶς αὐτόν, ὡς ἄνευ διπλώματος καὶ ἀδείας τῆς Κυβερνήσεως μετερχόμενον τὸν ἱατρὸν».
21. Βλ. Ἑμμ. Τσαλίκογλου, Ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτήρια καὶ ἑλληνορθόδοξοι Κοινότητες τῆς περιφερείας Καισαρείας, Ἀθῆναι 1976, φωτοτυπία ἐκτὸς κειμένου «Λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὰ ὑπὸ τοῦ (ὄνομα, ἐπώνυμο, πατρίδα, διδασκάλου) προσαχθέντα ἔγγραφα τῶν σπουδῶν αὐτοῦ, ἐφοδιάζομεν αὐτόν διὰ τοῦ ἑτησίου τοῦδε ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟΤ καὶ παρέχομεν αὐτῷ τὴν ἄδειαν τοῦ διδάσκειν (ἀναφέρεται ἡ σχολὴ) τῆς καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίας, κατὰ τὸ σχολικὸν ἔτος 1893-94 συμμορφούμενον ἀκριβῶς πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἀπέχοντα παντὸς ἀπάδοντος θρησκευτικῶς, ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς». Ἡμερομηνία ἐκδόσεως, ὑπογραφὴ μητροπολίτη.
22. Βλ. ΑΜΙ, βιβλίον ἐλεῶν Νο 2, ἔτων 180 κ.ἔ., σ. 190.
23. Ἡ πρόσκλησις τῆς ἐφορείας πρὸς τὸ δάσκαλο καὶ οἱ ὅροι τῆς πρόσκλησης μᾶς δίνονται σὲ μία ἐπιστολὴ τῶν ἐφοροεπιτρόπων τοῦ Μονοδενδρίου μὲ ἡμερομηνία 23 Αὐγούστου 1890. «Ἐλλογιμώτατε κύριε, ἐπιθυμοῦντες ν' ἀντικαταστήσωμεν τὸν διδασκαλὸν τοῦ Σχολείου μας δι' ἄλλον ἐπίσης πεπαιδευμένον καὶ σεβασμίον ἄνδρὸς, σᾶς παρα-

καλοῦμεν ἐκ μέρους τῶν συμπολιτῶν μας, εἰ δυνατόν νά δεχθῆτε τὴν χρεοῦσαν ταύτην θέσιν, λαμβάνοντες παρὰ τῆς Κοινότητος μισθὸν 300 φράγκων κατὰ μῆνα, κατοικίαν δωρεάν καὶ τὰ ἀναγκαῖα καυσόξυλα. Ἐάν λοιπὸν σᾶς εὐχαριστῇ ἡ πρότασις μας, εὐαρεστηθῆτε νά μᾶς εἰδοποιήσετε μὲ πρῶτον ταχυδρομεῖον, ἂν δέχησθε τὴν θέσιν ταύτην ἀπὸ 1ης Σεπτεμβρίου, διότι ὁ καιρὸς τῆς ἐνάρξεως τῶν μαθημάτων πλησιάζει καὶ πρέπει ἐγκαίρως νά γνωρίζωμεν. Ὑποσημειούμεθα μεθ' ὅλης τῆς πρὸς μᾶς ἰδιαίτερας ὑπολήψεως. Μονοδένδρι 23 ΑΥΓ. 1890». Ὑπογραφή δυσανάγνωστος. Βλ. Σάββα Θεοδώρου, Οἱ δάσκαλοι ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι, περ. «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», ἔτος ΚΣΤ, σ. 23.

24. Βλ. τὸ ἄρθρο 30 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1909, ὅπου ρητὰ καθορίζεται ὅτι: «οἱ πόροι τοῦ διορισθέντος ἐξ ὀφικίου διδασκάλου καταβάλλονται ἀπὸ τὸ κοινοτικὸ ταμεῖον».
25. Βλ. τὸ ἄρθρο 28 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1909.
26. Βλ. τὸ ἄρθρο 29 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας τοῦ 1909.
27. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 11.
28. Τὸ ταμεῖο τῆς δημογεροντίας εἶχε σάν πηγὲς εἰσπραξῆς τὰ ἐνόμια ἀπὸ τὰ κτήματα τῶν μοναστηριῶν, τὰ παράβολα τῶν ἐνοστάσεων τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων τόσο τῆς πόλης ὅσο καὶ τῆς ἐπαρχίας καὶ τὰ χρήματα τῶν Μονῶν ποῦ ἦταν κατατεθειμένα στὸ ἐν Ἱωαννίνοις ὑποκατάστημα τῆς τότε Τράπεζας τῆς Ἀθήνας. Οἱ λεπτομερείες ἔχουν ἐκτεθεῖ στὰ παραπάνω κεφάλαια.
29. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 248 ἀπόφαση τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας τῶν Ἱωαννίνων, ποῦ ρητὰ γράφει: «Αἱ τὴν 13ην τρέχοντος παρὰ τῆς Τραπεζῆς Ἀθηνῶν ἀποσυρθεῖσαι ἐπτά (ἀρ. 7) λίραι Ὀθωμανικαὶ ἐκ τῶν ἐπ' ὀνόματι τῆς Δημογεροντίας χρημάτων τῶν ἱερῶν Μονῶν πρὸς ἐξόφλησιν τοῦ μισθοῦ τοῦ διδασκάλου Τσερνεσίου θὰ καταβληθῶσιν ἐκ τοῦ ταμείου τῆς Δημογεροντίας». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα ὁ.π., σ. 3-4.
30. Γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν σχολείων τῶν κοινοτήτων, ἡ ἐνιαία δημογεροντία φρόντιζε γιὰ τὴν ἐξοικονόμησιν τῶν πόρων εἴτε ἀπὸ τίς συνδρομὰς εἴτε κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸ κράτος. Κάτι τέτοιο φαίνεται νά ἔγινε γιὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς σχολῆς τῆς κοινοτήτος τῶν Βαργιάδων. Σὲ σχετικὴ τῆς ἀπόφαση ἡ δημογεροντία ἐνέκρινε «ὅπως γράφῃ εἰς τὸ ἐνταῦθα Γενικὸν Προξενεῖον τῆς Ἑλλάδος ἵνα καταλλήλως ἐνεργήσῃ νά ἐξοικομηθῇ καὶ τὸ ὑπόλοιπον ἀπαιτούμενον ποσὸν πρὸς ἀποπεράτωσιν τῆς ἀνοικοδομῆς τῆς ἐν λόγῳ Σχολῆς ἐκ γροσίων 27273 ἵνα μὴ ματαιωθῇ τὸ ἔργον». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 235-236.
31. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 433 ἀπόφαση τῆς δημογεροντίας καθορίζει τὸν τρόπο τῆς ἀγορᾶς τῶν βιβλίων τῶν ἀπόρων μαθητῶν καὶ γράφει: «Ἐνεκρίθη ὅπως συμφώνως τῇ σχετικῇ σημειώσει τοῦ διδασκάλου Τσερνεσίου ἀγορασθῶσι βιβλία δαπάναις τοῦ ταμείου τῆς δημογεροντίας διὰ τοὺς πτωχοὺς μαθητὰς Τσερνεσίου». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 229.
32. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρος», φύλλο 98/15.5.1911, ὅπου σχολιάζεται ἡ πρώτη περιοδεία τοῦ τότε μητροπολίτη τῶν Ἱωαννίνων Γερβασίου Ὁρολογᾶ, στὰ χωριά τοῦ Ζαγορίου.
33. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 293 εἰσήγησιν τοῦ μητροπολίτη Γερβασίου, γιὰ τὰ σχολεῖα τοῦ τμήματος τῆς Τσαρκοβίστας. Ὁ μητροπολίτης ζήτησε νά γραφτεῖ στὸν προϋπολογισμὸν κονδύλιο 100 ὀθωμανικῶν λιρῶν ὑπὲρ τῶν σχολείων τονίζοντας «ὅπως καὶ οἱ ἐκεῖ ἀδελφοὶ ἡμῶν ἐσθίωσι ψιχία τινὰ τῆς χάριτι θείᾳ πολυτελοῦς ἡμῶν τραπέζης ἡ θυσία εἶναι μικρὰ ἀπέναντι τῆς μεγάλης ἐθνικῆς ἀνάγκης». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 200.
34. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ.π., σ. 227.
35. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρος», φύλλο 126/27.11.1911. Ἡ ἐφημερίδα ἀφοῦ σχολιάζει ὅτι τὸ ποσὸ ἦταν δυσανάλογο γιὰ τὴν περιφέρειαν τοῦ Καζᾶ τῶν Ἱωαννίνων λειτουργοῦσαν μόνο Ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἔρχεται στὰ Ρουμανικὰ σχολεῖα καὶ γράφει: «Περὶ

Ρωμαννικῆς Σχολῆς οὐδὲ πρέπει νὰ γίνη λόγος, καθόσον Ρωμαννικὴ κοινότης ἐν Ἰωαννίνοις δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον προπαγανδιστικὴ προσηλυτιστικὴ Σχολὴ συλλέγουσα ἐκ διαφόρων μερῶν πτωχοὺς μαθητὰς σαγηνεύουσα αὐτοὺς καὶ τοὺς γονεῖς τῶν διὰ χρηματικῶν παροχῶν».

36. Ἡ ὅλη ἀπόφασις τῆς δημογεροντίας ἦταν «1) Τὸ δηλούμενον ποσὸν εἶναι δυσανάλογον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν χωρίων τοῦ Καζᾶ Ἰωαννίνων καὶ τῶν λειτουργούντων εἰς αὐτὰ Σχολείων μας. 2) Τὸ κατὰ δικαίαν διανομὴν καὶ ἀπόφασιν ποσὸν νὰ σταλῇ ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν ἵνα ὁ Σεβ. Μητροπολίτης μετὰ τῆς περὶ Αὐτὴν Δημογεροντίας τοῦ διανεῖμῃ τοῦτο ἀναλόγως εἰς τὰ Σχολεῖα καὶ 3) Νὰ συναποσταλῶσι συγχρόνως καὶ τὰ σχετικὰ ποσὰ τῶν δύο προηγουμένων ἐτῶν». Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 228.
37. Βλ. τὴν ὑπ' ἀριθ. 533 ἀπόφασιν τῆς ἐνιαίας δημογεροντίας Ἰωαννίνων, ὅπου ὁ τότε μητροπολίτης Ἰωαννίνων Γερβάσιος Ὁρολογᾶς δηλώνει ὅτι εἰσπράχθηκε τὸ ποσὸ τῶν 5.300 γροσίων καὶ κατατέθηκε «τὴν 19ην τρέχοντος εἰς τὴν ἐνταῦθα Τράπεζαν Ἀθηνῶν» Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 1911.
38. Βλ. τὸ ἄρθρο 3 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας, πού ρητὰ γράφει: «Ἡ ἐφοροεπιτροπεία τυγχάνει ὑπόλογος καὶ ὑπεύθυνος διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν κοινῶν ἀγαθῶν εἰς τὴν Ἑνιαίαν Δημογεροντίαν τῆς Μητροπόλεως Ἰωαννίνων».
39. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 403, ὅπου ἀναφέρονται οἱ ἐνέργειες τοῦ πρωτοσυγκέλλου Παναρέτου Ξανθοπούλου καὶ τοῦ Ε. Ζήκου, πού εἶχαν διοριστεῖ ἀπὸ τὴν δημογεροντίαν γιὰ νὰ ἐξετάσουν ἐπὶ τόπου τὴν διένεξιν, πού εἶχε δημιουργηθῇ μεταξὺ τῶν ἐφοροεπιτρόπων τῆς κοινότητος τῆς Χρυσοβίτσας τοῦ Μετσόβου.
40. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 631. Στὴ σχετικὴ ἀπόφασιν τῆς δημογεροντίας παρουσιάζεται ἡ ἐκδίκασις τῆς διαφορᾶς τῶν ἐφοροεπιτρόπων τῆς Χρυσοβίτσας. Ἡ ἀπόφασιν ἀκόμη ρητὰ ἀναφέρει: «Προσῆλθον οἱ ρηθέντες ἐφοροεπίτροποι καὶ ὁ ἐφοροταμίας, ὅστις ἠρνήθη τὰς κατ' αὐτοῦ καταγγελίας καὶ ὁμολόγησεν ὅτι ἐπώλησεν τὸ κηρίον μὴ θεωρήσας ὡς παράνομον τὴν μονομερῆ πώλησιν καὶ πράξας τοῦτο διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἐκκλησίας».
41. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 631, ὅπου ρητὰ ἀναφέρεται, ὅτι στὴν ἐκδίκασιν τῆς ὑπόθεσιν τῆς κοινότητος τῆς Χρυσοβίτσας τοῦ Μετσόβου παρέστησαν καὶ κατέθεσαν οἱ ἱερεῖς τῆς κοινότητος καὶ ὁ Μουχτάρης. Βλ. καὶ τὸ ἄρθρο 20 τοῦ κανονισμοῦ τῆς ἐπαρχίας Ἰωαννίνων τοῦ 1909 πού ρητὰ γράφει πὺς ἡ κάθε ἀπόφασιν τῆς ἐφοροεπιτροπείας τῶν κοινότητων λαμβάνεται κατὰ πλειοψηφίαν.
42. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, ὁ. π., σ. 403 - 404. Μὲ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴ ἡ δημογεροντία τῶν Ἰωαννίνων διορίζει «ἐξ ὀφφικίου» δύο ἐφοροεπιτρόπους τῆς Χρυσοβίτσας τοῦ Μετσόβου.
43. Βλ. Πάνου Δημ. Τζιόβα, Γερβάσιος Ὁρολογᾶς, Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Βορείου Ἠπείρου, ἐκδόσεις ΙΒΕ, Ἰωάννινα 1980, σ. 76. Ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸ διορισμὸ ἐξ ὀφφικίου τῆς δημογεροντίας τῆς Πρεμετῆς, ἐπειδὴ ἡ παραπάνω κοινότης δὲν εἶχε ἐγκεκριμένο ἀπὸ τὰ Πατριαρχεῖα Κανονισμό, πού νὰ καθορίζῃ ἀκριβῶς τὸν τρόπο τῆς ἐκλογῆς καὶ τὴν περίοδον τῆς θητείας τῆς.
44. Βλ. ἐφημερίδα «Ἡπειρωτικὸς Ἀγὼν», φύλλο 13993/10.11.1978, 169 ἀνέκδοτες ἀποφάσεις τῆς Ἑνιαίας Δημογεροντίας Ἰωαννίνων, ἐπιμέλεια Πάνου Δημ. Τζιόβα. Στὴ σχετικὴ ἀπόφασιν γίνεται λόγος γιὰ τὸ διορισμὸ ἐξ ὀφφικίου τῶν ἐφοροεπιτρόπων τῆς κοινότητος τοῦ χωριοῦ Πέραμα Ἰωαννίνων καὶ γιὰ τὴν ματαίωσιν τῶν Κοινοτικῶν ἐκλογῶν (Μᾶης 1911) ἐπειδὴ τὰ κομματικὰ πάθη εἶχαν ἐπικίνδυνα ὀξυνθεῖ. (ἀριθ. ἀπόφ. 69).

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΑΦΟΡΙΣΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΔΕΣΠΟΤΑΔΩΝ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ ΣΤΟΝ ΠΕΡΑΣΜΕΝΟ ΑΙΩΝΑ

Η ΠΤΩΣΗ τῆς Πόλης στὰ 1453 σήμανε βέβαια τὴν κατάλυση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως πλευρὰ ἔδωκε τὴ δυνατότητα στὴν Ἐκκλησίᾳ νὰ πάρει θέση ἐξουσίας στὸ λαὸ πὺν συνέχισε τὴ διατήρηση τῶν συνεκτικῶν του δυνάμεων καὶ τῆς φυσιογνωμίας του. Ἐτοί ὁ Πατριάρχης, ὡς ἀνώτατη διοικητικὴ μορφή τῆς Ἐκκλησίας, χρίστηκε ἀπ' τὸ Σουλτάνο ἐθνάρχης τῶν χριστιανῶν ραγιάδων μὲ δυνατότητες «κυριαρχίας καὶ δικαιοδοσίας», μὲ ὅλα τὰ δικαιώματα πὺν ἀπορρέανε ἀπ' αὐτὴ τὴν ιδιότητά του. «Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας — παρατηρεῖ ὁ Νικόλαος Πανταζόπουλος¹ — ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν, δι' εἰδικoὺς ἱστορικοὺς λόγους αἱ θρησκευτικαὶ συσσωματώσεις (κλήρος), ἐνσχυθεῖσαι μάλιστα καὶ διὰ πολιτικῶν δικαιοδοσιῶν».

Στὸ πλαίσιο τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν τώρα ἡ Ἐκκλησία, συνέχισε τὴν ἄσκηση καὶ τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, πὺν διατηροῦσε κυρίως στοὺς δυὸ τελευταίους αἰῶνες τοῦ Βυζαντίου. Τώρα οἱ σχετικὲς πράξεις τῆς εἶχαν καὶ τὸ κύρος τῆς Πύλης, καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ δικαστήρια σὲ ἐπίπεδο Ἐπισκοπῆς, Ἱερᾶς Συνόδου καὶ Πατριαρχείου ἔκαναν θραύση στοὺς τέσσερις αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας.

ΤΑ ΕΠΙΤΙΜΙΑ ΓΕΝΙΚΑ

Ἀπόρροια τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας εἶταν καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια, οἱ γνωστοὶ ἀφορισμοὶ γιὰ πρόσωπα πὺν ἀπειθοῦσαν στὶς ἀποφάσεις καὶ τοὺς νόμους τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀφορισμοῦ εὐλογοῦνταν ἀπὸ τὴν Πύλη, καὶ μάλιστα στὰ 1604 ὁ τότε Σουλτάνος ἐπαγγέλλετο σὲ παλιότερα διατάγματα προκατόχων του, παραγγέλλοντας: «...ὅστις τῶν ραγιάδων ἀτακτῶν, ἤθελε παιδευθῇ μὲ ἀφορισμὸν πρὸς σωφρονισμόν του».² Σύμφωνα πάλι μὲ τὸ ἴδιο διάταγμα, οἱ Τοῦρκοι ἀσυνονικοὶ ὑποχρεώονταν νὰ ἐπιτρέπουν τὴν ἀνάγνωση τῶν ἀφορισμῶν στὶς ἐκκλησιᾶς τῶν χριστιανῶν.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια ξετυλίγονταν σὲ δυὸ ἐπίπεδα. Τὸ ἓνα εἶταν ὁ ἐξωκλησιασμός, ἡ γνωστὴ «ὀξωκλησιὰ» γιὰ τὸ λαϊκὸ ἄνθρωπο, καὶ τὸ ἄλλο ὁ ἀφορισμός. Οἱ παράγοντες τῆς Ἐκκλησίας τὰ λένε κι ἄλλιῶς: Μικρὸς καὶ μεγάλος ἀφορισμός. Μὲ τὸν πρῶτο ἀφαιροῦνταν τὸ δικαίωμα εἰσόδου τοῦ πιστοῦ στὸ ναὸ καὶ γενικότερα τῆς συμμετοχῆς του σὲ κάθε λατρευτικὴ πράξη τῆς Ἐκκλησίας. Εἶταν τόσο τὸ μέγεθος τοῦ πανικοῦ, ὥστε μὲ τὴν «ὀξωκλησιὰ» δὲν μπορούσε ὁ «στιγματισμένος» ὄχι μονάχα νὰ ζυγώσει στὸ ναὸ ἀλλὰ οὔτε κὰν νὰ τὸν ἀντικρύσει ἔστω καὶ ἀπὸ μακριά!³ Μὲ τὸν μεγάλον ἀφορισμὸ δὲ πιστὸς ἀναθεματιζόταν νὰ πέσει στὴν κατάσταση τῆς δυστυχίας καὶ προκοπῆ νὰ

1. Κοινοτικὸς Βίος εἰς τὴν Θεταλομαγνησίαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1967, σελ. 4.
2. Γιάννη Κορδάτου, Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιάς, Ἀθήνα 1960, σελ. 225, ὑπ. 2.
3. Τὸ ἄκουσα ἀπὸ προφορικὰς παραδόσεις στὸ Πήλιο.

μή δεῖ κι αὐτὸς καὶ τὸ σπῖτι του. Ἀκόμα περισσότερο: Νὰ μὴν ἔχει ἡσυχία στὴν ἄλλη ζωή, δυστυχημένος νὰ εἶναι κι ἐκεῖ. Πῶς νὰ μὴν τρέμει ἐπομένως ἐξουθενωτικά ὁ θνητὸς σὲ μιὰ ἐποχὴ τυφλῆς προσήλωσής του στὸν οὐρανό, ὅταν σκεπτόταν ἰδιαίτερα τὴν ἀπώλεια τῆς αἰώνιας ζωῆς;

Ὡς ἐποπτεύουσα λοιπὸν Ἀρχὴ τῶν ραγιάδων ἡ διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας, κινῶσε κάθε τόσο τὸ φοβερὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ὄπλο τοῦ ἀφορισμοῦ, χτυπώντας τόσες φορὲς ἀλίμονο καὶ μεγάλες μορφές τῆς ἱστορίας (Σκυλόσοφο, Ρήγα Φεραῖο, Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, Θεόφιλο Καΐδη, Ἐλευθέριο Βενιζέλο κλπ.). Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς θολώνει τὰ μυαλά καὶ στραμπουλίζει τὸ πνεῦμα. Βλέπεις ὡς ἐχθρὸς ἐκείνους πὺν προβαδίζον στὴν ἐποχὴ τους καὶ πού, κινούμενοι πέρ' ἀπὸ Γραφεὲς καὶ ρήματα τῆς Ἐκκλησίας, γίνονται ἐθνικοὶ καὶ πνευματικοὶ ἀναγεννητές. Ὅποτε συμβαίνει τοῦτο τὸ ἀναποδογύρισμα, τὸ ἀπρόσμενο ἴσως γιὰ τὸ Ἱερατεῖο: Οἱ ἀφορισμένοι νὰ μεταβάλλονται σὲ εἰδῶλα τῆς ἱστορίας καὶ τῆς λαϊκῆς συνείδησης καὶ οἱ «ἀφοριστές» νὰ πέφτουν στὴν αἰώνια σκιά της καὶ τὴν ἄγνοια τῶν περιλειπομένων.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΑΦΟΡΙΣΜΩΝ

Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀφορισμοῦ, πέρα ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο, ἄσκησαν πάμπολλες φορὲς καὶ ἐπίσκοποι τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου. Τὸ ἀσκήσανε φυσικὰ καὶ στὴ Μητρόπολη τοῦ Βόλου. Δὲν ξέροουμε ὅμως τὴν ἑκτασί του, γιατί λείπουν οἱ πηγές. Γιὰ τὸ Γιάννη Κορδάτο πάντως οἱ ἀφορισμοὶ στὴ Θεσσαλομαγνησίᾳ εἶταν σὲ ἡμερήσια διάταξη: «Στὰ παλιὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, οἱ ἀφορισμοὶ ἦταν κάτι τὸ συνηθισμένο... Δὲν περνοῦσε Κυριακὴ πὺν νὰ μὴ διαβαζόταν στίς ἐκκλησίες ἀπὸ ἕνας τέτοιος ἀφορισμὸς».⁴

Μοῦ φαίνεται ὑπερβολικὸς ὁ ἰσχυρισμὸς. Ἄν εἶχαμε τέτοια πληθώρα ἀφορισμῶν, θὰ σώζονταν καὶ τὰ ἀνάλογα κείμενα. Ἐλάχιστα ὅμως ὑπάρχουν. Ὡς τὴν ὥρα τέσσερα τέτοια μπόρεσα νὰ ἐπισημάνω, διατυπωμένα ἀπὸ δεσποτάδες τοῦ Βόλου. Τὸ πρῶτο χρονολογικὰ ἀπὸ τὸ 1727, καταχωρεῖ στὸ μεγαλύτερο μέρος του ὁ Γιάννης Κορδάτος,⁵ καὶ ἐπομένως μιὰ καὶ εἶναι γνωστὸ στὴ βιβλιογραφία, παραλείπω τὴ μεταφορὰ του ἐδῶ. Τὰ ὑπόλοιπα τρία, τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ 1825 καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὰ 1839 εἶναι ἀνέκδοτα.

Α' Τὸ ἀφοριστικὸ κείμενο τοῦ 1825⁶

Τὸ κείμενο (μεγάλος ἀφορισμὸς) δὲν ὑπογράφεται ἀπὸ τὸ δεσπότη τοῦ Βόλου (Δημητριάδας) ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἐπίτροπό του ἱερέα, πὺν ἡ μονογραφὴ του ὅμως δὲ διαβάζεται. Συμπεραίνουμε ἐπομένως, ὅτι καὶ οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐπισκόπων εἶχαν ἐξουλιτοῦ με δικαιώματα ἐπιβολῆς ἐπιτιμίων στοὺς χριστιανούς. Ἐδῶ λοιπὸν ἀναθεματίζονται ἄγνωστοι κάτοικοι τῆς Ζαγοράς τοῦ Πηλίου γιὰ μιὰ μικρὴ ζημιὰ πὺν προκάλεσαν σὲ δυὸ συντοπίτες τους. Πῆγαν, λέει, τὴ νύχτα καὶ ξερίζωσαν ὅλα τὰ κρεμμύδια τοῦ κήπου, ἔβγαλαν καὶ τὰ παλούκια καὶ πείραξαν τὶς κόττες. Παράλληλα ὅμως ἀφορίζονται καὶ ὅσοι ἀρνοῦνται νὰ καταδώσουν τοὺς ζημιωτὲς ἐνῶ τοὺς γυνώριζον. Ἄς δοῦμε ὅμως τὸ κείμενο:

«† αἰδεσιμώτατοι Ἱερεῖς οἱ εἰς τὰς ἐκκλησίας ζαγορᾶς ἐφημερεύοντες τίμιοι προεσιῶντες τῆς αὐτῆς Χώρας καὶ λοιποὶ πάντες χριστιανοὶ εἴητε ἐν κυρίῳ ὀγαίνοντες. ὁ γεώργιος γαμβρὸς κοντοθανάση ἀνέφερε προσευχόμενος (;) τὴν

4. Γιάννη Κορδάτου, ὅπ. π., σελ. 225, 226.

5. Ἱστορία τῆς ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιάς, ὅ. π., σελ. 226, ὑπ. 1.

6. Μοῦ τὸ παραχώρησε στὰ 1967 ὁ μακαρίτης σήμερα ἱστοριοδίφης τῆς Ζαγοράς Ἀπόστολος Κωνσταντινίδης (Πήλιος Ζάγρας).

ζημίαν ὁποῦ κα(τα) τὴν προχθεσινὴν δευτέραν διὰ νυκτὸς τοῦ ἔκαμαν κάποιοι ἀθεόφοβοι χριστιανοί, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἦναι τῶν ἐγχωριανῶν μας ἀνθρώπων κάμωμα καὶ ὄχι ξένον· ἐπῆραν δηλαδὴ εἰς τὸν κύπον του καὶ τοῦ εὐγαλαν ὅσα κρομίδια καὶ ἂν ἦχε διὰ κυβέρνησίν του καὶ δούλευσίν του ὁ πωχός, καὶ τοῦ τὰ ἐπῆραν ὅλα ἐξολοκλήρου τόσα ἀλλάκια ὁποῦ ἦτον χωρὶς νὰ τοῦ ἀφήσουν οἱ ἀθεόφοβοι καὶν διὰ τὸ ὁσπῆτιόν του ὀλίγα καὶ κοντὰ εἰς αὐτὰ καὶ τὰ παλούκια (του) κύπου του εὐγαλαν, καὶ ὄρνιθές του, ἐκαταρίμαξαν τὸν ἄνθρωπον· ὅθεν μὴ ὑποφέροντας τὴν τόσῃν ζημίαν του ἐξήγησεν νὰ ἐκφαινοθῇ (;) τὸ παρὸν ἐκκλησιαστικὸν φρικτὸν ἐπιτίμιον κατ' ἐναντίον αὐτῶν τῶν κακοτρόπων, εἴητε εὐρεσιν καὶ μαρτυρίαν. καὶ δὲ γράφομεν ὅποιοι εἶναι αὐτοὶ οἱ φιλοζήμιοι ἄνθρωποι ὁποῦ τοῦ ἔκαμαν αὐτὴν τὴν κλεισίαν, ἄνδρες ἢ γυναῖκες, ἢ καὶ ἀπὸ ἄλλον μαχαλέν, καὶ δὲν φοβηθῶσι τὸν θεὸν καὶ τὴν ἀνώσιον κόλασιν νὰ...⁷ μὲ αὐτόν, πληρώνοντες τὴν ζημίαν, καὶ δὲν παύσουσι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὸ νὰ τὸν βλάπτωσι ἀλλὰ μείνουσι εἰς τὴν αὐτὴν κακίαν τους, αὐτοὶ καὶ ὅσοι αὐτοὺς ἰξεύρουσι καὶ δὲν τοὺς φανερώσουσι ἀφιλοπροσώπως, ὅλοι ὁμοῦ αὐτοὶ, ἀφορισμένοι εἴησαν παρὰ θεοῦ καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι καὶ μετὰ θάνατον ἄλλοι καὶ τυμπανιαῖοι αἱ πέτραι καὶ ὁ σίδηρος λυθείησαν, αὐτοὶ δὲ οὐδαμῶς· ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ εἴη ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν καὶ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν καὶ ἐπὶ πᾶν ἔργον καὶ ἐπιχείρημα τῶν χειρῶν αὐτῶν, καὶ προκοπὴν θεοῦ πόπωτε οὐμὴ ἤδωσιν ἐφ' οἷς ἐργάζονται ἐπὶ τῆς γῆς· ἔχοιεν καὶ τὰς ἀράς πάντων τῶν ἁγίων πατέρων τῆς ἐκκλησίας μας· ἕως οὗ διορθοθῶσι μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς κακίας των παύσωσι καὶ τύχωσι συγχωρίσεως

1825: Ἰουνίου 13.

ὁ τοῦ ἁγίου δημητριάδος οἰκονόμος τε καὶ ἐπίτροπος αὐτοῦ
(μονογραφὴ δυσανάγνωστη)
ἱερεὺς »

Β' Τὸ ἀφοριστικὸν κείμενον τοῦ 1839⁹

Πρόκειται καὶ ἐδῶ γιὰ τὸ μεγάλο ἀφορισμὸν ποὺ ὑπογράφει στὶς Μηλιῆς τοῦ Πηλίου ὁ δεσπότης Δημητριάδας Ματθαῖος¹⁰ καὶ στρέφεται ἐνάντια σὲ κάτοικο τῆς πολίχνης, ποὺ ἀρνοῦνταν νὰ ἐπιστρέφει τὰ 432 γρόσια τὰ δανεισμένα ἀπὸ κάποιον ἄρχοντα συγχωριανό του. Προτοῦ ὅμως συντάξει τὸ ἐπιτίμιο, ὁ δεσπότης κάλεσε τὸν ὀφειλὲτή καὶ τοῦ σύστησε τὴν ἐπιστροφὴ τῶν χρημάτων. Μὰ καὶ πάλι ὁ μηλιώτης χρεώστης ἀρνήθηκε. Μεροστὰ στὸ ἀδιέξοδο καὶ ὁ δεσπότης, τοῦ τράβηξε τὸ ἐπιτίμιο ἐπικαλούμενος τὴν τιμωρίαν τοῦ τόσο σ' αὐτὴ τῇ ζωῇ ὅσο καὶ στὴν ἄλλῃ. Συγχρόνως ἔθετε καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς σπιτικούς του ἔξω τῆς ἐκκλησίας καὶ τὸν καταδίκαιε στὴν κοινωνικὴ ἀπομόνωση. Ἄς τὸ δοῦμε καὶ αὐτό:

« † Εὐλαβέσεται ἱερεῖς, Τιμιότατοι πρόκριτοι καὶ λοιποὶ ἀπαξάπαντες Εὐλογημένοι χριστιανοὶ τῆς θεοσώστου χῶρας Μηλιαῖς, τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσυντηρήτου Ἐπαρχίας. Γνωστοποιούμεν πάντας ὑμᾶς ὅτι μετακάλεσαντες τὸν ἐκ τῆς

7. Δυσανάγνωστη μία λέξη. Πρέπει ὅμως νὰ σημαίνει: συμβιβαστοῦν.

8. Στὸ πίσω μέρος ἀναγράφονται σὲ διαφορετικὰς θέσεις καὶ μὲ διαφορετικὸν γραφικὸν χαραχτήρα: «τοῦ γεόργη κοντοθανάσι» καὶ «ἐνεκεν τοῦ ὀνόματός σου κύριε ἐλέησον».

9. Βρίσκεται στὸν Η' φάκελο μὲ ἀριθ. 26 στὴ Βιβλιοθήκῃ Μηλιῶν, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ἀντέγραφα.

10. Ἡ μονογραφὴ του δὲ διαβάζεται, ἀλλὰ εἶναι γνωστὸ πῶς δεσπότης τότε στὸ Βόλο εἶταν ὁ Ματθαῖος, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀναλάβει τὴ μητρόπολιν τὸ Δεκέμβριον τοῦ 1838. Ἐπισκέφθηκε τὶς Μηλιῆς τότε ὕστερ' ἀπὸ γραφτὴν πρόσκλησιν τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντᾶ (26 Φεβρουαρίου 1839), γιὰ νὰ ξεκαθαρίσει τὸ θέμα τῶν ὀφειλῶν ἀπ' τοὺς κατοίκους τοῦ χωριοῦ πρὸς τὸν προηγούμενον μητροπολίτη Ἰωσήφ. (Βλ. Βαγγέλη Σκουβαρά, Ἐπισκοπικοὶ λουφέδες, Πηλιορείτικα Β', Ἀθήνα [1983], σελ. 218 - 227).

χωράς Σας κωσιαντῇ πανταζῇ, καὶ παραινέσαντες αὐτὸν πατρικῶς ἵνα ἀποπληρώσει ὅσα πρὸ χρόνων ἱκανῶν παρὰ τοῦ κυρ Εὐσταθίου δῆμον ἔλαβε δάνεια καὶ χρεωστεῖ δι' ὁμολογίας του, κεφάλαιον καθαρὸν Γρόσια τετρακόσια τριάκοντα δύο, αὐτὸς δὲ ἀπειθήσας ταῖς ἡμετέραις παραινέσεσι καὶ παρήκουσε εἰς ἄκρον τῇ Ἐκκλησίᾳ. διὸ ὡς ἀπειθῇ καὶ φιλάδικον τῇ χάριτι τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος ὑπάρχει ἀφορισμένος καὶ κατηραμένος, αἱ πέτραι καὶ ὁ Σίδηρος ληθείσαν αὐτὸς δὲ μηδαμῶς, στένων καὶ τρέμων εἴη ἐπὶ τῆς Γῆς ὡς ὁ καῖν κληρονομήσειεν τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῇ καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ Ἰουδα, ἡ δὲ γῆ τοῦ θεοῦ εἴη ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ προκοπὴν οὐμὴ οἶδιεν πώποτε ἐφ' οἷς ἐργάζεται. ἔστω δὲ καὶ ἔξω τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγίας Ἐκκλησίας αὐτὸς τε καὶ οἱ συνοικοῦντες μετ' αὐτοῦ, μήτε ἀγιάζεσθαι, μήτε θυμιάζεσθαι, οὔτε ἀντίδωρον λαμβάνειν, οὐδὲ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀγιασμός ψάλλεσθαι, καὶ μηδεὶς ἤθελε τὸν καλημερίῳ ἢ συναναστραφῇ, ἢ ἀλησβερίῳ μετ' αὐτοῦ κάμει, ἢ πάρη, ἢ δώση, διὸ ὁ τοιοῦτος ὑπάρχει ἔνοχος τῶν ἄνωθι ρηθειῶν ἀρῶν. Ἔως οὖν τὸν θεὸν φοβηθεῖς καὶ τὴν αἰώνιον κόλασιν διανοηθεῖς ἀποπληρώσει τὰ ρηθέντα γρόσια, καὶ προσέσας τῷ ἑλέει τῆς Ἐκκλησίας τότε τεύξεται συγχωρήσεως.

αὐλθ' (= 1839) Μαυτίου ιγ' Ἐν Μηλιαῖς

ὁ Δημητριάδος (μονογραφὴ δυσανάγνωστη) »

Γ' Τὸ κείμενο τοῦ 1839¹¹

Τὸ κείμενο τοῦτο ποὺ ὑπογράφει ὁ ἴδιος ὁ μητροπολίτης Ματθαῖος στὴ γειτονικὴ πολίχνη τῶν Μηλιῶν Βιζίτσα τὴν ἴδια μέρα ποὺ ὑπόγραψε τὸν ἀφορισμὸ στὶς Μηλιές,¹² δὲν εἶναι ἀφοριστικό. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια εἶναι ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη πρὸς τὸν Γρηγόριο Κωνσταντᾶ, ἀναφερόμενη ὅμως σὲ μικρὸ ἐπιτίμιο ποὺ ἐπέβαλε πρὶν σὲ «παράνομο» ἀντρογύνο τν Μηλιῶν. Παράνομο ἐπειδὴ εἶχε ἐρῇ σὲ γάμου κοινωνία, ἐνῶ διατηροῦσε συγγένεια. Παράλληλα, μὲ τὴν ἐπιστολὴ του ὁ δεσπότης ἀνακοινώνει τὴ σύντομη ἐκδοσὴ καὶ τοῦ μεγάλου ἀφορισμοῦ,¹³ καθὼς καὶ τὴν ποινὴ τῆς ἀργίας, τὴν ὁποία εἶχε ἐπιβάλει πρὶν στὸν ὑπεύθυνον ἱερέα. Νά πῶς ἔχει κι αὐτὸ τὸ κείμενο:

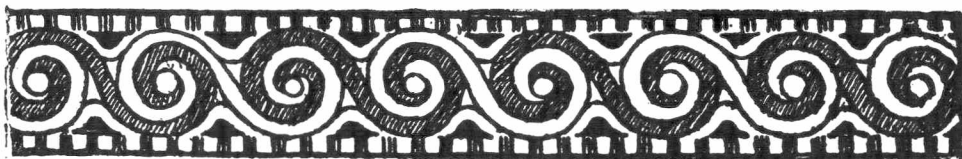
«† Σοφολογιώτατε διδάσκαλε, καὶ ὑμέτερε Ἐπίτροπε κ(ύρι)ε Γρηγόριε Κωνσταντᾶ, διὰ τὴν ἐξ αἵματος συγγένειαν τοῦ κακοΓιάννη Λίβα καὶ τῆς ασυνειδήτου ἐλειμονίας Γεωργίου, τοὺς ἔχομεν ἔξω τῆς τοῦ Χ(ριστοῦ) Ἐκκλησίας, καὶ οὐδεὶς τῶν Ἱερέων οὔτε νὰ εἰσέλθῃ, οὔτε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ὁσπηρίου αὐτοῦ, καὶ μετὰ παρέλευσιν μερικῶν ἡμερῶν, θέλομεν ἐξαποστείλῃ κατ' αὐτῶν φρικτὸν Ἐπιτίμιον, καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες ἔγιναν αἵτιοι τοῦτου τοῦ παρανόμου Γάμου. Ὁ δὲ Παπακωνσταντῆς ὅπου τοὺς εὐλόγησεν ἔχομεν καὶ αὐτὸν ἀργὸν πάσης Ἱεροπραξίας, οὕτω τοίνυν Γινώσκων ποίησον, καὶ μὴ ἄλλως ἐξ ἀποφάσεως.

αὐλθ' (= 1839) μαυτίου ΙΓ' Ἐν Βεζίτσα¹⁴

Ὁ Δημητριάδος ἐν Χ(ριστῷ) εὐχέτης (μονογραφὴ δυσανάγνωστη) »

(Ἡ συνέχεια καὶ τὸ τέλος στὸ ἐπόμενο τεῦχος)

11. Βρίσκεται στὸν Β' φάκελο μὲ ἀριθ. 15 στὴ Βιβλιοθήκη Μηλιῶν, ἀπ' ὅπου καὶ τὸ ἀντέγραψα.
12. Ἡ ἀπόσταση μετὰ τῶν δύο χωριῶν εἶναι δύο περίπου χιλιόμετρα.
13. Δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν τελικὰ ἐκδόθηκε τέτοιος ἀφορισμός.
14. Ὁ γραφικὸς χαραχτήρας τῆς ἐπιστολῆς εἶναι διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν ἄλλο τοῦ προηγούμενου ἐπιτιμίου. Πολὺ πιθανὸ ἡ ἐπιστολὴ νὰ γράφτηκε μὲ τὸ χερί τοῦ δεσπότη, ἀποῦ διαπιστώνουμε ὁμοιότητα γραφῆς μὲ τὴ μονογραφὴ του καὶ τὴ χάραξη τοῦ ἀξιωματὸς του πρὶν ἀπὸ αὐτὴ.

ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΑ ΣΤΑΜ. ΔΟΚΑΝΑΡΗ

Φιλόλογος - 'Ιστορικός

ΤΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΤΙΚΟ ΣΩΜΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ*

(Γ' Ιανουάριος - Μάιος 1828)

Ἡ σύγκρουση ὑπῆρξε φοβερή, οἱ ἄνδρες τοῦ Ἀργυροκαστρίτη ἄδεια-σαν τὰ τουφέκια τους καὶ ὁ τόπος γέμισε ἀπὸ Τουρκικὰ πτώματα. Οἱ ἐπικου-ρίες ὅμως τῶν Τούρκων ἐπιτιθεμένων διαδέχονταν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη καὶ παρὰ τὴς τρομερῆς τους ἀπώλειες πλησιάζουν ἢ καὶ εἰσέρχονται στὸ χαράκωμα. Ἀρχίζει τότε ἕνας ἐπικὸς ἀγώνας στήθος μὲ στήθος, τὰ ὅπλα ἀχρηστεύον-ται, τὴ θέση τους παίρνουν τὰ σπαθιά, τὰ γιαταγάνια, τὰ μαχαίρια, οἱ πέ-τρες, τὰ ξύλα καὶ αὐτὰ τὰ δόντια. Μέσα στὸ τρομερὸ ἐκεῖνο μακελιὸ τοῦ κεν-τρικοῦ χαρακώματος 300 Τούρκοι ἔχασαν τὴ ζωὴ τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες ἔπεσαν 98 καὶ μαζί τους τὸ λαμπρότερο παλληκάρι τοῦ Χατζημι-χάλη, ὁ ἀθάνατος Κυριακούλης Ἀργυροκαστρίτης.²⁴ Οἱ Τούρκοι ἔγιναν κύ-ριοι τοῦ χαρακώματος μόνον ὅταν σκοτώθηκαν ὅλοι οἱ ἄνδρες τοῦ Ἀργυρο-καστρίτη, δυὸ μόνο σώθηκαν καὶ εἰσῆλθαν στὸ Φραγκοκάστελλο. Μετὰ τὴν κατάρρευση τῆς ἀμυνας τοῦ κεντρικοῦ χαρακώματος οἱ ἄνδρες τῶν ὑπολοί-πων χαρακωμάτων, ποὺ μέχρι ἐκείνη τὴ στιγμή κρατοῦσαν γερά τὴς θέσεις τους καὶ εἶχαν προκαλέσει τεράστιες ἀπώλειες στοὺς ἐπιτιθέμενους κατὰ κύματα Τούρκους, ἐξέρχονται τῶν χαρακωμάτων τους μὲ διαταγὴ τοῦ Χα-τζημιχάλη καὶ ἐπιτίθενται ἐναντίον τῶν Τούρκων ποὺ προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς φράξουν τὸ δρόμο καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίσουν νὰ εἰσέλθουν στὸ Φραγκοκάστελ-λο. Ἀρχίζει τότε μιὰ ἄγρια αἱματοχυσία καὶ ὁ ἀγώνας κορυφώνεται μὲ τὴν ἐμπλοκὴ στὸν ἀγῶνα τοῦ ἱππικοῦ σώματος τοῦ Χατζημιχάλη μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν ἴδιο καὶ βοηθό του τὸν Κωνσταντῖνο Παλάσκα, ποὺ ρίχτηκαν στὸν ἀγῶ-να θυσιάζοντας τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ ὁλόκληρο τὸ ἱππικὸ σῶμα γιὰ νὰ ἐπι-τύχουν τὴν ἀπαγκίστρωση καὶ τὴν εἴσοδο τῶν πεζικῶν τους δυνάμεων στὸ Φραγκοκάστελλο.²⁵

Γιὰ νὰ περισώσουν λοιπὸν ὅ,τι ἦταν δυνατό νὰ περισωθεῖ οἱ δυὸ ἄνδρες, Χατζημιχάλης - Νταλιάνης καὶ Κωνσταντῖνος Παλάσкас, τίθενται ἐπικεφα-λῆς τοῦ μικροῦ ἱππικοῦ τους σώματος καὶ μὲ κεραυνοβόλο ἀντεπίθεση ἀνα-τρέπουν τὴς πεζικῆς δυνάμεις τῶν Τούρκων καὶ ἀνοίγουν δίοδο ἀνάμεσά τους γιὰ νὰ διέλθουν οἱ ἀποδεκατισμένους τους πεζικῆς δυνάμεις καὶ νὰ εἰσέλθουν στὸ Φραγκοκάστελλο καὶ νὰ σωθοῦν.²⁶ Ταυτόχρονα ὁ Χατζημιχάλης διατάσ-σει τακτικὴ ὑποχώρηση τῶν πεζικῶν του δυνάμεων. Στὴν προσπάθειά του ὅμως αὐτὴ ὁ Χατζημιχάλης ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ τὸ Τουρκικὸ ἱππικὸ καὶ

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο (σελ. 312) καὶ τέλος.

24. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, ὅ. π., σελ. 175 - 176.

25. Ι. Δ. ΜΟΥΡΕΛΛΟΥ, ὅ. π., σελ. 119 - 121.

26. ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ — Ὁθωνικὸ Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐσωτερι-κῶν, φак. 147 (φύλλο μητρώου Ὑπομ/χου Παλάσкас Κων/νου).

βάλλεται από τὰ πλάγια καὶ ἀπὸ τὸ Τουρκικὸ πεζικό. Ἡ μικρὴ Ἑλληνικὴ ἱππικὴ δύναμη κυκλῶνεται ἀπὸ τὶς πεζικὲς καὶ ἱππικὲς δυνάμεις τῶν Τούρκων καὶ ἀρχίζει ἕνας πρωτοφανὲς γιὰ τὰ χρονικὰ τοῦ ἀγῶνα μακελειό.²⁷ Οἱ Ἕλληνες ἱππεῖς χτυποῦν σὲ κάθε κατεύθυνση καὶ χτυποῦνται ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς, ἀναρίθμητα ἦσαν τὰ Τουρκικὰ πτώματα ποὺ κάλυψαν τὸ πεδίο τῆς μάχης, ὁ Χατζημιχάλης - Νταλιάνης μάχεται σὰ μαινόμενος ταῦρος καὶ σωριάζει στὸ ἔδαφος ἀμέτρητα Τουρκικὰ κεφάλια, τελικὰ ὅμως ἡ δύναμη τῶν ἀριθμῶν ὑπερίσχυσε. Οἱ περισσότεροι Ἕλληνες ἱππεῖς καὶ τὰ ἄλογά τους ἔχουν σκοτωθεῖ. Ὁ Χατζημιχάλης ἀντιλαμβάνεται τὸν κίνδυνο τῆς ὁλοκληρωτικῆς κατατροφῆς τῆς ἱππικῆς του δυνάμεως καὶ θὰ μπορούσε διὰ κεραυνοβόλου ἐπελάσεως θανάτου νὰ ἀνοίξει δίοδο στὶς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ, νὰ σωθεῖ καὶ νὰ σώσει καὶ τοὺς ἐπιζήσαντες μέχρι ἐκείνη τὴ στιγμή ἱππεῖς του. Θέλοντας ὅμως νὰ περιοῦσει τὰ ὑπολείμματα τῶν πεζικῶν του δυνάμεων, ὁ ἴδιος παραμένει στὴ θέση του καὶ συνεχίζει μὲ ἀμείωτη ἔνταση τὸν ἀγῶνα, διατάσσει δὲ τὸν ὑπαρχηγὸ τῶν ἱππικῶν του δυνάμεων Κωνσταντῖνο Παλάσκα νὰ πάρει μιὰ ὁμάδα ἱππέων καὶ νὰ πάει στὸν περίβολο τοῦ φρουρίου γιὰ νὰ ἐπιβλέπει καὶ νὰ βοηθήσει τὶς ἀποδεκατισμένες πεζικὲς τοὺς δυνάμεις νὰ εἰσέλθουν στὸ Φραγκοκάστελλο. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλάσкас με ταχύτητα ἀστραπῆς ἐκτελεῖ τὴν ἐντολὴ τοῦ Ἀρχηγοῦ Χατζημιχάλη, μὲ μιὰ μικρὴ ὁμάδα 5-6 ἱππέων διασπᾷ τὸν Τουρκικὸ κλοῦδ καὶ φθάνει στὸν περίβολο τοῦ Φραγκοκάστελλου τὴν πρὸ κρίσιμη στιγμή.²⁸ Ἐκεῖ Ἕλληνες καὶ Τούρκοι πεζοὶ εἶχαν ἔλθει στὰ χέρια, οἱ Ἕλληνες προσπαθοῦσαν νὰ εἰσέλθουν στὸ Φραγκοκάστελλο καὶ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Τούρκους νὰ εἰσδύσουν σ' αὐτό, οἱ Τούρκοι πάλι προσπαθοῦσαν νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ εἰσέλθουν μαζί μὲ αὐτοὺς στὸ Φραγκοκάστελλο γιὰ νὰ τὸ κυριεύσουν. Ἡ παρουσία τοῦ Παλάσκα μὲ τοὺς 5-6 ἱππεῖς του ὑπῆρξε ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεὸς γιὰ τὰ ὑπολείμματα τῶν πεζικῶν δυνάμεων τοῦ Χατζημιχάλη. Ὁ Παλάσкас σὲ μιὰ ἀπέλπιδα προσπάθεια κατόρθωσε νὰ ἀναχαιτίσει πρὸς στιγμή τὶς Τουρκικὲς πεζικὲς δυνάμεις καὶ νὰ ἀνακουφίσει τοὺς Ἕλληνες δίδοντάς τους καιρὸ νὰ εἰσέλθουν στὸ Φραγκοκάστελλο καὶ νὰ σωθοῦν.²⁹

Στὸ μεταξὺ οἱ Τούρκοι συνῆλθαν ἀπὸ τὴ στιγμιαία ταραχὴ ποὺ τοὺς εἶχε προκαλέσει ἡ αἰφνίδια ἐμφάνιση τῆς μικρῆς ἱππικῆς δυνάμεις τοῦ Παλάσκα καὶ ἐφόσον οἱ πύλες τοῦ Φραγκοκάστελλου εἶχαν κλείσει, θέλησαν νὰ δοκιμάσουν τὴ δύναμή τους καὶ νὰ εἰσέλθουν στὸ Κάστρο μὲ ἔφοδο. Ἰσχυρὴ Τουρκικὴ δύναμη σ' ἕνα πελώριο σχηματισμὸ δημιουργεῖ ξύλινο προπέτασμα ἐπάνω στὸ ὁποῖο ἀνέβηκαν Τούρκοι στρατιῶτες, οἱ ὁποῖοι κρατώντας στὰ χέρια τους εὖσωνα Τούρκο σημαιοφόρο μπήγουν στὴν κορυφὴ τοῦ τείχους τὴν Τουρκικὴ σημαία. Ἡ κατάσταση γίνεται δύσκολη, τὸ Φραγκοκάστελλο κινδυνεύει νὰ πέσει στὰ χέρια τῶν Τούρκων μὲ ἔφοδο. Κατὰ καλὴ ὅμως συγκυρία τὴ στιγμή ἀκριβῶς ἐκείνη μικρὲς δυνάμεις τῶν Σφακιανῶν ποὺ εἶχαν πιάσει τὰ χωριὰ Πατσιανὸς καὶ Κοψοδάσος, βάλλουν καταγιγιστικὰ ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων ποὺ ἤδη μάχονταν στὸν περίβολο τοῦ Φραγκοκάστελλου. Τὴν καὶ δόξα στοὺς ἀθάνατους αὐτοὺς Σφακιανοὺς ποὺ ἀψήφησαν τὴ δύναμη τῶν ἀριθμῶν καὶ κάθε λογικὴ πρόβλεψη γιὰ τὸν τόπο

27. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΥ, ὁ. π., τόμος 11ος, σελ. 350.

28. ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ — Ὁθωνικὸ Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν, φακ. 147.

29. Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ἀρχηγείου Χωροφυλακῆς, Βιογραφικὰ Κων/νου Παλάσκα.

τους καὶ ἐνεπλάκησαν στὸν ἀγῶνα. Οἱ Τούρκοι ἀρχικὰ νόμισαν ὅτι ὅλοι οἱ Κρήτες Ὀπλارχηγοὶ παρασπόνδῃσαν καὶ περιήλθαν σὲ τρόμο καὶ ταραχή. Ὁ Κωνσταντῖνος Παλάσκας ἐκμεταλλεύτηκε καὶ ἐδῶ τὴν περίστασι, μὲ τὴν μικρὴ του δύναμη ἐπιτίθεται ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ προγεφυρώματος καὶ ἕνας στρατιώτης τοῦ σημαδεύει καὶ φονεύει τὸν Τούρκο σηματοφόρο, ὁ ὁποῖος πέφτει νεκρὸς στὸ ἔδαφος καὶ συμπαράσῳρει μαζί του καὶ τὴν Τουρκικὴ σημαία.³⁰ Οἱ ὀλίγοι Ἕλληνες ἀνεθάρρῃσαν καὶ ρίχτηκαν στοὺς Τούρκους, ἐνῶ οἱ τελευταῖοι ἐγκαταλείπουν τὸ ἐπικίνδυνον προγεφύρωμα ποῦ εἶχαν δημιουργήσει καὶ τρέπονται σὲ ἐπονείδιστη φυγῇ. Μέχρι ποῦ νὰ διαπιστώσουν οἱ Τούρκοι ὅτι οἱ πυροβολισμοὶ τῶν ὀλίγων Σφακιανῶν ποῦ τοὺς εἶχαν κτυπήσει, δὲν ἦταν τίποτε ἄλλο παρὰ ἕνας ἀπλὸς ἀντιπερισπασμός, οἱ διασωθέντες ἄνδρες εἶχαν εἰσέλθει ἀσφαλεῖς στὸ Φραγκοκάστελλο. Ἀπὸ τὴς πολεμίστρης τοῦ Κάστρου ὁ Κωνσταντῖνος Παλάσκας μὲ τοὺς εἰσελθόντες στρατιῶτες τοὺς προξενοῦσαν μεγάλῃ φθορά. Προσπάθεια τῶν Τούρκων νὰ κατασκευάσουν νέο προγεφύρωμα καὶ νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν μὲ ἔφοδο κατάληψη τοῦ Φραγκοκάστελλου ἀποτυγχάνει μπροστὰ στὴν εὐθυβολία τῶν στρατιωτῶν τοῦ Παλάσκα, ποῦ γέμιζαν τὸ ἔδαφος μὲ σωροὺς Τουρκικῶν πτωμάτων στὸν κάθε πυροβολισμό τους.

Στὸ μεταξὺ ὁ Χατζημιχάλης - Νταλιάνης κυκλωμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους συνέχιζε ἀπόφροτος τὸν ἀγῶνα. Ὅταν ὑπελόγιζε ὅτι οἱ ὑποχωροῦντες Ἕλληνες μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Παλάσκα θὰ εἶχαν εἰσέλθει στὸ Φραγκοκάστελλο, ἐνεργεῖ κεραυνοβόλο ἔξοδο σωτηρίας μὲ τοὺς ὀλίγους ἐπιζῶντες ἀκόμη ἰππεῖς τοῦ μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ εἰσέλθει καὶ αὐτὸς στὸ Κάστρο καὶ νὰ διασώσει τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ τοὺς στρατιῶτες του. Διασπᾷ τὸν κλοιὸ τῶν Τούρκων καὶ φθάνει στὸν περίβολο τοῦ Φρουρίου, δυστυχῶς ὅμως γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα βρίσκει ὅλες τὴς πύλες τοῦ Κάστρου κλειστές.³¹ Δὲν εἶχε ἄλλῃ ἐπιλογὴ νὰ κάνει παρὰ νὰ ἐπιτεθεῖ καὶ πάλιν ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων, ποῦ εἶχαν κατακλείσει τὸν περίβολο τοῦ φρουρίου. Ὁ αἰματηρὸς ἐπίλογος τῆς μεγάλης τραγωδίας ἐμπαινε στὴν πῦρ δραματικὴ φάση του. Ὁ Χατζημιχάλης ἀντιλαμβάνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐλπίδα σωτηρίας γι' αὐτὸν καὶ τοὺς ὀλίγους ἄνδρες ποῦ τὸν ἀκολουθοῦσαν. Ἦθελε ὅμως μὲ τὸν ἑνδοξο θάνατό τους νὰ προξενήσει ὅσο τὸ δυνατό περισσότερες ἀπώλειες στὴς Τουρκικὲς τάξεις. Κυκλῶνεται ἀπὸ ὅλες τὴς πλευρές, τὸ ἄλογό του σκοτώνεται καὶ τὸ σπαθὶ του θραύεται, μάχεται ὅμως σὰ λιοντάρι μὲ τὰ χέρια καὶ μὲ τὰ δόντια του. Τὸ αἷμα τρέχει ποτάμι ἀπὸ τὴς κομματιασμένες σάρκες τοῦ καὶ ἀπὸ τὰ πολλαπλᾶ τραύματα ποῦ εἶχε δεχθεῖ, μὰ δὲν ἐννοεῖ νὰ σταματήσει τὸν ἀγῶνα. Στὴν τραγικὴ ἐκείνη στιγμὴ ἕνας ἀρβανίτης αὐτόματος, ποῦ εἶχε διαφύγει ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες στίς ἐπιχειρήσεις τῆς Ρεθύμνης, ἀναγνωρίζει τὸ Χατζημιχάλη καὶ δέχνηι στοὺς Τούρκους ποῖος εἶναι ὁ μεγάλος Ἕλληνας ἀρχηγὸς ποῦ τοὺς εἶχε προξενήσει τόσες φθορές.³² Οἱ Τούρκοι τότε βάζουν ἐναντίον τοῦ Χατζημιχάλη, τὸν ὁποῖο αἰμόφυρτο καταρρίπτουν στὸ ἔδαφος καὶ τὸν ἀποτελειώνουν μὲ τὰ σπαθιά τους. Ἐκεῖ οἱ Ἀρβανιτᾶδες τοῦ κόβουν τὸ κεφάλι καὶ τὸ πηγαίνουν λάφυρο στὸν Πασά τους γιὰ νὰ τοὺς ἀμείψει καὶ νὰ τοὺς συγχαρεῖ. Ὁ Μουσταφᾶς Πασᾶς ὅμως

30. ΖΑΜΠΕΛΙΟΥ - ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΙΔΟΥ, «Ἱστορία τῶν Ἐπαναστάσεων Κρήτης» (Ἐπανεκδόσεις Ἀφῶν Βαρδινγιάννη), Ἀθήνα 1971, σελ. 698.

31. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, ὅ. π., σελ. 178.

32. Ι. Δ. ΜΟΥΡΕΛΛΟΥ, ὅ. π., σελ. 1.020.

πού ήταν ο ίδιος παλληκάρι, επέπληξε τους Ἀρβανιτάδες του και τους είπε τὴ γνωστὴ φράση πού πέρασε στὴν ἱστορία: «Τέτοια παλληκάρια δὲν θὰ πρέπει νὰ φονεύονται».

Γιὰ τὸ κλείσιμο τῶν πυλῶν τοῦ Φραγκοκάστελλου, τὴ στιγμή πού θὰ εἰσέρχονταν σ' αὐτὸ ὁ Χατζημικάλης, λέγονται πολλά. Μερικοὶ Ἱστορικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι οἱ πύλες ἔκλεισαν οκόπιμα ἀπὸ τοὺς Κρητικούς πολέμους πού εἶχαν μείνει μέσα στὸ Κάστρο γιὰ τὴ φύλαξη τῶν ἀποσκευῶν τοῦ Σώματος τοῦ Χατζημικάλη μὲ πρόθεση νὰ ἐμποδίσουν τὴν εἴσοδό του σ' αὐτὸ καὶ ἔτσι νὰ ἐξευμενίσουν τὸ Μουσταφᾶ Πασᾶ σὲ τρόπο, πού ἀποχωρώντας ἀπὸ τὴ Χώρα τους νὰ μὴν προβεῖ σὲ σφαγὲς καὶ σὲ λεηλασίες σὲ βάρος τοῦ ἐγchwρίου στοιχείου.³³ Δὲν δεχόμαστε τὴν ἀποψη αὐτή, γιατί δὲν ἔχει λογικὴ βάση. Ἀλλωστε στὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς οἱ Σφακιανοὶ πολεμικοὶ Ἀρχηγοὶ ρίχτηκαν σὲς δυνάμεις τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ καὶ κατέκοψαν 1.800 Τούρκους. Τὸ πὼς πιθανὸν εἶναι ὅτι ἀφοῦ τὰ ὑπολείμματα τῶν δυνάμεων τοῦ Χατζημικάλη εἶχαν ἀσφαλιστεῖ στὸ Φραγκοκάστέλλο, ἔκλεισαν τὲς πύλες του γιὰ νὰ ἀσφαλισθοῦν καὶ δὲν ἦταν δυνατό στὴν κρίσιμη ἐκείνη στιγμή νὰ τὲς ξανανοῖξουν, γιατί κάτι τέτοιο θὰ ἔθετε σὲ κίνδυνο τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴ ζωὴ ὅλων ἐκείνων τῶν στρατιωτῶν, πού εἶχαν εἰσέλθει στὸ Κάστρο γιὰ νὰ διασωθοῦν μετὰ τὴν τρομερὴ αἱματοχυσία πού εἶχε προηγηθεῖ στὸν κάμπο τοῦ Φραγκοκάστελλου. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἐκδοχὴ οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες πού εἶχαν εἰσέλθει στὸ Κάστρο νὰ μὴν ἀντιλήφθηκαν τὸν Ἀρχηγό τους καὶ ἀκόμη νὰ μὴ μάντεψαν τὲς προθέσεις του ὅτι ἤθελε νὰ εἰσέλθει καὶ αὐτὸς στὸ Φραγκοκάστέλλο γιὰ νὰ διασωθεῖ. Γιατὶ ἀπώτερος σκοπὸς τοῦ Χατζημικάλη ἦταν νὰ διασώσει ὅσο τὸ δυνατό περισσότερους ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες του, γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἄλλωστε εἶχε διατάξει τὸν Κωνσταντῖνο Παλάσκα στὴν κρισιμότερη φάση τῆς συμπλοκῆς νὰ σπεύσει στὸν περίβολο τοῦ Φραγκοκάστελλου καὶ νὰ ἐπιβλέψει γιὰ τὴν ἀσφαλὴ εἴσοδο τῶν στρατιωτῶν τους στὸ Κάστρο καὶ ἀκόμη νὰ ἐμποδίσει μὲ κάθε τρόπο τὴν εἴσοδο τῶν Τούρκων σ' αὐτό.³⁴ Ὅπως εἶπαμε, ὁ Κωνσταντῖνος Παλάσκας ἐξετέλεσε στὸ ἀκέραιο τὴν ἀποστολὴ πού εἶχε λάβει καὶ ἀναδείχτηκε μετὰ τὸ Χατζημικάλη τὸ δεύτερο τραγικὸ πρόσωπο τῆς αἱματηρῆς ἐκείνης τραγωδίας. Ὁ Μουσταφᾶς Πασὰς μετὰ τὴ διαπίστωση τοῦ θανάτου τοῦ Χατζημικάλη καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγει μεγαλύτερη φθορὰ σὲς τάξεις του, διέταξε νὰ σταματήσουν οἱ ἐπιθετικὲς ἐνέργειες τῶν Τούρκων καὶ ἄρχισε τὴν ἐξ ἀποστάσεως πολιορκία τοῦ Φραγκοκάστελλου. Οἱ σωροὶ τῶν τουρκικῶν πτωμάτων πού ἐκάλυπταν τὸν κάμπο καὶ τὸν περίβολο τοῦ Φραγκοκάστελλου ἔκαναν τὸν Τούρκο Πασὰ νὰ διστάσει νὰ διατάξει τὴν μὲ ἔφοδο κατάληψη τοῦ Κάστρου.³⁵ Βασικὴ ἐπιδιώξή του ἦταν νὰ ἐπιτύχει τὴν μὲ διαπραγματεύσεις παράδοσή του, ἀφοῦ ἡ θέση τῶν ὀλίγων Ἑλληνικῶν δυνάμεων πού εἶχαν εἰσέλθει σὲ αὐτὸ μὲ τὸν Παλάσκα ἦταν τραγικὴ. Οἱ περισσότεροι στρατιῶτες ἦταν τραυματισμένοι καὶ αὐτοί, ὁ ἴδιος ἔφερε πολλαπλὰ τραύματα σὲ ὅλο του τὸ σῶμα. Ὁ Μουσταφᾶς Πασὰς ἦταν στρατιωτικὸς ὀλκῆς καὶ γνώριζε ὅτι ἡ δύναμη τῆς ἀπελπισίας καὶ τὸ αἶσθημα τῆς αὐτοσυντηρήσεως θὰ μετέβαλλε τοὺς Ἕλληνες

33. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, σελ. 179.

34. Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα τέως Ἀρχιεγείου Χωροφυλακῆς, φάκελλος Βιογραφικὰ Ταγματάρχη Χωροφυλακῆς Κων/νου Παλάσκα.

35. ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ ΣΤΑΜ. ΔΟΚΑΝΑΡΗ: «Ο ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΑΓΩΝΙΣΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΛΑΣΚΑΣ», Ἑκδόσεις Ἰδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Ἑρευνῶν, Ἰωάννινα 1980, σελ. 16 - 17.

στρατιῶτες σὲ πολεμικοὺς γίγαντες καὶ θὰ προξενούσαν τεράστιες ἀπώλειες στὶς τάξεις τῶν ἐπιτιθεμένων στρατιωτῶν τοῦ σὲ περίπτωσιν ποὺ θὰ ἐπιχειροῦσαν τὴν μὲ ἔφοδο ἐκπόρθησιν τοῦ Κάστρου. Γι' αὐτὸ λοιπὸν ἐπέδωξε καὶ πέτυχε, ὅπως θὰ δοῦμε, νὰ γίει κύριος τοῦ Κάστρου μὲ διαπραγματεύσεις, ἀφοῦ φέρθηκε πολὺ γενναϊόδωρος στοὺς πολιορκημένους Ἕλληνας.

Τὸ Ἡπειρωτικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα μαζὶ μὲ τὸ μεγάλο τοῦ Ἀρχηγὸ Χατζημιχάλη - Νταλιάνη κατακρεουργήθηκε, 385 νεκροὶ ἐκάλυψαν τὴν πεδιάδα καὶ τὸν περίβολο τοῦ Φραγκοκάστελλου, ἀπὸ αὐτοὺς οἱ 350 ἦσαν Ἡπειρώτες.³⁶ Ἀλλὰ ὁ Μουσταφᾶς Πασὰς ὁ θεωρούμενος νικητὴς τῆς μεγάλης ἀναμέτρησης, εἶχε τετραπλάσιες ἀπώλειες. Ἄλλοι ἱστορικοὶ ἀνεβάζουν τὸν ἀριθμὸ τῶν Τούρκων νεκρῶν σὲ 850, ἄλλοι σὲ 1.200 καὶ ὁ Γεώργιος Ἀσπρέας σὲ 2.000. Ἄν δεχθοῦμε τὴν ἄποψιν τοῦ Ἀσπρέα ὁ ἀριθμὸς τῶν Τούρκων νεκρῶν στὴν αἱματηρὴ ἐκείνη ἐκστρατεία τοῦ Μουσταφᾶ ὑπῆρξε τρομακτικὸς, 2.000 νεκροὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Φραγκοκάστελλου καὶ ἄλλοι 1.800, ποὺ σκότωσαν οἱ Σφακιανοί, κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Σφακιῶν φθάνουν τοὺς 3.800 νεκρούς. Ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς τραυματίες καὶ τὶς τεράστιες ἀπώλειες σὲ πυρομαχικὰ καὶ κάθε εἶδους ἐφόδια, ποὺ ἄφησαν οἱ Τούρκοι στὰ χέρια τῶν Σφακιανῶν, στὴν προσπάθειά τους νὰ διαφύγουν ἀπὸ τὶς στενωπούς, ποὺ τοὺς εἶχαν στήσει ἐνέδρα οἱ Σφακιανοὶ πολεμικοὶ ἀρχηγοί. Οἱ Τούρκοι γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ὀλοκληρωτικὴ σφαγὴ τους, ἔρριχναν ἐπιδεικτικὰ μπροστὰ στοὺς διώκτες τοὺς Σφακιανούς ὅ,τι πολύτιμο εἶχαν μαζὶ τους.³⁷ Δυστυχῶς ὅμως ὅπως συμβαίνει στὶς περιπτώσεις αὐτὲς οἱ Σφακιανοὶ στρατιῶτες δὲν πειθάρχησαν στὶς διαταγὰς τῶν Ἀρχηγῶν τους καὶ ἀφοῦ ἐπαδόθησαν σὲ ἓνα ἄνευ προηγουμένου ὄργιο λαφυραγωγίας, ἄφησαν τοὺς Τούρκους νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν καλοστημένη φάκα, ποὺ τοὺς εἶχαν στήσει οἱ ἀρχηγοὶ τους. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν περισσότερων ἱστορικῶν, ἂν οἱ Σφακιανοὶ στρατιῶτες δὲν ἐπιδίδονταν στὴ λαφυραγωγία καὶ πειθαρχοῦσαν στὶς ὑποδείξεις τῶν πολεμικῶν ἀρχηγῶν τῶν Σφακιῶν, ὀλόκληρη ἡ δύναμιν τοῦ Μουσταφᾶ Πασᾶ θὰ καταστρέφονταν στὶς στενωποὺς τῆς κοιλάδας τοῦ Κόρακα καὶ ὁ ἀγώνας στὴν Κρήτη θὰ ἔπαιρνε ἄλλη τροπὴ.³⁸ Ἔστω καὶ ἂν τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος εἶχε καταστραφεῖ.

Ὁ ἀπὸνχος τῆς θυσίας τοῦ Χατζημιχάλη καὶ τῶν παλληκαριῶν τοῦ στὸ Φραγκοκάστέλλο προκάλεσε πανελλήνια συγκίνηση καὶ συντάραξε τοὺς Πανέλληνες.³⁹ Περισσότερο ὅμως συγκλόνισε τὴν εὐαίσθητη Κρητικὴ ψυχὴ. Ἡ Κρητικὴ λαϊκὴ ψυχὴ ἔκλαψε καὶ θρήνησε μὲ σπαραγμὸ τὸ Χατζημιχάλη καὶ τὰ παλληκάρια του, ποὺ ἔπεσαν γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Κρήτης. Ἀπὸνχος τῆς θαθεῖας συγκινήσεως ποὺ προκάλεσε στὸν Κρητικὸ λαὸ τὸ δρᾶμα τοῦ Φραγκοκάστελλου εἶναι καὶ τὰ πολυάριθμα δημοτικὰ τραγούδια ποὺ ἔπλασε ἡ Κρητικὴ λαϊκὴ φαντασία γιὰ νὰ ὑμνήσῃ τὸν Ἡπειρωτὴ Πολέμαρχο. Ὁ δεκάχρονος ἀπελευθερωτικὸς ἀγώνας τῶν Ἑλλήνων εἶχε παρουσιάσει πολλὰς ἀνάλογες θυσίας καὶ παρόμοια ἀνδραγαθήματα. Κανένα ὅμως ἱστορικὸ γεγονός καὶ καμμία ἡρωϊκὴ πράξις δὲ βρῆκε τόσο καταξίωσιν καὶ δὲν τραγουδήθηκε τόσο πονεμένα καὶ παθιάρικα, ὅσο τραγουδήθηκε ἀπὸ τὸν ἀγνὸ καὶ ἄδοιο κρητικὸ λαὸ ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Χατζημιχάλη καὶ τῶν παλλη-

36. Ι. Δ. ΜΟΥΡΕΛΛΟΥ, ὁ. π., σελ. 1.022.

37. Ι. Δ. ΜΟΥΡΕΛΛΟΥ, ὁ. π., σελ. 1.031.

38. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΨΙΛΑΚΗ, ὁ. π., σελ. 668 - 669.

39. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΥ, ὁ. π., τόμος 11ος, σελ. 353.

καριῶν του.⁴⁰ Δὲν εἶναι δυνατό νὰ ἀναφερθοῦμε οὔτε καὶ συνοπτικά στὶς δεκάδες ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ποὺ ἔπλασε ἡ λαϊκὴ ψυχὴ τῆς Κρήτης γιὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴ θυσίᾳ τοῦ Χατζημichάλη. Ὡστόσο θὰ ἦταν μεγάλη παράλειψή μας, καὶ θὰ προσκρούαμε στὴν εὐαισθησίᾳ τῆς Κρητικῆς ψυχῆς, ἂν δὲν παραθέταμε ἔστω καὶ ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὰ πολλὰ δημοτικὰ τραγούδια ποὺ ἔπλασε ὁ Κρητικὸς λαὸς γιὰ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν ἡρωϊκὴ μορφή τοῦ Χατζημichάλη. Τὸ ἀπόσπασμα, ποὺ θὰ παραθέσουμε, εἶναι παρμένο ἀπὸ ἓνα μεγάλο δημοτικὸ τραγούδι καὶ εἶναι προσεκτικὰ ἐπιλεγμένο, ὥστε ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ εἶναι ἀντιπροσωπευτικὸ μεγάλου κύκλου δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν του πλευρά, ποὺ ἀπηρεεῖ τὴν εὐαισθησίᾳ τῆς κρητικῆς ψυχῆς, ἐξιστορεῖ μὲ θαυμαστὴ ἀκρίβεια καὶ σπάνια περιεκτικότη-
τα ὁλόκληρο τὸ δράμα ποὺ παίχτηκε στὸ Φραγκοκάστελλο τῇ 18 Μαΐου τοῦ 1828 μὲ πρωταγωνιστὴ τὸ Χατζημichάλη.⁴¹

Τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ἀντιπροσωπευτικὸ τῆς θυσίας τοῦ Χατζημichάλη δημοτικὸ τραγούδι ἔχει ὡς ἑξῆς:

Χατζῆ Μιχάλης φώναζε 'ποὺ τὴν ψαρὰ φοράδα:

— Πρόβαλε Μουσταφᾶ Πασὰ κοντὰ στὴν εὐγοράδα,
μὴ χώνεσαι σὰν ἄλεποῦ 'ποὺ πίσω ἀποῦ τ' ἄσκέρι
ἔλα κοντά μου σίμωσε κι ἡ μοῖρα ὅ,τι φέρει.

Μιά μαλωθιά τοῦ παίζουνε σὰν μαρμαρένιο μπέτη,
μὰ κεῖνος δὲν τίνε ψηφᾶ σὰν παλληκάρι στέκει.

Καὶ σέρνει τὸ σπαθάκι του καὶ μπαίνει στὸ ντουμάνι
καὶ τὴν Τουρκιὰ ἐσάστισε τὸν πόλεμο ποὺ κάνει.

Δεύτερη μπάλα παίζουν του καὶ στὸ μερό του δίδει,
μὰ κεῖνος δὲν τίνε ψηφᾶ κι ὀπίσω δὲ γυρίζει.

Κεντίζει τὴν φοράδα του καὶ πάει σ' ἓνα κάρτο,

κι ὄντιμος θρίσκει σφαλιχτό, τὸ βουλιασμένο κάστρο.

Μὰ σὰ ποῦ σ' ἡῦρα σφαλιχτό, πειό σου νὰ μὴν ἀνοίξῃς
γιὰ δὲν εὐρέθῃκ' ἄνθρωπος ὅξω νὰ μοῦ βοηθήξῃ.

Καὶ παίζουνσιν τον κι ἄλλη μιὰ δίδουν του σπὴ μασέλλα,
καὶ ἐκεῖνη τὸν ἐγκρέμισε ἀπάνω ἀπὸ τὴ σέλλα.

Μὰ ἐλάστε σεῖς οἱ Σφακιανοὶ ἀποῦ ὅτε παινεμένοι
νὰ κάνετε τὰ δίκπα μου ταχιά τὸ μεσημέρι.

Τότες γιουρουντίσ' ἡ Τουρκιὰ τὴν κεφαλὴ του ἐκόψαν
γιὰ νὰ τὴν πᾶνε τοῦ Πασᾶ νὰ τῶνε δώση γρόσια.

Κι ὁ Μουσταφᾶς ὡς τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ θαρεφάνῃ
γιατὶ νὰ τόνε σφᾶξουνε ἀποῦ ἦτον παλληκάρι.

Κι ἂν ἤθελε γιатρεύγεται, ἤθελε τόνε γιάνει,
γιατ' ἦτο συντοπίτης του ἀντρας καὶ παλληκάρι.

Μ' ἀκόμη καὶ τὸ σήμερο στὶς Δεκαεφτά τοῦ Μάν
οὔλο τ' ἄσκέρι φαίνεται μὲ τὸν Χατζῆ Μιχάλη.

Καὶ πολεμοῦν στὰ σύννεφα κι ἀκούγονται οἱ μπουρμπάδες
φωνῆς κι ἀλογοπεταλιῆς τοῦ Καστελλιοῦ τοῦ μπάντες.

Οὔλοι οἱ ἀλλαφρόστρατοι θωροῦν τὸν καὶ τρομάζουν,
μὰ κεῖνοι Θεὸς συγwrέσει των κανένα δὲν πειράζουν.

Ἄλλα τὸ ξεχείλισμα τῆς εὐαισθησίας τοῦ κρητικοῦ λαοῦ δὲν περιορί-

40. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, ὁ. π., σελ. 182 - 183.

41. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ Α. ΚΟΚΚΙΝΟΥ, ὁ. π., τόμος 11ος, σελ. 353.

ζεται μόνο στον έμμετρο λόγο. 'Ο εὐφάνταστος Κρητικός λαὸς ἔπλασε θρύλους καὶ δημιούργησε παραδόσεις, ἀκόμη δὲ καὶ δράματα. 'Αποκορύφωμα τῶν δοξασιῶν αὐτῶν εἶναι καὶ ὁ θρύλος γιὰ τοὺς Δροσουλίτες. Σύμφωνα μετὰ τὸν θρύλο αὐτό, ποὺ ἐπιζεῖ ἀκόμη καὶ σήμερον στὴ λαϊκὴ ψυχὴ τῆς Κρήτης, κάθε χρόνο γύρω ἀπὸ τὴν 18 Μάη ἐμφανίζονται στὸν οὐρανὸν κατὰ τὸν πρωϊνὸ ὥρθρον ἀνθρωποειδεῖς σκιές, καβαλλάρηδες πάνω στ' ἄλογά τους καὶ πεζοὶ ἀγωνιστὲς καὶ ἀκούγονται πολεμικὲς κραυγές, θόρυβοι κλαγγῆς μάχης καὶ χτύποι ἀπὸ πέταλα ἀλόγων καὶ ὀπλων. Τὰ σκῆματα αὐτὰ καὶ οἱ ἤχοι, ποὺ ἐμφανίζονται καὶ ἀκούονται, μετὰ τὴν πρωϊνὴν δροσιὰ στὴν περιοχὴ τοῦ Φραγκοκάστελλου ὀνομάστηκαν Δροσουλίτες.⁴² Τὰ φαινόμενα αὐτά, ἀνεξάρτητα ἂν ἔχουν ἢ ὄχι ἐπιστημονικὴ βάση καὶ ἐξήγηση, ὁ εὐφάσταντος Κρητικός λαὸς τὰ ἔκανε πίστη τοῦ καὶ δὲν παραδέχεται ἄλλη ἐρμηνεία. "Ἐκεῖ γίνεται βαθειὰ πίστη στὸν Κρητικὸν λαὸν ὅτι στὴν γύρω ἀπὸ τὴν 18 τοῦ Μάη μέρες φαίνονται τὰ δράματα ἐκείνων ποὺ θυσιάστηκαν στὸ Φραγκοκάστέλλο γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Κρήτης. "Όταν λοιπὸν ἕνας ὁλόκληρος καὶ γενναῖος λαὸς, ὅπως εἶναι στὴν ὁλότητά τοῦ ὁ Κρητικός, τρέφει τέτοιον σεβασμὸν πρὸς τοὺς νεκροὺς τοῦ 'Ηπειρωτικοῦ 'Εκστρατευτικοῦ Σώματος, ποὺ ἔπασαν στὸ Φραγκοκάστέλλο, δὲν εἶναι σὲ καμμία περίπτωσιν ἀξιόμεικτος. Καὶ νομίζω ὅτι εἶναι πολὺ αὐστηρὴ ἢ μᾶλλον ἄδικη ἡ δυσμενὴς κριτικὴ ποὺ ἔκαναν κατὰ τὸ παρελθὸν μερικοὶ 'Ηπειρωτικῆς καταγωγῆς 'Ιστορικοί, οἱ ὁποῖοι οὔτε λίγο οὔτε πολὺ καταλόγιζαν εὐθύνες στοὺς 'Όπλαρχηγούς τῆς Κρήτης γιὰ τὴν στάση τους στὴ μάχην τοῦ Φραγκοκάστελλου.⁴³ Βέβαια τὴν αἰτία ἔδωσαν μερικοὶ σύγχρονοι πρὸς τὰ γεγονότα Κρητικοὶ 'Ιστορικοὶ ποὺ ὑπεραπλοποίησαν μετὰ μοιρμέρεια τὰ πράγματα, ὅπως π.χ. οἱ Κριτοβουλίδης καὶ Παπαδοπετράκης καθὼς καὶ οἱ νεότεροι Ψιλάκης καὶ Μουρέλλος. "Ἐνα ἄλλο σημεῖον ποὺ χρειάζεται κάποια ἐπεξήγηση εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ περισσότεροι 'Ιστορικοὶ ἀναφέρουν στὴν 'Ιστορίαν τους ὅτι τὸ ἵππικὸν σῶμα τοῦ Χατζημιχάλη καταστράφηκε ὁλοκληρωτικῶς, ἐνῶ νεότερες ἀρχεῖακὲς ἐρευνὲς ἀπόδειξαν ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἵππους ποὺ διασώθηκαν, ἐπέζησαν καὶ 4 ὀπλαρχηγοὶ τοῦ ἵππικοῦ σώματος, οἱ Κωνσταντῖνος Παλάσκας, Γεώργιος Μανιάτης, Νικόλαος Τσομπάνος καὶ 'Αθανάσιος Βασιλείου. Οἱ 4 αὐτοὶ ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ διασωθέντες ἵπποι τοῦ ἵππικοῦ σώματος τοῦ Χατζημιχάλη, ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια, ἀποτελέσαν τὴν μαγιά τῆς δεύτερης ἐκστρατείας ποὺ ἐγένετο τὸν ἐπόμενον χρόνον ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Κρήτης.⁴⁴ 'Εξάλλου ἡ Γενικὴ 'Εφημερίδα ἥς 'Ελλάδος στὸ φύλλον 42 τῆς 13 'Ιουνίου τοῦ 1828 σὲ ἀνταπόκρισίν της ἀπὸ τὴν Κρήτη διασαφηνίζει πολλὰ πράγματα καὶ ἀνάμεσα στὰ ἄλλα γράφει καὶ τὰ ἐξῆς ἀποκαλυπτικὰ γιὰ τὴν αἱματηρὴ τραγωδίαν τοῦ Φραγκοκάστελλου:

«'Ανεκδιήγητος ἐστάθη ἡ γενναιότης τοῦ ἀειμνήστου ἀρχηγοῦ Χατζημιχάλη, τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ Κ. Παλάσκα, Γ. Μανιάτου, τοῦ σηματοφόρου Γιαμπούλη, τοῦ 'Αθανασίου Σοιταρῆ, καὶ τῶν καπετανῶν τοῦ πεζικοῦ Κ. Κάρφα...»

«'Ατρόμητοι ἐφορμοῦσαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ κατασφαγέντος τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων τοῦ πεζικοῦ, ὁμοῦ μετὰ τοὺς περισσότερους στρατιῶ-

42. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, ὁ. π., σελ. 182.

43. Περισσότερον ἀντιπροσωπευτικὸς τοῦ ἐχθρικοῦ πνεύματος πρὸς τοὺς Κρήτες ἱστοριογράφους τοῦ 'Αγώνα καὶ τοὺς μετέπειτα εἶναι ὁ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΥΡΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ. Δὲν συμμεριζόμαστε τὴν ἀπόψεϊν του.

44. ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ ΣΤΑΜ. ΔΟΚΑΝΑΡΗ, ὁ. π., σελ. 20 - 21.

τας καὶ ἵππους κατέφυγον τέλος πάντων καὶ διασώθηκαν μέσα εἰς τὸ φρούριον. Τὴν 24η Μαΐου 1828 οἱ εἰς τὸ Φραγκοκάστελλον ἀποκλεισμένοι ἀνθέξαντες 8 ἡμέρας γενναίως, μολοντί τὸ ἐξωθεν στρατοπέδου μας... δὲν ἠδύνατο ὁμως νὰ δώσουν καμμίαν βοήθειαν... διὰ συνθηκῶν ἐξῆλθον τοῦ φρουρίου μὲ ὅλας τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ ὅπλα των καὶ τοὺς αἰχμαλώτους, ἀφήσαντες εἰς τὸν ἐχθρὸν μόνο ἓν κανόνιον, ἓν χαβάνι καὶ 9 ἵππους. »

Ἀπὸ τὴν ἀνταπόκριση αὕτῃ τῆς «Γενικῆς Ἐφημερίδας τῆς Ἑλλάδος» βλέπουμε ὅτι ἡ καταστροφὴ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος στὸ Φραγκοκάστελλο ὑπῆρξε μὲν ἐξουθενωτικὴ ἀλλὰ ὄχι καὶ ὀλοκληρωτικὴ.⁴⁵ Ἀφοῦ, ἔπειτα ἀπὸ ἔντιμες διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ διασωθέντες ἀξιωματικοὶ τοῦ Χατζημιχάλη Κωνσταντίνος Παλάσκας, Γεώργιος Μανιάτης, Νικόλαος Τσομπάνος καὶ Ἀθανάσιος Βασιλείου κατόρθωσα νὰ ἐπιβάλουν τὶς δικές τους ἀπόψεις στὸ Μουσταφᾶ Πασὰ καὶ ὁ τελευταῖος ἀναγκάστηκε νὰ τοὺς ἀφήσει νὰ φύγουν μὲ τοὺς ἄνδρες τους καὶ μὲ ὀλόκληρο τὸν ὀπλισμὸ τους γιὰ νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Μουσταφᾶς Πασὰς δὲν κατόρθωσε νὰ ἀπελευθερώσει οὔτε τοὺς Τούρκους αἰχμαλώτους ποὺ κρατοῦσε ὁ Παλάσκας, δείχνει τὴν ἀπὸ θέσεως ἰσχύος διαπραγματευτικὴ θέσιν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Μουσταφᾶς Πασὰς ἤθελε νὰ ἀποφύγει μὲ κάθε τρόπο νέα σύγκρουση μὲ τοὺς πολιορκουμένους στὸ Φραγκοκάστελλο Ἕλληνες καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τοὺς ἄφησε νὰ φύγουν μὲ ὀλόκληρο τὸν ὀπλισμὸ τους καὶ μὲ τοὺς 40 Τούρκους αἰχμαλώτους ποὺ εἶχε συλλάβει ὁ Χατζημιχάλης στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς Ρεθύμνης. Αὐτὸ δὲν θὰ γινόταν ἂν τὸ Ἑπειρωτικὸ Ἐκστρατευτικὸ Σῶμα εἶχε καταστραφεῖ ὀλοκληρωτικὰ ὅπως δυστυχῶς ὑποστηρίζουν μερικοὶ Ἱστορικοί. Ὁ Μουσταφᾶς Πασὰς ἂν δὲν εἶχε νὰ κάνει μὲ συγκροτημένο καὶ ἐτοιμοπόλεμο σῶμα, θὰ ἐπέβαλε τὶς ἀπόψεις του κατὰ τὶς διαπραγματεύσεις, ποὺ ἦταν ἡ ἀναχώρησις τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν Ἑπειρωτικὴ Ἑλλάδα χωρὶς τὸν ὀπλισμὸ τους. Γιὰ νὰ μπορέσει ὁμως ὁ Παλάσκας νὰ τοῦ ἐπιβάλει νὰ φύγει μὲ τοὺς ἄνδρες του καὶ μὲ ὀλόκληρο τὸν πλισμὸ τους δείχνει ὅτι ἡ διαπραγματευτικὴ του θέση ἦτα νεῦνοϊκή.⁴⁶

Τὰ ὑπολείμματα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Ἐκστρατευτικοῦ Σώματος ἐπέστρεψαν στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀφοῦ ἀναδιοργανώθηκαν τέθηκαν στὶς διαταγὰς τοῦ πολέμαρχου Χατζηκρήστου καὶ ἔλαβαν μέρος στὶς ἐπιχειρήσεις ἀπελευθερώσεως Ἀντιρρίου, Ναυπάκτου καὶ Μεσολογγίου.⁴⁷ Τέλος, τὸν Αὐγούστο τοῦ 1829, οἱ ὀπληρχοὶ Κωνσταντίνος Παλάσκας, Ἀθανάσιος Βασιλείου, Γεώργιος Μανιάτης καὶ Νικόλαος Τσομπάνος μὲ τοὺς 60 ἵππεῖς τοῦ ἄλλοτε σώματος Χατζημιχάλη - Νταλιάνη, ἐπανέρχονται στὴν Κρήτη καὶ ἔλαβαν μέρος στὶς ἐπιχειρήσεις Ἀγίας Κυριακῆς, Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου καὶ σὲ συνεργασία μὲ τοὺς λαμπροὺς Κρητὲς πολεμιστὲς περιόρισαν τοὺς Τούρκους στὰ φρούρια Χανίων, Ρεθύμνης καὶ Ἡρακλείου.⁴⁸ Οἱ Μεγάλαις Δυνάμεις ὅμως ἀπέκλεισαν τὴν Κρήτη ἀπὸ τὰ σύνορα τοῦ Νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους.⁴⁹

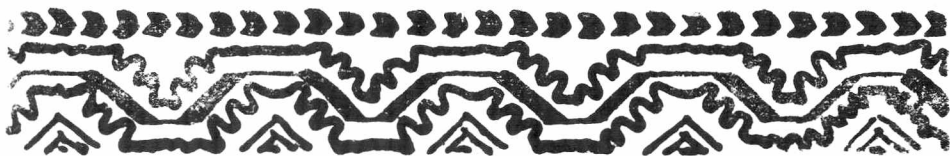
45. ΓΕΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, ἀριθ. φύλλου 42 τῆς 13-6-1828, σελ. 174.

46. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΕΡΜΟΥΠΟΛΕΩΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, δ. π., σελ. 161.

47. ΓΕΝΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ — Ὁθωνικὸ Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἑσωτερικῶν, φακ. 47.

48. ΕΦΗΣ ΑΛΑΜΑΝΗ, ΙΒ' τόμος Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, σελ. 535, «Ὁ Ἀγῶνας στὴν Κρήτη».

49. ΕΦΗΣ ΑΛΑΜΑΝΗ, δ. π., σελ. 548 - 549.

ΔΙΟΝΥΣΗ ΜΙΤΑΚΗ

ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΣ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΣΤΟ ΒΡΑΧΩΡΙ*

Νά πάμε όμως ξανά στον τύπο. Είδαμε τὰ ὅσα ἔγραψε ἡ «Ἐλπίς» καὶ καταλάβαμε πὼς ὁ πιὸ ἀντιδραστικὸς Αἰτωλοακαρνανάγας στὸ συνοικισμὸ τῶν Σουλιωτῶν στὸ Ἀργίριο, εἶναι τώρα ὁ Γιαννάκης Σταίικος. Τὸ βεβαιώνει καὶ ἡ «Ἀθηνα» τῆς 2.10.1951:

«Λέγεται ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον ἀπεφόρισε ν' ἀποδώσῃ πλέον δικαιοσύνην τινὰ πρὸς τοὺς Σουλιώτας. Ὅθεν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν προσυμφωνημένων καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἀκόμη ὑπὲρ αὐτῶν, συντάσσεται νομοσχέδιον, δι' οὗ παραχωρεῖται τὸ χωρίον Ζαπάντι, ἐγγὺς τοῦ Ἀργιρίου, εἰς συνοικισμὸν τῶν Σουλιωτῶν, ὅσοι πολλαχοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος οποράδην ζῶσι. Μόλις ὅμως ἔμαθον τοῦτο οἱ συμπέθεροι Σταίικος καὶ Γαρδικιώτης (Γρίβας) καὶ πάντα λίθον κινοῦν διὰ ν' ἀνατρέφουν τοιαύτην τῆς Κυβερνήσεως ἀπόφασιν. Ἐπὶ τοῖτοις δὲ προστεθεὶς καὶ ὁ ἀγαθὸς γεροντοσπότης (Ν.) Μαυρομάτης περιφέρονται διαβάλλοντες καὶ κατηγοροῦντες τοὺς Σουλιώτας καὶ τὴν κυβέρνησιν ἀπειλοῦντες. Ἐφθασαν δὲ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀπονίας, ὥστε ὁ εἰς ἐκ τῶν συμπεθερῶν ἐθροισμένη νὰ ἀποκαλέσῃ τὸν στρατηγὸν (Κ.) Βότσαρην ἔξινον. Δυστυχῆς Ἑλλάς! Ἔξοινα ἐξονειδίζονται ὁ Βότσαρης καὶ οἱ συμπατριῶται του Σουλιῶται ὑπ' ἀνθρώπων μηδὲν προσεγγόντων εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ ἀτυχοῦς τούτου Ἕθνους!»

Στὶς κατηγορίες τῆς «Ἐλπίδος» ἀπαντᾷ τὴν 25.10.1951 ἡ «Συνταγματική», ἔπειτα ἀπὸ τέσσερες μῆνες, ἀντιπαραβάλλοντας τοὺς ἀγῶνες τοῦ Σταίικου, παραβάλλοντάς τον μὲ τὸ Γερμανό, τὸ Ζαΐμη, τὸ Λόντο, τὸ Μακρῆ, τὰ Βαρνακιώτη, τοὺς Γριβαίους, ἀλλὰ καὶ τὸ Δημοτσέλιο:

«...Ὅτε δὲ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου σύμπασα ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς ὑπέκυψε, καὶ ὁ ἀρχιστρατήγος Τζοῦρτζὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα περιῆλθε, δύο εὗρεν ἑλληνικὰ στρατιῶτα κατερικῶς σωζόμενα, τὸ τοῦ Σταίικου εἰς Ἀργίριον καὶ τὸ τοῦ Τζέλιου εἰς Λεοίνι.

Καὶ ὕστερον ὁ Στρατηγὸς Σταίικος παριστάνεται ὡς προσκυνημένος εἰς τοὺς Τούρκους! Ὁ Σταίικος αὐτὸς ὁ πατριάρχης τῆς ἐλευθερίας πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς Ρούμελης, αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ἐθνουσιασμοῦ τῶν ἀνδρείων κατοίκων τῶν μερῶν ἐκείνων! Αἰδῶς, Θεοῦται, αἰδῶς! Οὐδὲ τὴν τιμὴν τοῦ αἱματός μας θὰ σφειρεριοθῇτε σεῖς, οὐδὲ τοὺς καρποὺς αὐτοῦ τῶν ἀγῶνων μας!

Ἀλλ' ἰδοὺ ὁ Σταίικος παριστάνεται ὡς Τοπάρχης τῆς Τριχωνίας καὶ κύριος ὅλων τῶν γαιῶν αὐτῆς, καὶ αὐτὸς ἦτον ὁ σκοπὸς δι' ὃν ἐξωγραφίσθη προηγουμένως ὡς προσκυνημένος εἰς τοὺς Τούρκους, διὰ νὰ φανῇ ἀνίκανος δῆθεν διὰ τοιαύτας μεγάλας ἀπολαύσεις, ἐνῶ οἱ ἀνδρεῖοι Σουλιῶται, οἱ σωτήρες τῆς Ἑλλάδος λιμοκτονοῦν.

Τὸ καταλαμβάνομεν ὁ Σταίικος εἶναι τὸ κάρφος τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐν Ἀργινίῳ Σουλιωτῶν, διότι οἱ εὐλογημένοι οὗτοι... δὲν εὐχαριστήθησαν, διότι πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος εὗρον στοργὴν καὶ φιλοξενίαν, ὡς ὅλοι οἱ ἀγωνισθέντες ὁμογενεῖς, ἀλλ' ἐνόησαν νὰ ἐπιβληθῶσιν ὡς δεσπότες, ὡς τύραννοι πανταχοῦ, ὅπου καὶ ἂν προσῆλθον νὰ κατοικήσωσι, καὶ τοῦτο διενεόηθησαν καὶ ὡς πρὸς τὴν Τρι-

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο (σελ. 329) καὶ τέλος.

χωνίαν, ἀλλ' ὁ μεγάλθυμος καὶ ὅλοι οἱ ἀνδρεῖοι κάτοικοι αὐτῆς, οὔτινες αἰσθάνονται οὐκ ἔπραξαν μεγαλύτερα ἔργα καὶ τῶν Σουλιωτῶν καὶ παντὸς ἄλλου, κατεφρόνησαν τὸν στοχασμὸν τῶν αὐτῶν καὶ τὸν ἐματαιώσαν. Διὰ τοῦτο ὁ Στάικος ἐξωγραφίσθη ὡς προσκυνημένος καὶ ὡς τοπάρχης τῆς Τριχωνίας. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι μία νέα τιμὴ διὰ τὸν Στάικον, διότι ἀντὶ τὰς πωλήσεως τὴν πατρίδα του καὶ τὴν προδότην, ὑπερασπίσθη αὐτὴν ἀπέναντι πάσης δεσποτείας, πάσης κατακτησεως. Οἱ Σουλιῶται ἔπρεπε νὰ συλλογισθῶσι καλῶς, ὅτι ὁ καιρὸς τῶν Δωρικῶν ἀποικισμῶν δὲν εἶναι σήμερον καὶ ὅτι μία Σουλιωτικὴ Σπάρτη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐμφιλοχωρήσῃ εἰς τὸ Ἀργίτιον. Οἱ Σουλιῶται εἶναι ἀδελφοὶ καὶ ἐκεῖ καὶ πανταχοῦ, κατακτηταὶ ὅμως, δεσποταὶ κατασταίοντες εἰλωτας τοὺς κατοίκους, οὐδ' αὐτοὶ οὐδ' ἄλλοι τινὲς οὐδαμοῦ γίνονται.

Οἱ Σουλιῶται ἔλαβον τοὺς βαθμοὺς τῶν, τὰ γραμματεῖα τῶν, τὰς συντάξεις τῶν καὶ οἰκόπεδα ἐθνικὰ πολῦτιμα καὶ οἰκίας ἐθνικὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ εἰς τὴν Τριχωνίαν καὶ εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προικοδοσίας ἀκόμη κοινὸν ἔχουσιν ὡς οἱ πρῶτοι ἀγωνισταὶ Ἑλλήνες καθεὶς εὐχεταὶ νὰ ἐκτελεσθῶσιν ὅλαι αἱ ἀποφάσεις τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων, ὡς καὶ ἡ περὶ συνοικισμοῦ τῶν Σουλιωτῶν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι οὐδὲ σεμνὸν οὐδὲ πρόπον νὰ θέλωσιν αὐτοὶ νὰ προσβάλωσι τὰ δίκαια τῶν ἄλλων, ἀντὶ νὰ περιορίζωνται εἰς τὸ νὰ ζητῶσι τὰ ἰδικὰ τῶν, καθότι διεγείρονται ἄλλα λυπηρὰ αἰσθήματα, κοινῶς ἀσύμφορα πρὸς πάντας.

Ὁ Στάικος ἀληθῶς ἔχει κτήματα, ἔχει γαῖας, ὅχι ὅμως δόλοκληρον τὴν ἐπαρχίαν. Ἐχει ὅσα πατρικῶς ἐκληρονόμησεν, ὅσα διὰ χρημάτων του ἠγόρασεν, ὅσα ἔλαβε διὰ τοῦ γραμματεῖου του, τὸ ὅποιον δὲν ἐπώλησεν ὡς ἄλλοι καὶ ὅσα δυνάμει τοῦ περὶ προικοδοσίας νόμου ἔλαβε, καὶ ταῦτα εἶναι νόμιμα καὶ δίκαια τοῦ Στρατηγοῦ Σταΐκου περιουσία, περὶ ἧς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ εἴπῃ τις τι, ἥθελεν δὲ εἶσθαι καταισχύνῃ, ἀφοῦ ἕνας Κάσκαρης¹⁰ λογίζεται σήμερον κύριος 3000 στρεμμάτων γῆς, ὁ Στρατηγὸς Σταΐκος, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια πρὸ τριῶν αἰώνων καὶ ἐν καταστάσει καὶ ἐν δυνάμει ἦτον, νὰ μὴν ἀφήσῃ μικρὰν τινα διὰ τὰ τέκνα του περιουσίαν. Αὕτη εἶναι ἡ περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων ἱερὰ ἀλήθεια... »

Ὁ παρατηρητικὸς γνώστης τῶν γεγονότων ἀναγνώστης εἶδε καὶ στὴν «Ἐλπίδα» κάποιες ἀοριστίες καὶ ὑπερβολές, ὅπως παραδειγματικὰ καὶ ποὺ λέγει πῶς «ὁ Σταΐκος, ὅστις μέχρι τοῦ 1828 ἦτο προσκυνημένος», ποὺ δίνει ἔτσι τὴν ἐντύπωση στὸν ἀγνώρω, ὅτι προσκυνημένος ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἀγώνα, ἐνῶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια προσκύνῃσε μ' ἄλλους πολλοὺς Ρουμελιώτες καπετάνιους μετὰ τὴν πτώση τοῦ

10. Καὶ τὴ μισή, καὶ τὸ τέταρτο τῆς ἀλήθειας ἂν λέει ὁ Σταΐκος, γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Μὲ ποῖο τρόπο ἀπόκτησε τόση γεωργικὴ ἔκταση στὸ Ἀργίτιο ἕνας Σουλιώτης; Μῆπως καὶ αὐτὸς ἦταν τῆς βασιλείας εὐνοούμενος καὶ τὸν καρφῶναι σκόπιμα ὁ Σταΐκος; Ἡ ἀπὸ προίκα Ἀγρινιώτιστος ἴσως, ἢ ἀπὸ τυχὸν δικῆς του οἰκονομίας; Ἀλλὰ γιὰ ποῖον Κάσκαρη πρόκειται; Μᾶλλον γιὰ τὸ γνωστὸ Νικόλα, ποὺ διακρίθηκε σὲ διάφορες μάχες τοῦ Ἀγώνα καὶ τὸ 1854 ὡς ἀντισυνταγματάρχης προχώρησε μετὰ τὸν Νικόλα Ζέρβα μέχρι τὸ Σούλι καὶ τὴ Θεσπρωτία.

Ὅμως στὰ Περιεχόμενα τῶν ΓΑΚ, τόμ. 15Α, 1976, σ. 425 βλέπομε καὶ Χρῆστο Κάσκαρη στὸ Ἀργίτιο: «Οἰκογένεια: Νικ. Ζέρβα, Νάση Νίκα, Νίκου Μπότσαρη (ἐξαδελφου τοῦ Νότη), Χρήστου Κάσκαρη, Λάμπρου Κάντζου, Τόλια Καραμπίνη, Χρήστου Κουτσονίκα, Ναστούλη Μπάθα, Φώτη Νταγκλῆ, Ἰω. Μπαϊραντάρη. Προφορικὴ παράδοση». Ἀκόλουθα: «Ἐκεῖ ἦσαν οἱ περισσότεροι, παρὰ ἐν Ναυπάκτῳ Κουτσονικαῖοι, Μαλαμαῖοι, Ζερβαῖοι, μάλιστα Λακωνῖται... 1837. Χριστόδουλος Κίτζου, Λάμπρος Φ. Ζέρβας, Γεώργιος Νταγκλῆς, Ἀθαν. Μήτρου Κούσου, Γεώργ. Ἀθ. Κούσου, Βαγγέλης Γεωργ. Σκήπας, Χρήστος Μήτρου Βελῆς» (σ. 426). Ἀπλῶς εὐκαιρικὰ σημειώθηκαν οἱ Σουλιῶτες αὐτοὶ ὡς κάτοικοι τοῦ Βραχωριῶ.

Μεσολογγίου καὶ τῆς Ἀκρόπολης, τὸ θέρος τοῦ 1826, μέχρι τὸ Γενάρη τοῦ 1828.

Ἀλλὰ τοῦ Σταίικου ἡ «ιερά ἀλήθεια» δὲν ἔχει τὰ ὅρια τῆς, εἶναι ἀνιερὴ ράγκεια, γιὰτὶ οἱ Ράγκος - Σταίικος ἔμοιαζαν πολὺ ὡς ἀγωνιστὲς καὶ χαρακτηῖρες. Θ' ἀρκεστοῦμε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀσύστατα καὶ παραπλανητικὰ τοῦ Σταίικου, στὸ ὅτι παράβαλε ἀγωνιστικὰ τὸν ἑαυτὸ του μὲ τὸ Δημοτσέλιο, τὸ μοναδικὸ μεγαλοκαπετάνιο μαχόμενον πολὺμηνά τὸ 1827 ἐνάντια σὲ πολλαπλάσιες τουρκικὲς καὶ προσκυνημένες δυνάμεις γιὰ νὰ κρατήσῃ τὸ Λεοίνι ὡς μοναδικὸ ἀπάτητο ἐθνικὸ προμάχωνα, γιὰ ὅλη τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ὅταν τοῦ πρόσφεραν ἀρματολίκια καὶ ἄλλες ἀμοιβὰς οἱ Τούρκοι νὰ προσκυνήσῃ, ἐνῶ τώρα κατατρεγμένος ἀπὸ τὴ Βαυαροκρατία ζεῖ ἔρημος, ἀποτραβηγμένος φτωχὸς στὸ Ἀγρίνιο, ἀναπαυόμενος, μόνον συνειδησιακὰ γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ ἀγνοῦ πατριωτικοῦ χρέους του, ναυουρίζοντας ἥσυχος ἀγωνιστικὰς θύμησης στὰ σκληρὰ του γεράματα. Ὅμως ὁ Σταίικος δὲν τὸν σεβάστηκε κἀν, τὸν προκάλεσε καὶ τὸν «ἐπήγκωσε», δηλ. τὸν ἐπλήγγωσε. Ἀξίζει νομίζω νὰ δοῦμε, τί ἀπάντησε ὁ ἴδιος ὁ ἐνάρτετος ἥρωας μὲ τὴν ἀπὸ 12.1.1852 ἐπιστολὴ του, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα «Ἀθηνα» τῆς 5.2.1852:

«Κύριε Συντάκτα,

Εἶχα αποφασίσει νὰ μὴν ἐμβῶ εἰς ἀγῶνα καὶ νὰ μὴ γράφω εἰς τὸν τύπον, ἀλλὰ νὰ μείνω ἥσυχος ἀπὸ τέτοια πράγματα. Ὅμως, ἐπειδὴ ὁ Κύριος γεροῦσιαστὴς καὶ ὑποστράτηγος Καπετὰν Γιαννάκης Σταίικος μὲ ἐδίασε μὲ ἐκεῖνα ὅπου ἔγραψεν εἰς ἓνα φύλλον τῆς Συνταγματικῆς, ἀναγκάζομαι νὰ μὴ φυλάξω τὴν ἀπόφασιν ὅπου εἶχα κάμει.

Μάθε λοιπόν, Κύριε Συντάκτα, ὅτι τὰ διατρέξαντα εἰς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐσιάθησαν, καθὼς θὰ σὰς τὰ διηγηθῶ, καὶ ὅχι ὅπως τὰ ἐπαρέστησεν ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Σταίικος.

Ἐγὼ ἤμουν στρατοπεδευμένος εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχιστρατήγου Καραϊσκάκη, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ ἀγωνισταί. Βλέποντας ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς ἐκυριεύθηκεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, αποφασίσθηκε νὰ πιάσω τὸ Λεοίνι καὶ ἀπὸ κοντὰ νὰ ἔλθῃ ὁ ἀρχιστράτηγος μὲ τὰ ἄλλα στρατεύματα, ὡς καθὼς καὶ ἔπιασα τὸ Λεοίνι καὶ τὸ ἐφωδίασα μὲ τροφὰς καὶ πολεμοφόδια, ἀλλὰ, σὺν ἔκαμην ἀνάγκη νὰ ὑπάγῃ ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τὴν Ἀθήνα, ἐγὼ ἔμενα μόνος μου εἰς τὸ Λεοίνι, περιμένοντας πάντοτε βοήθεια.

Τότες ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Σταίικος, στοχάζομαι νὰ ἐνθυμῶμαι καλά, ὅτι ἦτον προσκυνημένος εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἦτον εἰς τὸν Βλοχὸν καπειτάνιος τῶν Τούρκων, καὶ μὴ θέλει νὰ μὲ παρομοιάζῃ μὲ τὸν ἐαυτὸν του.

Σὰν ἐχάθηκεν ὁ ἀρχιστράτηγος Καραϊσκάκης εἰς τὴν Ἀθήνα, ἐβγήκα ἀπὸ τὸ Λεοίνι καὶ ἐπῆγα εἰς τὸν Μύτικα, καὶ ἐκεῖ ἦλθαν πολλοὶ Τούρκοι μὲ κανόνια. Εἰς τὸν Μύτικα ἦλθαν καὶ ὅσοι ὀπλαρχηγοὶ ἤθελαν νὰ δουλεύσουν πιστὰ τὸ Ρωμέικο, διατὶ ἄλλο στρατόπεδο ρωμέικο δὲν ἦτο πούθενά ἄλλοῦ ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας. Ἐκεῖ λοιπόν ἦλθε καὶ ὁ κύριος αὐτάδελφος τοῦ Καπετὰν Γιαννάκη Σταθάκης Σταίικος μὲ τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον, τὸν ὅποιον ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Σταίικος εἶχε πάρει κρυφίως ἀπὸ τὸν Κάλαμον καὶ ἐγύρουνε νὰ τὸν δώσῃ ρεχέμι¹¹ εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ διὰ τὸ ἔμαθεν ὁ Κύριος Σταθάκης, ἐπῆγε καὶ ἐπῆρε τὸ παιδί του αὐτό καὶ τὸ ἔφερον εἰς τὸν Μύτικα, μὴ θέλοντας νὰ προσκυνήσῃ ποδιὰς τουρκικὰς καὶ νὰ δοθῇ τὸ παιδί του ρεχέμι ἀπὸ τὸν Καπετὰν Γιαννάκη Σταίικον.

Ἐγὼ εἶχα πάντοτες ἀνταπόκρισιν μὲ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν Κορφῶν καὶ μὲ τὸν Κύριον Λάμπρον Ζαβόν, ὅπου ἦτον εἰς τὸ Θιάκι. Ἀφοῦ ἀπελπίσθηκα διὰ βοήθειαν, ὕστερα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη, ἔγραψα εἰς τὸν Γενεράλην

11. ρεχέμι (τουρκ. rehim) = ἐνέχυρο, ὄμηρος.

Τζούρτζι νὰ προφθάσῃ μὲ τὰ στρατεύματα ὅπου εἶχε, καὶ ἔλαβα ἀπάντησιν ἀπὸ αὐτὸν διὸ θὰ προφθάσῃ, καθὼς καὶ ἦλθε.

Τότες λοιπόν, ὅπου λογιάζω νὰ ἦτον εἰς τὰ τέλη τοῦ 1827, ὅταν ἐδυνάμωσαν τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα καὶ εἶχαν σκοπὸν νὰ πολιορκήσουν τὸ Μεσολόγγι, ἐφοβήθηκεν ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Στάικος μὴ πολιορκηθῇ καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἑλληνικά στρατεύματα καὶ ἐσκοτίωσε μὲ ἀπιστιὰν τὸν Ὀνιάμπασον καὶ τὸ Καραβάνι ὅπου ἦτον μὲ αὐτόν, καὶ ἐπῆρε πολλὰ πλιάτσικα. Τοὺς ἐσκοτίωσε μὲ ἀπιστιὰν τοὺς Τούρκους αὐτοὺς ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Στάικος, διότι οἱ δύστιχοι οἱ Τούρκοι τὸν ἐγνώριζαν προσκυνημένον εἰς τὸ Ντουβλέτι, καὶ Τουρκοκαπετάνον καὶ τὸν ἀναμπιστεύθηκαν, διατὶ τοὺς εἶχε ουσίῃσει εἰς αὐτὸν ὁ Βελέμπεης νὰ τοὺς συνοδεύσῃ δι' ἀσφάλειαν καὶ ὁ Καπετὰν Γιαννάκης τοὺς ἐσιγούργεγε καλά.

Λέγοντας ὁ Καπετὰν Γιαννάκης, διὸ δύο στρατόπεδα ἦτον εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, τοῦ Τσέλιου εἰς τὸ Λεσίνι καὶ τὸ ἰδικόν του εἰς τὸν Βλοχόν, κάμνει ἄδικον πρῶτον εἰς τὸν λόγον του καὶ ὕστερον εἰς ἐμένα· διατὶ, ἢ θέλει μὲ ψεύματα νὰ ἀποδείξῃ καὶ τὸ ἰδικόν μου στρατόπεδον ὡς τούρκικον, καθὼς ἦτον καὶ τὸ ἰδικόν μου, ἢ ἀγαπάει νὰ παραστήσῃ τὸ ἰδικόν του στρατόπεδον ὡς ἑλληνικόν, καθὼς ἦτον τὸ ἰδικόν μου, ἐνῶ τὸ ἰδικόν του δὲν ἦτον οὔτε τοῦ Χριστοῦ, οὔτε τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ μὲ πολλὴν πονηρίαν ἐγελοῦσεν ὁ Καπετὰν Γιαννάκης καὶ τοὺς Ρωμαίους καὶ τοὺς Τούρκους, καὶ πηδοῦσεν ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ.

Ἄς μὲ σχωρῇ ὁ Καπετὰν Γιαννάκης, ὅπου ἔγραφα αὐτὰ τὰ λίγα λόγια, διότι μὲ ἐπήγκωσε καὶ δὲν ἄφησε κὰν νὰ μὲ εὗρῃ ὁ θάνατος τῶρα εἰς τὰ γηραιά μου ἡσυχον, καὶ ὕστερον ἃς ἔγραφεν ὅ,τι ἤθελεν.

Ἐν Ἀργινίῳ, τὴν 12 Ἰανουαρίου 1852

Δημοτσέλιος. »

Ἄπ' αὐτὰ μπορεῖ νὰ καταλάβει καθένας πόσο ἀληθινὸς ἦταν «ὁ πατριάρχης τῆς ἐλευθερίας» Στάικος, ποὺ θράσσεψε τόσο ἀδιάντροπα, ὥστε νὰ δημοσιεύει γιὰ ἄλλους, «αἰδῶς, Θεοσῖται, αἰδῶς», γιὰτὶ τὸν εἶπαν προσκυνημένο!

Βέβαια πρὶν ἀπὸ τὸν Τσέλιο ἀπάντησε ἡ «Ἑλπίς» τῆς 15.11.1851 μὲ ἐκτενέστατο κύριο ἄρθρο, ἐξαπλάσιο ἢ καὶ πλεόν τῆς ἐπιστολῆς Τσέλιου, ποὺ ἐκτείνεται σὲ ἀγωνιστικοὺς ἐπαίνους τῶν Σουλιωτῶν καὶ κατηγορίες κατὰ τοῦ Στάικου. Ὡς ἀχώρητο ἀπὸ τὴν ἑκταστή του ἐδῶ, ἐνδεικτικὰ παραθέτομε τὴν ἀρχὴν του:

«Ὑπουργικὴ τις ἐφημερίς (ἡ Συνταγματικὴ) περιεῖχε πρὸ τινων ἡμερῶν διατριβὴν διπλοῦν ἔχουσαν σκοπὸν, τὸ νὰ ἐκθειάσῃ τὸν κ. Ἰωάννην Στάικον ἐξ Ἀργινίου καὶ νὰ ταπεινώσῃ τὸν ἡρωικὸν καὶ διὰ τὸν ἡρωισμόν του ἄστεγον εἰσέτι καὶ ἀβράβευτον πληθυσμὸν τῶν Σουλιωτῶν. Τί κοινὸν ἐμπορεῖ νὰ ἐρωτησῇ τις μετὰ τὴν Ἰωάννου Στάικου καὶ Σουλιωτῶν; Ἡ ἐρώτησις εἶναι λογικὴ καὶ ἡ συνένωσις αὕτη δύο ὀνομάτων τόσο ἀντιθέτων, τοῦ Σουλιωτικοῦ πληθυσμοῦ ἀναπολοῦντος μεγάλα ἔργα καὶ τοῦ Ἰωάννου Στάικου, ὅστις ὄχι χάριν ἐκδουλεύσεως πρὸς τὴν Πατρίδα, ἀλλὰ διότι συνεπενθέρωσε μετὰ τοῦ πρώην σταυλάρχου κ. Γαρδικιώτου διωρισθῇ καὶ στρατηγὸς καὶ Γερουσιαστὴς, ἀφοῦ ἐγήρασεν ἐν ἀρπακτικῷ ἐγωισμῷ, περιέχει δυσερμηνεῖον τῶντι παραδοξολογίαν... »

Καὶ κατὰ τὸ τέλος:

«Δὲν ἤξιζε θεδαίως ὁ κύρ Στάικος νὰ γενῇ ἀντικείμενον κυρίου ἄρθρου ἐφημερίδος πολιτικῆς. Ἐβιάσθημεν νὰ γράψωμεν περὶ αὐτοῦ, διότι ἀνθαδίασε νὰ διαφιλονεκήσῃ τὸν ἡρωισμόν τῶν τέκνων τοῦ Σουλίου καὶ τὰ δικαιώματά των νὰ λάβωσι κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων μικρὰν προικοδότησιν ἐκ τῶν ἐθνικῶν γαιῶν Ἀργινίου, τὰς ὁποίας ὁ κύρ Στάικος κατεπάτησεν... »

Ὡς γερουσιαστὴς ὁ Στάικος ἐπόμενο ἦταν νὰ φέρεῖ στὴ Γερουσία τὸ θέμα μ' ἀναφορὰς συνεπαρχιωτῶν του:

«Ο Γερουσιαστής κ. Σταΐκος καθυπέβαλε δι' αναφοράς του εις την Γερουσίαν τρεῖς ἐπισημοὺς πράξεις, μίαν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου Τριχωνίας, ἐτέραν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου Θέρμου, τὰς ἀρμοδίας πρὸς αὐτὸν διενθύνσεις, δι' ὧν ἐπικαλοῦνται παρὰ τῆς Γερουσίας δικαιοσύνην οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ταύτης, κινδυνεύοντες νὰ καταστραφῶσιν, ἐὰν αποφασισθῇ ὁ τῶν Σουλιωτῶν συνοικισμὸς ἐν τῇ Ζαπάντῃ. Ἐζήτησε δὲ νὰ ἀναγνωσθῶσι τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἐν τῇ Γερουσίᾳ. Παρατηρησάντων δὲ τινῶν τῶν κ.κ. Γερουσιαστῶν διὰ τὰ ἔγγραφα ταῦτα δὲν πρέπει ν' ἀναγνωσθῶσιν, ἀλλὰ νὰ παραπεμφθῶσιν εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴν διὰ τὰ περαιτέρω, ὁ γερουσιαστὴς κύριος Σταΐκος προσέθηκεν διὰ εἶναι ἀνάγκη ν' ἀναγνωσθῶσι διὰ τὰ φωτισθῇ ὁσον τὰχος τὸ Σῶμα καὶ ἐπιφέρῃ θεραπείαν. Διότι πληροφοροῦμαι, ἡ Κυβέρνησις προτίθεται ὁσονούτω νὰ εἰσαγάγῃ νομοσχέδιον περὶ παραχωρήσεως τῶν γαιῶν τοῦ Ζαπαντίου πρὸς συνοικισμὸν τῶν Σουλιωτῶν, ἐκ τούτου θέλει προκύψῃ ἄτοπον μέγα, θέλουν βλαφθῇ 2000 οἰκογένειαι καὶ θέλουν ὠφεληθῇ 50 μόνον.»

(Πρακτικὰ Γερουσίας, Σύνοδος Β', περίοδος Γ', 21 Δεκεμβρίου 1851, σ. 141 - 142). Μετὰ ἀπὸ διαλογικὴ συζήτηση «ἡ Γερουσία ἀπεφάνετο διὰ χειροτονίας τὴν παραπομπὴν τῶν περὶ ὧν πρόκειται ἔγγραφων εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἀναφορῶν Ἐπιτροπὴν» (σ. 143).

Πλὴν ὅμως καὶ «ὁ γερουσιαστὴς Κύριος Τζαβέλλας παρουσίασεν ἀναφορὰν τῆς κοινότητος Ἀγρινίου πρὸς τὴν Γερουσίαν» καὶ ζήτησε ν' ἀναγνωσθεῖ. Παρερχόμεστε τῇ διαλογικῇ συζήτησιν πὺ ἀκολούθησε (σ. 173 - 176) καὶ παραθέτομε τὰ περιληπτικὰ παραπεμπτικὰ:

«9) Τὴν ἀπὸ 20 Δεκεμβρίου π.ἔ. ὑπ' ἀριθμὸν 37 τοῦ γερουσιαστοῦ κ. Ι. Σταΐκου διὰ τῆς ὁποίας ὑποβάλλει εἰς τὸ σῶμα τρεῖς ἐπισημοὺς πράξεις, μίαν τοῦ ἐπαρχιακοῦ συμβουλίου Τριχωνίας ὑπ' ἀριθ. 4 τῆς 30 Νοεμβρίου 1851, ἐτέραν τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου Ἀγρινίου τῆς 9 Δεκεμβρίου, καὶ τρίτην τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου Θέρμου τῆς 12 Δεκεμβρίου, κατὰ τοῦ εἰς Ζαπάντι συνοικισμοῦ τῶν ἩπειροΣουλιωτῶν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ γνωμοδοτεῖ νὰ διενθυνθῶσιν ἐπὶ συστάσει ἢ τε ἀναφορὰ καὶ τὰ σημειούμενα ἔγγραφα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.

10) Τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 41¹² κατοίκων τινῶν τοῦ Ἀγρινίου οἵτινες καταφεύδουσι τὰ περιεχόμενα ἐντὶν ἀναφορᾷ τῶν κατοίκων Ἀγρινίου, διὸ δῆθεν δὲν ὑπάργουσιν ἐθνικαὶ γαῖαι πρὸς συνοικισμὸν τῶν ἩπειροΣουλιωτῶν, καὶ ἀποδίδοντες τῆς ἀναφορᾷ ταύτης τὴν σύνταξιν εἰς ὑπενεργείας τοῦ γερουσιαστοῦ κ. Ἰω. Σταΐκου, πρὸς ἰδιοτελεῖς σκοποὺς ἀποβλέποντος, δι' ὁποῦν ἔχονται, διὸ καὶ ὁ συνοικισμὸς τῶν ἩπειροΣουλιωτῶν εἰς Ἀγρίνιον, καὶ πολλῶν ἄλλων ἀκρόμῃ, θέλει εἶσθαι εἰς τὸν τόπον πολλῶν ὠφελειῶν πρόξενος.

Ἡ Ἐπιτροπὴ γνωμοδοτεῖ νὰ διενθυνθῇ ἐπὶ συστάσει ἢ παροῦσα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.» (σ. 342 - 343).

Εὐτυχῶς, ἢ δυστυχῶς (ὅπως τὸ παίρνει ὁ κάθε ἀναγνώστης) ἐρήκαμε στὸν τοτινὸ τύπο τῆς ἀντίφορες ἀναφορᾶς καὶ τὶς διαβάζομε ἀπερίκοπτες:

«Τὸ Ἐπαρχιακὸν Συμβούλιον Τριχωνίας

Ἐπειδὴ γίνονται πολλοὺς λόγους περὶ τῶν συνοικισμῶν τῶν Σουλιωτῶν εἰς τὸ Ζαπάντι τῆς Ἐπαρχίας Τριχωνίας ἐπὶ λόγῳ διὸ τὸ παρεχώρησαν εἰς αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ ἡ Προσωρινὴ τοῦ Ἐθνικοῦ Κυβέρησις τοῦ 1822 καὶ ἡ Προσωρινὴ Κυβέρησις τοῦ Καποδιστρίου τοῦ 1832.

Ἐπειδὴ συνοικισμὸς δὲν δύναται νὰ αποφασισθῇ ἄνευ Νόμου. Ἐπειδὴ παραχώρησις ἢ διάθεσις ἐθνικῶν γαιῶν ὅπουδήποτε δὲν ἡδύνατο οὔτε δύναται νὰ

γενῇ ἄνευ Νόμου ἐπίσης, καὶ οὔτε ἡδύνατο διὰ τοῦτο αἱ προσωριναὶ Κυβερνήσεις νὰ ἐνεργήσωσι τοιοῦτως, αἱ δὲ Ἐθνοσυνελεύσεις ὡς ἐκ τοῦτου κατήργησαν καὶ ἀκύρωσαν ὅσας τοιαύτας παραχωρήσεις καὶ διαθέσεις ἐθνικῶν γαιῶν εἶχαν κάμει αἱ προσωριναὶ αὗται Κυβερνήσεις.

Ἐπειδὴ ἐνῶ τὸ Ζαπάντι εἶχε προσδιορισθῇ παρὰ τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τοῦ 1823 ὡς εἶχεν ἀκουσθῇ τότε καὶ ἐνῶ ἡ παραχώρησις αὕτη ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της ἦτον ἀκυρὸς. Οἱ Σουλιωταὶ περιπλέον οἱ ἴδιοι καταλείποντες αὐτό, καίτοι μὴ λαβόντες ποτὲ κατοχὴν ἐπ' αὐτῶν, ἐζήτησαν νὰ τοῖς δοθῶσι πρὸς συνοικισμὸν τὸ Ἀνάθημα καὶ ἡ Κατάρρα,¹³ δύο θέσεις εἰς Ἐπίδαυρον, καὶ τοιοῦτοιρόπως ἀκόμη ἐκυρώθη ὑπ' αὐτῶν τοῦ Ἐθνους ἡ γενομένη ὑπὸ τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως παραχώρησις τοῦ Ζαπαντίου εἰς τοὺς Σουλιώτας οὐδὲ ἡδύνατο ἐναντίον αὐτῆς τῆς πράξεως τῆς Βουλῆς ν' ἀνανεώσῃ αὐτὴν ἡ Προσωρινὴ Κυβέρνησις τοῦ Καποδιστριαίου.

Ἐπειδὴ τέλος πάντων ἐκτὸς οὗτι δὲν ὑπάρχει νόμος ὁρίζων εἰς συνοικισμὸν τῶν Σουλιωτῶν τὸ Ζαπάντι, καὶ ἐναντίον μάλιστα ἀποφάσεως τοῦ Ἐθνους εἶναι, ἐκτὸς τούτων πάντων τὸ Ζαπάντι ὡς ἐκ τῆς καταστάσεώς του, καθὼς καὶ τὰ περίεξ μέρη τῆς Τριχωρίας δὲν εἶναι ἐπιδεικνυκὰ συνοικισμοῦ, διότι ἐθνικαὶ γαῖαι δὲν ὑπάρχουσι διαθέσιμοι, καὶ μάλιστα συνεχεῖς, διὰ νὰ ἐπιβληθῇ δὲ θιαίως ὁπωσδήποτε ὁ συνοικισμὸς αὐτὸς εἰς Ζαπάντι καὶ τὰ περίεξ μέρη, θὰ προκύρῃ τὸ ὀλέθριον ἀποτέλεσμα ν' ἀφαιρεθῶσιν αἱ γαῖαι, τὰς ὁποίας ὁ κάτοικος λαὸς, ἀφοῦ τὸ ἐπότισε μὲ τὸ αἷμα των ἴσους χρόνους διὰ νὰ τὰς ἐλευθερώσῃ, τὰς ξεχέρωσεν ἐπὶ τέλους καὶ ἐκαλλιέργησεν καὶ ἐβεελίωσε διὰ τρίτων πόρων καὶ δανείων καὶ εἰσὶν αὗται ἡ μόνη ὑποστήριξις τῆς ὑπάρξεώς του. Κατὰ συνέπειαν δὲ ὁ λαὸς αὐτὸς μέλλει νὰ κατασταθῇ δοῦλος νέων Δεσποτῶν, τῶν νέων οἰκιστῶν τούτων, ἢ ἀφῆσας ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἐλευθερίας τὴν γῆν αὐτὴν τῆς γενέσεώς των καὶ τοὺς τάφους τῶν προγόνων του νὰ περικλεισθῇ εἰς ξένην γῆν, ζητῶν στέγην καὶ ἄρτον ὄνπερ ἡ Κυβέρνησις, οὐδὲ τὸ ἔθνος θέλουσι θελήσει ὡς ἀδίκημα ἀπάνθροπον καὶ ἀνήκεστον.

Διὰ ταῦτα θέτοντες ὑπ' ὄφιν αὐτὰς τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ Σ. Βασιλέως καὶ τῶν Βουλῶν ἐθνικώτατον ἀντικείμενον, ἐξαιτούμεθα ἐν ὀνόματι τῶν ἱερῶν δικαίων τοῦ λαοῦ τῆς Ἐπαρχίας ταύτης, ἐν ὀνόματι τοῦ ὅλου Ἐθνους ν' ἀποτραπῇ πᾶσα ἰδέα συνοικισμοῦ τῶν Σουλιωτῶν εἰς Ζαπάντι καὶ περίεξ ὡς μέλουσα ν' ἀποβῇ ἀξιοδάκρυτος καὶ ὀλεθρία.

Ἀπόγραφα τῆς παρούσης πράξεως νὰ διευθυνθῶσιν πρὸς τε τὴν Βουλὴν διὰ τῶν Ἀντιπροσώπων τῆς Ἐπαρχίας, Γερουσίαν διὰ τοῦ Γερουσιαστοῦ καὶ ὑποστρατήγου Ἰωάννου Σιαῖκου, καὶ πρὸς τὸν Βασιλέα διὰ τῆς ἀρμοδίας ὁδοῦ διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν περαιτέρω.

Ἐγένετο ἐν Ἀργινίῳ τὴν 30 Νοεμβρίου 1851

Ὁ Πρόεδρος

Γ. Ν. Ντόκας

Τὰ μέλη

Α. Οἰκονόμου

Ἰωάννης Καμενόπουλος

Δ. Σαλμάς

Κότζιος Περπέρης

Διὰ τὸν ἀγράμματον Ἰωάννην Κατζάνην Δ. Δημητριάδης

Γρηγόρης Σιαίικος

Κ. Παπαγεωργίου

Α. Παπαδημητρίου

Ζαχ. Σιαίικος

13. Δὲν ἔχομε ὑπόψιν, ἂν ὑπάρχει θέση «Κατάρρα», ἐνῶ «Ἀνάθημα» λέγοντας νοοῦν τὴν «Ἀπάθεια». Πιθανῶς πρόκειται γιὰ τυπογραφικὸ λάθος, χωρὶς ν' ἀποκλειομε φράση κακὸγούστα φτιασμένη.

Σ.Σ. Τοιαύτας πράξεις ὡς πληροφοροῦμεθα ἐξαπέστειλον καὶ τὰ Δημοτικὰ συμβούλια Ἀργινίου καὶ Θέρμον, τὰς ὁποίας καὶ συνιστῶμεν πρὸς τε τὴν Ἐξουσίαν καὶ τὴν Βουλὴν. » («Συνταγματική», 1.1.1852).

Νά καὶ ἡ ἀναφορὰ τῶν 51 Ἀργινιωτῶν («Ἀθηνᾶ» 21.1.1852) :

« Πρὸς τὴν Γερουσίαν

Ἀργίσιον τὴν . . . Δεκεμβρίου 1851

Ἀνθρωπος ἰδιοτελής, ἀπὸ ἄλλους σκοποὺς καὶ ἀτομικὰ μίση κινούμενος, ὁ Ὑποστράτηγος καὶ Γερουσιαστής Ἰω. Στάικος, ἀποφάσισε ὅλαις δυνάμεσιν νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἐν Ἀργινίῳ συνοικισμὸν τῶν Ἡπειροσουλιωτῶν, καὶ ἐναντίον τῆς διαθέσεως τοῦ τόπου προσπαθεῖ νὰ φέρῃ οἰαδήποτε προσκόμματα. Ἐπὶ τούτῳ παρήγγειλε τοὺς ἐνταῦθα πιστοὺς του νὰ ἐνεργήσωσιν ἀναφορὰν ἐκ μέρους τῶν κατοίκων Ἀργινίου πρὸς τὴν Γερουσίαν, δι' ἧς νὰ παραστῶσιν τὸ ἀσύμφορον καὶ ἀδύνατον τῆς κατορθώσεως τοῦ συνοικισμοῦ ἐνταῦθα διὰ τὴν ἐντελῆ δῆθεν ἔλλειπιν ἤδη ἐθνικῶν γαιῶν, ὥστε καὶ χιλίων στρεμμάτων. Ἀνθρωπος ἄλλος ἐπομένος, Ἰω. Τριανταφυλλίδης ὀνομαζόμενος, διαδόχτος ἐπὶ κακουργίᾳ κατασταθεὶς, ἄνθρωπος, εἰς δὴ ὁ Γερουσιαστής Στάικος ἔχει διὰ γενικοῦ συμβολαίου πληρεξούσιον καὶ διευθυντὴν τῶν ἐν Ἀργινίῳ ὑποθέσεών του, περιέφερε λάθρα τὴν εἰρημένην ἀναφορὰν, καὶ ἐν μέρει μὲν διὰ κακῆς παραστάσεως, ἐν μέρει δὲ δι' ἀπάτης, κατώρθωσε νὰ ὑπογραφῇ αὕτη ἀπὸ τινος ἀνόητους, μὴ γινώσκοντας οὐδ' ἀναγνώσαντας τὸ περιεχόμενόν της. Κατ' ἐντολὴν δὲ πάλιν τοῦ αὐτοῦ Γερουσιαστοῦ Ἰω. Στάικου ἐγένετο πρᾶξις τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἀργινίου, τὸν αὐτὸν φέροντα λόγον, δηλαδὴ τὴν μὴ ὑπαρξίν ἐν Ἀργινίῳ ἐθνικῶν γαιῶν κτλ.

Κύριοι Γερουσιασταί. Τὸ παράλογον τοῦ ἀνωτέρω λόγον καταδείκνυται ἐκ πρώτης ἀφειρησίας, διότι οἱ μὲν ἐξ ὑμῶν ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς εἶδατε, οἱ δὲ ἠκούσατε τουλάχιστον, ὅτι ὁ Δῆμος Ἀργινίου ἔχει ἀπεράντους πεδιάδας, ὅτι εἶναι μικρὰ Θεσσαλία. Ὅτι τὴν πρώτην τοῦ κράτους κατέχει θέσιν ἐν κτήσῃ πεδιάδων. Τὸ δὲ ἀδέλγητον καὶ βεβαιωμένον πνεῦμα τῶν φαινομένων εἰς τὴν κατὰ τοῦ συνοικισμοῦ ἀναφορὰν δηλοῦται, διότι οὐδεὶς τῶν ἐν Ἀργινίῳ προκρίτων εἰς αὐτὴν εἶναι ὑπογεγραμμένος.

Κύριοι Γερουσιασταί. Ὅστις ἐξ ὑμῶν ἤλθε ποτὲ ἐκ Μεσολογγίου εἰς Ἀργίριον, ἅμα διέβη τὴν σιετὴν τῆς Κλεισούρας δίοδον εἶδε βεβαίως ὅτι ἐμπρὸς του πρὸς ἄρκτον ἐκτυλίσσεται ἔκτασις πεδιάδος δέκα μὲν ὥρας ἐκτεινομένη κατὰ μῆκος, ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυομάς, ἐξ δὲ ὥρας κατὰ πλάτος ἀπ' ἄρκτον πρὸς μεσημβρίαν. Ποῦ λοιπὸν στηρίζεται ὁ λόγος ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἤδη γαῖαι ἐθνικαί; Εἰς τὸ ὅτι ὅλη αὕτη ἡ ἄπειρος πεδιάς κυριεύεται ἢ κατέχεται; Εἶναι ψευδές, διότι ὑπὸ γενικὴν ἔσophιν θεωρουμένον τοῦ πράγματος, μόλις τὸ δέκατον τῆς πεδιάδος ταύτης ἀνήκει εἰς ἰδιοκίτης παλαιόθεν. Ἠγοράσθη ἤδη ἢ καλλιεργεῖται ἢ κατέχεται ἀπὸ γεωργούς; Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐλάχιστον μέρος αὐτῆς ἀνήκει εἰς ἰδιοκίτης κτλ. Ὑπάρχει λοιπὸν γῆ ἐθνικὴ ἀνεξάρτητος καὶ μὴ κατεχομένη πλεον τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων στρεμμάτων. Μ' ὅλον τοῦτο, Κύριοι Γερουσιασταί, ἂν εὐαρεστηθῇτε νὰ βεβαιωθῇτε περισσότερον, ἐὰν ἡμεῖς ἢ ὁ Γερουσιαστής Ἰω. Στάικος ψευδόμεθα, διατάξατε καταμέτρησιν ἐν Ἀργινίῳ τῶν ἐντελῶς ἀνεξαρτήτων ἐθνικῶν γαιῶν, καὶ θέλετε πεισθῇ, ὅτι καὶ πλεον τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων στρεμμάτων γῆς ὑπάρχουν εἰσὶ ἐθνικά.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα ἀναλυτικῶς τὸ ζήτημα. 1) Τὸ χωρίον Καλύβια τοῦ Δήμου Ἀργινίου, ἀνήκον εἰς τὸν Ἀλάμπεην, καὶ ὅλον ἐκ πεδιάδος ποτιζομένης συγκείμενον, ἔχει ἔκτασιν πλεον τῶν εἴκοσι χιλιάδων στρεμμάτων γῆς. Μόλις δὲ τὸ χωρίον τοῦτο κατοικεῖται ἀπὸ ἐξήκοντα οἰκογενείας, αἵτινες μόλις ἐπίσης τὸ ἐν τρίτον αὐτῶν μεταχειρίζονται πρὸς τε καλλιέργειαν καὶ βοσκὴν τῶν ζώων

των. Τουλάχιστον λοιπόν δεκατρεῖς χιλιάδες στρέμματα εἶναι ἐκεῖ ἐθνικαὶ ἀνεξάρτητοι καὶ ἐντελῶς ἀκαλλιέργητοι. 2) Τὸ πλησιάζον τὰ Καλύβια τζεφλίκιον τοῦ Μπεκίρ Τσογαδόρου, Πιπινέρι καλούμενον, ἔχει ἑκτασίον πεδιάδος πλέον τῶν ἐπὶ χιλιάδων στρεμμάτων γῆς ποτιζομένης καὶ καλλιεργησίμου. Ὅλη δὲ ἡ ἑκτασίς αὕτη οὔτε ἡγοράσθη, μήτε καλλιεργεῖται παρὰ τινος. Τὸ μέρος τοῦτο κατεπλάκωσεν αὐθαιρέτως ὁ γαμβρὸς τοῦ Γερουσιαστοῦ Ἰω. Σταῖκου Σκαλιζοδῆμος, ἄνευ λόγου καὶ ἐνοικιάζει αὐτοῦ τὸ χόριον μὲ ἐνοίκιον πλέον τῶν ἐξακοσίων δραχμῶν. 3) Τὸ πλησιάζον Ρουσθάμπεη τζεφλίκιον τοῦ Ξεήναγα, συνιστάμενον ἀπὸ τρεῖς χιλιάδας στρέμματα γῆς ποτιζομένης, εἶναι ὅλως ἐθνικόν, διότι οὐδεὶς ἐκεῖ καλλιεργεῖ ἢ ἡγόρασεν. Ὅλον τοῦτο τὸ κατεπλάκωσεν καὶ τὸ νέμεται, ἐνοικιάζον τὸ χόριον, ὁ ἄλλος γαμβρὸς τοῦ Γερουσιαστοῦ Σταῖκου Γ. Βελῆς. 4) Τὸ πλησιάζον μὲ τὸ ἀνωτέρω χωρίον Πλάτανος καὶ Καρασμάηλ τῆς Ὀθωμανίδος Πάσαινας, συνιστάμενον ἀπὸ 15.000 καὶ ἐπέκεινα στρεμμάτων γῆς ποτιζομένης. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο μόλις κατοικοῦσιν ἑξ οἰκογένειαι, καὶ καλλιεργοῦν αὗται καὶ τινες ξένοι μόλις δύο χιλιάδες στρέμματα, τὸ δὲ ἐπίλοιπον οὔτε κατέχεται οὔτε καλλιεργεῖται, ἀλλὰ μένει ἔρημον. 5) Τὸ χωρίον Ζαπάντιον, εἰς τὸ ὅποιον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως κατώκουν πλέον πεντακοσίων οἰκογενειῶν, εἶναι ἤδη ἔρημον ἀνθρώπων ἐντελῶς καὶ γεωργικῶν χειρῶν. Τοῦτο περιλαμβάνει τὰ ἐθνικὰ τζεφλίκια Τσέλου, Παλαιολέκας, Τσάικα, Λυσοσχόρι καὶ Μπουζίκιστας, συνίσταται ἀπὸ γῆν κατὰ τὸ πλεῖστον ποτιζομένην καὶ εὐφορωτάτην, ἐκτάσεως πλέον τῶν τριάκοντα χιλιάδων στρεμμάτων γῆς. Ἐκ τῆς ἐκτάσεως ταύτης μόλις δέκα χιλιάδων στρεμμάτων γῆς καλλιεργοῦνται ἢ ἡγοράσθησαν ἀπὸ τοὺς κατοίκους ποῦ καὶ ποῦ κείμεναι, αἱ δὲ εἴκοσι χιλιάδες στρέμματα γῆς μένουν ἀκαλλιέργητοι δι' ἔλλειπιν χειρῶν. Ταύτας ὅλας ζητεῖ παντὶ σθένει νὰ καταπλακώσῃ ὁ Γερουσιαστὴς Ἰω. Σταῖκος. Πολλὰς δ' αὐτῶν ἤδη ἄνευ λόγου ἐτοιμάζει ὁ ἴδιος εἰς Βλαχοποιμένας. 6) Τὰ χωρία Κουκίστα καὶ Δοκίμι τῶν Ὀθωμανῶν Ἀλάμπεη καὶ λοιπῶν, συνιστάμενα ἀπὸ δεκαπέντε χιλιάδες στρέμματα γῆς ποτιζομένης. Ἐκ τούτων εἶναι ἡγορασμένα καὶ καλλιεργημένα τὰ δύο τρίτα, αἱ δὲ πέντε χιλιάδες στρεμμάτων εἶναι ἀκαλλιέργητοι καὶ ἀνεξαρτήτως ἐθνικαί. 7) Ἡ περιφέρεια τῆς πόλεως Ἀγρινίου, περιλαμβάνουσα τὰς ἐθνικὰς θέσεις Λυγοράχια, Ἁγιον Χριστόφορον, Γκένοθαν, Καραμούλαν, Ἐρμιζαν, Μαύριακα, Μπουζί καὶ Λαγκαδιά, συνίσταται ἀπὸ πλέον τῶν ἐξήκοντα χιλιάδων στρεμμάτων γῆς. Ἡ γῆ αὕτη ἀπαρτίζεται κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος ἀπὸ γῆν βοσκήσιμον, ἐκ τῆς ὁποίας τὴν μὲν Καραμούλαν, συνιστάμενην ἀπὸ 6.000 στρέμματα κατεπλάκωσεν ὁ Γερουσιαστὴς Ἰω. Σταῖκος ἄνευ λόγου, τῆς δὲ καλλιεργησίμου γῆς εἰς δώδεκα περίπου χιλιάδας στρέμματα ἀναβαινούσης, αἱ μὲν ἡμίσεις ἡγοράσθησαν ἢ καλλιεργοῦνται, αἱ δὲ ἄλλαι ἡμίσεις περιμένουσι χεῖρας γεωργῶν.

Ἴδου λοιπόν, Κύριοι Γερουσιασταί, διὰ τουλάχιστον πενήκοντα ἑξ χιλιάδες στρέμματα γῆς ἐθνικῆς καλλιεργησίμου μὲν, πλὴν χειρῶν στερουμένης, ὑπάρχουσιν εἰς μόνον τὸν Δήμον Ἀγρινίου. Ἄς ἐλθωμεν τώρα εἰς τὸν Δήμον Θέρμου, τοῦ ὁποίου ἡ πεδιάς διαχωρίζεται ἐκείνης τοῦ Δήμου Ἀγρινίου δι' ἐνὸς ρυακος, Ἐριμίτζας ὀνομαζόμενον, καὶ θέλομεν εὔρει, διὰ τὰ χωρία Μουσταφούλη, Βροχολή, Σαμάρι, Καινούριον, Λιγόστιανα κτλ. κέκτηνται ἤδη πλέον τῶν δέκα χιλιάδων στρεμμάτων γῆς ἐθνικῆς, καλλιεργησίμου μὲν, ἀλλὰ δι' ἔλλειπιν χειρῶν μενούσης ἀκάργον.

Βλέπετε λοιπόν, Κύριοι Γερουσιασταί, διὰ τὸ συνάδελφος ὑμῶν κ. Ἰω. Σταῖκος δὲν ἐκινήθη ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, οὐδὲ ἀπὸ τὸ συμφέρον τοῦ τόπου, ἀλλ' ἀπὸ ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ μίση ἀτομικὰ κατὰ τῶν Ἡπειροσουλιωτῶν.

Ὁ τόπος ἔχει ἀνάγκην λαοῦ. Ἡ γῆ τοῦ Ἀγρινίου εἶναι ἀρκοῦσα ὄχι μόνον οἱ Ἡπειροσουλιώται νὰ συνοικισθῶσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἂν τὸ ἔθνος κερῇ ἀναγ-

καϊόν. Ὁ δὲ τόπος εἶναι εὐχαριστημένος, πολλῶν δὲ μᾶλλον ἀπὸ τοὺς Ἑπειροσουλιώτας, τοὺς ὁποίους ἔχει ἤδη ἐντὸς τῶν κόλπων του πρὸ εἴκοσι ἐτῶν, καὶ δὲν ἔχει ἀφορμὰς δυσαρσεσκείας κατ' αὐτῶν. Ἐχει μάλιστα λόγους εὐγνωμοσύνης, διότι εἰς ἄλλας περιστάσεις τῷ ἐφάνησαν χρήσιμοι πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν κατὰ καιροὺς ἀνταρσιῶν καὶ προφύλαξιν τῆς πόλεως ἀπὸ αὐτὰς τε καὶ τὰς ἐπιπολαζούσας ληστείας ἐνταῦθα.

Εὐχονται δὲ ἐπὶ τέλους οἱ ὑποφαινόμενοι ἵνα μὴ ληφθῶσιν ὑπ' ὄφιν τὰ παρὰ τοῦ Γερουσιαστοῦ Ἰω. Σταΐκου ἔν τε τῇ ἀναφορᾷ καὶ τῇ πράξει λεγόμενα, νὰ διαταχθῇ δὲ ἡ ταχεῖα πραγματοποιήσις τοῦ συνοικισμοῦ τῶν Ἑπειροσουλιωτῶν, καὶ ἄλλων πολλῶν διὰ νὰ ἐκχερσωθῶσιν καὶ τὰ δασώδη καὶ ὑποπτα ληστείας μέρη τοῦ τόπου μας.

Υποσημειούμεθα μὲ σέβας. Εὐπειθέσταιοι

Γαλάνης Μεγαπάνος, Δ. Σταΐκος, Ἀντ. Μεγαπάνος, Κ. Τριγώνης, Δήμος Τσέλιος, Ἀναστ. Σιμότης, Ν. Λαβαρούκας, Φ. Ι. Δημητρόπουλος, Ζ. Καλαμάρας, Κώστας Παγούρας, Ἰω. Γαλανόπουλος, Δημάκης Κωνσταντίνου, Ἀθ. Κωνσταντίνου, Ἀπόστ. Μποκόγης, Ἀντώνης Παππᾶς, Χ. Β. Δεληγιάννης, Χρ. Μπακογιάννης, Σπύρος Λαθράνος, Χ. Δέβρος, Σ. Μ. Κύπριος, Β. Λαβαρούκας, διὰ τὸν ἀγρόματον Τασοῦλαν Γραβάρην Ν. Φαρμάκης, Δημ. Δρυόπουλος, Γεώργιος Σόλων, Π. Κωνσταντίνου, Ἀθ. Κωνσταντίνου, Γιάννης Γραβάνης, Βασίλειος Σπύρος, Θεόδωρος Ἀργινίτης, διὰ τὸν ἀγρόμ. Ν. Σιραδουνοκούφη Δημ. Πειράκης, διὰ τὸν ἀγρόμ. Βασίλη Πειροκάρδον Κ. Τριγώνης, Ἀνδρέας Μπακογιάννης, Γεώργιος Μάργλας, Ἀναστάσιος Πήλιος, Δ. Μπάκοπάνος, Κώστας Βάσος, διὰ τὸν ἀγρόμ. Κωνστ. Πάσχον καὶ Σωτήρη Πασχόπουλον Φ. Σαΐνης, Βασίλης Τιπίνης, Ἀναστάσης Κολαντῆς, Β. Παπαφώτης, Δημ. Χαρότιος, Ἀπόστ. Γαλάνης, Ἰω. Κωνσταντίνου, Β. Κομπορόζος, διὰ τὸν ἀγρόμ. Γ. Κομπορόζον Β. Κομπορόζος, διὰ τὸν ἀγρόμ. Μακρυγιάννην Δημ. Ἰω. Γαλανόπουλος, Ἡλίας Κολιάδας, Κ. Σταμόπουλος, Παναγιώτης Μπαγούρας, Νικ. Πρινπαγούρας καὶ λοιποί. »

Παραθέσαμε ἀπειράχτες τὶς δυὸ αὐτὲς ἀναφορές, γιατί εἶναι ἀντιπροσωπευτικὲς τῶν δυὸ ἀντιμαχόμενων κοινωνικῶν τάξεων, τῆς μιᾶς τῶν πολλῶν λίγων ποὺ μὲ ξέφρενη ἀρπαχτικὴ ἄχորταγιά κι ἀδίστακτα μέσα ἔτειναν νὰ ὑποκαταστήσουν τοὺς πρώην κατακτητὲς, ὅπως στὴν περίπτωσιν τούτῃ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κύριος ἐκπρόσωπος τοὺς στὴν Αἰτωλοακαρνανία ἦταν ὁ Σταΐκος, καὶ τῆς ἄλλης τῶν πολλῶν, τῶν μεγάλων μαζῶν τῶν ἀκέρειων ἀγωνιστῶν καὶ πατριωτῶν, ποὺ ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι ἀκτῆμονες καὶ ἐνδεεῖς, ὅπως τώρα οἱ Ἑπειροσουλιώτες στὸ Βραχώρι. Θὰ μπορούσαν πολὺπλευρα, ἱστορικά, γεωγραφικά, κοινωνικοοικονομικά, νομικά, ἀνθρωπιστικά κλπ., ν' ἀποτελέσουν ἀντιπαραβολικὰ καὶ ἀντικειμενικὰ ἐνδιαφέρον θέματα μελέτης. Ὡστόσο καὶ ἀπὸ μόνος του ὁ ἀναγνώστης, ποὺ θὰ θελήσει, δγάζει ἀδυσκόλευτα τὰ σωστὰ συμπεράσματα. Προσωπικὰ ἀρκεῖται νὰ σημάνω μόνον, πόσο προσεγγιμένα εἶναι διατυπωμένη ἡ φρόνιμη καὶ δικαιοφρονὴ καὶ ἀληθινὰ πατριωτικὴ ἀναφορὰ τῶν πολλῶν (μὴ Ἑπειροσουλιωτῶν) Ἀγρινιωτῶν, τῶν ὁποίων θαρραλέοι ἀνεπίσημοι ἐκπρόσωποι εἶναι οἱ 51 ὑπογραμμένοι.

Μ' ἄλλοιμονο, ἐπικρατοῦν οἱ δυνάμεις τῆς ἀδικίας κι αὐθαρεσίας, ἀφοῦ μόλις τέσσερες μέρες μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀναφορᾶς τῶν 51, τὴν 25.1.1852, διαδίδομε στὴν «Ἑλπίδα» τ' ἀνέλπιστα:

« Πρὸ μηνὸς σχεδὸν τὸ Ὑπουργεῖον καθυπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον περὶ παραχωρήσεως γαιῶν εἰς τοὺς Σουλιώτας διὰ τὸν συνοικισμόν αὐτῶν.

Παραχωρουμένων εἰς τοὺς Σουλιώτας γαιῶν, ἐκτελοῦνται ἀποφάσεις τῶν Ἑθνικῶν Συνελεύσεων, ἐκδοθεῖσαι καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ ἀνδρεῖοι οὗτοι μαχηταὶ ἔδρεπον δάφνας εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης. Ἀλλ' οἱ βουλευταὶ μας, ἐξ ὧν πάμπολ-

λοι ἐδύζαινον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀγῶνος, ἄλλοι κατέτρωγον τὰς ἐθνικὰς προσόδους, ἀντὶ τὰ μάχωνται ὑπὲρ ἐλευθερίας καὶ ἄλλοι ἦσαν εἰς τὰ στρατόπεδα τοῦ ἐχθροῦ σύμμαχοι αὐτοῦ, σήμερον ὅμως κατεπλάκωσαν ἀπεράντους ἐθνικὰς γαῖας, ἐθαυμολογήθησαν, κατέφαγον καὶ κατατρώγουσι τὰς ἐπαρχίας καὶ παντοιοτρόπως ὠφελοῦνται ἐκ τῆς μωρίας τῆς Κυβερνήσεως, ἥτις τοὺς ἔφερε βουλευτὰς, σκοπεῦν οὐ ν' ἀπορρίψωσι τὸ νομοσχέδιον, τουλάχιστον εἰς ὅλα τὰ τμήματα, ὡς θετικῶς ἐπληροφωρήθημεν, ἐξεφράσθησαν κατὰ τοῦ νομοσχεδίου! »

Καὶ συνεχίζει:

« Ὁ κὺρ Στάικος, ὅστις σύμμαχος μετὰ τοῦ ἐχθροῦ κατεπολέμει μὲ τὰ ὅπλα εἰς χεῖρας τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας ἀγωνιζομένους Σουλιώτας, εἶτα ἐκείνους, ὅστις ἰσχύει ἐπάνω κάτω, ἵνα κατορθωθῇ ἡ ἀπόρριψις τοῦ νομοσχεδίου, διότι αἱ ἐθνικαὶ γαῖαι, αἵτινες πρόκειται νὰ δοθῶσιν εἰς τοὺς Σουλιώτας, εἶναι αὐταὶ ἐκεῖναι τὰς ὁποίας ὁ κὺρ Στάικος μετ' ἄλλων κατεπλάκωσαν ὡς δὴθεν ἰδιοκτησίας τῶν, καὶ ὀνομαστὶ τὸ χωρίον Ζαπάντι.

Ἄλλ' ἐρωτῶμεν τοὺς βουλευτὰς, συλλογίζονται τὰς συνεπείας τῆς ἀπορρίψεως τοῦ νομοσχεδίου, συλλογίζονται τὴν ἐθνικὴν κατασχύνην, ἃν οἱ ἄνδρεῖοι Σουλιῶται, τῶν ὁποίων τ' ὄνομα ἡ ἱστορία τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀγῶνος καθιέρωσε συνώνυμον τῷ ἡρωισμῷ, ἀπελιπθέντες νὰ ἴδωσι πραγματοποιούμενας τὰς ἀποφάσεις τῶν Ἑθνικῶν Συνελεύσεων, καὶ ὅχι ἐκ δυστορίας τῆς Κυβερνήσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν ἀποδίδομεν δικαιοσύνην εἰς τὴν προκειμένην περιστασίαν, ἀλλ' ἐκ τῆς μοχθηρίας τῶν βουλευτῶν, οἵτινες θέλουσι νὰ θεωρῶνται ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑθνικοῦ, ἃν λέγομεν, οἱ ἄνδρεῖοι Σουλιῶται βλέποντες τὴν ἀγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους, ἀποφασίσωσι νὰ προσφύγωσιν εἰς τὸν ἐχθρόν, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη κατεπολέμησαν; Ἐκόντες ἄκοντες θέλουσι καταφύγει εἰς τὸ μέτρον τοῦτο τῆς ἀπελπισίας, διότι ὡς πατέρες οἰκογενειῶν ἔχουσι χρέος νὰ σκεφθῶσι περὶ τῆς ἀποκαταστάσεώς τῶν, ἀφοῦ ἡ Πατρίς ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔχουσιν πολυτίμημα, τοὺς ἀπωθεῖ ἀγνωμονοῦσα.

Ἄλλ' οἱ Σουλιῶται ἔχουσι κεκτημένα δικαιώματα ὅχι μόνον διὰ τοῦ ἡρωισμοῦ τῶν, ὅχι μόνον διὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Ἑθνικῶν Συνελεύσεων, ἀλλὰ καὶ δυνάμει τίτιον ἐγγράφον παραχωρήσεως τῶν γαιῶν, τὰς ὁποίας ζητοῦσι. Τὸ χωρίον Ζαπάντι ἐδόθη εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ 1823, εἶναι ἀναφαίρετος ἰδιοκτησία τῶν καὶ ἴσως οἱ βουλευταὶ ἀγνοοῦσι, ὅτι τὰ τέκνα τοῦ Σουλίου ἔχουσι ἀνὰ χεῖρας τὸ κατωτέρω καταχωριζόμενον ἔγγραφον. »

Ἀκολουθοῦσε τὸ 1796/11.6.1823 ἔγγραφο τοῦ Ἐκτελεστικοῦ, ὑπογραμμένον ἀπὸ τοὺς Πετρόμπεη, Κολοκοτρώνη, Α. Μεταξᾶ καὶ Μαυροκορδάτο, «Πρὸς τὸν Γενικὸν Ἐπαρχον Ἀχαρνάνιας καὶ Αἰτωλίας» Κ. Μεταξᾶ. Καὶ τελείωνε τὸ δημοσίτευμα:

« Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἐξεδόθη, καθ' ἣν στιγμήν οἱ ἀπειραγμένοι στρατοὶ τοῦ Μουσταῖ ἡσυχίας τῆς Σκόδρας ἠπέλουν τὴν γενικὴν καταστροφὴν. Τὰ τέκνα τοῦ Σουλίου ἦσαν ὑπέροπτε ἀναγκαῖα, ἡ Κυβέρνησις ἤθελε διὰ τοῦ ρηθέντος ἐγγράφου νὰ τοὺς δώσῃ θάρρους, ἵνα ριπτόμενοι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, μὴ συλλογίζωνται διὰ τὰς οἰκογενείας τῶν. Τὴν 11 Ἰουνίου 1823 ἐξεδόθη τὸ ἔγγραφον τοῦτο καὶ τὴν 9 Αὐγούστου 1823 ἔπεσεν ὁ Μάρκος Βότσαρης, αὐτὸς ὁ καὶ τοῦ Λεωνίδου ὑπέρτερος, διότι ὁ Λεωνίδας ἐπολέμησεν ἐν στενωπῷ, ὁ δὲ Μάρκος ἐρρίφη ἐν τῷ μέσῳ στρατοπέδῳ μυριάδων. Καὶ αὐτὸ τὸ Ζαπάντι, τὸ παραχωρηθὲν εἰς τοὺς Σουλιώτας καθ' ἣν στιγμήν ὁ Μάρκος Βότσαρης διὰ τοῦ αἵματός του ἐσφράγιζε τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος, ἀποτολμᾷ ἡ μοχθηρία τοῦ Σταΐκου καὶ τῶν ὁμοίων του, νὰ διαφιλονεικῶσιν εἰς τὰ τέκνα τοῦ Σουλίου. »

Πενθήμερον μετὰ, τὴν 30.1.1852, ὑψώνει δίκαια φωνὴ διαμαρτυρίας καὶ ὁ «Αἰὼν»:

«Οἱ Σουλιῶται

Γνωστὸν εἶναι εἰς τὸ Κοινόν, ὅτι ἐπιτροπὴ τῶν Σουλιωτῶν ἀφίχθεῖσα πρὸ καιροῦ ἐνταῦθα, ἐξήτησεν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὰ Νομοθετικὰ σώματα νὰ πραγματοποιήσωσι, τέλος, τὴν περὶ ἀποκαταστάσεώς των εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐθνικὴν ἀπόφασιν. Γνωστὸν εἶναι ἐπίσης, ὅτι, ἅμα παρουσιασθεῖσα ἡ αἰτησις αὕτη τῶν Σουλιωτῶν διεθιδάσθη ἀπὸ τὰ Βουλευτικὰ σώματα μὲ θερμὰς συστάσεις πρὸς τὴν Κυβέρνησιν. Συνεπεία τούτων ὑπέβαλεν αὕτη εἰς τὴν Βουλὴν νομοσχέδιον, σκοπὸν ἔχον τὴν ἀποκατάστασιν τῶν Σουλιωτῶν.

Τὰ πάντα λοιπὸν ἐβιάσθησαν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης κατ' εὐχὴν πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς Ἐθνικῆς θελήσεως, τῆς ἄλλοτε ἐν καιρῷ κινδύνου, νεωστὶ δὲ ἐν εἰρήρῃ ἐπισημως ἐκφρασθείσης. Ἐντεῦθεν τὰ πλεῖστα μέλη τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Σουλιωτῶν καθησυχάσαντα ἐντελῶς ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, ἐπανῆλθον εἰς τοὺς κόλπους τῆς οἰκογενείας των.

Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἀνεφάνη ἐντὸς τῆς Βουλῆς σφοδρὰ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Σουλιωτικοῦ νομοσχεδίου, ἀπειλοῦσα τὴν πῦσιν αὐτοῦ. Ἡ σκληρὰ αὕτη παλινωδία ἦτο, ὅχι μόνον τοὺς ἐνδόξους συναγωνιστὰς Σουλιώτας, ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς ἄνδρας τῆς ἐθνικῆς ὑπολήψεως νὰ λυπήσῃ βαθέως. Τοὺς μὲν πρῶτους, διότι βλέπουσι τὸ μέλλον των παρὰ ποτὲ ἀόριστον καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀποκήσεως τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Βασιλείας ἀγῶνας των διαφιλονεικούμενους ἀπὸ ἐκείνους, οἵτινες σήμερον ἀποτελοῦσιν τὴν ἐπίσημον φωνὴν τοῦ ἔθνους. Τοὺς δὲ δευτέρους, διότι ὁρθῶς συμπεραίνουν, ὅτι ἔθνος καταπατοῦν τὰς ἰδίας των ὑποσχέσεις πρὸς βλάβην ἀνδρῶν, ἀποκησάντων δικαιώματα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην των, δολοφονεῖ τὸ ἴδιον μέλλον του.

Τοιοῦτου ὄντος τοῦ ζητήματος, θεωροῦμεν ἱερὸν καθήκον τοῦ Τύπου νὰ ὑψώσῃ ἐντόνως τὴν φωνὴν του καὶ νὰ παραστήσῃ τόσον εἰς τὰς Βουλὰς, ὅσον καὶ εἰς τὴν καθεύδουσαν Κυβέρνησιν τὸ δίκαιον τῶν Σουλιωτῶν καὶ τὰς ὀφειλὰς συνεπείας τῆς παραγνωρίσεως τοῦ δικαίου των. Οἱ Σουλιῶται δὲν ἤτιστα ἤδη ἀπὸ τὰς Βουλὰς καινοφανές τι, ἀλλὰ νὰ κανονίσῃ μόνον τὰ καθέκαστα τῆς παραχωρήσεως τῶν γαιῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας τοὺς ἐδώρησε τὸ ἔθνος κατὰ τὸ 1823, ὡς δεῖγμα ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης καὶ ἀπόδειξιν τῆς ὑψηλῆς πολιτικῆς φρονήσεως τῶν διευθυνάντων τὸ σκάφος τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας ἐν καιρῷ τρικυμίας. Πράττειν αἱ Βουλαί, οὐ μόνον τὸν προορισμὸν των παραγνωρίζουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀρμοδιότητά των ὑπερβαίνουν, διότι δὲν ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἀκυρώσωσι πράξεις προγενεστέρως τοῦ ἔθνους καὶ παραχωρήσεις τετελεσμένας. Ὅτι δὲ ἡ παραχώρησις αὕτη εἶναι ἀληθῶς τετελεσμένη, μαρτυρεῖ τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον...¹⁴

Ἄν οἱ πλεῖστοι ἐξ ὑμῶν, Κύριοι Βουλευταί, δὲν ἠνυχήσατε νὰ ἴδῃτε τοὺς εἰς τὸ ὥς ἄνω ἔγγραφον ὑπογεγραμμένους,¹⁵ ἄνδρας ἀγωνιζομένους μὲ τοὺς Σουλιώτας τὸν ἐνδοξόν μας ἀγῶνα, οὐχ ἤτιον ὅμως ἡξέυρετε ὅτι οἱ ἄνδρες οὗτοι εἶναι ἔγγεγραμμένοι εἰς τὸν κατάλογον τῆς ἐλευθερίας. Ἀσπασθῆτε λοιπὸν τὰς ὑπογραφὰς των, σεβασθῆτε τὰς διατάξεις των, διότι αὕτη εἶναι ἡ φωνὴ τῆς ἰστορίας, νὰ ἀποδείξῃτε ὅτι εἶσθε τέκνα ἐκείνων καὶ ὅχι νάνοι ἀπέναντι γιγάντων. Ἄν ρέῃ αἷμα Ἑλληνικὸν εἰς τὰς φλέβας σας, πρέπει διηνεκῶς νὰ ἐνθυμῆσθε, ὅτι ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐτελείωσε, καὶ ἴσως ἡ ἡμέρα δὲν εἶναι μακρὰν,

14. Πρόκειται πάλι γὰρ τὸ 1796/11.6.1823. Ἀναρωτιέται κανεὶς, τὸ θεωροῦν ὡς νομικὰ ἰσχυρότερο; Ἡ μήπως ὡς πολεμιστὲς ἄσχοτοι μὲ τὰ χαρτιά οἱ Σουλιῶτες δὲν εἶχαν στὰ χεῖρά τους τὰ δυὸ προγενέστερα, τὸ 1152/1.6.1823 τοῦ Ἐκτελεστικοῦ καὶ τὸ 109/9.6.1823 τοῦ Βουλευτικοῦ;

15. Πετρόμπεη, Κολοκοτρώνη, Α. Μεταξά καὶ Α. Μαυροκορδάτο.

καθ' ἣν ζητοῦντες τὴν σύμπραξιν τῶν Ἑλλήνων ὑπὲρ γενναίου τινός ἔργου, οἱ παῖδες τῶν Σουλιωτῶν θέλουσι σᾶς ἀποκρούσει ὡς ὑβριστὰς τῶν πατέρων των!

Ἄν, Κύριοι Ὑπουργοί, πολλοὶ τῶν Βουλευτῶν εἶναι κατὰ τι συγγνωστέοι, ἀμαρτάνοντες ἐν ἀγνοίᾳ, τί δύνασθε νὰ εἴπητε σεῖς πρὸς δικαιολόγησιν;... Παρουσάζετε, Κύριοι Ὑπουργοί, τὸ λυπηρὸν θέαμα Κυβερνήσεως, ἐξ ἐνὸς μὲν διηρημένης καὶ καταπολεμούσης τὰ ἴδια τοὺς ἔργα, ἐξ ἄλλου δὲ ἀδιαφοροῦσης διὰ τὴν ἐπιτυχίαν ζητήματος λίαν οὐσιώδους καὶ ἔχοντος ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν ἰστορίαν τοῦ ἀγῶνος μας, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀποτυχία θέλει φέρει ὄνειδος αἰῶνιον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα.

... Ἡ ἱστορία ἂς μὴν ἀναφέρῃ ποτέ, ὅτι, ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, ἐν Ἑλλάδι, ἡ φυλὴ τῶν Σουλιωτῶν συντελέσασα οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὴν ἐγκαθίδρυσιν τῆς Βασιλείας ἡραγιάσθη ἔνεκα ἀγνωμοσύνης νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ προσφύγῃ εἰς τὸν Τοῦρκον, ζητοῦσα γῆν, τὴν ὁποίαν τῆς ἡρνήθη ἡ Ἑλλάς! »

Πλὴν ὡς ἰσχυρότερες οἱ δυνάμεις τῆς ἀδικίας δὲν ἐπέτρεψαν καὶ τώρα νὰ ἐπιτελεσθῇ ἕνα τόσο ἀπαράδεκτο καὶ ἀπαράγραφον ἔθνικόν χρέος. Μὰ μήτε καὶ κατοπινὰ θὰ γίνῃ κάτι ἀξιόλογο γι' ἀπόδοσιν τοῦ δίκιου. Ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχομε ὑπόψη, ἐνδεικτικὰ διαδράζομε στὴν ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα «Φιλόπατρις» τῆς 2.12.1861:

« Πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργὸν κ. Σίμον.

Πληροφορούμεθα ὅτι ἐπὶ τῆς ὑπουργίας ὑμῶν τὸ Ὑπουργεῖον ἠδῶκε νὰ δώσῃ τέλος εἰς τὰ δίκαια παράπονα τῶν ὀρφανῶν πατρίδος Ἡπειρωτῶν, συντάξαν τὸν περὶ συντοκισμοῦ ἡμῶν εἰς Ἀργεῖον νόμον. Ἡ ἡμέρα τῆς ἐπισημασίσεως τοῦ νόμου τούτου ἔσεται ἡμῖν, κ. Ὑπουργέ, ἡμέρα πανηγύρεως εἰσιτίας, ἡ δ' ἐκ τῶν ἰδιοκτητῶν καλυθῶν περιθάλψις ἱκανὴν παρέξει ἡμῖν παρηγορίαν διὰ τὴν σιέρεσιν τῆς πατρίδος ἡμῶν καὶ τὴν πραγματικὴν διαδήλωσιν τῆς ὑπὲρ ἡμῶν συμπαθείας τοῦ ἔθνους.

Ὑποβάλλοντες τὸν νόμον τοῦτον εἰς τὴν ἐπιτήρησιν τῶν Σ. τοῦ ἔθνους ἀντιπροσώπων, σᾶς παρακαλοῦμεν ἵνα ἐπισυνάψῃτε καὶ ταύτην ἡμῶν τὴν ἀναφορὰν καὶ διαδίδάζοντες αὐτοῖς τὴν ἀνέκφραστον εὐγνωμοσύνην ἡμῶν βεβαιώσῃτε αὐτοὺς καὶ δι' αὐτῶν τὸ ἔθνος ἅπαν, ὅτι τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔθνικόν εὐεργέτημα μαρτυρεῖ οὐχ ἦτον ἄλλων τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην τῶν ἐλευθέρων πρὸς τοὺς δούλους Ἑλλήνας. Ἡμεῖς δ' εὖ παθόντες ὅτι αἰσθανόμενοι ὑπὲρ πάντας τὴν ὑποχρέωσιν νὰ δειχθῶμεν καὶ πολῖται καὶ στρατιῶται τοῦ ἔθνους ἄξιοι τῶν προσδοκῶν αὐτοῦ.

Δέξασθε, κ. Ὑπουργέ, τὴν παροῦσαν ἔκφρασιν τῆς πρὸς Ὑμᾶς ἄκρας εὐγνωμοσύνης δ' ὅσα ὑπὲρ ἡμῶν ἐπονήσατε.

Ἐν Ἀργεῖνῳ τὴν 14 Νοεμβρίου 1861

Οἱ Ἡπειρωτὰι κάτοικοι καὶ δημῶται Ἀργεῖου
(Ἐπονται ὑπογραφαὶ 146) »

Ἦλπισαν οἱ δόλιοι, ὅτι ὁ συμπατριώτης τους (Γιαννιώτης) Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Εὐστάθιος Σίμος θὰ κατέρθωνε τὸ ἀκατόρθωτο ἐπὶ σαράντα χρόνια περίπου.

Πρὶν τερματίσωμε, νὰ παρασθέσωμε γιὰ ποικιλίαν καὶ μιὰ σχετικὴ ἢ μὴ συμπλοκή, πού ἐγινε σ' ὥρα εὐθυμίας μιὰ Κυριακή:

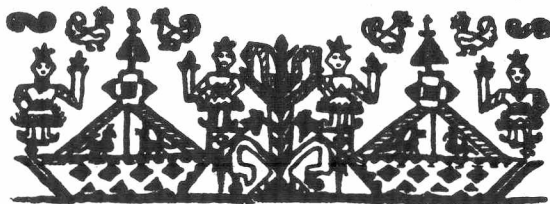
« Τραγικὴ διεδραματίσθη ἐν Ἀργεῖνῳ χθὲς Κυριακὴν. Πολῖται τινες, συνευθυμοῦντες περιῆλθον εἰς συμπλοκὴν, καθ' ἣν ἐφονεύθη εἷς. Προσκληθεῖσα δὲ ἡ Ἐθνοφυλακὴ εἰς τὰ ὅπλα, παρέσθῃ διηρημένη εἰς δύο στρατόπεδα, ἐξ ἐνὸς οἱ Ἡπειροσουλῶται καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ Βραχωρεῖται, ἀρξάμενοι τοῦ κατ' ἀλλήλων πυροβολισμοῦ δαιδαλέαντος ἐπὶ 4 ὥρας. Ἐν ὅλοις δὲ ἀλληλοκτονήθησαν δύο καὶ ἐπληρώθη εἷς, κατ' ἄλλους δὲ ἐφονεύθησαν τρεῖς καὶ ἐπληρώθησαν πέντε. Δεη-

λασία τῆς πόλεως δὲν ἐγένετο, ὥς διεδόθη, ἀλλὰ μόνον τὸ πλουσιώτατον ἐμπορικὸν κατὰστημα ἐνὸς Ἑβραίου διηρπάγη. Υ.Γ. Εἰσέτι ἐξακολουθοῦσι τὰ ἐν Ἀργινίῳ καὶ ἡ διατάραξις δὲν ἔπαυσε. » («Εὐνομία» 25.6.1863)

Στὴν «Αὐγή» τῆς 1.9.1864 βλέπομε πῶς μὲ πρότασι τοῦ στρατηγοῦ Νικόλα Ζέρβα θὰ συζητιόταν στὴ συνέλευσις ὁ συνοικισμὸς τῶν Σουλιωτῶν, ποῦ «δὲν εἶναι μόνον ἀπόδοσις δικαιοσύνης, ἀλλ' ἐκτέλεισις τῶν ἀποφάσεων τῶν προηγουμένων Συνελεύσεων».

Τὸν ἴδιο καιρὸς ὁ Λάμπρος Κουτσουνίκας δημοσίευε σχετικὰ στὴ «Γενικὴ Ἱστορικὰ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως», σ. 151:

« Ἄρα ἀπέναντι τοιοῦτων θυσιῶν ἀντέμειψεν ἡ κοινὴ Πατρις τοὺς ἀγωνιστὰς τοῦτους; Οὐχὶ βέβαια. Διότι οἱ Σουλιῶται ὄχι μόνον παρήτησαν τὴν πατρίδα των, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τῶν προνομίων προερχόμενα ἀγαθὰ διὰ τὰ μὴν ἀποχωρισθῶσι τῆς κοινῆς Πατρίδος καὶ ἀκολούθως ἔτρεξαν εἰς τοὺς μεγαλυτέρους κινδύνους συναγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως ταύτης, ἡ δέ, μ' ὅλας αὐτὰς τὰς θυσίας, μηδὲ σπιθαμὴν γῆς πρὸς ταφὴν ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς καὶ προσέτι ἠθέτησε καὶ τὰ ἐν τῇ Ἐπαναστάσει καὶ διὰ Συνελεύσεων ὑποσχεθέντα εἰς αὐτοὺς μικρὰ τινα τεμάχια γαιῶν πρὸς ἀποικισμὸν, παραιτήσασα τὰ τέκνα τῶν ἀγωνιστῶν εἰς τὴν τύχην τὰ ζῶσι δυστυχῶς καὶ ἀνέστια... »

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΘΕΟΛΟΓΙΤΗ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ 1912-13*

29 (-2-1913). Ἐκάμαμεν δὲ γενικὴν ἐπίταξιν εἰς τὸ Δέλδινον καὶ ἐμεταφέραμεν τὰ λάφυρα, ἤτοι ὅπλα, ἀποσκευὰς καὶ ἓνα πεδινὸν πυροβόλον χαλασμένον ὁμῶς, ἄγνωστον πῶς. Ἐγείμισαμεν ἓνα σπίτι ὅπλα περὶ τὰς 2 χιλιάδας, ὅπου καὶ ἐβάλαμεν φρουράν. Τοὺς δὲ αἰχμαλώτους Τούρκους, ἀφ' οὗς τοὺς ἐπρομηθεύσαμεν τροφὰς ἀπὸ τὴν πόλιν, ἀφήσαμεν ἓνα λόχον τοῦ τάγματος ἐκεῖ. Ἦλθεν καὶ ἓνας λόχος ἀκόμη ἀπὸ τὸ Δέλδινον, τοῦ ἀνεξαρτήτου Κρητῶν καὶ τοὺς ἐφύλαττεν ἕως ὅτου ἔλθουν ἀτμόπλοια μεταγωγικὰ εἰς Ἀγίους Σαράντα καὶ τοὺς παραλάβουν.

Ἐμείναμεν ἐκεῖ καὶ τὴν ἐπομένην ἀνεχωρήσαμεν καὶ καταλάβσαμεν τοὺς Ἀγίους Σαράντα. Περιθαλάσσιος πόλις ἀπὸ 120 περίπου οἰκίας, ἀπάσας κτῆμα τοῦ πρώην σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ. Ἀλλὰ ἐντελῶς κατεστραμμένης καὶ καμένης καὶ λεηλατηθείσας ἀπὸ τοὺς Τουρκαλθανούς, οἵτινες διήλθον ἐκεῖθεν πρὸ τῆς πτώσεως τῶν Ἰωαννίνων.

(ΜΑΡΤΙΟΣ 1913)

1 (-3-1913). Καταλάβσαμεν τὴν πόλιν καὶ ὑψώσαμεν ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸ Διοικητήριον. Ἐντεῦθεν δὲ ἐτηλεγραφήσαμεν διὰ τοῦ ὀπτικοῦ τηλεγράφου εἰς Κέρκυραν, ἵνα μᾶς φέροι τροφὰς κλπ. Πραγματικῶς, τὴν ἐπομένην ἔφθασεν εἰς Ἀγίους Σαράντα τὸ ἐπιταγμένον ἀτμόπλοιο «Σάτουνα» καὶ μᾶς ἔφερεν τροφὰς.

2 (-3-1913). Ἐγκατεστήσαμεν δὲ φρουραρχεῖον, τελωνεῖον, ταχυδρομεῖον κλπ. καὶ ἐμείναμεν δύο λόχοι εἰς Ἀγίους Σαράντα. Οἱ ἄλλοι δύο λόχοι ἐπῆγαν εἰς Δέλδινον καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ. Ἐκ τῶν δύο λόχων ὅπου ἐμείναμεν, ὁ μὲν ἰδικὸς μας ἀνέλαβεν τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἄλλος τὴν ἐκφόρτισιν τῶν διαφόρων ἀτμοπλοίων, τὰ ὅποια ἀφικνοῦνται καθημερινῶς καὶ μᾶς ἔφερναν διάφορα εἶδη, καθ' ὅτι ἐγκατεστάθη ἐπιμελητεία εἰς Ἀγίους Σαράντα. Ἐν τῇ μεταξύ μετεφέραμεν δι' ἀποσπασμάτων τοὺς αἰχμαλώτους εἰς Κέρκυραν, Ζάκυνθον καὶ Πάτρας.

12 (-3-1913). Εἰς τὰς 12 τρέχοντος ἦλθε καὶ ἡ Β' Μεραρχία εἰς Ἀγίους Σαράντα καὶ ἀντάμωσα πολλοὺς πατριώτας μου. Ἐξ αὐτῶν δὲ ἔμαθα καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀγαπητοῦ ἐξαδέλφου μου Σταματίου Νικ. Συνοδινού, φονευθέντος εἰς Μανωλιάσα τὴν ἡμέραν τοῦ Νέου Ἑτους 1913. Ἐλυπήθηκα πολὺ, πρῶτον καθ' ὅτι ἦτο συγγενῆς μου καὶ δεύτερον, διότι ἦτο συμπαθέστατος καὶ ἀγαπητὸς παρὰ πάντων. Ἀφησε δὲ ἐρήμους τὰς ἀδελφάς του καὶ ἀδελφούς.

Ἐπερνούσαμεν ὁμῶς καλὰ εἰς Ἀγίους Σαράντα καὶ ἡρχίσαμεν καὶ ἀνελάβομεν τὰς ἐξαντληθείσας δυνάμεις μας.

20 (-3-1913). Ἐμείναμεν οὕτω, ἕως τὰς 20 Μαρτίου, ὅπου καὶ διετάχθημεν νὰ μεταδῶμεν καὶ ἡμεῖς εἰς Δέλδινον πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἐκεῖ φρουρᾶς καθ' ὅτι ὁ ἐκεῖ μένων στρατὸς τοῦ ἀνεξαρτήτου τῶν Κρητῶν ἔφυγεν δι' Ἀργυρόκαστρον.

Εἰς τὸ Δέλδινον ἡρχίσαμεν ἄλλην ζωὴν. Μᾶς ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἤμεθα πλέον στρατιῶται, διότι εἶχαμεν μεγάλην ἐλευθερίαν εἰς τὰς πράξεις μας καὶ διεσκεδά-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου (σελ. 341) καὶ τέλος.

ζομεν διαφοροτρόπως. Καταστήματα δὲ εἶχε πολλὰ καὶ διάφορα, ἤτοι καφενεῖα, ἐστιατόρια, γαλακτοπωλεῖα καὶ ζαχαροπλαστεῖα. Αἱ τιμαὶ δὲ εὐθηναὶ καὶ ἐπερνούσαμεν εὐχάριστα. Οἱ κάτοικοι ἐνθουσιασμένοι μαζί μας. Μᾶς ἐπεριποιούντο καλῶς.

25 (-3-1913). Εἰς τὰς 25 Μαρτίου δὲ ἡμέραν τῆς Ἑθνικῆς μας Ἑορτῆς, ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν κατοίκων μαζί μας. Ἐγὼ μὲ τινὰς τῶν φίλων μου, μετὰ τὴν δοξολογίαν μετέβημεν πρὸς χαιρετισμόν τῶν προκρίτων τῆς πόλεως καὶ τῶν ἑορταζόντων Εὐαγγέλιδων. Παντοῦ μᾶς ὑποδέχοντο μετ' εὐλινκρινοῦς χαρᾶς καὶ μᾶς προσέφερον τὰ πάντα ἐνθουσιωδῶς.

Ἦτο σχεδὸν μεσημβρία πού εἶχαμεν μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ διδασκάλου τῆς πόλεως, ὅστις ὠνομάζετο Εὐάγγελος Πανταζῆς. Ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ του ἑορτῇ εἶχεν ἐκτάκτως παρασκευασθῇ. Ἐπὶ τῇ ἐπισκέφει μας δὲ ἐχάρη πάρα πολύ. Μᾶς παρεκάλεσεν νὰ μείνωμεν καὶ γευματίσωμεν μαζί του. Τὸ γεῦμα ἐπηκολούθησεν λαμπρὰ διασκέδασις, καθ' ὅτι ἔχων οὗτος κιθάραν καὶ μαντολίνο, οἱ φίλοι μου ἐπαιζαν καλὰ τὰ ὄργανα ταῦτα, καὶ ἀρχίσαμεν τὰ ἄσματα καὶ χοροὶ μέχρι τῆς ἐσπέρας.

Τὸ ἐσπέρας μᾶς ἐκάλεσαν οἱ πρόκριτοι εἰς τὸ δεῖπνον εἰς τὸ μέγαρον τῆς Δημαρχίας, ὅπου παρευρίσκετο ὅλον τὸ ἄνθος τῆς πόλεως. Ἐπηκολούθησεν χορὸς μέχρι πρωΐας. Ὁ Ὑψὸς δὲ ἔρρευσε τόσον ἀφθόνως, ὥστε πρὸς στιγμὴν ἀξιωματικοί, πολῖται, στρατιῶται, ἅπαντες ἐν ἐνθουσιασμῷ χαρᾶς, ἐχόρευον καὶ ἐτραγοῦδουν ὅλοι μαζί.

Ἦτο ἀλησμόνητος ἡ νύξ αὕτη, τὴν ὁποίαν θὰ ἐνθυμοῦμαι πάντοτε.

(ΑΠΡΙΛΙΟΣ — ΜΑΪΟΣ 1913)

Ἐκεῖνας τὰς ἡμέρας ἦλθεν διαταγὴ νὰ χορηγεῖται ἄδεια εἰς τοὺς ὀπλίτας. Δὲν ἔχασα καιρόν, ἀλλὰ ἐζήτησα ἀμέσως ἄδειαν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἔδωκεν ἀμέσως ὁ λοχαγὸς μου καὶ τὴν μέραν τῶν Βαλίων ἀνεχώρησα διὰ τὴν ἀγαπημένην μου πατρίδα Ἀμοργόν. Ἀδυνατῶ νὰ περιγράψω τὴν συγκίνησίν μου, μόλις ἀνεχώρησεν τὸ ἀτμόπλοιον. Ἦτο ἡ πρώτη φορὰ πού ἐχάρηκα τόσο πολύ, ὅταν ἔβλεπα τὴν θάλασσαν, τὴν ὁποίαν διέσχιζεν τὸ ἀτμόπλοιον μεταφέρον ἡμᾶς εἰς τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων. Εἰς τὴν Κέρκυραν ἔμεινα ὀλίγας ὥρας, καθ' ὅτι αὐθημερὸν διήρχετο ἐκεῖθεν τὸ ἰταλικὸν τῆς γραμμῆς καὶ ἐπεδιδάσθην αὐτοῦ, διὰ Πειραιᾶ. Ἡ ὀλιγοήμερος διαμονή μου εἰς Κέρκυραν ἤρκεσεν διὰ νὰ ἀντιληφθῇ τὸ μεγαλεῖον τῆς νήσου, μὲ τὰς δενδροστοιχίας της, μὲ τὰς ὠραιστάτας ἐξοχάς της καὶ τὰ ὑψηλὰ μέγαρά της.

Εἰς Πειραιᾶ ἔφθασα τὴν Μεγάλην Δευτέραν. Ἀνῆλθον ἀμέσως εἰς Ἀθήνας καὶ μεταβάς εἰς τὴν οἰκίαν τῆς κυρ. Λουκίας Καραπάνου, ἐφόρεσα ἀμέσως πολιτικὴν ἐνδυμασίαν καὶ οὕτω ἀπηλλάγην πλέον ἀπὸ τὰ φοβερά ἐκεῖνα ζωῦφια, τὰ ὁποῖα ἀπορροφῶν τὸ αἷμα καὶ δὲν μὲ ἄφηναν νὰ κοιμηθῶ. Ἐτακτοποίησα τὰς ὑποθέσεις μου καὶ τὴν Μεγάλην Τρίτην εἰς τὰς 6 μ.μ. ἐπεδιδάσθην τοῦ «Πανελληνίου» μεταβαίνοντος εἰς τὴν γενέτειράν μου. Εὐτυχῶς τὸ ἀτμόπλοιον εἶχεν πολλοὺς ἐπιβάτας διὰ τὴν Αἰγιάλιν τῆς Ἀμοργοῦ καὶ μᾶς ἐπῆγεν στὴν Γιάλιν, ὅπου ἐφθάσαμε ἐκεῖ τὴν Μεγάλην Πέμπτην εἰς τὰς 8 μ.μ. Μόλις ἀπεδιδάσθην τοῦ ἀτμοπλοίου, ἀνῆλθον εἰς Λαγκάδα εἰς τὴν οἰκίαν μου, ὅπου ἐν τῇ μεταξὺ εἶχον καταφθάσει καὶ οἱ γονεῖς μου, οἵτινες ἐκκλησιάζοντο εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας.

Ἀπερίγραπτος ἡ χαρὰ καὶ ἡ ἀγαλλίασις, ἡ ὁποία διεχύθη ἐπὶ τῇ ἀφίξει μου. Ἐκεῖσε μετέβημεν κατόπιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐμείναμεν μέχρι τῆς 10.30, ὅπου καὶ ἐτελείωσαν τὰ τὰ Εὐαγγέλια τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Κατόπιν ἐπεστρέψαμεν εἰς τὴν οἰκίαν μας, ὅπου καὶ συνδιελέχθημεν ἐπὶ μακρὸν περὶ διαφορῶν ζητημάτων. Κατεκλήθημεν καὶ τὴν ἐπομένην, Μεγάλην Παρασκευὴν, π.μ. μετέβην εἰς τοὺς διαφόρους ναοὺς τοῦ χωρίου μου καὶ ἐπροσκύνησα τὸν Ἐπιτάφιον. Μετέβημεν δὲ καὶ

εις τὸν ναὸν τῆς Παναγίας διὰ τὰ προσκυνήσωμεν καὶ τὸν ἐκεῖ Ἐπιτάφιον μετὰ τῶν ἐξαδελφάδων μου Εὐδοξίας, Μάνης καὶ Ἀγγέτας Ν. Συνοδινού.

Τὸ ἑσπέρας ἐψάλα καὶ ἐγὼ μετὰ τῶν ἄλλων φαλτῶν τὸ «Γενεαὶ Πᾶσαι». Ἐξεληθόντος τοῦ Ἐπιταφίου ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τοῦ χωρίου, ἐδόσταξα τοῦτον ὀλίγον διάστημα.

Τὴν ἐπομένην, Μέγα Σάββατον, ἐτοιμάσαμεν τὸ ψητὸ κλπ. Τὴν ἐπομένην, ἦτοί τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἐπῆγα ἐγκαίρως εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐκοινώνησα τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, καθ' ὅτι δὲν εἶχα μεταλάβει πρὸ τεσσάρων ἐτῶν. Μετὰ τὴν λειτουργίαν μετέβημεν εἰς τὴν οἰκίαν μας καὶ ἐφάγαμεν τὸ ψητὸ τοῦ Πάσχα κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ τόπου.

Μετὰ μεσημβρίαν, εἰς τὴν πρώτην Ἀνάστασιν, ἐπῆγαμεν καὶ εἰς τὴν Ἀγίαν Κυριακὴν, ὅπου ἐκάψανε καὶ τὸν Ἑβραῖον.

Τὴν ἐπομένην, δευτέραν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἐπῆγα εἰς τὸν Ποταμόν, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἀδελφῆς μου Σοφίας. Ἐμείνα δὲ ἐκεῖ ὅλην τὴν ἡμέραν. Τὸ ἑσπέρας ἀνῆλθον εἰς Λαγκαδᾶ, καθ' ὅτι τὴν ἐπομένην ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσω διὰ τὸ Δέλδινον.

Πραγματικῶς εἶχεν προσεγγίσει τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ἀτμόπλοιον «Πανελλήνιον» εἰς Κατάπολα Ἀμοργοῦ. Ἐχαιρέτησα τοὺς συγγενεῖς καὶ γείτονες καὶ περὶ τὴν 10ην π.μ., ἀφοῦ ἡσπάσθην τὴν μητέρα μου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός μου μέχρι Ποταμοῦ, ὅπου ἐκεῖ τὸν ἀπεχαιρέτησα, εἰπὼν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ στενοχωρῆται κλπ. Ἐκαβαλίκευσα τὸν ἡμίονον κάποιου Χωραῖτου καὶ ἀνεχώρησα μὲ τὰ δάκρυα εἰς τὴν καρδίαν, καθ' ὅτι τὴν στιγμήν ποῦ ἡσπάσθην τὸν πατέρα μου, δύο δάκρυα εἶχαν ρεῦσαι ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του. Ἡ στιγμή ἐκείνη ἦτο συγκινητικωτάτη, διότι ἔβλεπα πρώτην φοράν τὸν πατέρα μου κλαίοντα. Ἐβλεπα τὸ πατρικὸν φίλτρον νὰ ἐκραγῇ τὴν στιγμήν ἐκείνην τοῦ χωρισμοῦ. Ἐν γένει, τὰς ὀλίγας ἐκείνας ἡμέρας, ἃς ἔμεινα εἰς τὸν πατρικὸν μου οἶκον, μοῦ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ γνωρίσω τὴν ἀγάπην τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα των καὶ φεύγων ἀπεκόμισα τὰς ἀρίστας τῶν ἀναμνήσεων.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, προτοῦ ἀναχωρήσω ἐκ τῆς οἰκίας μας καὶ ἐνῶ ἐτοίμαζα τὰς ἀποσκευάς μου, ὁ πατήρ μου μοῦ ἔθεσεν ἐντὸς τοῦ χαρτοφυλακίου μου ἓν χαρτονόμισμα τῶν 25 δρ. γιὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδίου μου. Τὸ ἑσπέρας περὶ τὴν 5 μ.μ. ἐφθάσαμεν εἰς Κατόπολα. Ἐπῆγα τότε εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Καραντζᾶ τῇ παρακλησει τοῦ καὶ τοῦ διηγῆθην τὰς τελευταίας παραγγελίας τοῦ γενναίως πεσόντος υἱοῦ του εἰς τὴν μάχην τῆς Σ ι α τ ῖ σ τ η ς παρὰ τὸ πλευρόν μου.

Εἰς τὰς 9 μ.μ. εἰσῆλθον εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, τὸ ὁποῖον ἀνεχώρησεν τὴν 10ην μ.μ. ἀκριβῶς διὰ Σῦρον. Εἰς Σῦρον ἐφθάσαμεν κατόπιν θαλασσοταραχῆς, τὴν ἐπομένην μ.μ. ὥραν 4ην. Ἀλλὰ ἔνεκεν τῆς τρικυμίας δὲν ἀνεχώρησε αὐθημερὸν διὰ Πειραιᾶ. Ἐμείνα μίαν ἡμέραν εἰς Σῦρον καὶ τὴν ἐπομένην ἀνεχώρησα φθάσας εἰς Πειραιᾶ τὴν Παρασκευὴν τὴν μεσημβρίαν ἀκριβῶς.

Ἀνῆλθον εἰς Ἀθήνας πρὸς τακτοποίησιν τῶν ὑποθέσεών μου καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Υπεροχὴ» ἀνεχώρησα διὰ Κέρκυραν, ὅπου ἐφθάσα ἐκεῖ τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ. Ἐνεκεν σφοδρᾶς τρικυμίας, μοῦ ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀναχωρήσω δι' Ἀ γ ῖ ο υ ς Σ α ρ ᾶ ν τ α καὶ οὕτω παρέμεινον εἰς Κέρκυραν 7 ἡμέρας.

Μοῦ ἐδόθη δὲ ἀρκετὸς χρόνος καὶ περιεργάσθην τὴν πόλιν ὅλην μεταδὰς καὶ εἰς διαφόρους ἔξοχάς, π.χ. εἰς τὸ Ἀχιλλεῖον, ἀνάκτορον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ Κανόνι κλπ. Ἐπίσης ἐπεσκέφθην καὶ τὰ Νοσοκομεῖα τῆς πόλεως, τὰ φρούρια, ἅπαντα Βενετικὰ ἔργα, θέατρα κλπ. Μετὰ διαμονὴν 7 ἡμερῶν εἰς Κέρκυραν, καταπαυσάσης τῆς θαλασσοταραχῆς, ἀνεχώρησα δι' Ἀγίους Σαράντα διὰ τοῦ ἐπιτάκτου ἀτμοπλοίου «Ζάτουνα». Μετὰ πλοῦν τεσσάρων ὥρῶν ἐφθάσαμεν εἰς Ἀγίους Σαράντα. Αὐθημερὸν δὲ μετέβην εἰς Δέλδινον καὶ ἐπαρουσιάσθην εἰς

τὸν λόχον μου. Εὐτυχῶς τὴν παραβίασιν τῆς ἀδείας μου εἶχα δικαιολογήσει ἐπαρκῶς καὶ δὲν ἐτιμωρήθην παντελῶς.

Τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀπεβίωσεν καὶ ὁ λοχαγὸς μου κύρ. Φραγκάκης εἰς τὸ νοσοκομεῖον, πάσχω·ν ἀπὸ πλευρίτιδα. Μᾶς ἦλθεν δὲ καὶ ἀνέλαθεν τὴν διοίκησιν τοῦ λόχου ὁ ἀνθυπ. Τσέλιος Δημ.

(ΙΟΥΝΙΟΣ 1913)

Εἰς Δέλδινον ἐπέρασα λαμπρῶς ἀπὸ υἱείαν καὶ ἐκαλοπέρασα μέχρι τῆς 2 Ἰουνίου. Ἀλλὰ, ἔνεκεν ἐνὸς κρυολογήματος, ἡσθένησα σοβαρῶς καὶ ἠναγκάσθην νὰ παραμείνω 15 ἡμέρας εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῶν Ἀ γ ῖ ω ν Σ α ρ ἄ ν τ α. Εὐτυχῶς ἦτον ἐλαφρὰ ἡ ἁσθένεια καὶ εἰς τὰς 17 Ἰουνίου ἐξῆλθον τοῦ νοσοκομείου.

30 (-6-1913). Ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Κ ο σ ῖ ν α, χριστιανικόν, μὲ ὠραιότατην ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖον, ὅπου καὶ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸν ναόν. Τὴν ἐπομένην λίαν πρωτ, λαβόντες ὁδηγὸν καὶ βαδίζοντες ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐνυκτώθημεν εἰς τὸ χωρίον Χ ο τ ὅ θ α, πατρίδα τοῦ Ἀ ρ σ ἄ κ η, ὅστις εἶχεν κατασκευάσει δι' ἐξόδων τοῦ ὠραίου σχολείου, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ διενυκτερεύσαμεν. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο εἶχεν τρόφιμα, οἶον ὡά, γάλα, τὰ ὁποῖα ἡγοράσαμεν ἐξ ἰδίων μας.

(ΙΟΥΛΙΟΣ 1913)

1 (-7-1913). Τὴν ἐπομένην, βαδίζοντες δι' ἀποκρήμνων ἀτραπῶν, ἐφθάσαμεν μ.μ. εἰς Φ ρ ἄ σ α ρ ι. Ἡ πόλις αὕτη περικυκλοῦται δι' ἀποκρήμνων ὁρέων, ἀπέχουσα ὀλίγας ὥρας τῆς Κορυτσᾶς. Εἰς αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν τοποθεσίαν ὠρίσθησαν προσωρινῶς τὰ Ἀλβανικὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα διετάχθημεν νὰ φυλάγωμεν ἀπὸ τὰς Ἀλβανικὰς ὁρδᾶς. Ἐπαρουσιάσθημεν εἰς τὸν λοχαγόν Τζούραν, ὅστις δι' ὠραίων λόγων μᾶς προσεφώνησε τὸ «καλῶς ἤλθατε».

2 (-7-1913). Ἀνεπαύθημεν τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ τὴν ἐπομένην ἀνῆλθομεν ἐπὶ ὑψηλοῦ ὄρους Μ έ ν τ ο υ, βορειοανατολικῶς τῆς Φ ρ ἄ σ α ρ ης, καὶ ἐγκαταστήσαμεν προφυλακὰς ἐπὶ τῆς μεθορίου γραμμῆς Ἡ π ε ι ρ ος - Ἀ λ θ α ν ῖ α.

Δυστυχῶς, μὲ ὅλας τὰς ἀναφορὰς τοῦ διοικητοῦ τοῦ λόχου, δὲν κατῴρθωσαν νὰ μᾶς χορηγήσουν ἀντίσκηνο. Εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐγκατεστήσαμεν τὰς προφυλακὰς ἦτο λίαν ψυχρὸ. Ἡ χιὼν δὲ τοῦ χειμῶνος διατηρεῖται πάντοτε εἰς ταῦτα τὰ ὅρη. Τὸ δὲ ψυχρὸς ἐκυμαίνετο πάντοτε κάτωθεν τοῦ μηδενικοῦ. Ἀλλὰ τὸ χεῖριστον ὅλων ἦτον αἱ καθημεριναὶ βροχαὶ εἰς αὐτὰ τὰ μέρη. Ἦτο δὲ καὶ τὸ μέρος γυμνὸν καὶ δὲν ὑπῆρχεν καθ' ὁλοκληρίαν ξυλεία διὰ νὰ ἀνάψωμεν πυρὰς πρὸς στέγνωσιν τῶν φορεμάτων μας καὶ αἱ τοῦ κλινοςκεπάσματος μας. Ἐνεκεν τούτου ὑποφέραμεν πολὺ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς μας. Οὐδέποτε εἶχαμε φαντασθῇ ὅτι θὰ εὐρίσκομεν χιόνιας ποὺ ἐνόμιζέ τις ὅτι ἦτο χειμῶν.

Τὴν ἐπομένην ὑπὸ ραγδαίαν βροχὴν ἐξεκινήσαμεν καὶ μὲ πορείαν 8 ὥρῶν ἐφθάσαμε εἰς Κ ο ρ υ τ σ ἄ ν. Ἐμείναμε τὴν νύκτα ἐκεῖ καὶ ἐστεγνώσαμεν. Ἐκοιμήθηκα δὲ εἰς καταλύματα.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐφύγαμεν μὲ κατεύθυνσιν τὴν Φ λ ὶ ρ ι ν α ν καὶ μὲ πορείαν τριῶν ἡμερῶν ἐφθάσαμεν εἰς Φλώρινα, ὅπου καὶ ἀνεπαύθημεν δύο ἡμέρας. Ἦτο πλέον γνωστὸν, ὅτι ἐπηγαίναμεν γιὰ τοὺς Βουλγάρους.

Τὴν ἐπομένην ὁ διοικητὴς μας δι' ὠραίου λόγου μᾶς προσεφώνησεν καὶ μᾶς εἶπεν ὅτι ἦτο πλησίον ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν νὰ προσφέρωμεν ὑπὲρ πατρίδος καὶ τὴν ζωὴν μας.

Τὴν ἐπομένην ἐφύγαμεν διὰ Γ ε υ γ ε λ ῆ ν , ὅπου καὶ ἐφθάσαμεν μὲ πορείαν πέντε ἡμερῶν. Χωρὶς γὰρ ἀναπαυθῶμεν, ἐπροχωρήσαμεν πρὸς βορρᾶν καὶ εἰς πορείαν δύο ἡμερῶν ἐσυναντήσαμεν τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῶν 1900 μέτρων.

Ἡ μάχη διήρκεσεν ὅλην τὴν μέραν. Περὶ τὴν 5ην μ.μ. ὁ ἐχθρὸς ἤρχισεν ὑποχωρῶν. Πολλὰ τάγματα Εὐζώνων ἔπεσον πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐμεῖς ἐμείναμεν εἰς τὴν θέσιν μας, ὅπου τὴν ἐπομένην μᾶς ἤλθεν ἀγγελιαφόρος καὶ μᾶς ἔφερεν διαταγὴν γὰρ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰ Ἀλβανικὰ σύνορα, διότι πολλὰ σώματα Ἀλβανῶν ἀπειλοῦν τὴν μεθόριον γραμμὴν. Ἡ διαταγὴ ἦτο ρητὴ καὶ ὠφείλαμεν γὰρ ἐπιστρέψωμεν μὲ ὅλας τὰς διαμαρτυρίας.

Ἀνεχωρήσαμεν λίαν πρωτὶ καὶ μὲ πορείαν ἐννέα ἡμερῶν ἐφθάσαμεν εἰς Φράσαρι, ὅπου καὶ ἐγκατεστήσαμεν τὰς προφυλακὰς μας.

(ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1913)

2 (- 8 - 1913). Εἴχαμεν ὁμῶς ἐξαντληθῇ πολὺ ἀπὸ τὰς πορείας καὶ εἴχαμεν μεγάλην ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Ἀλλὰ δυστυχῶς τὸ μέρος ἀκατάλληλον καὶ ἡναγκαζόμεθα γὰρ ἀγρυπνοῦμεν ἀπὸ τὸ κρύο καὶ τὴν βροχὴν. Εὐτυχῶς ἡμπορέσαμεν καὶ ἡνάψαμεν πυρὰς καὶ ἐστεγνώσαμεν τὰ ροῦχα μας καὶ ἐπυρωνόμεθα κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀναπαύσεως.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΘΕΟΛΟΓΙΤΗ

Ἐδῶ τελειώνει τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ στρατιώτη καὶ μετέπειτα δεκανέα Βασιλείου Κ. Θεολογίτη. Ἀπότομα καὶ δι' ἄγνωστον λόγον. Ἐξήντα χρόνια ζήσαμε μὲ τὸν πατέρα μας καὶ τὸ Ἡμερολόγιο, ἀλλὰ δὲν τὸ ἀνοίξαμε ποτέ. Τώρα εἶναι ἀργά. Καὶ ἔτσι δὲ θὰ μάθουμε ποτέ πῶς τέλειωσε ὁ πόλεμος γιὰ τὸν Βασίλη Θεολογίτη καὶ πῶς γύρισε στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Ὅπωςδήποτε, ὁ Βασίλειος Θεολογίτης ἀρρώστησε τὸν καιρὸ ἐκεῖνο (Αὔγουστος τοῦ 1913) καὶ μπῆκε σὲ νοσοκομεῖο. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὴ σημείωσίν του, πὺν ἄφησε στὸ ἴδιο τετράδιο τοῦ Ἡμερολογίου του καὶ τὴν ὁποία παραθέτουμε, κλείνοντας καὶ τὸ Ἡμερολόγιο:

«Θεωρῶ καθήκον ἐπιβεβλημένον γὰρ ἐκφράσω δημοσίως τὴν ζωηρὰν εὐγνωμοσύνην μου πρὸς τὸν ἀξιότιμον Διευθυντὴν τοῦ ἐν Πρεμέτῃ Νοσοκομείου κύρ. κύρ. Μανοῦσον ἱατρὸν καὶ τοὺς ἀξιότιμους ἱατροὺς κυρίους Κασσιμάτην Παν. ὑπίατρον καὶ Παπαδόπουλον Εὐθύμ. ἀνθυπίατρον, ὡς καὶ εἰς τὸν δραστήριον θαλαμάρχην κύριον Τσαμαδὸν Χρήστον δεκανέα καὶ νοσοκόμους Βαζακίδην Γρηγόριον καὶ Δέδεν Χρήστον, διὰ τὰς μεγάλας περιποιήσεις αἱ μὲ παρῆσχον κατὰ τὴν ἐκεῖσε 20ῆμερον νοσηλείαν μου.

Ὁ εὐγνωμονῶν
Βασίλειος Θεολογίτης
Στρατιώτης.»

ΣΤΥΛ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρου

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ*

(Ἕπειρος - 205 π.Χ.) *

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Η'

ΟΙ «ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ» ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

Παράλειψη ἢ κενὸ τῆς Ἱστορίας;

Ἀπὸ τὴ μελέτῃ τοῦ τελευταίου κύκλου τῆς Ἱστορίας τῆς Ἕπειρου προκύπτει, ὅτι ἡ συνθήκη μας, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς γνωστὲς τρεῖς διαστάσεις πού ἀναφέρθηκαν, τὴ μεθοριακὴ, πού στέκονταν στὸν ἀέρα, τὴν de jure ἀναγνώριση τῶν ρωμαϊκῶν βάσεων στὸν ἡπειρωτικὸ βορρᾶ καὶ στὶς ἐλληνικὲς ἀποικίες τῆς Ἀδριατικῆς, καὶ τὶς σφαῖρες ἐπὶρροῆς στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, πού διατηρήθηκαν καὶ μετεβλήθηκαν σὲ δορυφορικὲς, εἶχε καὶ μιὰ ἄλλη, τέταρτη διάσταση. Αὐτὴ δὲν προκύπτει ἀπὸ τὸ κεῖμενό της, γίνεται ὅμως ὀλοφάνερη ἀπὸ τὶς ὕστερα ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐφαρμογές της, καὶ πέρασε ἐντελῶς ἀπαρατήρητη ἀπὸ τὴν ἱστοριογραφία. Ἡ ἰκνηλάτησιν αὐτῆς τῆς διάστασης, στὴν ὁποία θὰ προχωρήσουμε παρακάτω, πιστεύομε, ὅτι θὰ συμβάλλει στὴ μελέτῃ ἐνὸς ἀκόμα σοβαροῦ κενοῦ, ἀπὸ τὰ πολλὰ πού ὑπάρχουν, τῆς Ἕπειρωτικῆς Ἱστορίας.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω ἀποσπάσματα τῶν συνθηκῶν τῆς ἴδιας ἐποχῆς προκύπτει, ὅτι τὸ πνεῦμα τους, πού ἐκφράζεται στὸ νομικὸ τύπο τους, καθορίζεται στὴν πλειονότητά τους ἀπὸ τὴ βούληση, ἢ ὀρθότερα, ἀπὸ τὸ σιδερένιο χέρι τοῦ νικητῆ, ὅπως γίνεται ἄλλωστε μέχρι καὶ τὶς μέρες μας. Πάντως, ἔχομε καὶ ἐδῶ, σὲ ὅλες τους, σαφὴ πρόβλεψη γιὰ τὶς μελλοντικὲς τους σχέσεις.

Στὴν περίπτωση τῆς Φοινίκης, πού δὲν ὑπῆρχε νικητῆς, καὶ κυριαρχοῦσε τὸ πνεῦμα τῆς ἰσοτιμίας, ἦταν φυσικὸ ἀπὸ τὸ ἴδιο αὐτὸ πνεῦμα νὰ διέπεται καὶ ἡ προοπτικὴ τῶν μελλοντικῶν σχέσεων τῶν «συμβαλλομένων μερῶν» καὶ τῶν συμμάχων τους, ὅπως συνηθίζονταν στίς συμβάσεις τῆς ἐποχῆς.⁹¹

Παρὰ τὸ ὅτι ἀπὸ τὸ κεῖμενο τῆς συνθήκης αὐτῆς λείπει κάθε σχετικὴ νύξη, καὶ δὲν ἔχομε ἄλλη σχετικὴ πηγὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κεῖμενο τοῦ Τίτου Λίβιου, πρέπει νὰ δεχθοῦμε πὼς ἀπ' αὐτὸ πού μᾶς παραδόθηκε, λείπει ἡ ρήτρα τόσο τῆς αὐτονόητα διατυπωμένης στίς παραπάνω συνθήκες, (πού δὲν

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 317.

91. Ἡ χρῆση τῶν τυποποιημένων ρητρῶν στίς διακρατικὲς συνθήκες καὶ γενικώτερα στίς συμβάσεις, ἔχει διαπιστωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (J. G. DROYSEN: «Ἱστορία τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου», Μετάφρ. Ρ. Ἀποστολίδη, ἔκδ. Τράπεζας Πίστωσης, Ἀθήνα 1988, τόμ. Β', σελ. 723: «γίνονταν κάθε λογῆς συμβάσεις, σὲ σταθεροὺς παραδοσιακοὺς τύπους»).

είναι και οί μόνες), μελλοντικής φιλίας, αλλά και της συμμαχίας. Ἡ ὑπαρξη και τῶν δύο στοιχείων, δηλαδή ἡ συνομολόγηση τόσο φιλίας ὅσο και συμμαχίας, μεταξύ τῶν παρόντων, ἢ τουλάχιστον μεταξύ μερικῶν ἀπ' αὐτούς, προκύπτει τόσο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Τίτο Λίβιο, ὅσον και ἀπὸ ἄλλες πηγές.

Ἡ ἔλλειψη τῆς σχετικῆς ἀναγραφῆς στὸ κείμενο, πρέπει νὰ ὀφείλεται στὸν ἱστορικό, μιὰ πού δὲν ἐπεσημάνθησαν κενά, στὸ σημεῖο τοῦτο τοῦ χειρογράφου.⁹²

Ἄλλωστε δὲν εἶναι και ἡ μόνη παράλειψη τοῦ Ρωμαίου ἱστορικοῦ, ὅταν διηγεῖται τὰ σχετικά μὲ τις συζητήσεις στὴ Φοινίκη.⁹³

Φυσικά, στοιχεῖα πού λείπουν ἀπὸ τὸν ἱστορικό, πού ἀποτελεῖ και τὴ μοναδικὴ πηγή μας, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ... συμπληρωθοῦν.

Θὰ ἐπρόκειτο γιὰ συγγραφὴ ἢ «σκάρωμα» ἱστορικοῦ μυθιστορήματος...

Ἐπισημαίνοντες μιὰ ἔλλειψη στὴ συνθήκη τῶν ὀλίγων ἀράδων, πού τὴ θεωροῦμε παράλειψη τοῦ Τίτου Λίβιου, θὰ σημειώσουμε στὶς παρακάτω σελίδες, στοιχεῖα διακρατικῶν σχέσεων των Ρωμαίων μὲ Ἡπειρώτες, και εἶναι περισσότερα ἀπὸ ἓνα, ὅπως και ἓνα μοναδικὸ μεταξύ Ρωμαίων και τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀθαμάνων, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζονται ἀπὸ Ρωμαίους και Ἑλληνες τῆς ἐποχῆς τῆς ἐπόμενης γενιᾶς, μονολεκτικὰ και ρητὰ. **Σ υ μ μ α χ ί α .** Οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς συμμαχίας, χωρὶς εἰσαγωγικά πιά, ὑπῆρξαν γιὰ τὴν Ἡπειρο συγκλονιστικές, και τὸ παράδοξο, σὲ ἐποχές πού ἡ συνθήκη τῆς Φοινίκης, δὲν ἀποτελοῦσε οὔτε ἀνάμνηση τῶν γερόντων.

Ποια συμμαχία;

Προεισαγωγικά σημειώνουμε, ὅτι ἡ ὑπαρξη αὐτῶν τῶν ἀρχῶν τῆς φιλίας και τῆς συμμαχίας πρὸς τοὺς Ρωμαίους, ἀποτελοῦσε, ὅπως ἀποδείχθηκε ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια, κοινὸ μυστικὸ στὴν Ἡπειρο. Ἔτσι, ἡ παραβίασή τους ἀπὸ κάποιους Ἡπειρώτες, πού ἐνεργοῦσαν ὄχι σὰν ἀντιπρόσωποι τοῦ Κοινοῦ, ἀλλὰ σὰν πολιτικὴ ἀντιρρωμαϊκὴ ὁμάδα, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ τρίτου (και τελευταίου) Μακεδονικοῦ πολέμου, χαρακτηρίζεται, μὲ ἔντονη ἀποστροφή ἀπὸ τὸν Πολύβιο (χωρὶς νὰ λαβαίνουμε ὑπ' ὄψη, γιὰ τὴν ὥρα, τὴ γνώμη τοῦ Τίτου Λίβιου), σὰν **π α ρ α σ π ο ν δ ί α .** Παρακάτω θὰ δοῦμε ἀπὸ πῶς κοντὰ αὐτὸν τὸν ψυχρὸ και μονοσήμαντο χαρακτηρισμό.

Ὑπενθυμίζουμε, ὅτι ὁ Πολύβιος, ἡγετικὴ φυσιογνωμία τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας τὴν ἐποχὴ τῆς ἐπόμενης γενιᾶς, τότε πού οἱ Ρωμαῖοι χρειάσθηκαν τὴν ἐφαρμογὴ τῆς συμμαχίας, ἀκριβολογεῖ πάντα μὲ σχολαστικότητα, πράγμα πού πέφτει ἄλλωστε ἄμεσα στὴν ἀντίληψη τοῦ ἀναγνώστη του.⁹⁴

92. Ὅπως προκύπτει «ἐξ ἀντιδιαστολῆς» ἀπὸ τὴν ἐπισημάνση τῶν κενῶν τοῦ βασικοῦ χειρογράφου τοῦ Τίτου Λίβιου (τοῦ γνωστοῦ σὰν CODEX PUTEANUS). Ἀπὸ τὸν FRANK GARDNER MOORE (στὸν VIII τόμο τῆς ἔκδοσης LOEB τοῦ 1971 ρ. IX).

93. Παραπάνω στὸ κεφ. Ε ἐπεσημάνθηκε, ὅτι ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν συμμάχων τοῦ Φιλίππου, πού μᾶς παρέδωσε ὁ Τ. Λίβιος, παραλείπονται ἀπὸ φανερὴ ἀβλεψία μερικοὶ παλαιοὶ και μόνιμοι σύμμαχοί του.

94. Ὁ Κικέρωνας εἶχε ἐπισημάνει, ὅτι ὁ Πολύβιος ὑπῆρξε ἓνας Ἑλληνας μὲ τεράστια πολιτικὴ πεῖρα. (Ν. ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ: «Ρωμαῖοι και Ἑλληνισμός», ἔκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 1984, σελ. 132, σημ. 31, ὅπου και ἡ παραπομπὴ στὸ REP. 1, 34 τοῦ Κικέρωνα).

Πρέπει έτσι να εκτιμήσουμε την έννοια της παρασπονδίας στην κυριολεξία της: Παραβίαση έγγραφης και ένορκης συνθήκης.

Είναι φανερό πώς ο Πολύβιος έχει μπροστά του μια συμμαχία. Ποιά συμμαχία;

Επίσημη έπαφή του Κοινοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν, πού ἦταν τὸ ἀνώτατο πολιτειακό τους ὄργανο, μὲ τοὺς Ῥωμαίους, ἄλλη ἀπὸ ἐκείνη τῆς Φοινίκης δὲν μᾶς παραδόθηκε, καθόσον τουλάχιστον γνωρίζομε. Ἡ ἀρχαία γραμματεία ἐπίσης δὲν μᾶς παρέδωσε ἄμεσα ἢ ἔμμεσα στοιχεῖα γιὰ ὑπαρξή συνθήκης τῶν Ῥωμαίων μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἡπειρωτικά φύλα ἢ τὶς πόλεις. Ἀργότερα, κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δευτέρου καὶ τρίτου Μακεδονικῶν πολέμων, θὰ δοῦμε τοὺς Ῥωμαίους νὰ συνάπτουν στενὲς σχέσεις μὲ ἐξέχοντες Ἑπειῶτες φιλορρωμαῖοις ἢ καὶ νὰ «σχηματίζουν» φιλορρωμαϊκὸ κόμμα, αὐτὸ ὅμως δὲν ἔγινε σὲ πολιτειακὴ (διακρατικὴ) βάση, ἀλλὰ σὲ καθαρὰ πολιτικὴ - κομματικὴ μῆς μικρῆς μερίδας ἀνθρώπων.

Πρέπει, τέλος, νὰ συμπληρώσουμε, ὅτι οὔτε στενὲς ἐμπορικὲς σχέσεις, πού θὰ ὀδηγοῦσαν ἐνδεχόμενα σὲ εὐρύτερες πολιτικές, διαπιστώσαμε μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν χωρῶν, μέχρι τὸ τέλος τοῦ ἐλεύθερου βίου τῆς Ἑπείρου.⁹⁵

Εἶναι δυνατόν, ἐξ ἴσου βάσιμα νὰ ὑποστηρικθῇ, ὅτι ἴσως ἡ συμμαχία Ῥωμαίων - Ἑπειρωτῶν, μπορεῖ νὰ συνωμολογήθηκε σὰν διμερὲς μόνον σχέση, ἄσχετη μὲ τὴ συνθήκη Ῥωμαίων - Φιλίππου πού τερμάτισε τὸν πόλεμο, ἢ στὸ περιθώριο τῶν συζητήσεων τῆς Φοινίκης, ἢ ἀκόμα καὶ σὲ ἄλλο τόπο ἢ χρόνο τῆς συνθήκης (205) καὶ τοῦ Β' Μακεδονικοῦ πολέμου (200 π.Χ.).

Ἀπ' ὅσο γνωρίζομε, δὲν βρέθηκε ἐπιγραφικὴ ἐπιβεβαίωση τῆς συνθήκης τῆς Φοινίκης, ἢ γενικὰ ἐκείνων πού ἀποφασίσθηκαν ἐκεῖ. Ὁ συνηθισμένος τύπος τῆς «δημοσίευσης» τῶν διακρατικῶν συμβάσεων (καὶ φυσικὰ καὶ μεταξὺ πόλεων - κρατῶν), ἦταν ἡ ἀναγραφὴ τοῦ σχετικοῦ κειμένου σὲ μαρμαρίνες, πέτρινες ἢ χάλκινες πλάκες, πού τοποθετοῦνταν γιὰ διαρκὴ δημοσιοποίηση τοῦ γεγονότος σὲ μεγάλα, θρησκευτικὰ κατὰ προτίμηση, κέντρα (ἱερὰ) τοῦ καθενὸς ἀπὸ τοὺς συμβαλλόμενους. Στὴν περίπτωσή μας δὲν ὑπάρχει οὔτε φιλολογικὴ μαρτυρία γιὰ τέτοια τοποθέτηση.⁹⁶

Πρὶν ἐξετάσουμε τίς σχέσεις τῶν Ἑπειρωτῶν μὲ τὴ Ρώμη, ὅπως, κατὰ τὴν ἂποψή μας, διαμορφώθηκαν μὲ τὴ συνθήκη τῆς Φοινίκης, ἢ ἔστω μετὰ τὴ συνθήκη, θὰ προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε, ὅσο μᾶς ἐπιτρέπουν οἱ ἐλάχιστες πηγές, κάποια εἰδικὴ συμβατικὴ σχέση τῶν Ῥωμαίων μὲ ἕνα ἄλλο μέλος τῆς λέσχης τῆς Φοινίκης.

95. Οἱ ἀγορὲς προμηθειῶν γιὰ τὸ ρωμαϊκὸ στρατό, ἀπὸ Ἑπειῶτες ἐμπόρους, κατὰ τὰ δυὸ πρῶτα χρόνια τοῦ Γ' Μακεδονικοῦ πολέμου (δηλ. 171 καὶ 170 π.Χ.), δὲν εἶναι δυνατόν νὰ χαρακτηρισθοῦν σὰν πολιτικὴ σχέση. Βλ. ΠΟΛΥΒ. XXVIII, 13, 11 καὶ ΤΙΤ. ΛΙΥ. XLII, II, 1 - 11 καὶ XLIV, XVI, 2 - 4. Περισσότερα γιὰ τὸ εἰδικὸ ἐνδιαφέροντος αὐτὸ θέμα, βλ. ΣΤΥΛ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ: «Ἡ Καταστροφὴ κλπ.», σελ. 18 - 19.

96. Σημειώνομε γιὰ παράδειγμα, ὅτι «ισότυπα» τῆς τρομερῆς συνθήκης Ῥωμαίων - Αἰτωλῶν τοῦ 212, τοποθετήθηκαν τόσο στὸ Καπιτώλιο τῆς Ρώμης, ὅσο καὶ στὸ πανελλήνιο ἱερὸ τῆς Ὀλυμπίας, γιὰ λογαριασμό, ἀντίστοιχα, τοῦ καθενὸς τους. (ΤΙΤ. ΛΙΥ. XXVI, XXIV, 4).

Ἕνα μεγάλο ἀπόσπασμα αὐτῆς τῆς συνθήκης διεσώθηκε σὲ κομμάτι ἐπιγραφῆς. (Βλ. UL. WILKEN: «Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Ἱστορία», Μετάφρ. Ἰω. Τουλουμάκου, ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα 1976, σελ. 370, σημ. 2).

Ἀμύνανδρος — Ὁ... οὐδέτερος σύμμαχος...

Ὁ βασιλιάς τῶν Τζουμέρκων (Ἀθαμανίας) Ἀμύνανδρος, λίγα χρόνια μετὰ τὴ συνάντηση τῆς Φοινίκης, ἔχασε τὸ ὀρεινὸ βασίλειό του, πού τὸ κατέλυσε ὁ Φίλιππος. Ὁ ἴδιος ἀναγκάσθηκε νὰ καταφύγει στὴν προστασία τῶν Αἰτωλῶν. Μετὰ τὴ νίκη τῶν Ρωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου στὴ μάχη τῶν Κυνὸς Κεφαλῶν (198 π.Χ.), ὁ Ἀμύνανδρος ἀποκαταστάθηκε στὸ θρόνο του μὲ τὴν ἐνοπλὴ βοήθεια τῶν Αἰτωλῶν, συμμάχων τῶν Ρωμαίων στὸν πόλεμο αὐτόν. Τὸ θέμα δὲν εἶναι τῆς μελέτης μας καὶ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσει.

Ἡ ξαφνικὴ ὀξεία κρίση στὶς σχέσεις Ρωμαίων καὶ Αἰτωλῶν ἀμέσως μετὰ τὴν κοινὴ τους νίκη, ἔκανε τὸν Ἀμύνανδρο νὰ νοιώσει ἀκόμα μιὰ φορὰ τὸ θρόνο του νὰ τρίζει.

Ὅλοι στὴν Ἑλλάδα μιλοῦσαν γιὰ βέβαιο πόλεμο μεταξὺ τους, πού δὲν ἄργησε νὰ ἐκραγεῖ. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐντασης πού κατέληξε στὸν πόλεμο, ὁ προνοητικὸς βασιλιάς, ἀπὸ φόβο μήπως θεωρηθεῖ, καὶ δικαιολογημένα, ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, σὰν ἄνθρωπος τῶν Αἰτωλῶν καὶ ξαναχάσει τὸ θρόνο του ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους τώρα, σὲ περίπτωσι νίκης τους, ἀπεφάσισε νὰ κινηθεῖ πρὸς τὴν πλευρὰ τους. Ἔστειλε πρεσβευτὲς στὴ Ρώμη, ἀλλὰ καὶ στὸν ἰσχυρὸ ἄνδρα τῆς Ρώμης, τὸν Σκιπίωνα τὸν Ἀφρικανό, πού βρίσκονταν τότε μὲ τὸν ἀδελφό του, τὸν ὕπατο Λεύκιο, στὴν Ἐφεσο τῆς Μ. Ἀσίας.

Στοὺς Ρωμαίους ἀπολογήθηκε γιὰ τὴ βοήθεια πού ἀναγκάσθηκε νὰ ζητήσει ἀπὸ τοὺς Αἰτωλοὺς γιὰ νὰ σώσει τὴ ζωὴ του, κατηγορώντας γι' αὐτὴ τὴν προσέγγισι τὸν Φίλιππο, πού τοῦ ἐπετέθηκε ἄδικα καὶ τοῦ διέλυσε τὸ κράτος.

Ὁ Ἀμύνανδρος ἐπέμενε «πολὺ παρακαλῶν» (σ.σ. τοὺς Ρωμαίους) προσδέξασθαι πάλιν αὐτὸν εἰς τὴν συμμάχιαν», ὥπως γράφει ὁ Πολύβιος, πού διηγεῖται τὸ περιστατικόν.⁹⁷

Σὲ λίγο τὸν βλέπομε οὐδέτερο, καὶ φίλο τῶν δύο ἐμπολέμων, νὰ κινεῖται «πυρετωδῶς» καὶ ἐλεύθερα ἀπὸ τὸ στρατόπεδο τῶν πολιορκητῶν Ρωμαίων στὴν ἀσφυκτικὰ πολιορκημένη Ἀμβρακία πού ἦταν μέλος τῆς Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας, καὶ ὕστερα ἀπὸ πολὺ κόπο νὰ πετυχαίνει ἐκεῖ πού πολλοὶ ἄλλοι ἀπέτυχαν. Ἔσωσε τὴν Ἀμβρακία καὶ τοὺς κατοίκους τῆς ἀπὸ τὴν ὀλικὴ καταστροφὴ καὶ ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, ἀνταποδίδοντας στοὺς Αἰτωλοὺς τὴν εὐεργασία.

Μετὰ τὴν μικρὴ αὐτὴ παρέκβασι, πού τὴ θεωρήσαμε ἀναγκαίᾳ γιὰ τὴν ἐνότητα τοῦ θέματος, ἐπανερχόμεστε στὴ συμμαχία, στὴν ὁποία ἱκετευτικὰ παρακαλοῦσε ὁ Ἀμύνανδρος («πολὺ παρακαλῶν»), ἔνα ἀκόμα κι αὐτὸς θλιβερό σημάδι τῶν καιρῶν, νὰ τὸν ξαναδεχοῦν οἱ Ρωμαῖοι.

Δὲν γνωρίζομε ἄλλη ἐπίσημη ἢ ἀνεπίσημη ἐπαφὴ τοῦ βασιλιᾶ τῶν Ἀθαμάνων μὲ τὸ ρωμαϊκὸ κράτος, ἀπὸ ἐκείνη τῆς Φοινίκης.

Τὸ περιστατικὸ τοῦ Ἀμύνανδρου, καταχωρημένο ἀπὸ τὸν Πολύβιο, μὲ σαφήνεια, παρέχει δυὸ σοβαρὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐκτίμησι (ἐπισήμανσι) τῆς μορφῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα θὰ βοηθήσουν στὴν κατανόησι τῆς ἴδιας περίπτου, ἂν ὄχι ἀκριβῶς, σχέσεως τῶν Ἡπειρωτῶν μὲ τοὺς Ρωμαίους τὴν ἴδια ἐποχῇ.

Τὸ πρῶτο εἶναι ἡ ὑπαρξὴ κάποιας ναρκωμένης («πάλιν») συμμαχίας, τὴν ἀναβίωσι τῆς ὁποίας, στὴν περίπτωσι τοῦ βασιλιᾶ τῶν βουνῶν, ἐπικαλεῖται ὁ ἀσθενέστερος, πρὶν τὴν ἐπικαλεσθεῖ σὲ βάρος του ὁ ἰσχυρότερος.

Τὸ δεύτερο εἶναι ἡ κοινὴ καὶ ἔμπρακτῃ ἀποδοχὴ καὶ τῶν δύο συμμάχων, ὅτι ἡ συμμαχία ἐξακολουθεῖ νὰ λειτουργεῖ κανονικὰ (ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι σύμμαχοι), ἔστω καὶ ἂν ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς παραμένει οὐδέτερος, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἔχει ἐμπλακεῖ σὲ σοβαρὸ πόλεμο μὲ ἄγνωστὴ ἔκβαση.

Τέτοια διπλωματικὴ πρακτικὴ εἶναι ἀδιανόητῃ στοὺς νεώτερους χρόνους, πού ὁ σύμμαχος ἢ «σέβεται τὴν ὑπογραφή του», εἰσέρχεται στὸν πόλεμο καὶ συμμερίζεται συνήθως τὴ μοῖρα τοῦ συμμάχου του, ἢ τηρεῖ οὐδετερότητα ἐμπαίζοντας τὸν φίλο του. Στὴ δεύτερη περίπτωσις δὲν γίνεται πιά λόγος γιὰ συμμαχία, καὶ φυσικὰ οὔτε γιὰ ἀναβίωσή της σὲ κάποιο μέλλον, ἄμεσο ἢ ἀπώτερο.

Γιὰ νὰ τελειώνομε μὲ τὴν πολὺτιμὴ πληροφορία τοῦ Πολύβιου γιὰ τὴ χαρακτηριστικὴ περίπτωσις τοῦ Ἀμύνανδρου, ἐπανερχόμεστε στὸ γραφόμενα τοῦ Τίτου Λίβιου, ὅταν διηγεῖται τὰ σχετικὰ μὲ τὴ Φοινίκη, καὶ ὑπενθυμίζομε, ὅτι ὁ ἱστορικὸς δὲν προσδιορίζει τὴ θέση τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἀθαμανίας μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων, καὶ δὲν ἀναφέρει ἂν δηλώθηκε σὰν «FOEDERUS» ἀπὸ κανέναν τους.

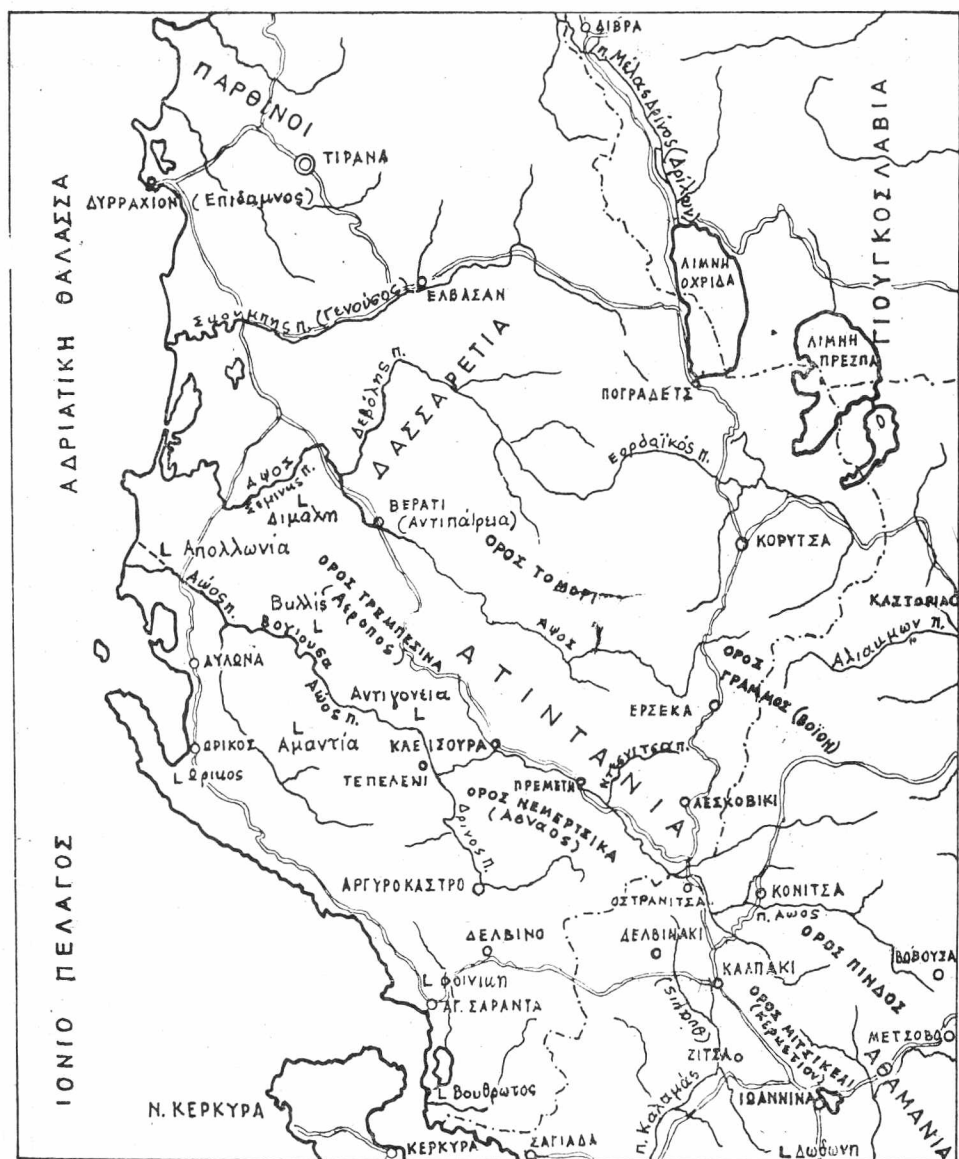
Προσθέτομε, πρὶν κλείσομε τὸ κεφάλαιο, ὅτι στὴ Φοινίκη, οἱ Ἑπειρῶτες δηλώθηκαν σὰν σύμμαχοι τοῦ Φιλίππου. Εἶναι γνωστόν, καὶ θὰ τὸ συναντήσομε καὶ παρακάτω, ὅτι καὶ στοὺς δύο πολέμους μεταξὺ Ρωμαίων καὶ Μακεδόνων, πού ἀκολούθησαν τὴ συνθήκη μας, οἱ Ἑπειρῶτες ἔμειναν οὐδέτεροι, τουλάχιστον μέχρι τὸ τρίτο ἔτος τοῦ τελευταίου ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς πολέμους, ὅποτε διαλύθηκε τὸ «Κοινόν» καὶ ἔμειναν χωρὶς ἐκλεγμένη ἡγεσία.

Πάντως, οἱ βασιλιάδες τῆς Μακεδονίας δὲν χρειάσθηκε ποτέ, τουλάχιστον ἀπὸ τὴ Φοινίκη καὶ μετὰ, νὰ ἐπικαλεσθοῦν τὶς συμμαχικὰς τους σχέσεις μὲ τοὺς Ἑπειρῶτες.

Οἱ συνθῆκες συμμαχίας τῶν Ἑπειρωτῶν καὶ τοῦ Ἀμύνανδρου μὲ τοὺς Ρωμαίους εἶναι λογικὰ ἀδύνατον νὰ ἔχουν συναφθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ Φοινίκη. Ἡ γεωγραφικὴ θέση καὶ τῶν δύο ἦταν ἔξω ἀπὸ τὰ «περάσματα» τῆς ρωμαϊκῆς στρατηγικῆς πού ἀκολουθήθηκε στὴν πρώτη προσπάθεια εἰσβολῆς τῶν Ρωμαίων στὴ Μακεδονία ἀπὸ τὴν βορειοδυτικὴ πλευρά της, γιὰ τὴν ὁποία γράψαμε παραπάνω. Ἦταν φυσικὸ νὰ μὴν ἐπισημανθοῦν ἐπαφές, μιὰ πού ἡ ρωμαϊκὴ ἀνατολικὴ πολιτικὴ, τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, ἀσκοῦνταν, ὅπως εἶναι κοινὰ παραδεκτό, μόνον εὐκαιριακά, δηλαδὴ χωρὶς προδιαγραφμένον σχέδιον.

Ἄλλωστε οἱ Ἑπειρῶτες ἦταν προγραμμαμένοι τῆς ρωμαιο-αιτωλικῆς συμμαχίας, καὶ συνεπῶς δηλωμένοι ἀπὸ τὴν ἴδια ἔχθρῳ της, καὶ τίποτε δὲν ἄλλαξε ἀπὸ τότε. Ἡ οὐδετερότητά τους στὸν Α' Μακεδονικὸ πόλεμο ἦταν, ὅπως εἶδαμε, τυχαῖο ἀποτέλεσμα τῆς ἀλλαγῆς στρατηγικῆς τῶν ἀρπακτικῶν συμμάχων, πού τὴν προκάλεσε ἡ ἀκαρνανικὴ ἀποφασιστικότης. Ἡ ἀπελπισμένη ἀπόφασις τῶν τελευταίων νὰ ἐμπιστευθοῦν τὰ γυναικόπαιδά τους στὴν προστασία τῶν Ἑπειρωτῶν σὲ περίπτωσι ἀνάγκης, δείχνει καθαρά, ὅτι οἱ γείτονές τους, ἂν ὅχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον δὲν ἦταν σύμμαχοι τῶν Ρωμαίων.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΧΑΡΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟ-ΙΛΛΥΡΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΦΟΙΝΙΚΗΣ

----- Γραμμή β.ημερινών συνόρων

--- Ευβολές Αώου στην Αρχαιοίητα

L Αρχαίες πόλεις (μεμικρά γράμματα)

Δρος ΜΑΡΙΝΑΣ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ

Ο ΓΑΜΟΣ ΣΤΟΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Στις παραδοσιακές κοινότητες των Βαλκανίων — όπως παντού — ο γάμος είναι μια από τις πιο σημαντικές τελετές στη ζωή του ανθρώπου. Δεν υπάρχει άλλη τελετή που να την ξεπερνάει σε σοβαρότητα, μεγαλοπρέπεια και συμμετοχή. Ο γάμος βάζει όχι μόνον τα θεμέλια μιας καινούργιας οικογένειας, αλλά καθορίζει και καινούργιες οικογενειακές και κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα σε ανθρώπους που μέχρι στιγμής γνωρίζονταν λίγο και που στο μέλλον θα αλληλοδοηθούν και θα στηρίζονται αναμεταξύ τους. Τόσον η κοπέλα που παντρεύεται όσο κι ο νέος περιμένουν τη στιγμή του γάμου με συγκίνηση.

Η διαδικασία του γάμου συνοδεύεται κάθε στιγμή από ποιήματα, τραγούδια και χορούς, που υπογραμμίζουν και φανερώνουν τα αισθήματα από τα οποία κατέχεται ο καθένας απ' αυτούς που συμμετέχουν στο γάμο, δηλαδή ο γαμβρός κι η νύφη, οι γονείς, οι συγγενείς, οι κουμπάροι κι οι φίλοι.

Ο γάμος, κατά πρώτον, τόσο στις νότιες όσο και στις βόρειες περιοχές του Δούναβη, είναι μια τελετή που αποτελείται από σειρά στιγμών που εξελίσσονται σε μια μακρά χρονική περίοδο, με μια τάξη και με ένα ορισμένο ρυθμό. Οι ετοιμασίες αρχίζουν νωρίς, πριν φθάσει η κοπέλα στην ηλικία της παντρειάς. Η μητέρα της κοπέλας αρχίζει να ετοιμάζει τα προικιά και να ενδιαφέρεται νωρίς για ένα γαμβρό που να ταιριάζει στην κόρη της, ρωτώντας διακριτικά συγγενείς, γείτονες και φίλους. Ένδιάμεσα όμως η κοπέλα κάνει γνωριμίες, μετέχοντας σε νυχτέρια και χορούς, συναντάει γνωστούς στις δρύσες, στις αγροτικές δουλειές και στα παζάρια, ή πηγαίνοντας στην πόλη.

Στα χωριά του Βαλκανικού χώρου, τα προικιά αποτελούνται εν πρώτοις από ύφαντά που θα συντείνουν στη διαρρύθμιση του μελλοντικού νοικοκυριού. Παράλληλα με την ετοιμασία των προικιών κι ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες της κάθε χώρας οι γονείς ετοιμάζουν ένα σπίτι, αγοράζουν ένα κομμάτι γης, αγοράζουν έπιπλα και πολλές φορές ακριβές ηλεκτρικές συσκευές, που στην κοινότητα του χωριού είναι σύμβολα του κύρους που έχει η οικογένεια. Την ημέρα του γάμου, τα προικιά, που αποτελούνται γενικά από ύφαντά, τα βγάζουν από το σπίτι της νύφης και τα τοποθετούν σε ένα κάρρο, ώρατα στολισμένο με κιλίμια. Τα βάζουν έπειτα σε ένα σεντούκι, φτιαγμένο πολλές φορές από τα χέρια του πατέρα της νύφης ή αγοράσιμo από ειδικούς μαστόρους που τριγυρνούσαν στα χωριά, πουλώντας τα έμπορεύματά τους. Συνηθίζουν και χορεύουν και τραγουδούν γύρω από το κάθε αντικείμενο που βγαίνει από το σπίτι της νύφης μέχρι τη στιγμή που η νονά το βάζει στο κάρρο.

Η γαμήλια πομπή θα διασχίσει έπειτα όλο το χωριό και θα κατευθυνθεί προς το σπίτι των γονιών του γαμβρού, όπου μετά το γάμο θα κατοικήσει το νέο ζευγάρι. Αυτό όμως θα συμβεί πολύ αργά, τη μέρα του γάμου. Προς το παρόν, οι γονείς της νύφης και ειδικά η μητέρα της, φροντίζουν κι ετοιμάζουν όλα τα ύφαντά που νομίζουν πως θα χρειασθούν αργότερα. Άνάμεσα σ' αυτά είναι μερικά απολύτως απαραίτητα. Π.χ. ένα κιλίμι που το φτιάχνουν στο σπίτι και είναι δύσκολο να το προμηθευθούν και που εκτιμάται σαν κομμάτι με ιδιαίτερη αξία. Ένα

άλλο κομμάτι πού έκτιμάται και σήμερα στίς περιοχές πού μένουν οί θοσκοί, είναι ή τ σ έ ρ γ α , είτε λευκή είτε στο φυσικό χρώμα του μαλλιού. Τώρα τελευταία, τή βάφουν σε ζωηρά χρώματα, σε κόκκινο ή σε πορτοκαλί.

Έκτος από τή προικία τής νύφης, έτοιμάζουν τή γαμήλια φορεσιά και πολλά δώρα, πού στή διάρκεια όλης τής διαδικασίας του γάμου θα τά αλλάζουν αναμεταξύ τους οί συμμετέχοντες στο γάμο. Αυτά τά δώρα αρχίζουν και τά ύφαινουν από νωρίς, πολλές φορές μάλιστα από τά παιδικά χρόνια τής νύφης. Η μητέρα φροντίζει να τά εργάζεται ή ίδια ή κοπέλα. Με τουτο τον τρόπο αρχίζει κι ή έτοιμασία για τή ζωή, στήν όποία θα μπει αργότερα ή κοπέλα, καθώς κι ή μετάδοση τής πείρας και των πρακτικών γνώσεων. Όλες αυτές οί έτοιμασίες έπιταχύνονται όταν ή κοπέλα φθάσει στήν ήλικία τής παντρειάς κι ειδικά μετά τον αρραβώνα.

Όσον αφορά στή γαμήλια ένδυμασία πρέπει να παρατηρήσουμε πως πρόκειται για δυο διαφορετικές φορεσιές: ή μία είναι ή φορεσιά πού θα φορέσει ή κοπέλα μέχρι τον θρησκευτικό γάμο κι ή άλλη είναι ή φορεσιά πού θα φορέσει αργότερα σαν παντρεμένη γυναίκα. Ένα ειδικό κομμάτι τής φορεσιάς τής νύφης, όταν γυρίσει από τήν έκκλησία, είναι ένα τολπάνι από μαλλί, μετάξι ή λινό — ανάλογα με τήν περιοχή —, καμιά φορά σε κόκκινο έντονο χρώμα, άλλες φορές δόλο-λευκο. Σε πολλά μέρη του Βαλκανικού χώρου, αυτό το τολπάνι πρέπει να το αγοράζει ή νονά, πού το κάνει δώρο στή νύφη. Αυτή θα το χρησιμοποιήσει στίς γιορτές, μπορεί να το δώσει σε μιάν άλλη κοπέλα ή μπορεί να το φυλάξει για τά παιδιά της στο σεντούκι, όπου κρατάει τά προικιά της. Πιο πρόσφατα, το τολπάνι μπορούσαν να το δανείσουν σε άλλες κοπέλες του χωριού, για να το χρησιμοποιήσουν στή διάρκεια τής τελετής του δικού τους γάμου.

Το τολπάνι ήταν συνδυασμένο και με ειδικό χτένισμα, καθώς και με άλλα στολίδια. Στα νότια του Δούναβη, όπου ή τούρκικη κυριαρχία διήρκεσε περισσότερο κι ήταν και πιο αισθητή, κάτω από το τολπάνι βάζανε κι ένα κόκκινο φέσι. Αυτή ή μόδα έπεκτάθηκε και στή Βλαχία τον 18ο και 19ο αιώνα και φαίνεται πως έχαιρε ιδιαίτερης έκτίμησης. Άνάμεσα στα στολίδια πού χρησιμοποιούνταν με αυτή τήν ευκαιρία, είναι κι οί χάντρες, τά περιλαίμια κι άλυσίδες διαφόρων ειδών. Με αυτόν τον τρόπο, σε όλες τις περιοχές, όπου ταξίδευαν οί Ήπειρώτες αργυροχόοι, ειδικά με τήν ευκαιρία του γάμου φορούσαν στολίδια από άσήμι και νίκελ, καμιά φορά κι επίχρυσα, πού αποτελούνταν από ένα ή δυο κομμάτια και πολλές άλυσίδες. Τα φορούσαν στο κεφάλι, στο τολπάνι, στο λαιμό ή το στήθος ή στή μέση. Σε άλλες περιοχές, όπου οί έμπορικές σχέσεις με τήν Ήταλία ή τήν Αυστρο-ουγγρική αυτοκρατορία ήταν πιο στενές και γινόταν μεγάλη εισαγωγή έμπορευμάτων, φορούσαν χάντρες από κεχριμπάρι ή από χρωματιστό γυαλί, πού τά φέρνανε από τή Βενετία. Σε διάφορες περιοχές των Βαλκανίων, ένα στολίδι μεγάλης αξίας θεωρούνταν οί κοράλλινες χάντρες, δουλεμένες με το χέρι. Σε άλλες περιοχές είχαν μεγάλη αξία τά περιδέραια με φλουριά και νομίσματα, στολισμένα με τον δικέφαλο άετό, παλιό σύμβολο πού έξευγένιζε κάθε κομμάτι και το διακοσμούσε.

Στά χέρια οί γυναίκες κρατούσαν ένα άπλο μικρό κόκκινο μαντίλι ή ένα μαντίλι με διακοσμητικά μοτίβα, και στο μπράτσο μιá πετσέτα. Οί άντρες στόλιζαν το καπέλο τους ή τήν κουκούλα τους με φυσικά ή τεχνητά λουλούδια, με φτερά κόκορα, φασιανού ή παγωνιού, πού το φορούσαν αποκλειστικά αυτές τις μέρες.

Ένα κομμάτι τής γυναικείας φορεσιάς ήταν ή ποδιά κόκκινη ή έντονα χρωματιστή. Σε πολλές περιοχές, τήν ποδιά τή φέρνανε σε ένα μαξιλάρι μαζί με μιá ζώνη. Συνήθως, αυτά τά κομμάτια τά ύφαινανε οί κοπέλες στίς χαρούμενες δεγ-γέρες, όπου μαζί με τους νέους, πού συμμετείχαν, κάνανε άστεϊα.

Η παλιά φορεσιά, ή παραδοσιακή, πού τή φορούσαν στήν τελετή του γάμου,

ἀποτελοῦνταν ἀπὸ συνηθισμένα κομμάτια, φκιαγμένα ὅμως μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα. Ἀργότερα, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιρροή τῆς πόλης, χρησιμοποίησαν τὴ νυφικὴ λευκὴ φορεσιά, μὲ θέλο καὶ δαντέλα μὲ χρυσή κλωστή, ἐνῶ οἱ ἄνδρες ἔβαζαν στὸ γάμο ἓνα μαῦρο σοβαρὸ κοστούμι. Οἱ ἄνδρες ὅμως διατήρησαν κι ἓνα μικρὸ διακριτικὸ σημάδι, τὸ γνωστὸ παντοῦ «μαντίλι τοῦ γαμβροῦ». Σὲ μερικὰ χωριά, αὐτὸ τὸ μαντίλι τὸ προσφέρουν στὸ γαμβρὸ πρὶν ἀρχίσει «τὸ ξύρισμα», ποὺ γίνονταν τὸ Σάββατο πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο. Σὲ αὐτὸ «τὸ ξύρισμα» εἶναι παρόντες οἱ φίλοι τοῦ γαμβροῦ καὶ ἡ τελετὴ γίνεται στοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς. Ἐνα τέτοιο τραγούδι εἶναι τὸ ἀκόλουθο: «Σήμερα νᾶσπρος οὐρανός, σήμερα νᾶσπρη μέρα / σήμερα νιὸς ξυρίζεται / τὴν πέρδικα θὰ πιᾶσουμε / νὰ τὴ θάλουμε στὸ κλουβί, νὰ κελαηδεῖ κάθε πρωτῆ». Σὲ ἄλλα χωριά, τὸ μαντίλι τοῦ γαμβροῦ τὸ δίνει ἡ μητέρα τῆς νύφης, ποὺ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο τοῦ ἐμπιστεύεται τὴ θυγατέρα τῆς. Σὲ ἄλλες περιπτώσεις, «τὸ μαντίλι τοῦ γαμβροῦ» τὸ ἀντικαθιστᾷ ἓνα θέλο, ποὺ τὸ πιάνουν στὸν ὦμο τοῦ γαμβροῦ. Σὲ ἓνα ἀπόμερο χωριό, χωμένο στὸ τόξο τῶν Καρπαθίων, ὅπου μέχρι πρότινος διατηροῦσαν πολλὰ παραδοσιακὰ στοιχεῖα, οἱ δυὸ νέοι κρατοῦσαν ὁ καθένας τὴ μιὰν ἄκρη τοῦ μαντιλιοῦ ἢ τοῦ θέλου σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς. Ὅταν ἓνας ἀπὸ τοὺς συζύγους πεθαίνει, θάζουν στὸ φέρετρό του τὸ μισὸ τοῦ μαντιλιοῦ ἢ τοῦ θέλου, τὸ δὲ ἄλλο μισὸ τὸ φυλάγει ὁ ἄλλος σύζυγος, γιὰ νὰ μπορέσουν ν' ἀναγνωρισθοῦν μετὰ τὸ θάνατο.

Δίπλα σὲ αὐτὰ τὰ διακριτικὰ στοιχεῖα τῶν κυρίων ἡρώων τῆς τελετῆς, ὑπάρχουν κι ἄλλα διακριτικὰ στοιχεῖα γιὰ κείνους ποὺ παίζουν δευτερεύοντα ρόλο στὴ διαδικασία τοῦ γάμου. Ἔτσι, πρόκειται γιὰ μιὰ ὁμάδα νεαρῶν ποὺ συνοδεύουν τοὺς νεόνυμφους καὶ ποὺ ἀγγέλλουν τὸ γεγονὸς στὸ χωριό. Αὐτοὶ οἱ νεαροὶ ἀποτελοῦν τὴν πομπή ποὺ συνοδεύει συνέχεια τοὺς νεόνυμφους. Στὴν ἀρχὴ τῆς τελετῆς τοῦ γάμου, ἡ νύφη θάζει σὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς νεαροὺς ἓνα μαντίλι στὸ στήθος ἢ μιὰ πετσέτα στὸν ὦμο. Ταυτόχρονα θάζουν μιὰ πετσέτα στὸ χαλινὸ τῶν ἀλόγων. Ὅλοι ὅσοι συμμετέχουν στὸ γάμο δέχονται ἓνα διακριτικὸ σημεῖο, ὅπως εἶναι τὰ μαντίλια διαφόρων εἰδῶν. Γενικά, στὰ χωριά τῶν Βαλκανίων διατηρήθηκε ἡ παράδοση νὰ ἐτοιμάζον οἱ νεόνυμφοι δῶρα καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους συμμετέχοντες στὴ γαμήλια τελετὴ. Ἔτσι, ὁ γαμβρὸς ἐτοιμάζει γιὰ τὴ μέλλουσα σύζυγό του τὸ σεντούκι καὶ γιὰ τὰ προικιά, καθὼς κι ἓνα ζευγάρι παντόφλες ἀνατολίτικης μόδας ἢ ἓνα ζευγάρι παντόφλες ὅπως φορᾶν στὴν πόλη.

Ἐνα ρουμάνικο λαϊκὸ τραγούδι, ποὺ συνηθίζουν νὰ τὸ τραγουδᾷν στὴ γαμήλια τελετὴ, λέγει: «Καλημέρα κύρ γαμβρὲ / Προσκυνᾷ σε ἡ κυρά νύφη / μὲ νοικοκυρεμένα προικιά / Πρωτ' ἀπ' ὅλα προσφέρει ἓνα σεντούκι / Τὸ σεντούκι δὲν εἶναι καὶ πολὺ θαρὺ / Δὲν ξέρω ὅμως τί ἔχει μέσα / Ἐμεῖς νομίζουμε πὼς ἔχει χρήματα / Τὸ μισὸ ἔχει παράδες / Τ' ἄλλο μισὸ ἄμορφο νομίσματα / Μισὰ κόκκινα / Γιὰ νὰ σᾶς πῶ τὴν ἀλήθεια / Εἶναι προσόψια καὶ πετσέτες / Καὶ τρία μάτσα μαντίλια / ».

Στὶς περιοχὲς ποὺ ὀρίσκονταν κάτω ἀπὸ τὴν τούρκικη κυριαρχία, προσέθεταν πολλὲς φορὲς κι ἓνα κόκκινο φέσι, δίπλα στὰ ἄλλα δῶρα τοῦ γαμβροῦ. Ἐνα ζευγάρι παπούτσια ἦταν προορισμένα γιὰ τὴ μητέρα τῆς νύφης ἢ γιὰ τὸ ἄτομο ποὺ τὴν ἀντικαθιστοῦσε σὲ περίπτωσι ποὺ ἡ νύφη ἦταν ὀρφανή. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, τὸ γαμβρὸ τὸν προὐπαντοῦσε ἡ μητέρα τῆς νύφης, στὸν ὅποιο ἔδινε μιὰ χούφτα λεφτά, σύμβολο τῆς πώλησης τῆς κόρης τῆς. Ἀφοῦ ἔκλεινε αὐτὴ ἡ διαδικασία, ἡ πεθερὰ ἔδινε στὸν μέλλοντα γαμβρὸ τῆς μιὰ πετσέτα μὲ σχέδια κι ἓνα ἄμορφο πουκάμισο. Ἡ νύφη ἐτοιμάζε καὶ αὐτὴ δῶρα γιὰ τὸ γαμβρὸ καὶ γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους συγγενεῖς. Γιὰ τὸ γαμβρὸ ἐτοιμάζαν ἀπὸ νωρὶς ἓνα πουκάμισο, μιὰ ζώνη, ἓνα μαντίλι καὶ σὲ μερικὰ μέρη κι ἓνα ταγάρι. Αὐτὰ τὰ δῶρα τὰ στέλνανε στὸ σπίτι τοῦ γαμβροῦ τὴν παραμονὴ τοῦ γάμου. Ἡ παράδοση ἀπαιτοῦσε νὰ πάει κι ἡ νύφη

μερικά δῶρα στὰ πεθερικά της, ἀνάλογα μὲ τὴν οἰκονομικὴ της κατάσταση καὶ τῶν γονιῶν τους. Ὁ πεθερὸς ἔπαιρνε σὰν δῶρο ἓνα πουκάμισο πού τὸ διάλεξαν μὲ φροντίδα καὶ ἡ πεθερὰ μιὰ μπλούζα μὲ σκοῦρα χρώματα ἢ μιὰ πετσέτα. Σὲ πολλὲς περιοχές, ὅταν οἱ νεόνυμφοι ἐπιστρέφουν στὸ σπίτι τους μετὰ τὴν τελετὴ τοῦ γάμου, ἡ νύφη ἐτοιμάζει γιὰ τὰ πεθερικά της νερό γιὰ νὰ πλυθοῦν καὶ τοὺς προσφέρει μιὰ πετσέτα ὑφασμένη μὲ τὰ χέρια της γιὰ νὰ σκουπίσουν τὰ χέρια τους. Ἐνδιάμεσα οἱ νέοι ρίχνουν πάνω στὰ χέρια τῶν πεθερικῶν στάχτη ἢ καλαμποκέλαιο καὶ γιὰ συμφιλίωση ἡ νύφη χαρίζει στὸν καθένα μιὰ πετσέτα.

Οἱ πραγματικοὶ διοργανωτὲς τῆς γαμήλιας τελετῆς, οἱ κουμπάροι, ἐτοιμάζουν μαζί μὲ τοὺς γονεῖς τὸ τραπέζι μὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες πού ἐπιβάλλει τὸ γεγονός. Στὴ νύφη προσφέρουν διάφορα ἀντικείμενα ἐνδυμασίας, ὅπως μιὰ μπλούζα πλουμιστή, μιὰ ποδιά, ἓνα μαντίλι γιὰ τὸ κεφάλι κι ἄλλα.

Μόλο πού τὰ δῶρα διαφέρουν ἀπὸ τὴ μιὰ στὴν ἄλλη θαλκανικὴ χώρα, αὐτὰ ὑποχρεωτικὰ πρέπει ν' ἀποτελοῦνται ἀπὸ κομμάτια ἐνδυμασίας. Στὰ πλούσια χωριά, ὁ ἀριθμὸς τῶν δώρων αὐξάνεται: στὰ πάλνια ὑφαντὰ προσθέτονται μεταξωτά, ζῶνες, καλύμματα καὶ ἄλλα. Ἀλλὰ ὑφαντὰ, πού τὰ ἐτοιμάζουν ἀπὸ νωρίς, χρησιμεύουν στὴ διαδικασία τῆς τελετῆς τοῦ γάμου. Αὐτὰ συμβάλλουν στὴ δημιουργία μιᾶς γιορταστικῆς ἀτμόσφαιρας καὶ τῆς ἀναγκαίας μεγαλοπρέπειας πού ἀπαιτεῖ ἓνα τέτοιο γεγονός.

Παντοῦ στὸ θαλκανικὸ χωρὸ, τὴν ἐκκλησίαν τὴ διακοσμοῦν στὴ διάρκεια τῆς γαμήλιας τελετῆς μὲ καλύμματα καὶ πετσέτες, καθὼς καὶ μὲ λουλούδια. Αὐτὰ τὰ στρώνουν κάτω, στὸ μέρος ὅπου θὰ γονατίσουν οἱ νεόνυμφοι. Στὰ καθίσματα, ὅπου συνήθως κάθονται οἱ νεόνυμφοι, βάζουν δυὸ ἄμφορα μαξιλάρια. Σὲ μερικὲς ποιμηνικὲς περιοχές, χρησιμοποιοῦν συνήθως ἓνα μεγάλο χαλί, πού τὸ στρώνουν χάμω, μπροστὰ στὸ ἱερό. Ὅταν ἡ νύφη φεύγει ἀπὸ τὸ πατρικὸ της σπίτι, ζητάει συνήθως συγχώρηση ἀπὸ τοὺς γονεῖς της γιὰ ὅσες ἐνοχλήσεις τοὺς προξένησε ὅσο βρισκόταν μαζί τους. Οἱ ἡλικιωμένοι κάθονται μὲ τὸ πρόσωπο στραμμένο πρὸς τὴν ἀνατολή, σὲ ἓνα παγκάκι ἢ στὸν κήπο σ' ἓνα τραπέζι σκεπασμένο μὲ ἓνα κάλυμμα ἢ μὲ ἓνα πλουμιστὸ τραπεζομάντιλο. Μὲ τὴ χαλάρωση τῆς παράδοσης, τὸ τραπέζι δὲν τὸ συνθηρίζουν πιά, ἐνῶ τὸ κάλυμμα τὸ ἀντικαθιστοῦν μὲ ἓνα ὑφαντὸ πιὸ ἀπλὸ ἢ τελικὰ μὲ μιὰ κουρελοῦ.

Σὲ πολλὲς περιοχές, ἡ σκηνὴ πού ἡ νύφη ζητάει συγχώρηση ἀπὸ τοὺς γονεῖς της, συνοδεύεται ἀπὸ μουσικὴ καὶ γίνεται μὲ τὴν παρουσία τῶν συγγενῶν καὶ τῶν φίλων. Ἡ γαμήλια τελετὴ διαρκεῖ περισσότερες μέρες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πιὸ σημαντικὴ εἶναι ἡ Κυριακή. Ὅλα ἀρχίζουν μὲ τὸ συμβολικὸ προξενιὸ τῆς νύφης, προξενιὸ πού γίνεται ἀπὸ ομάδα νέων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν «θόρνικο». Αὐτὸς ἔρχεται στοὺς γονεῖς τῆς νύφης ἐν ὀνόματι τοῦ γαμβροῦ, τὸν ὁποῖο παρομοιάζει μὲ ἓνα βασιλόπουλο πού δῆλκε γιὰ κυνήγι.

Μιὰ ἄλλη σημαντικὴ στιγμή, πού συνοδεύεται ἀπὸ ἓναν εἰδικὸ λόγο, εἶναι ὁ ἀρραβῶνας. Καὶ πάλι ὁ γαμβρὸς παρομοιάζεται μὲ ἓνα βασιλιά πού θγαίνοντας στὸ κυνήγι παρατηρεῖ ἄγνωστα ἔχνη. Οἱ φιλόσοφοι πού συνοδεύουν τὸ βασιλόπουλο, κάνουν συμβούλιο καὶ καταλήγουν στὸ συμπέρασμα πὼς αὐτὸ πού θὰ κυνηγήσουν θὰ εἶναι μιὰ γυναίκα, πού θὰ ταιριάζει στὸ νεαρό τους βασιλιά. Στὸ τραπέζι τοῦ ἀρραβῶνα ἐπικρατεῖ μιὰ ἐπίσημη ἀτμόσφαιρα. Ἀφοῦ καθορίσουν τὸ γάμο καὶ τελειώσουν τὶς ἐτοιμασίες, γίνεται ἡ τελετὴ τοῦ γάμου, πού ἔχει σοβαρὲς ἀλλὰ καὶ χαρούμενες στιγμές. Ἡ ομάδα τῶν νέων, πού ἡ νύφη τοὺς ἔχει στολίσει μὲ πετσέτες ἢ μὲ μαντίλια, πηγαίνει στὸ χωριὸ γιὰ ν' ἀναγγεῖλει τὸ γάμο καὶ στέλνει προσκλήσεις γι' αὐτὸ τὸ βασιλικὸ γάμο, ὅπως τὸν ὀνομάζουν αὐτοῦ: «Τὰ πεθερικά σὰς προσκαλοῦν νᾶλλθε / νὰ τιμήσετε τὸ σπιτικό τους / νᾶλλθε μικροὶ καὶ μεγάλοι / στὸ γάμο τοῦ παλικάριοῦ πού φέρνει μιὰν ἄμφορη νύφη».

Τὸ Σάββατο τὸ πρωτὶ, τὸ σπῖτι της νύφης τὸ στολίζουν μὲ ἓνα ἔλατο, σύμβολο τῆς ζωῆς καὶ τῆς ζωτικότητος, πού τὸ μεταφέρει ὁ ἀρχηγός, ὁ «θόρνικος», ἐπικεφαλῆς τῆς πομπῆς. Οἱ κοπέλες φέρνουν νερό καὶ ποτίζουν τὴν αὐλή, κάνοντας τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ κατὰ μῆκος καὶ κατὰ πλάτος. Οἱ νέοι πᾶνε νὰ φέρουν τὸν κουμπάρο καὶ τὴν κουμπάρα. Ἡ νύφη προσφέρει στὸ γαμπρὸ ἓνα ὑφασμένο πουκάμισο καὶ τὸν προσφωνεῖ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Καλὸς καιρὸς, καλὸς καιρὸς, ἀφέντη μου γαμβρὲ / Νά 'μαι καὶ σὲ προσκυνάει ἡ κυρὰ νύφη / Μὲ αὐτὸ τὸ βαρὺ καράδι / Ποὺ ἐγὼ δὲν μπορῶ νὰ βαστάξω / Καὶ μέσα στὸ καράδι εἶναι ἓνα πουκάμισο ἀπὸ λινὸ / ὑφασμένο μὲ χρυσὸ γιὰ νᾶναι τὸ κέφι σου μεγάλο / ὑφασμένο μὲ βαμβάκι / γιὰ νὰ σ' ἀρέσει / Καὶ κεντημένο μὲ μετάξι / ἀπὸ τὴν τίμια νύφη.»

Μιὰ θεαματικὴ στιγμή εἶναι ἡ παραλαβὴ τῆς νύφης ἀπὸ τὴν πομπὴ τῶν νέων, πού συνοδεύουν τὸν γαμβρό. Ἡ ἐθιμοτυπία πού τηρεῖται θυμίζει τὴν ἀρπαγὴ τῆς νύφης πού γινόταν παλιότερα. Ἡ οἰκογένειά της δὲν θέλει νὰ τοῦ δώσει τὴν κοπέλα καὶ τότε ὁ γαμβρὸς θάζει στὴν παλάμη τῆς πεθερᾶς του μιὰ χούφτα φλουριά. Ἐπέρχεται ἡ συμφιλίωση καὶ ὁ γαμβρὸς δέχεται τὰ δῶρα τῆς πεθερᾶς, ἐνῶ αὐτὸς τῆς προσφέρει τὰ παραδοσιακὰ δῶρα. Ἡ εἴσοδος τῆς νύφης στὸ καινούργιο σπῖτι συνοδεύεται καὶ αὐτὴ ἀπὸ εἰδικὰ τραγούδια, ὅπως εἶναι τὸ ἀκόλουθο: «Μὴ θυμώσεις, νύφη, γιατί πᾶς στὰ πεθερικά σου. / Ἄνοιξε, μανούλα, τὴν πόρτα, γιατί φέρνω τὴ γυναῖκα μου. / Τὰ πιάτα θὰ σοῦ πλένει καὶ τὸ σπῖτι θὰ σαρώνει. / Καὶ δοῆθαικα μεγάλη θὰ σοῦ δίνει». (Βλ. Κωνσταντῖνου Ἀθ. Διαμαντῆ, Λαογραφικὰ Ροδαυγῆς Τζουμέρκων στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», Αὐγούστος - Σεπτέμβριος 1982, σελ. 531).

Ἀφοῦ ἐπιστρέφουν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου τελέστηκε ὁ θρησκευτικὸς γάμος, ἀρχίζει τὸ γιορταστικὸ τραπέζι, ὅπου ἔχουν προσκληθεῖ ἀπὸ νωρὶς οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι. Γι' αὐτὴ τὴν εὐκαιρίαν μαγειρεύουν, φῆνουν κρέατα, περισσότερες γυναῖκες φῆνουν κουλούρες πού τις στολίζουν μὲ διάφορες φιγοῦρες. Ὅταν καθήσουν στὸ τραπέζι, προσφωνοῦν τοὺς παρευρισκομένους μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «Ἐσεῖς οἱ τιμημένοι ὁμοτράπεζοι καὶ ὅσοι δρίσκεσθε γύρω καὶ πού θελήσατε νᾶλλεθε σὲ αὐτὸ τὸ γάμο κάνοντας προσπάθειες, μὴν πεῖτε κανένα κακὸ λόγο καὶ νὰ τὰ δεχθεῖτε ὅλα ὅσα εἶναι ἀπὸ τὸ Θεὸ δοσμένα / γιατί οἱ ἄρχοντες τοῦ σπιτιοῦ μοῦ ἐμπιστευθήκαν αὐτὸ τὸ τραπέζι. / Κι ἐγὼ σὰν ἀπεσταλμένος τοῦ βασιλιᾶ / ἐν ὀνόματι τῶν ἀρχόντων τοῦ σπιτιοῦ / σᾶς προσκαλῶ νὰ καθῆστε στὸ τραπέζι. / Καὶ νὰ φᾶτε, ὅπως τρῶτε στὰ δικά σας σπῖτια / ψωμὶ καὶ ἀλάτι». (Τραγούδι τῆς περιοχῆς τῆς Τρανσυλβανίας). Παντοῦ στὸ βαλκανικὸ χῶρο, τὸ ψωμὶ καὶ τὸ ἀλάτι θεωροῦνται δείγματα τῆς ἀφθονίας καὶ εὐημερίας, ἐνδειξη ἀρμονίας.

Μόλο πού στὸ Βαλκανικὸ χῶρο συναντιοῦνται καὶ εἰδικές παραδόσεις, ἡ γαμήλια τελετὴ γιορτάζεται παντοῦ μέσα στὴν ἴδια ἀτμόσφαιρα καὶ οἱ λόγοι πού ὑπογραμμίζουν τὴν κάθε στιγμή τῆς γιορτῆς διαφέρουν λίγο, ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενο. Κοπέλες καὶ νεαρὲς γυναῖκες φέρνουν στὸ τραπέζι κουλούρες σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς τελετῆς καὶ εὐχονται γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ ζευγαριοῦ καὶ τὴν ἀφθονία τοῦ σπιτιοῦ. Τὴ μιὰ κουλούρα, π.χ., τὴν κόβουν πάνω ἀπὸ τὰ κεφάλια τῶν νεονύμφων γιὰ γούρι. Ἡ πεθερὰ δέχεται τοὺς νεονύμφους στὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ της, κρατώντας μιὰ κουλούρα στὰ χέρια της. Τὸ φαγοπότι ἀρχίζει μὲ τὴν παρουσίαση τῶν κολουρών καὶ μὲ ἓνα εἰδικὸ τραγούδι. Ὑστερα ἀπὸ κάμποσο χρόνο, ἀρχίζει ὁ χορὸς καὶ ἀκούγονται τραγούδια μὲ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸν κάθε ἐπίσημο ὁμοτράπεζο, στὰ πεθερικά, στοὺς κουμπάρους, πού μπαίνουν μὲ τὴ σειρά τους στὸ χορὸ. Στὸ τέλος τῆς διασκέδασης ὅλοι οἱ ὁμοτράπεζοι νιώθουν κούραση καὶ ὁ χορὸς μπαίνει πιά στὸ σπῖτι. Ἀκούγεται τὸ ἀκόλουθο τραγούδι: «Ἐλάτε νὰ μπᾶσουμε τὸ τραγούδι. Στὸ τέλος τῆς διασκέδασης ὅλοι οἱ ὁμοτράπεζοι νιώθουν κούραση καὶ ὁ χορὸς μπαίνει

στο σπίτι / γιατί χορεύουμε από το πρωί. / Να πατήσουμε αλαφρά / γιατί εδώ που μπήκε / έχει πολλά σκουπίδια / γιατί δεν σάρωσαν από πολύ».

Όπως φαίνεται, η εϋθυμη ατμόσφαιρα και τα άστεϊα δὲν λείπουν και γίνεται μιὰ προσπάθεια για νὰ μειώσουν τὴ σοβαρότητα και ταυτόχρονα νὰ προβάλλουν τὴ συμμετοχὴ τῶν προσκαλεσμένων στο γάμο. Αὐτοὶ οἱ προσκαλεσμένοι ἐλέγχουν κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἐξέλιξη τῆς τελετῆς, παρατηρώντας ἂν γίνεται σύμφωνα με τὰ πατροπαράδοτα, πού πρέπει νὰ σεβασθεῖ ἡ νέα οἰκογενειακὴ μονάδα.

Όταν ἀρχίζει τὸ φαγοπότι, ἡ νύφη φοράει τὴν ἐνδυμασίαν τῆς παντρεμένης γυναίκας και χτενίζεται ἀνάλογα με τὴν καινούργια της θέση μέσα στὴν κοινωνία. Για μιὰ στιγμή ἀποσύρεται σὲ ἓνα ἰδιαίτερο δωμάτιο μαζί με μερικὲς φίλες και με τὴν κουμπάρα της και τῆς πλέκουν τὰ μαλλιά για νὰ διακρίνετα πὼς εἶναι πιά παντρεμένη. Οἱ κοπέλες πού τὴ συνοδεύουν ἢ ἓνας λαουτιέρης τραγουδαὶ τραγουδία ἀνάλογα με τὴ στιγμή. Εἰδικὰ τραγουδία ἀφιερώνουν για τὸ κάθε ἄτομο πού παίζει ἓνα σημαντικό ρόλο στὴν τελετὴ τοῦ γάμου. Δὲν ξεχνᾶνε οὔτε τὴ μητέρα τῆς νύφης, εἰδικὰ ὅταν ἡ θυγατέρα της πρόκειται νὰ πάει σὲ ἄλλο χωριό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθο τραγούδι: «Στέκει ἡ μάνα τῆς νύφης / και παρακαλάει τὸν ἅγιο ἥλιο / νὰ κάνει τὴ μέρα πιὸ μεγάλη / γιατί ἔχει θυγατέρα / πού θὰ πάει μακριά, πέρα ἀπὸ τὰ βουνά, / σὲ κάτασπρο σπίτι, σὲ ἄγνωστους γονιούς». Ὑπάρχουν πολλὰ τραγουδία πού παρηγοροῦν τὴ νύφη, ὅταν πρέπει νὰ πάει πολὺ μακριά. Ἡ καινούργια ζωὴ εἶναι ποικίλη: πότε μέσα σὲ καλὴ συνεννόηση με τὴν πεθερά, πότε με δύσκολες στιγμές. Πολλὲς φορές ἡ γυναίκα παραπονιέται, γιατί ἔχει πολλὲς ὑποχρεώσεις: «Στὴ μάνα μου ὅταν ἤμουνα / εἶτε δούλεα εἶτε δὲ δούλεα / ἡ μάνα μου μ' ἀγαποῦσε. / Μὰ ἀπ' τὴ στιγμή πού παντρεύτηκα καλὸ δὲν εἶδα. / Μόλις ξημερώσει σκουπίζω τὸ σπίτι / ἀνάβω τὴ φωτιά / ἐτοιμάζω τὸ τραπέζι / κουβαλᾶω νερὸ ἀπ' τὴ βρύση / κι ἡ ρόκα δὲν μοῦ λείπει».

Γενικά, ἡ ζωὴ τῆς νιοπαντρεμένης γυναίκας ἔχει ἀλλάξει πολὺ. Οἱ ὑποχρεώσεις της ὅλο και πληθαίνουν και γι' αὐτὸ σιγὰ σιγὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τοὺς γονιούς της. Οἱ σχέσεις της με τοὺς συγχωριανούς της εἶναι τώρα διαφορετικὲς. Μερικὰ χαρακτηριστικὰ δείχνουν τὴ θέση της, τὴ θέση τῆς παντρεμένης γυναίκας: τὸ χτένισμα, ἡ φορεσιὰ της, τὰ χρώματα τῆς φορεσιᾶς της. Τὸ περπάτημά της κι ὁ τρόπος πού βλέπει τὸν κόσμον ἄλλαξαν κι αὐτά. Ὁ τρόπος πού μιλάει και πού τῆς μιλᾶνε εἶναι τώρα διαφορετικὸς. Όταν βγαίνει στο χωριό, δὲν ἀργεῖ νὰ γυρίσει στο σπίτι της, δὲν πιάνει κουθέντα με ὅποιον συναντάει, δὲν κοιτάζει στίς αὐλὲς τῶν γειτόνων. Τώρα εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ προσαρμόζεται σὲ ἄλλους νόμους τῆς παράδοσης, πού τῆς ἐπιβάλλει τὸ σύνολο τοῦ χωριοῦ, ὅπου ζεῖ με τὸν ἄντρα της και τὰ πεθερικά της. Καὶ εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ παρατηρήσουμε πὼς ἡ παράδοση δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸ ἓνα χωριὸ στο ἄλλο τοῦ Βαλκανικοῦ χώρου, ἂν και ὑπάρχουν διαφορὲς ὅσον ἀφορᾷ στὸν γεωγραφικὸν χώρον, στὴ γλώσσα κι ἀκόμα στὴ θρησκεία. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ τρανὴ ἐνδειξη πὼς ὁρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ παλιὰ παράδοση, κοινὴ για ὅλη τὴν περιοχὴ τῶν Βαλκανίων.

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΒΕΝΕΤΗ

ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΛΕΙΑ ΦΙΛΙΑΤΩΝ

ΑΛΩΝΙΑ (τά): Τοποθεσία στο κέντρο του χωριού. Φαίνεται ότι παλιά υπήρχαν άλωνια. Έκεί βρίσκεται και ο Ένοριακός ναός της Αγίας Τριάδας. Το ρήμα *άλέω* = *άλέθω*.

ΑΓΟΡΑ (ή): Χωράφια μεταξύ Προφήτη Ήλία και Καστρι της πόλης, πιδ ψηλά από τη «δρύση» στον δρόμο προς τον Άγιο Νικόλαο, αρχ. αγορά = συγκέντρωση (χωραφιών, ζώων, ανθρώπων κλπ.).

ΑΛΩΝΑΚΙ (τό): Τοποθεσία απέναντι από τον Προφήτη Ήλία, αριστερά στο δρόμο προς Άγιο Νικόλαο. Υπάρχει και θρύση.

ΑΠΑΝΤΗΜΕΝΟ: Η πλαγιά του Προφήτη Ήλία προς το χωριό, πάνω από τα Σκεδάτικα. Δεν έδωσαν εκεί γιδοπρόβατα. Το ρήμα *απαντώ* = *συναντώ* αλλά και *προφυλάσσω*. Απαντημένο = προφυλαγμένο, απαγορευμένο.

ΑΣΠΡΟΧΩΜΑ: Τοποθεσία κοντά στα Σκεδάτικα, χαμηλά στον Προφήτη Ήλία.

ΑΡΓΥΡΗ: Τοποθεσία δίπλα από τον Άγιο Δημήτριο στο Περιβόλι. Άνηκε στην οικογένεια Αργύρη, ή οποία τον περασμένο αιώνα εγκαταστάθηκε στο Πράδι (Έλευθερούπολη) Μακεδονίας.

ΑΚΟΥΜΠΙΣΤΡΕΣ: Τοποθεσία στα Πλαχωτά. Εκεί ξεκουράζονταν οι ζαλωμένες γυναίκες.

ΒΡΥΣΗ ΤΟΥ ΓΚΟΓΚΟΥ (ή): Βρύση μεταξύ Τσινέλη και Μιχοπουλαίων.

ΒΡΑΝΑ (στού): Βρύση στη Μουργκάνα στο ίδιο επίπεδο με το «Γιάννη-Λέκκα», και πριν από την υψηλότερη κορυφή της Μουργκάνας (1.806 μ.). Έχει πολύ κρύο νερό. Η ονομασία ίσως από την αριστοκρατική οικογένεια των Βρανάδων του Βυζαντίου, ή οποία μετά το 1282 μ.Χ. εγκαταστάθηκε στην Ήπειρο. Βλέπε και «Χρονογραφία της Ήπειρου» του Π. Άραβαντινού, έκδοση 1856, τόμος Α', σελ. 101.

ΒΡΥΣΗ (ή): Τοποθεσία Β. του χωριού με πολλά νερά πάνω από το χωριό, στο ύψος του περιβολιού. Από το θρύω = *αναδύζω*. Έχει και ένα μικρό διρό, διρός = παρόχθιο κοίλωμα ποταμού, όπου μαζεύεται πολύ νερό. Σλάβικη λέξη (Ε. Μπόγκας, Τα γλωσσικά ιδιώματα της Ήπειρου, σελ. 78).

ΒΟΥΝΟΠΛΟ: Μικρά βουναλάκια, πριν από την Μουργκάνα, κοντά στα Δανάτια.

ΒΡΥΣΗ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ (ή): Βρύση στον δρόμο προς Βαδούρι. Από εκεί έπαιρναν νερό οι Μπαρκαίοι.

ΒΟΥΛΙΣΤΡΕΣ: Ο δρόμος που έβγαίνει στον μύλο του Πέτση και στην Γκούρα, έρχομενος από Βαδούρι.

ΒΡΥΣΗ ΤΟΥ ΔΕΣΠΟΤΗ: Τοποθεσία πάνω από τον Σταυρό, προς Άγιο Δημήτριο.

ΓΚΟΥΡΑ (ή): Λιθόκτιστη θρύση κατασκευασμένη το 1909 από τον Χρήστο Μπόκα. Μάστορας ήταν κάποιος Ματθαίος Παπαδόπουλος από τη Λίστα. Το νερό κρύο και χωνευτικό. Έπαιρνε σχεδόν όλη ή Κάτω Χώρα. Δίπλα υπάρχει ένας μεγάλος και αιωνόβιος πλάτανος, ο οποίος έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο της φύσης το 1981. Επίσης υπάρχει και ένα λιθόκτιστο, μονότοξο, γεφύρι, το οποίο

έκτισε τὸ 1863 ἕνας Καραμπίνας ἀπὸ τὸ Βαβούρι. Μὲ δαπάνη τοῦ Νίκου Γκατζογιάννη πρόσφατα ἔγινε ἀναπαλαίωση τῆς θρύσης καὶ τοῦ γύρω χώρου της. Ἡ λέξις Γκούρα εἶναι καὶ θλάχικη καὶ σημαίνει τὸ πλατὺ στόμιον. Ὑπάρχει καὶ ἡ Ἀλδανική Γκούρ πού σημαίνει ἡ πηγὴ πού ἀναβλύζει ἀπὸ βράχο ἢ πέτρα. Διάβασα κάτὶ τὸ ἄμορφο γι' αὐτὰ τὰ γιοφύρια, εἶναι τοῦ καθηγητῆ Φ. Πέσσα, τὸ παραθέτω γιατί νομίζω ταιριάζει τὸ κείμενον σ' αὐτὴ τὴν παραδοσιακὴν γωνιά τοῦ χωριοῦ μας, ἀπὸ τίς ἐλάχιστες πού ἀπέμειναν: «...τὰ γεφύρια, αὐτὰ τὰ γοητευτικὰ μνημεῖα τῆς παραδοσιακῆς μας ἀρχιτεκτονικῆς, συνήθως εἶναι κρυμμένα σὲ ἀπόστασι λίγα μόνο μέτρα ἀπὸ τὴν τουριστικὴν διαδρομὴν καὶ δὲν πρέπει νὰ τὰ χάνουμε ἀπὸ ἄγνοια ἢ διασύννη...».

ΓΡΑΒΕΣ (οἱ): Σπηλιὲς στὸ περιβόλι, μέσα στὴ ρεματιά, μεταξὺ Μύλου Μπέσια καὶ Μύλου Γιώργη Μήτρου. Ἡ λέξις Ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸ ρ. γράω. Γράβα ἢ καὶ Γραβιά = κολίωμα τοῦ ἐδάφους σὰν σχισμὴ γῆς ἢ βράχου πρὸς τὰ κάτω.

ΓΚΑΒΑΤΣΑ (ἡ): Στὸ δρόμο γιὰ τὴ Λίστα ἀπὸ τὸ βουνὸ Βελίκα. Στὸ σημεῖο ἐκεῖνο ὑπάρχει μιὰ ἐλιά τοῦ Γιάννη Ντάφλου.

ΓΟΥΡΑ ΤΗΣ ΒΑΓΓΕΛΗΣ: Χωράφι στὸ Τσεροδέτσι τῆς Βαγγελῆς Τζίτζιου. Ἐκεῖ πέθανε ἀπὸ κρῦο στὴν κατοχὴ ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαχρήστου. Ἐρχόταν στὸ χωριὸ ζαλωμένη ἀπὸ Βατσουνιά. Γούρα = λακκούβα. Ἀρχ. γρώνη = κολίωμα.

ΓΚΑΤΖΙΜΗ: Χωράφια τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Δωρόθεου Μπέσια, μεταξὺ Σταμάτικα καὶ Μπέσια.

ΓΙΑΝΝΗ ΛΕΚΚΑ (στοῦ): Τοποθεσία δίπλα ἀπὸ τοῦ Βρανᾶ στὴν Μουργκάνα, σὰν μικρὸ ὁροπέδιο. Ἐκεῖ τὸ καλοκαίρι πηγαινάν προπολεμικὰ οἱ φυματικοὶ γιὰ τὸν ὑγιεινὸ ἀέρα. Ἡ ὀνομασία ἴσως ἀπὸ ἕνα φυματικὸ Λιστινὸ Γιάννη Λέκκα πού πηγάνει πολλὰ καλοκαίρια γιὰ θεραπεία.

ΓΚΟΥΖΟΥΛΙΑ: Τοποθεσία μεταξὺ Ράχης Τζέλιου καὶ Μαλέσιοδο. Κατοικοῦσαν οἱ Τζελαῖοι καὶ οἱ Πουλαῖοι.

ΓΚΟΥΤΖΟΥΠΑΝΙ: Ὁ δρόμος πού ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴν Κάτω Χώρα (Λωλάτικα) στὴ Λάλοδα.

ΔΑΝΑΤΙΑ (στά): Χωράφια δεξιὰ τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ Ν.Α. αὐτοῦ στὸ δρόμον πρὸς τὸ βουνὸ Βελίκα.

ΔΟΥΛΙΑΝΕ ἢ ΝΤΟΥΛΙΑΝΕ: Χωράφια κάτω ἀπὸ τὸν Ἅγιον Δημήτριον.

ΔΡΑΓΙΑΣΙΑ ΤΟΥ ΓΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ: Τοποθεσία Νότια τοῦ Παραγιάννη, Δραγασιά = ἡ καλύβη τοῦ Δραγάτη, Δραγάτης = ὁ ἀγροφύλακας.

ΕΡΓΑΤΕΣ: Ἡ πλαγιὰ ἀπὸ Ἅγιον Νικόλαον μέχρι Κλίτσιους. Ὑπάρχουν χωράφια τῶν Μπαρτζωκαίων, Νασιαίων, Τσικουγαίων, Μπάρκα, Κόκκινου καὶ ἄλλων.

ΖΓΚΟΡΜΠΟΥ: Τοποθεσία κοντὰ στὸν Σταυρόλακκον, στὸν Ἅγιον Ἀθανάσιο. Ἡ λέξις μάλλον Ἑλληνικὴ ἴσως ἀπὸ τὸ ρῆμα σκορπῶ.

ΖΩΝΑΡΙΑ: Τοποθεσία στὴν Μουργκάναν, πάνω ἀπὸ τὰ Σιάδια.

ΙΤΙΑ (ἡ): Βρύση στοὺς τεμπλονάτες.

ΚΟΥΛΑ (ἡ): Μικρὸ ὕψωμα, ἐπίπεδο, βρίσκεται στὴν Κάτω Χώρα, στὸ δρόμον πρὸς τὴν Παναγία. Παλιὰ ὑπῆρχαν ἀποθήκες, ὅπου οἱ ἀγάδες τοποθετοῦσαν τὰ προϊόντα τοῦ ἡμοῦ, γεώμορο. Τὸ ἡμορο ἦταν 3 πρὸς 1. Δηλ. ὁ ἀγρότης παρέδινε τὸ τρίτον τῆς παραγωγῆς του στὸν Τούρκον τσιφλικά.

ΚΛΙΤΣΙΟΥΣ (στοῦς): Τοποθεσία Β.Α. τοῦ χωριοῦ, μεταξὺ Τσεροδέτσι καὶ βουνοῦ Βελίκας. Ἀριστερὰ εἶναι ἡ ὁμώνυμη χαράδρα. Ἐχει ἀγριογούρουνα. Ἡ λέξις ἀπὸ τὴν κλεισούρα. Ἀρχ. κλεισώρια = ἡ φυσικὴ στενὴ διάβαση ὁροσειρᾶς, κατὰ τὸν τοπωνυμιολόγον Π. Γεννηματᾶ.

ΚΑΣΤΡΙ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ: Ἀντίρσειμα τῆς Μουργκάνας, πάνω ἀπὸ τὸ περιβόλι. Διασώζεται κάστρο, τὸ περιγράφει ὁ Νικόλας Χάμοντ στὸ βιβλίον του «Η-

πειρος», πρώτο μέρος, σελ. 165, μετάφραση Α. Γιάγκα. Τὸ μονοπάτι πὺ δὲ ὁδηγεῖ στὴν ἀπόκρημνη πλευρὰ τοῦ ἀντερείσματος λέγεται «θύρα» (ή).

KONTA (ή): Βράχος, σπηλιά πάνω ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο, ὁδὸς τοῦ χωριοῦ, πηγαίνοντας γιὰ τὴν τοποθεσία «ἡ ἄμμος τῆς Μουργκάνας». Ἔχει μικρὰ χωράφια.

KAZANES (οἱ): Μικρὸ ἴσιωμα πάνω ἀπὸ τοῦ Βρανᾶ, ψηλὰ στὴ Μουργκάνα. Ἰσως ἀπὸ τουρκικὴ λέξη Kazan.

KOYMPIAIES (οἱ): Τοποθεσία στὴ Μουργκάνα, σὰν μικρὸ ὁροπέδιο, μὲ πολλὰ μικρὰ χωράφια μετὰ τὴν Κόντρα. Ἐκεῖ κατέφυγαν οἱ Περιβολιώτες ὅταν στὶς 20.4.44 ἐπέδραμαν στὸ χωριὸ οἱ Γερμανοί.

KOYKOI (τοῦ): Τοποθεσία μετὰ τὸ Καστρί τῆς Πόλης στὴ Μουργκάνα, μὲ χωράφια τῶν Μπουτσαράων.

KAPBOYNH: Τοποθεσία μεταξὺ Τσέρου καὶ Ράχης τοῦ Τζέλιο. Χωράφια τῶν Σκεθαίων. Ἔχει πολλὰς πηγές. Τέτοιο ἐπώνυμο δὲν ἔχει τὸ χωριό.

KALOΓEPOY: Τοποθεσία ψηλὰ στὴ Μουργκάνα, σὰν ὁροπέδιο, πίσω ἀπὸ Βρανᾶ. Ἐκεῖ ἦταν ἡ Στρούγκα τοῦ Κόκκινου.

KOYTPOYΛH: Ἡ πλαγιά πάνω ἀπὸ τοὺς Ἑργάτες. Χωράφια ξερικὰ τῶν Στραταίων καὶ ἄλλων. Δὲν ὑπάρχει πιά τὸ ἐπώνυμο αὐτό.

KECABOΓPABOC: Τοποθεσία, κάτω χαμηλὰ, στὸ Καστρί τῆς πόλης.

KOYPTH: Τοποθεσία στὸ σημερινὸ σπῖτι τοῦ Τάσου Μπαρτζώκη, στὸ Περιβόλι. Τὸ ἐπώνυμο αὐτὸ ἐξέλιπε ἀπὸ τὸ χωριό.

KAKOΓIANNH: Βρύση Ν.Α. ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἡλία, καὶ δεξιὰ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, πρὸς Κλίτσιους.

KAFALLH: Τοποθεσία στὴν Ἁγία Παρασκευή, ὅπου τώρα τὸ σπῖτι τοῦ Σταύρου Γκόγκου. Καὶ τὸ ἐπώνυμο αὐτὸ ἐξέλιπε ἀπὸ τὸ χωριό.

KOTCIGIANNH: Τοποθεσία ὅπου τώρα τὰ Δεπάτικα. Καὶ τὸ ἐπώνυμο αὐτὸ ἐξέλιπε ἀπὸ τὸ χωριό.

ΛAMPIPA (ή): Τοποθεσία μὲ χωράφια, σὰν μικρὸς κάμπος, Ν.Δ. τοῦ χωριοῦ. Ἰσως γιὰ τὴν νερά ἦταν καθαρὰ καὶ λαμπύριζαν. Κατοικοῦσαν οἱ Μπιλαῖοι.

ΛEΓOYNIΔA (στά): Χωράφια μεταξὺ Λειᾶ καὶ Βαδουρίου. Δυτικὰ τοῦ χωριοῦ.

ΛAΛOBA (ή): Τοποθεσία Ν.Δ. τοῦ χωριοῦ, στὸν παλιὸ δρόμο πρὸς Φιλιάτες. Ἡ λέξη ἴσως σλαβική, σημαίνουσα τοποθεσία μὲ κόκκινες παπαροῦνες.

ΛYTA: Τοποθεσία πάνω ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ Ἀρχιμανδρίτη Δωρόθεου Μπέσια. Ἐκεῖ πὺ τὴν ἔχει τὸ σπῖτι τοῦ Φ. Σκέντου.

ΛAΣΠOYPEC (οἱ): Τοποθεσία κάτω ἀπὸ τὸ Τσέπι τῆς Κόκοβας, πάνω ἀπὸ τὸ σπῖτι τοῦ Ἀντώνη Κολιοῦ. Τὸν χειμῶνα, ἀπὸ τὴν θροχὴ, ὁ τόπος γινόταν λασπώδης. Ἐκεῖ πέθανε πρὸ τοῦ 1935 ἀπὸ κρύο καὶ χιόνι ὁ Βαδουριώτης Γεώργιος Δ. Μάκος.

ΜΠOΚATIKA (τά): Χωράφια Νότια τοῦ χωριοῦ, ἀνάμεσα σὲ λόγγους, ἰδιοκτησίας τῆς οἰκογένειας Μπόκα, ἀπὸ τὴν παλιότερη τοῦ χωριοῦ, ἢ δευτέρα μεγάλη οἰκογένεια μετὰ τοὺς Βενεταίους. Πρὶν τὸ 1940 ἔμεναν οἱ οἰκογένειες Παντελῆ Φώτη Μπόκα, Σπύρου Ζήκου Μπόκα καὶ Θωμᾶ Σκέντου. Τὸ καλοκαίρι πηγαινε καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Χρήστου Παπανικόλα Βενέτη. Συνήθως καλλιεργοῦσαν καλαμπόκι καὶ κηπευτικά. Κοντὰ ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα διάφορα μικρὰ χωράφια μὲ τὴν ὀνομασίαν «Ρέντζιου», «Θώδη», «Τρία δέντρα». Ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας περίπου μισὴ ὥρα μὲ τὰ πόδια.

ΜAΛECCIOBO (τό): Περιοχὴ Νοτιοανατολικὰ τοῦ χωριοῦ, κοντὰ στὸ ἐξωκλήσι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Παλιὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχε συνοικισμός. Λέγεται ὅτι ἐρημώθηκε ἀπὸ ἐπιδημία πανώλους. Κοντὰ ὑπῆρχε ἡ πηγὴ τῆς «νιάνιτσα». Καὶ

οί δύο λέξεις πρέπει νά είναι σλάβικες. Χωριό Μαλέσιοβο υπάρχει καί στο Τεπελένι. Κατά τόν τοπωνυμολόγο Π. Γεννηματά, ἴσως ἀπό τὸ Ἀλβανικὸ Malësi - q = οἱ ὄρεινοί, μὲ κατάληξη σλάβικη. «νιάνιτσα», ἴσως ἀπὸ τὴ ρωσικὴ λέξη νιάνια = νταντά. Νιάνια οἱ Ἕλληνες λέγουν τῇ γιαγιά.

ΜΑΤΣΙΑΛΑ (ή) : Δύο ἐρύσες τοῦ χωριοῦ. Ἡ μία ἐρίσκεται ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Φωτο-Κύρκα καὶ ἡ ἄλλη ἀνάμεσα στὸ σπίτι τοῦ Χρήστου Χαϊδῆ καὶ Λάμπρου Πέτση. Τὴν πρώτη κατασκεύασε τὸ 1918 ὁ Τζῶν Κώστας καὶ ἀναπαλαίωσε πρόσφατα ἡ Χρυσάνθη Μπαρτζώκη, στὴ μνήμη τοῦ ἀντρα τῆς Χρήστου Μπαρτζώκη. Θυμίζει τὸ ρ. ματσιαλάω = μασσῶ.

ΜΠΟΡΤΖΑ (ή) : Τοποθεσία μεταξὺ Φράγκου καὶ καινούργια, ἐκκλησίας Ἁγίου Γεωργίου. Ὑπάρχει μικρὸς μείμαρρος μὲ νερὸ μόνον τὸ χειμῶνα. Ἴσως ἀπὸ Ἀλβ. Boriga = μέρος ὅπου ἔλατα.

ΜΟΥΡΓΚΑΝΙΑ (τά) : Μικρὰ χωράφια στὴ Μουργκάνα, πηγαίνοντας ἀπὸ περιβόλι καὶ ἐρύση. Ἀλβ. Murg = Ἱερομόναχος, μέρος ποῦ μαυρίζει.

ΜΗΡΑΚΑΤΣΙ (τό) : Τοποθεσία μεταξὺ σπιτιῶν Τζιτζαίων καὶ Παγούνη, στὸ κέντρο τοῦ χωριοῦ Μπάκιρατσι. Μπακράτσι = χάλκινο δοχεῖο.

ΜΑΡΜΑΡΕΝΙΑ (ή) : Τοποθεσία ἀριστερὰ ἀπὸ τὴν ὑψηλότερη κορυφὴ τῆς Μουργκάνας, 1.806 μ.

ΜΑΤΕΡΙΑ (τά) : Τοποθεσία πιὸ κάτω ἀπὸ τὸ «Τσιγκρέλι» ἢ ράχη τοῦ Τσιλιβίδη, μὲ μικρὰ χωράφια, ἀπέναντι ἀπὸ τὰ «Μποκάτικα».

ΜΠΟΛΟΒΙΝΗ : Χωράφια στὸ Περιβόλι, πάνω ἀπὸ τὴ Χαρίση Τσιάβαινα. Δὲν ὑπάρχει πιά τέτοιο ἐπώνυμο στὸ χωριό.

ΝΤΕΛΗ - ΚΩΣΤΑ : Ὁ δρόμος ποῦ ὁδηγεῖ ἀπὸ τὴν Παναγία πρὸς Πηγὰδάκια καὶ Μποκάτικα. Ντελῆς τούρκικη λέξη, ζωηρός.

ΝΤΑΓΙΑΚΑ : Τοποθεσία μεταξὺ «Μαρμαρένιας» καὶ «Γιάννη - Λέκκα», φαίνεται ὅτι ἀνήκε στὸν Ἀγὰ τῶν Φιλιππῶν Χαροῦν Νταγιάνκα. Βλέπε καὶ τὸ βιβλίο τοῦ Γ. Μάνου «Καπετὰν Κρομμύδας», ἔκδοσις 1965, σελ. 116 ἐπ.

ΝΤΡΑΚΟΥΛΗ : Τοποθεσία στὴν καρδιὰ τοῦ Μπούρη, δίπλα ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Σπύρου Νταφλάκη.

ΠΗΓΑΔΑΚΙΑ (τά) : Τοποθεσία Νότια τοῦ χωριοῦ, κατεβαίνοντας ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῆς Παναγίας ἀριστερὰ τοῦ δρόμου πρὸς τὰ Μποκάτικα.

ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΗ (στήν) : Τοποθεσία πρὶν ἀπὸ τὸν Τσέρο, μικρὸς λοφίσκος. Παλιὰ πρέπει νὰ ὑπῆρχε εἰκόνισμα.

ΠΑΡΑΓΙΑΝΝΗ (στοῦ) : Τοποθεσία στὴν εἴσοδο τοῦ χωριοῦ, ἐρχόμενοι ἀπὸ Γλούστα.

ΠΕΡΙΒΟΛΙ (τό) : Συνοικία Βόρεια τοῦ χωριοῦ στὸ πάνω μέρος. Εὐδοκιμοῦσαν καρδιές καὶ ὀπωροφόρα δέντρα.

ΠΛΑΚΩΤΑ : Τοποθεσία μεταξὺ Ἁγίου Ἀθανασίου καὶ χωριοῦ.

ΠΟΥΡΝΑΡΙ ΤΩΝ ΒΕΝΕΤΑΙΩΝ (τό) : Πουρνάρι, στὴν Κάτω Χώρα, μετὰ τὴν Κούλα, ἀριστερὰ τοῦ δρόμου πρὸς τὴν Παναγία, κάτω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Ἀγγέλη Βενέτη. Κάτω ἀπὸ τὸ Πουρνάρι αὐτὸ ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, τὸ 1779, λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τὸν μαρτυρικό του θάνατο (24.8.1779) στὴν Β. Ἠπειρο, εὐλόγησε τὸ παιδί τοῦ Δρόση Βενέτη. Ἀπὸ τότε οἱ Βενεταῖοι εἶναι τὸ μεγαλύτερο σὺ τοῦ χωριοῦ.

ΠΛΑΤΑΝΟΣ ΤΟΥ ΝΑΣΙΟΥ : Τοποθεσία μὲ νερὸ πρὸς Κλίτσιους, ἀπὸ Ἀγιο Νικόλαο. Δίπλα ὁ ΚίτσοΝάσιος εἶχε τὸ ἀχούρι του.

ΠΑΝΤΑΖΗ : Τοποθεσία μὲ νερὸ στὸν αὐχένα μεταξὺ Προφήτη Ἡλία καὶ Βουνόπλου. Δὲν ὑπάρχει πιά τέτοιο ἐπώνυμο στὸ χωριό.

ΠΑΛΙΟΜΟΝΗ : Τοποθεσία μετὰ τοὺς Ἐργάτες πρὸς Κλίτσιους. Χωράφια τοῦ Κούκα, Βενεταίικα, Μιχοπουλοίων καὶ ἄλλων.

ΠΗΓΑΔΙ ΤΟΥ ΣΙΟΛΗ : Βρύση στὸ Περιβόλι, κάτω ἀπὸ τὴν ἀγορὰ καὶ τὰ «σιόχωρα», τῶν Κολαίων. Τὰ «σιόχωρα» εἶναι τὰ ξερικὰ χωράφια ποὺ εἶναι κοντὰ στὸ χωριό. Ἀπὸ τὴ θρύση τοῦ Σιολῆ ἔπαιρνε νερὸ τὸ Περιβόλι.

ΡΑΧΗ ΤΟΥ ΓΥΦΤΟΥ (ή) : Τοποθεσία Β.Α. τοῦ χωριοῦ, κάτω ἀπὸ τὸν Προφήτη Ἡλία, δεξιὰ ἀπὸ τὰ σπίτια Μπέσια - Σκέντου, ὅπως ἀνηφορίζουμε ἀπὸ τὰ Σταμάτικα. Λέγεται ἔτσι γιατί ἐκεῖ εἶχε σιδηρουργεῖο ἓνας γύφτος, ὁ ὁποῖος ἔφυγε ἀπὸ χωριὸ περὶ τὸ 1920. Κατὰ Ε. Μπόγκα, Ράχη = κορυφὴ τοῦ βουνοῦ, ὡς τοπωνύμιον δίδεται σὲ λόφους, ὅχι βουνά.

ΡΙΖΕΣ (οἱ) : Χωράφια μεταξὺ Ἀγίου Νικολάου καὶ Τσεροδέτση. Ριζὰ = οἱ ὑπώρειες τοῦ βουνοῦ.

ΡΑΧΗ ΤΟΥ ΚΟΝΤΟΡΗ : Τοποθεσία δεξιὰ ἀπὸ τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο στὸν δρόμον πρὸς τὴν Γλούστα. Λέγεται ἔτσι γιατί ἐκεῖ σκοτώθηκε στὴν κατοχὴ ὁ Ἰταλόφιλος Κοντόρης.

ΡΑΦΤΗ : Τοποθεσία πάνω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ΤσιαβοΝταφλάκη. Ἐπώνυμον Ράφτη δὲν ἔχει τὸ χωριό.

ΣΚΗΤΑΡΙ (τό) : Ὑψωμα τῆς Μουργκάνας, πάνω ἀπὸ τὸ Τσεροδέτσι. Ἀλβ. Sketerre = σπηλιά.

ΣΚΑΠΕΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΣΤΗ : Τοποθεσία ποὺ βρίσκεται στὸν δρόμον γιὰ τὸν Ἅγιο Νικόλαο καὶ στὴν ἀνηφόρα γιὰ τὸν Προφήτη Ἡλία. Λέγεται σκαπέτημα γιατί στὸ σημεῖο αὐτό, ἀνεδιαικνώντας ἀπὸ τὸ χωριὸ γυρίζεις νότια πρὸς βορρᾶ καὶ τὸ τοπίο ἀλλάζει. Τὸ ρῆμα σκαπετάω = ἐξαφανίζομαι πίσω ἀπὸ τὸν λόφο. Ἡ οἰκογένεια Μαστῆ ἐξέλιπε ἀπὸ τὸ χωριό. Ὁ Βαγγέλης Μαστῆς ἦταν ὁ πρῶτος Λειώτης, ὁ ὁποῖος τὸ 1901 μετανάστευσε στὴν Ἀμερική.

ΣΙΑΔΙΑ (τά) : Χωράφια τῶν Γκατζογιανναίων πάνω ἀπὸ τὸν Ἅγιο Νικόλαο. Τὰ ἴσια χωράφια, τὰ ἐπίπεδα.

ΣΕΛΩΜΑ (τό) : Τοποθεσία στὴ διασταύρωση τῶν δρόμων πρὸς «Γκούρα» καὶ Ἀλώνια, ὅπως ἀνηφορίζουμε ἀπὸ Κούλα. Τὸ ρῆμα σελλώνω = ἐπιδένω τὴ σέλλα ἐπὶ τοῦ ὑποζυγίου. Ἀλλὰ καὶ σέλωμα = ἡ κορυφὴ τῆς ράχης, «Ζωγράφειος Ἀγών», Κωνσταντινούπολη 1891, Ἑπειρωτικὸν λεξιλόγιον ὑπὸ Α. Γονιοῦ.

ΣΟΥΚΑ : Χωράφια τοῦ Φ. Σκέντου, πρὸς κάτω ἀπὸ τὴν ράχη τοῦ Κοντόρη, κοντὰ στὴν Προσκύνηση.

ΣΠΟΥΡΙΚΗ : Πλαγιά τῆς Μουργκάνας μεταξὺ Μουργκάνια καὶ Κουμπλιές.

ΣΤΑΥΡΟΛΑΚΚΟΣ : Μικρὸς χεῖμαρρος, μετὰ τοῦ Περαγιάννη στὸν δρόμον πρὸς τὸν Ἅγιο Ἀθανάσιο. Λάκκος = κοίλωμα γῆς, ὅπου συνήθως μαζεύεται νερὸ ἢ ρέμμα, βαθὺ κάπως. Ε. Μπόγκας, σελ. 209, Λακκιά = ἡ χαράδρα, σελ. 208.

ΣΤΡΟΓΓΥΛΟ ΤΟΥ ΜΠΙΑΗ : Χωράφια, πάνω ἀπὸ τὴν «φραξουλιὰ» πρὸς τὸ χωριὸ Κοσοδίτσα.

ΠΑΠ'ΝΤΟΥΤΑΝΗ : Τοποθεσία στὰ Πετσάτικα, πρὸς Περιβόλι. Φαίνεται ὅτι ἐκεῖ παλιά καλλιεργοῦσαν καπνὸ.

ΣΚΑΡΠΟΥ : Τοποθεσία μὲ χωράφια στὴ Ράχη τοῦ Μπόλη, στὸ Περιβόλι. Καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτὸ ἐξέλιπε.

ΤΣΑΚΙΡΗ : Χωράφια δίπλα ἀπὸ Δουλιανὰ, στὸ Περιβόλι. Τώρα χωράφια τῶν Παπαριζαίων. Καὶ τὸ ἐπώνυμον αὐτὸ ἐξέλιπε.

ΤΡΙΣΤΗΛΑ (ή) : Τοποθεσία μὲ νερὸ μεταξὺ ἐκκλησίας Ζωοδόχου Πηγῆς καὶ τοποθεσίας Φράγκου.

ΤΣΕΡΟΣ (ὁ) : Ἀνατολικά ἀπὸ τοῦ «Παραγιάννη», δεξιὰ κάτω στὸ δρόμον πρὸς Κωστάνα. Ἐμεναν ὁ Δημήτρης Ἀναγνώστης Βενέτης, ὁ Σταυρὸς Ἀναγνώστης Βενέτης καὶ παλαιότερα ὁ ΚιτσιοΔρόσης Βενέτης, Γιώργης Χρήστος Βενέτης καὶ τελευταῖα ὁ Βαγγέλης Γκατζογιάννης. Κουτσοβλάχικα σημαίνει ἡ ἀγριοβελανιδιά.

ΤΕΜΠΛΟΝΑΤΕΣ (οί) : Συνοικία Ν.Α. τοῦ χωριοῦ. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

ΤΣΕΡΟΒΕΤΣΙ (ὁ) : Διάσελο στὴ Μουργκάνα, ἀπ' ὅπου περνᾷ ὁ δρόμος γιὰ Ἁγία Μαρίνα (Βατσουινά) καὶ μοναστήρι Μακραλέξη Β.Α. τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Κουτσοβλάχικα θέτσι = παλιός. Παλαιοσελανιδιά.

ΤΣΙΓΚΡΕΛΙ (τό) : Τοποθεσία Ἀνατολικά ἀπὸ τὰ τεμπλογάτικα, πρὸ κάτω ἀπὸ τὴν δραγασιά τοῦ Γκαθογιάννη. Ὑπάρχουν χωράφια τῶν Τσιλιδιδαίων.

ΤΣΕΠΙ ΤΟΥ ΚΙΟΥΡΗ : Τοποθεσία ἀντίκρυ ἀπὸ τοῦ Παραγιάννη. Ἐκεῖ αὐτοκτόνησε μία χωριανή μας, ὀνόματι Κιούρη. Τὸ ἐπώνυμο αὐτὸ ἐξέλιπε ἀπὸ τὸ χωριό. Τσέπι = Ἀλβανικὴ λέξη = μύτη, κορυφή.

ΤΣΕΠΙ ΤΗΣ ΚΟΚΟΒΑΣ : Τοποθεσία πάνω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ Ἀντώνη Κολιοῦ, στὸ Περιβόλι.

ΤΣΙΤΟΒΑΣΙΛΗ (στοῦ) : Ἡ πλαγιά πάνω ἀπὸ τὸ «ἀλωνάκι» στὸν Ἅγιο Νικόλαο. Ἐκεῖ κατασκήνωναν προπολεμικὰ οἱ Βλάχοι.

ΦΡΑΞΟΥΛΙΑ (ῆ) : Τοποθεσία στὴ χαράδρα τοῦ Κλίτσιου. Φράξος = δέντρο.

ΦΤΕΡΕΣ (οἱ) : Χωράφια στὴ Μουργκάνα πάνω ἀπὸ τὴ «δρύση» ἰδιοκτησίας Μποτσαραίων.

ΦΡΑΓΚΟΓ (στοῦ) : Τοποθεσία Ἀνατολικά τοῦ χωριοῦ μὲ χωράφια στὸ δρόμο ἀπὸ Γλούστα. Ἐπώνυμο Φράγκος στὸ χωριὸ δὲν ὑπάρχει.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ

ΤΟΥ ΚΙΤΣΟΥ Η ΜΑΝΝΑ

Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθονταν στὴν ἄκρη τοῦ ποτάμι
Μὲ τὸ ποτάμι μάλωνε καὶ τὸ πετροβολοῦσε
Ποτάμι μ' γιὰ λιγότεψε, ποτάμι μ' στρέψε πίσω
γιὰ νὰ περάσω ἀντίπερα, σιὰ κλέφτικα λημέρια.

ΣΤΗ ΣΚΑΛΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΛΙΚΟΥ

Στὴ σκάλα τοῦ Ἀντικικοῦ καθότιαν μὲ Σουλτάνα,
Ποῦ εἶχε τὰ χεῖλη κόκκινα, τὸ μάγουλο θαμμένο,
Κι ἔσκυρα καὶ τὸ φίλησα κι ἔθαψε τὸ δικό μου,
Σ' ἑφτὰ ποτάμια ἴσπλυνα καὶ τὰ ἑφτὰ ἐδάφιν,
Κι ἔθαψε ἡ ἄκρη τοῦ γιалоῦ κι ἡ μέση τοῦ πελάου.

ΜΑΡΙΑΣ ΜΙΧΑΗΛ - ΔΕΔΕ

Ο ΠΑΡΟΙΜΙΑΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΟΝ ΚΑΠΕΤΑΝ ΜΙΧΑΗΛ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Ο Καζαντζάκης είχε την ικανότητα να προβάλλει απόλυτα, μέσα από την ίδια τους τη γλώσσα, τους ήρωές του. Η φράση του, ή λέξη του, είναι γεμάτη αλήθεια, έτσι που κατάφερνε να παρουσιάζει ολοζώντανους και ύπαρκτους τους ανθρώπους του λόγου του, να τους κάνει να κινούνται πραγματικά σαν πλάσματα ανθρώπινα που ζουν, ακόμη και σε περιπτώσεις που ο τύπος τους είναι κάπως ασυνήθιστος και υπερβολικός.

Προχωρεί ακόμη περισσότερο και δίνει την ατμόσφαιρα ολόκληρη, να πάλλεται από σφρίγος, σε περιπτώσεις που υπάρχει αυτή η ομοιογένεια των ανθρώπων, οι οποίοι ζουν σε έναν τόπο κάτω από τα ίδια προβλήματα της ίδιας εποχής και που από τα πράγματα λίγο πολύ τα αντιμετωπίζουν με έναν βασικά όμοιο τρόπο. Είναι η περίπτωση του Καπετάν Μιχάλη. Η φιλετική (κι εδώ και κοινοτική) ομοιογένεια, ή θέση του ανυπόταχτου μά πάντα υπόδουλου στον ξένο κατακτητή, ή φρίκη της σφαγής που επικρέμεται άδυσώπητη και μπορεί να εκδηλωθεί οποια στιγμή, παρουσιάζει ολόκληρη την ομάδα των ήρώων του μυθιστορήματος, μεγάλων και μικρών, δεμένη σε ένα στενό πλέγμα πύ υποχρεωτικά εκφράζεται και με την ίδια γλώσσα βασικά, πέρα από τις μικρές, εξωτερικές και αυτές, παραλλαγές. Έτσι τελικά παρουσιάζεται μέσα από τη γλώσσα ολόκληρη η εποχή με τους ανθρώπους και τον τόπο τους, όπου αναφέρεται με μοναδική ζωντάνια. Αυτό ασφαλώς είναι μεγάλο προτέρημα του λόγου του Καζαντζάκη και στοιχείο της ικανότητάς του να συγκινεί ακόμη κι όταν δεν συμφωνεί ο αναγνώστης μαζί του σε πολλά πράγματα κι επισημαίνει άλλες αδυναμίες του στη γραφή του γενικότερα.

Ένα στοιχείο, το οποίο συντελεί στην επιτυχία αυτή, είναι και η παροιμία και το λεγόμενο, που χρησιμοποιεί άφθονα και σωστά μαζί, περιγράφοντας με διεισδυτικότητα κι ανατομική διάθεση την κοινωνία, μέσα στην οποία ο πρωτοήρωάς του, ο Καπετάν Μιχάλης, κινείται και δρα. Με την καθολικότητα που έχουν οι παροιμίες και τα λεγόμενα, αποτελώντας έκφραση μιας κοινής φιλοσοφίας της ζωής, ενός πνεύματος και ενός συναισθηματικού κόσμου που παρουσιάζει το μεμονωμένο άτομο που τα χρησιμοποιεί, αποδέκτη, κοινωνό κι εκφραστή μαζί εκείνου που έχει γίνει ευρύτερα αποδεκτό και ουσιαστικά αποτελεί και έκφραση του συνδετικού κρίκου. Αυτό που ενώνει τα μέλη μιας κοινωνίας και μορφοποιεί την αδιάρρηκτη ενότητα της, ή εικόνα γίνεται σαφέστερη και κινείται στη σφαίρα που πραγματικό.

Έντοπιζοντας το ενδιαφέρον στο σημείο αυτό, παρουσιάζεται εδώ μία καταγραφή των παροιμιών και των λεγομένων με την επίγνωση α) πώς φυσικά έτσι αποκομμένα από το κείμενο, δεν είναι δυνατόν να αποδώσουν τη ζωή που έχουν πραγματικά, β) πώς και έτσι όμως ακόμη, είναι ενδιαφέρον όμως πάντα, να ξεχωρίζονται τα στοιχεία εκείνα που συντελούν στην ζωντάνια του λόγου και μαζί δίνουν και μία κάποια ιδέα της φιλοσοφίας για τη ζωή, τους ανθρώπους και την εποχή τους σε ένα πεζό που έχει ιδιαίτερα έντυπωσιάσει.

Η καταγραφή έχει γίνει από την έκδοση του δμώνυμου μυθιστορήματος, εκδ.

Ἐλένη Ν. Καζαντζάκη, Ἀθήνα, ἄ. χ. Σημειώνονται καὶ οἱ σελίδες γιὰ τὴν εὐκολώτερη ἀνεύρεση τοῦ κείμενου.

Οἱ παροιμίαι καὶ τὰ λεγόμενα ποὺ ἀκολουθοῦν, ὅπωςδὴποτε παίρνουν ἄλλη ἐκφραστικὴ δύναμη, μέσα στὶς σελίδες αὐτές, καὶ μάλιστα σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ πλούσιο λαϊκὸ μεταφυσικὰ στοιχεῖο ποὺ ὑπάρχει στὴ σκέψη τῶν ἡρώων, ἀλλὰ καὶ τὶς ἀντιλήψεις ποὺ ἐκφράζονται γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸν ἄνθρωπο καὶ ποὺ ἀποτελοῦν μαζί ὅλα τὴν λαϊκὴ φιλοσοφία τῶν ἡρώων τοῦ Καπετὰν Μιχάλη.

- Καλὸς καλὸς ὁ χοῖρος μας μὰ δῆλκε χαλαζάρης (15)
- Ὁ ἀγέρας μύριζε μπαρούτι (20)
- Ὁ λόγος σου καὶ τοῦ Θεοῦ τ' αὐτὶ (20)
- Λάκκον ἔχει ἡ φάβα (26)
- Κάμε ὅ,τι σὲ φωτίσει ὁ Θεὸς (28)
- Μῆτε γυναῖκα, μῆτε παιδιὰ, μῆτε σκυλιὰ (43)
- Πικρὸ, φαρυμάκι... (48)
- Καλὰ τὴν ἔχει (ἡ Κρασογιώργαινα) (60)
- Νὰ ξεσταθεῖ τὸ κοκκαλάκι σου (68)
- Τὸ πολὺ φῶς δὲν βλάπτει (84)
- Καὶ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα (85)
- Κιτρνίζες καὶ μαράζωνες σὰν νὰ σὲ δάγκασε ὀχιά (129)
- Μὲ τὴ φωνὴ κι ὁ γαῖδαρος (130)
- Πόδια μου, βοηθᾶτε μου (131)
- Ἐφτισε τρεῖς φορὲς (σὰν νὰ 'θελε) νὰ ξορκίσει τὸ κακὸ συναπάντημα (147)
- Μισὴ μπουνιὰ (ὁ γαμπρός) (147)
- Πάπλωμα εἶναι ὁ ἄντρας καὶ σὲ σκεπάζει (147)
- Ἀστροπελέκι εἶν' ὁ σιENAγμὸς τῆς ἀνύπαντρης (148)
- Ἀς πέσει ἀπάνω του νὰ τὸν κάψει (148, συνέχεια μὲ τὸ προηγούμενο)
- Μιὰ φορὰ παντρεύεται ὁ ἄνθρωπος. Ἀς πάει καὶ τὸ παλιάμπελο (149)
- Μεγαλύτερη χαρὰ (ἀπὸ τὸ γάμο) δὲν ὑπάρχει (149)
- Νιτροπῆς πράματα (150)
- Μὲ πούλησες γιὰ ἓνα κομμάτι ψωμὶ (151)
- Ἀπόμεινε πανὶ μὲ πανὶ (151)
- Σφίχτηκε ἡ καρδιά τοῦ... (151)
- Σκίστηκε ἡ γῆς νὰ τὸν καταπιεῖ (151)
- Μέρα μεσημέρι (156)
- ...νὰ τὸν σκίσω σὰν τὴ σαρδέλα (160)
- κουρταλῶ τὶς πόρτες νὰ διακονοῦμαι (169)
- Ὁ Θεὸς νὰ βάλει τὸ χέρι του (171)
- Τὸ μυαλό (σου) μπαλντᾷ καὶ κόβει (171)
- Ὅσο θὲς θρόντα τοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα (171)
- Κάνε τὸ στανρό σου... πήγαινε πρὶν ἢ πληγὴ κακοφορμίσει (171)
- ...ὁ καιρὸς, ρόδα εἶναι καὶ γυρίζει (178)
- Δανεικά 'ναι τὰ κουρταλα σὺ γάμο (181)
- Σὰν νὰ κάθουντιαν ἀπάνου σὶὰ κάρδοννα (187)
- Γλίστρησε ὁ τέντζερης καὶ βρῆκε τὸ καπάκι (212)
- Καλύτερα τ' αἰμίλητα παρὰ τὰ μιλημένα (214)
- Ἐχει σύννορα ὁ ἄνθρωπος. Ἀμαρτία νὰ τὰ ξεπερνᾷ (218)
- Ὁ ξένος πόνος πάντα ξένος εἶναι (232)
- Ποιὸς εἶδε τὸ Θεὸ καὶ δὲν τὸν φοβήθηκε (251)
- Ἐκανε κι ἡ μύγα πσινοὺ καὶ λέρωσε τὸν κόσμον ὅλο (256)
- Σοῦ 'δωκε τὰ παπούτσια σὺ χέρι (258)

- 'Αέρα στὰ μπατζάκια σου (258, συνέχεια τῆς προηγούμενης)
- Νησιτικό ἀρκούδι δὲν χορεύει (261)
- Βάζει τὸ μαχαίρι κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι (263)
- Στὴν ἀνδρεία καλὴ ᾽ναι κι ἡ γριὰ (268)
- Γιατί ἔχεις, λύκο, χοιρὸ σῆδρο; — Γιατὶ κάνω τὶς δουλειές μου μοναχός μου (304)
- Ζῆσε, μαῦρε μου, νὰ φᾶς τριγύλλι (310)
- ...Τὸ καθένα ἔχει τὸ λάλο τὸν ἐδικό του (314)
- Κρύος σπρωτός ἰδρώτας τὸν ἔκοψε (325)
- Μὴ μὲ κάνεις νὰ σκυλιάσω (320)
- Γιὰ σκότισε τὸν βασιλιά γιὰ μὴν τὸν φοβερίζεις (342)
- Κάθε πὺν θὰ μᾶς καπνίσει (342)
- Πέτιαξε τὸ λόγο του (343)
- Ψυχὴ ᾽ναι ἡ ἀντρεία, δὲν εἶναι κορμὶ (350)
- Μᾶς τρώει ἡ σιенаχώρια... (354, ἀλλαγὴ σειρᾶς λέξεων)
- Κάστρο ᾽ναι κι ἡ γυναίκα, τὸ παίρνουν (356)
- Ὅμορφος εἶναι ὁ ψεύτης κόσμος... (359)
- Τὸν κάνει κιμὰ... (373)
- Τροχὸς εἶναι ὁ κόσμος, τροχὸς καὶ γυρίζει (375)
- Καρφὶ δὲν μοῦ καίγεται (375, συνέχεια τῆς προηγούμενης)
- Γεράματα σκοινιάματα (379)
- Πολλὰ τὰ κλώθει, πολλὰ τωλίζει μὲ μπαμπάκι τὴν ἀγκάθα (407)
- Δίγα εἶναι τὰ ψωμιά μου (411)
- Πῦρ πυργιοῦ κι ἄνεμος τῶν ἀνέμων (413)
- Χρωστεῖ τῆς Μιχαλοῦς (414)
- Στὶς γαζέτες γράφει (414)
- ...νὰ μᾶς πάρουν ἀπὸ τὸ κοντὸ (429)
- Κόβονται τὰ ἥπιατά μου (431, ἀλλαγὴ σειρᾶς λέξεων)
- Καλομελέτια κι ἔρχεται (437)
- Σὲ τρία τέρμινα (441)
- Χέρι πὺν δὲν μπορεῖς νὰ κόψεις, κάνε πὺς τὸ φιλάς (442)
- Ἀνθρωπος ζεστός (456)
- Μῆτε ὁ διάολος δὲν τὸν γλιτώνει (465)
- Μοῦ βάξεις τὸ μαχαίρι στὸ λαιμὸ (491)
- Τὸ μυαλό σου κουκιά ἔφαγε, κουκιά μολογάει (498)
- Ἐβале τὰ σκέλια στὴν οὐρά του καὶ μούτησε (509).

Σημειώνεται ἡ χαρακτηριστικὴ «καθαρεύουσα» στὸ «λάκκον ἔχει ἡ φάβα», κάτι πὺν εἶπαν οἱ ἀδελφές τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ πὺν ἀνῆλκαν σὲ κάποια τάξη «ἁστική», ἃς τὴν χαρακτηρίσουμε ἔτσι, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν λαϊκὴ ἔκφραση τῶ νᾶλλων παροιμιῶν καὶ λεγομένων πὺν τὰ εἶπαν οἱ ἄλλοι. Ἔτσι μπόρεσε ὁ Καζαντζάκης, δίνοντας τὴν πρέπουσα προσοχὴ στὴ λέξη, νὰ ξεχωρίσει ἀπὸ τὴ μιὰ τὶς ἀπομονωμένες ἀδελφές καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ τόνισι τὴν ἐνότητα τῆς κοινωνίας, πὺν ἀποτέλεσε τὸ βασικὸ ὕλικὸ τοῦ μυθιστορηματός του. Μᾶς κοινωνίας πὺν μὲ ὅλες τὶς ιδιαίτερότητές της πάντως, ἡ βασικὴ νοοτροπία, ἡ σοφία της, εἶναι κι ἐδῶ, πέρα γιὰ πέρα ἐλληνικὴ στὰ μεγάλα χαρακτηριστικά της, ὅπως ἐκφράζεται τουλάχιστον μὲ τὴν τόσο ἐλληνικὴ παροιμία καὶ τὸ λεγόμενο. Χαρακτηριστικὸ ἐδῶ, καὶ ἡ ἐπιλογὴ τῶν παροιμιῶν. Δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι τυχαῖο πὺς προτιμήθηκε ἡ «παράλλαγή» τοῦ «ἔκανε ἡ μύγα ἀλώνι καὶ γυρίζει καὶ μαλώνει» στὴ σ. 256 π.χ. πὺν θὰ προτιμοῦσαν ἄνθρωποι μὲ κάποια ἄλλη αἴσθηση, ὅσο κι ἂν οὐσιαστικὰ θὰ ἐξέφραζαν τὴν ἴδια σκέψη.

ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΜΟΤΙΒΑ ΣΤΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΜΥΘΙΣΤΟΡΙΕΣ

Όπως δηλώνει και η ίδια η λέξη «μυθιστορία», πρόκειται για μιὰ μυθώδη ιστορία. Ο μύθος ανέκαθεν αποτέλεσε μιὰ πηγή έμπνευσης, μιὰ και τὸ περιεχόμενο του ήταν άρχετὰ εὐχάριστο, περιείχε, πληθώρα στοιχείων, άπ' όπου δ κάθε συγγραφέας άντλοῦσε τὸ περιεχόμενο τοῦ έργου του. Έτσι άφηνε τὴ φαντασία του νὰ ταξιδεύει σὲ χώρες έξωτικές, δίνοντας παράλληλα τὴν εὐκαιρία και στὸν άναγνώστη νὰ παρακολουθήσει άπό κοντὰ ἕνα κείμενο εὐχάριστο, μὲ πλούσιο περιεχόμενο, ὥστε νὰ ζήσει μὲ τὴ φαντασία του τὴν ὅλη εξέλιξη τῆς μυθιστορίας.

Στὴ βυζαντινὴ μυθιστορία δ άναγνώστης άπομακρύνεται άπό τὴν πραγματικότητα και τὴν καθημερινὴ ρουτίνα τῆς ζωῆς. Άφήνει τὴ σκέψη του νὰ πλανηθεῖ μέσα στὶς ἔρωτικές περιπέτειες ἑνὸς ζευγαριοῦ, τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς ἡρωικῆς ιδιότητας τοῦ πρωταγωνιστῆ, στὸ χωρισμὸ τους ποῦ ὀφείλεται συνήθως σὲ αἰτίες ἔξω άπό τὸ ζευγάρι και δ κόσμος τῆς μυθιστορίας τελειώνει μὲ τὴν ἑπανασύνδεση τοῦ ζεύγους τῶν ἔρωτευμένων και τὴν άποκατάσταση τοῦ ἔρωτικού τους δεσμοῦ μέσα στὴ σκέψη τοῦ άναγνώστη. Οἱ μυθιστορίες αὐτὲς αποτέλεσαν ἕνα σταθμὸ στὴν παγκόσμια λογοτεχνία και ἔθεσαν τὴ βάση γιὰ τὴν εξέλιξη τοῦ μυθιστορήματος.

Θὰ πρέπει ὅμως στὴν ἀρχὴ νὰ ξεχωρίσουμε τὶς δυὸ ἔννοιες: σύγχρονο μυθιστόρημα και βυζαντινὴ μυθιστορία. Στὸ μυθιστόρημα γίνεται ἡ προβολὴ μέσα άπό τοὺς χαρακτήρες ἢ τὴ δράση μιᾶς ὑπόθεσης ποῦ μπορεῖ νὰ 'ναι φανταστική, ἄλλὰ ἔχει τὴ μορφή πραγματικῶν γεγονότων. Οἱ κριτικοὶ ἔξάλλου τοῦ 20οῦ αἰ. χαρακτήρισαν σάν μυθιστόρημα τὸ λογοτεχνικὸ τύπο, ποῦ άποσκοπεῖ ν' άποδώσει τὴν πραγματικότητα μὲ τὴ φυσικὴ τῆς μορφῆ. Άπό τὸν Θεοβάντες ὅμως και μετὰ διαμορφώθηκε σάν εἶδος ποῦ μπορεῖ νὰ περιγράψει τὶς μεταβατικὲς και ψυχολογικὲς καταστάσεις ἑνὸς ατόμου ἢ μιᾶς ομάδας ατόμων, ποῦ συνθέτουν ἕνα κοινωνικὸ σύνολο.¹

Στὸ μυθιστόρημα μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε 3 εἶδη: τὸ περιπετειῶδες - μυθολαστικόν, τὸ ψυχολογικὸ και τὸ κοινωνικὸ μυθιστόρημα.

Ἡ ἀπαρχὴ ὅμως τοῦ μυθιστορήματος βρίσκεται στὶς βυζαντινὲς μυθιστορίες. Μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε τρεῖς περιόδους. Τὸ ἀρχαῖο ἔρωτικὸ μυθιστόρημα ἀκμάζει τὸ 2ο, 3ο, 4ο αἰ. μ.Χ. Άντιπροσωπευτικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς εἶναι τοῦ Διογένη «Τὰ ὑπὲρ Θούλην άπισται», τοῦ Ἰαμβλίου «Δραματικόν», τοῦ Χαρίτωνά ἀπό τὴν Άφροδισιάδα «Τὰ κατὰ Χαιρέαν και Καλλιρόην», τοῦ Ξενοφόντα ἀπό τὴν Έφεσο «Τὰ κατ' Άνθειαν και Έβροκόμαν Έφεσιακά», τοῦ Άχιλλέα Ταττίου «Τὰ κατὰ Λευκίππην και Κλειτοφόντα», τοῦ Λόγγου «Τὰ κατὰ Δάφνην και Χλόην» και τοῦ Ἡλιοδώρου «Αἰθιοπικά».

Άπό τὸν 7ο - 11ο αἰ. ἡ ἔρωτικὴ ποίηση ἔξαφανίζεται γιὰ πέντε περίπου αἰῶνες. Εἶναι ἡ περίοδος ποῦ τὸ μοναστήρι γίνεται ἕνα καταφύγιο, ἕνα μέρος ποῦ ἐμπνέει στοὺς ἀνθρώπους τὸ αἶσθημα τῆς άσφάλειας. Ἡ αἰτία βρίσκεται στὴν ἐπιβολὴ βαριᾶς φορολογίας άπό τὸ κράτος στὴν κτηματικὴ περιουσία και στοὺς ἐμφύλιους πολέμους ποῦ ξεσποῦν αὐτὴ τὴν περίοδο. Ο κόσμος λοιπὸν μπρὸς στὸ ἀδιέξοδο ἀναγκάζεται ἀπό τὴ μιὰ νὰ δώσει τὴν περιουσία του στοὺς γαιοκτῆμονες ἢ στὰ μοναστήρια γιὰ νὰ ἑλαφρύνει τὸ φορολογικὸ βάρος και ἀπό τὴν ἄλλη ξενιτεύεται γιὰ νὰ γλιτώσει ἀπό τὸ καταστροφικὸ κλίμα τοῦ πολέμου. Ο κύκλος αὐτὸς τοῦ «σοφιστικοῦ», ὅπως λέγεται, μυθιστορήματος κλείνει μὲ τοὺς τέσσερεις μυθι-

στοριογράφους και τὰ ἔργα τους: τὸν Εὐμάθιο Μακρεμβολίτη μὲ τὸ ἔργο του «Τὰ καθ' Ὑσμίνην καὶ Ὑσμινίαν», τὸν Θεόδωρο Πρόδρομο μὲ τὸ ἔργο «Τὰ κατὰ Ροδάμνην καὶ Δοσικλέα», τὸ Νικήτα Εὐγενειακὸ μὲ τὸ ἔργο «Τὰ κατὰ Δρόσικλαν καὶ Χαρικλέα» καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Μάναση μὲ τὸ ἔργο του «Τὰ κατ' Ἀρίστανδρον ἢ Καλλιθέαν».

Στὴν ἐποχὴ ὅμως τῶν Κομνηνῶν καὶ μάλιστα ὅταν βασίλευε ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς (1143 - 1180) ἡ ἐρωτικὴ ποίηση κάνει καὶ πάλι τὴν ἐμφάνισή της στὸ λογοτεχνικὸ προσκήνιο.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, πού χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μιὰ γιὰ τὶς πολεμικὲς διεκπεραιώσεις τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὶς σταυροφορίες καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐμπορικῶν συνδιαλλαγῶν, οἱ Βυζαντινοὶ ἔρχονται σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ Δυτικὸ πολιτισμὸ. Ἐστὶ ἡ ἑλληνικὴ φαντασία ἀναεώνεται ἀπὸ τὴν καινούργια αὖρα ποὺ πνέει ἀπὸ τὴ Δύση, παράλληλα ὅμως βρῖσκει τὴ δικαίωσή της μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἐπαρχιῶν ἀπὸ τὴ δεσποτικὴ ἐξάρτηση τῆς πρωτεύουσας. Βέβαια οἱ Βυζαντινοὶ, κληρονόμοι μιᾶς ἀξιόλογης κουλτούρας, μένουν προσηλωμένοι σ' αὐτὴ καὶ τὴν ποικίλλουν μὲ τὰ πολιτισμικὰ στοιχεῖα πού φέρνουν οἱ Φράγκοι σταυροφόροι. Τέσσερα εἶναι τὰ μυθιστορήματα πού χρονολογοῦνται ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ 12ου αἰ. μέχρι τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀλώσης (1453): «Καλλιμάχος καὶ Χρυσορρόη», «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα», «Φλώριος καὶ Πλαντζιαφλώρα» καὶ «Ἱμπέριος καὶ Μαργαρώνα».

Ἄν διαβάσουμε προσεκτικὰ αὐτὲς τὶς μυθιστορίες, θὰ δοῦμε ὅτι ὑπάρχουν μοτίβα κοινὰ καὶ στὶς τέσσερις. Ἀπὸ δομικὴ ἄποψη θὰ δοῦμε ὅτι ἡ ὑπόθεση ἐκτυλίσσεται μὲ πρόλογο, κυρίως θέμα καὶ ἐπίλογο. Στὴν ἀρχὴ καθεμιᾶς ὑπάρχει ἓνα πρόοιμο, μιὰ σύντομη εἰσαγωγή γιὰ τὴν ὑπόθεση. Ἐδῶ ὀνοματίζονται τὰ πρόσωπα καὶ οἱ πρωταγωνιστὲς τοῦ ἔργου. Οἱ ποιητὲς μάλιστα ἀναφέρουν ὅτι ἡ διαπραγμάτευση τοῦ κάθε φορὰ συγκεκριμένου θέματος θὰ προξενήσει συγχρόνως χαρὰ καὶ λύπη. Συγκεκριμένα στὴ δευτέρη μυθιστορία ὁ ποιητὴς γράφει: «... ὑπόθεσιν παράξενην, πολλὰ παρηλαγμένην / ὅστις γὰρ θέλει ἐξ αὐτῆς θλιβεῖν τε καὶ χαρῆναι.» Τὰ δυὸ αὐτὰ συναισθήματα εἶναι πράγματι στενὰ συνδεδεμένα μὲ τὴν ἀνθρώπινη προσωπικότητα, μὲ τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη ζωὴ. Ἀποτελοῦν ὅμως καὶ ἓνα κοινὸ τόπο στὴ φιλολογικὴ μας παράδοση, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα δράματα,² περνώντας στὶς βυζαντινὲς μυθιστορίες καὶ φτάνοντας μέχρι τὰ σύγχρονα λογοτεχνικὰ ἔργα. Εἶναι αἰσθήματα πού ἐγγίζουν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ συμβάλλουν στὴ συμμετοχὴ τοῦ ἀναγνώστη διαγράφοντας τὴν τροχιά τοῦ ἔρωτα, τῆς ἀγωνίας, τῆς ἔντασης, τοῦ πόνου καὶ τοῦ αἰσίου τέλους. Συνυπάρχουν μὲ τὸ στοιχεῖο τῆς τραγικότητος, τὴν ἐνεργὴ συμμετοχὴ τῶν προσώπων, πού φτάνουν στὶς ρίζες τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς.³ Βέβαια στὴ μυθιστορία «Φλώριος καὶ Πλαντζιαφλώρα» λείπει ἓνας τέτοιος πρόλογος, τὸν ἔχει ὅμως ἀντικαταστήσει ὁ τίτλος «Διήγησις ἐξαίρετος ἐρωτικὴ καὶ ξένη Φλωρίου τοῦ Πανευτυχοῦς καὶ κόρης Πλάντζια Φλώρα».⁴

Καὶ στὸ κυρίως θέμα ὅμως αὐτῶν τῶν μυθιστοριῶν ὑπάρχουν ἐπίσης κοινὰ μοτίβα. Οἱ δυὸ πρωταγωνιστὲς, ὁ ἥρωας [H₁] καὶ ἡ ἡρώιδα [H₂], πού τὰ βέλη τοῦ ἔρωτα θὰ ἀγγίξουν τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξή τους, κατάγονταν ἀπὸ βασιλικὲς οἰκογένειες. Ἐστὶ στὴν Α' μυθιστορία διαβάζουμε: H₁: «Βάρβαρος γὰρ τις βασιλεὺς...»⁵ καὶ H₂ «καλὴ καὶ εὐγενὴς θυγάτηρ ἐγενόμην / πολλῶν χρημάτων καὶ λαμπρῶν, φρικτῶν αὐτοκρατόρων».⁶ Στὴ Β' μυθιστορία: H₁: «Τῖος δευτερότοκος ὁ Βέλθανδρος γὰρ ἦτον / τοῦ Ροδοφίλου τοῦ ταυτοῦ μεγάλου βασιλέως»⁷ καὶ H₂ «ρηγὸς μεγάλου θύγατηρ μεγάλης Ἀντιοχείας...».⁸ Στὴ Γ' μυθιστορία: H₁: «Εἷς καβέλλαρης εὐγενὴς... ἔσχε παρθένον σύζυγον»⁹ καὶ H₂: «καὶ ὁ βασιλεὺς ὡς ἀγαπῶν ἀμφοτέρω τὰ βρέφη / ... τὴν κόρην τὴν ἐξαίρετον ἐκάλεε Πλάν-

τζια - Φλώρε». ¹⁰ Στην Δ' μυθιστορία: H₁: «ἀπὸ τὰ κάστηρ τὰ ὠρίζεν ἐκεῖνος ὁ πατήρ του» ¹¹ καὶ H₂: «'Ο ρήγας τῆς 'Ανάπολης, ὁ θυμαστός ἐκεῖνος, / εἶχεν θυγάτηρ εὐγενῆ». ¹²

Ένα ἄλλο κοινὸ μοτίβο εἶναι τὰ μεσογειακὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πρωταγωνιστῆ, ὅπως τὸν θέλει ὁ ποιητῆς. Εἶναι ξανθός, σγουρομάλλης, ὁμορφος μὲ σωματικὴ εὐρωστία. Έξωτερικὰ περιγράφεται μὲ μιὰ ἰδανικότητα ποὺ ταιριάζει καὶ στὸν ἐσωτερικὸ του ψυχικὸ κόσμο. Εἶναι εὐαίσθητος, συναισθηματικός, ἕνας ἄνθρωπος ποὺ δὲ διεξάγει ἕνα μάταιο ἀγῶνα, ἀλλὰ ἀγωνίζεται γιὰ μιὰν ἀξία, τὴν ἀγάπη. Ἡ ψυχικὴ του εὐαισθησία ἐρχεται ν' ἀντισταθμίσει τὶς πολεμικὲς του ἱκανότητες. Εἶναι γενναῖος, ἱκανὸς στὸ κοντάρι, ἄξιος πολεμιστῆς ὥστε ν' ἀναλαμβάνει ἄθλους, νὰ σκοτώνει δράκοντες, νὰ νικάει ληστές, βασιλιάδες ποὺ θέλουν νὰ κάνουν δική τους τὴν ἀγαπημένη του. Στὶς ἐξωτερικὲς του αὐτὲς δραστηριότητες, ποὺ τὶς διεκπεραιῶναι ὅλες μέχρι καὶ τὴν τελευταία, ὁ μυθιστοριογράφος μᾶς τὸν φέρνει πιὸ κοντὰ στὴν ἀνθρώπινη ὕπαρξη μὲ τὴν πίστη του, τὸν ὄρκο ποὺ δίνει στὴν ἀγαπημένη του γιὰ αἰῶνια ἀγάπη. Ὁ ὄρκος αὐτὸς θὰ γίνῃ ἕνα κίνητρο καὶ θὰ τὸν ὀδηγήσῃ σὲ ἀγῶνες ποὺ κανένας ἄλλος δὲ θὰ βγῇ νικητῆς παρὰ μόνον ὁ πρωταγωνιστῆς τῆς μυθιστορίας. Ὁ ἥρωας [H₁] δηλ. ἔχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ χαρακτηριστικὰ ποὺ θὰ ἐπιβεβαιώσουν ἀργότερα τὴν ἥρωική του ιδιότητα, ὅταν θ' ἀντιμετωπίσει μιὰ σειρά ἀπὸ δυσκολίες γιὰ νὰ σώσῃ τὴν ἀγαπημένη του καὶ νὰ περάσῃ τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ μαζί της.

Ἡ περιγραφή τῆς κόρης ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, κοινὴ σ' ὅλες τὶς μυθιστορίες, ἐκτείνεται σ' ἀρκετοὺς στίχους. Παρουσιάζεται σὰ μιὰ ὁμορφὴ παρθένα, ποὺ θὰ ἐρωτευθεῖ μόνον τὸν H₁ καὶ γι' αὐτὴ τὴν ἀγάπη της θὰ πέσει σὲ χέρια δράκων, βασιλιάδων, ποὺ ἡ μόνη τους ἐπιθυμία εἶναι νὰ τὴν κάνουν δική τους. Ἡ περιγραφή τῆς μορφῆς της μοιάζει λίγο ἐξωπραγματικὴ, ποὺ γίνεται ὅμως ἀληθινὴ, ἂν σκεφτοῦμε τὴ δύναμη τοῦ ἔρωτα ποὺ δυναστεύει κυριολεκτικὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἥρωα. Εἶναι ἀνθρώπινο καὶ φυσικὰ ἡ ἀγαπημένη ἢ ὁ ἀγαπημένος νὰ εἶναι τόσο ὁμορφος, ἢ πλαστικότητα τῆς σάρκας του, τὰ ἄκρα του τόσο τέλεια ποὺ στὸν κόσμο ἄλλος ἢ ἄλλη νὰ μὴν ὑπάρχει. Καὶ εἶναι τὸ ἐρωτικὸ συναίσθημα, ποὺ σὲ ὀδηγεῖ σ' ἕνα τέτοιο συμπέρασμα. Μὲ τὴν περιγραφή ἀκριβῶς αὐτὴ ὁ μυθιστοριογράφος θέλει νὰ μᾶς δώσῃ, σ' ὅλη τὴν ἔκτασή του, τὴν ἔνταση καὶ τὸ πάθος τοῦ ἐρωτικοῦ μυθιστορήματος. Τὸ πόσο ἀληθινὴ εἶναι μποροῦμε νὰ τὸ διαπιστώσουμε κι ἐμεῖς σήμερα ἀπὸ τὶς συναισθηματικὲς μας σχέσεις μὲ τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ ἥρωας, ὁ πρωταγωνιστῆς συνήθως ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειάς του φεύγοντας ἀπὸ τὸ σπίτι του. Ὁ ἀποχωρισμὸς αὐτὸς τοῦ ἥρωα εἶναι ἕνα ἀκόμη κοινὸ μοτίβο στὶς τέσσερις μυθιστορίες. Στην Α' μυθιστορία φεύγει ἀναλαμβάνοντας ἕναν ἄθλο: ἀνάβαση σ' ἕνα ἀπότομο βουνό. «Βουνὸς περιφανῆς ἀνάβασιν οὐκ εἶχεν / σκληρός, λιθώδης, σκοτεινός, ἄγριος, φόβον ἔχων». ¹³ Στὴ Β' μυθιστορία ὁ ἥρωας μὲ τὸ ὄνομα Βέλθανδρος ξενιτεύεται καὶ αἰτία εἶναι ὅτι δὲν εὕρισκε στὸν πατέρα του τὴ στοργὴ ποὺ ζητοῦσε. ¹⁴ Στην Γ' μυθιστορία ὁ Φλώριος διώχεται μὲ τὴν πρόφαση ὅτι πρέπει νὰ σπουδάσῃ στὸ Μοντόριο. ¹⁵ Αἰτία εἶναι ἡ διαπίστωση ἀπὸ τὸ δάσκαλο γιὰ τὸν ἔρωτα τοῦ Φλώριου καὶ τῆς Πλάντζια - Φλώρα. ¹⁶ Στην Δ' μυθιστορία ὁ ἥρωας μὲ τὸ ὄνομα Ἰμπέριος ξενιτεύεται καὶ αἰτία εἶναι ὁ πατέρας του ποὺ τοῦ ἀπαγορεύει νὰ ἀγωνίζεται χωρὶς τὴ συγκατάθεσή του. ¹⁷

Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς μυθιστορίες διαπιστώνουμε ὅτι ὁ πρωταγωνιστῆς ἥρωας [H₁] ἔχει μιὰ φύση ἐλεύθερη, θέλει νὰ εἶναι ἀδέσμευτος καὶ ὁ ἴδιος νὰ διαλέξῃ τὴν τύχη του. Στην Γ' μάλιστα μυθιστορία ποὺ ἔχει γνωρίσει καὶ ἐρωτευθεῖ τὴν Πλάντζια - Φλώρα, ὁ Φλώριος τολμάει καὶ βάζει τὸν ὄρο ὅτι θὰ ῥθεῖ καὶ ἡ ἀγαπημένη του στὸ Μοντόριο. ¹⁸ Ἡ ἀνάληψη αὐτὴ τῶν εὐθυνῶν του, ἡ ἐλευθερία τῆς φύσης του καὶ ἡ διεκπεραίωση τῶν ὑποθέσεών του μὲ δική του πρωτοβουλία συμ-

βάλλει στο να αποκατασταθεί για άλλη μια φορά στη σκέψη μας ή ήρωική του ιδιότητα.

Η άφιξη επίσης του ήρωα στο κάστρο, που ακολουθείται από διάφορα επίθετα δρακοντόκαστρο, πύργος, ξρωτόκαστρο, είναι κοινό μοτίβο των μυθιστοριών. Στην Α' μυθιστορία τα τρία αδέρφια φτάνουν στο δρακοντόκαστρο.¹⁹ Μέσα εδώ κατοικεί ο δράκοντας. «Ο ποιητής μᾶς το παρουσιάζει περιγράφοντάς το εξωτερικά και εσωτερικά. «Τὸ τεῖχος ἦτον ὑψηλόν, δλόχρυσον ἀπέξω, / ... ἄνθρωπος οὐ παρέτρεχεν, οὐδὲ θηρίον, φύσις, / οὐδὲ πτηνόν, οὐδὲ στρουθόν» ἄγριος ἦν ὁ τόπος.²⁰ » Η περιγραφή του μᾶς θυμίζει τὸν κόσμο τοῦ παραμυθιοῦ. Εἶναι φτιαγμένο ἐξωτερικὰ ἀπὸ πολύτιμες πέτρες, φοβερὸ στὴν ὄψη του τόσο πὺν κανέναν ἀνθρώπον δὲν τὸ πλησίαζε, οὔτε θηρίο, οὔτε πτηνόν.²¹ Καὶ ἡ ἔντασις τῆς ἀγωνίας μᾶς μεγαλώνει ὅταν διαβάσουμε ὅτι τὸ φύλαγαν ὄχι φύλακες, ὅπως θὰ περιμέναμε, ἀλλὰ φίδια.²² Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πολυτελὲς κάστρο ἔμενε ὁ δράκοντας μὲ τὸν ὁποῖο πάντρεψαν τὴ Χρυσορρόη. Κι αὐτός, ἀφοῦ ἔφαγε τοὺς γονεῖς τῆς καθὼς καὶ ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς χώρας, ἄρπαξε τὴν κόρη καὶ τὴν ἔκλεισε στὸ δρακοντόκαστρο. Παρατηροῦμε δηλ. ὅτι ἐδῶ ἔχουμε μιὰ ἀνατροπὴ τῶν φυσικῶν νόμων. Ἐκεῖνος μόνον πὺν θὰ πάρει τὴν ἀπόφαση καὶ θὰ μπεῖ μέσα εἶναι ὁ Καλλιμάχος. Ἀντικρῶζει ἕναν παραδεισιακὸ χῶρο, «Εὐθύς γὰρ ὡς ἔξ ἀπαρχῆς παράδεισος εὐρέθη»,²³ γεμάτο καρποὺς καὶ ὀπωρικά δέντρα, λουλουῖδια, φυτὰ καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ ἕνα λουτρό μὲ περισσὴ ὀμορφιά.²⁴ Σ' ἀντίθεση ὁμως μὲ τὴν περισσὴ ὀμορφιά τοῦ κάστρου, τὸ παιχνίδισμα τοῦ βλέμματος μέσα κι ἔξω, ὁ μυθιστοριογράφος παρουσιάζει ἔντεχνα τὴ μορφή τῆς κρεμασμένης Χρυσορρόης. Στὴν ὀμορφιά του, πὺν μᾶς γεμίζει μὲ συναισθήματα εὐτυχίας καὶ χαρᾶς, ἔρχεται κι ἀντιπαράκειται τώρα τὸ αἶσθημα τοῦ πόνου, πὺν προξενεῖ ἡ κρεμασμένη κόρη. «Ἐν μέσῳ γὰρ — ἀλλὰ πολὺν ὁ λόγος πόνον ἔχει — / ἐκ τῶν τριχῶν ἐκρέματο κόρη μεμονωμένη.»²⁵

Η περιγραφή τῆς κόρης εἶναι τόσο ἔντεχνη, καθὼς παρουσιάζεται ἡ πλαστικότητα τῆς μορφῆς ἐξωτερικὰ, ἡ γαλήνη καὶ ὁ ἐσωτερικὸς τῆς κόσμος. Η παρουσία μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἀντιστοιχία ἀνάμεσα στὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ κάστρου καὶ στὴν ὀμορφιά τῆς κόρης μέσα καὶ ἔξω. Μποροῦμε λοιπὸν νὰ καταγράψουμε τὴ λειτουργία:

ἐξωτερικὴ ὄψη κάστρου	→	ἐξωτερικὴ ὀμορφιά κόρης ²⁶
πλαστικότητα κάστρου	→	πλαστικότητα μορφῆς
ἐσωτερικὴ ὄψη κάστρου	→	ἐσωτερικὸς κόσμος κόρης
πλοῦτος καὶ χλιδὴ	→	χάριτες

Στὴ Β' μυθιστορία ὁ Βέλθανδρος, ἀφοῦ ἔφυγε ἀπὸ τὸν πατέρα του Ροδόφιλο καὶ ἀφοῦ περιπλανήθηκε σὲ χῶρες τῆς Ἀνταολῆς, φτάνει στὸ ξρωτόκαστρο.²⁷ Κι ἐδῶ ὀνομάζεται ἔτσι, γιὰτι ὁποῖος περάσει τὴν πύλη του θὰ χτυπηθεῖ σίγουρα ἀπὸ τὰ βέλη τοῦ ἔρωτα. Ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς χῶρος τοῦ μᾶς θυμίζει τὴν περιγραφή στὴν προηγούμενη μυθιστορία.

Κι ἐδῶ, σ' ἀντιστοιχία μὲ τὸ λουτρό πὺν συναντήσαμε, βρίσκουμε στὸν ἐσωτερικὸ τοῦ χῶρου μιὰ θρύση.²⁸ Ἀλλὰ καὶ ἡ Χρυσάντζα, πὺν ἐδῶ μέσα ὁ Βέλθανδρος θὰ τὴ διαλέξει, ξεχωρίζει γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ ὀμορφιά τῆς.

Μὰ παραλλαγὴ τῆς λέξης - κάστρο - συναντοῦμε στὴν Γ' μυθιστορία. Ὁ Φλώριος συγκεκριμένα μαθαίνει ὅτι ὁ ἐμίρης ἔκλεισε τὴν Πλάντζια - Φλώρα σ' ἕναν πύργο, ἀφοῦ τὴν ἀγόρασε ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς.²⁹ Ἀπὸ ἐδῶ λοιπὸν ὁ Φλώριος θὰ προσπαθήσει νὰ ἐλευθερώσει τὴν ἀγαπημένη του. Η ἴδια περιγραφή ὑπάρχει κι ἐδῶ ὅπως καὶ προηγουμένως: κάστρο, πύργος - κόρη.

Καὶ στὴν Δ' μυθιστορία ὁ Ἰμπέριος φτάνει στὸ κάστρο τῆς Ἀνάπολης. Ἐκεῖ ὁ ρήγας ἔχει μιὰ ὀμορφή θυγατέρα, τὴ Μαργαρώνα, πὺν θὰ πάρει γιὰ ἄντρα τῆς

ὅποιον νικήσει στήν κονταρομαχία. Ἡ κόρη κι ἐδῶ, ὅπως καί στίς προηγούμενες μυθιστορίες, περιγράφεται ἐξωτερικά καί ἐσωτερικά μέ μιὰ σειρὰ στίχων.³⁰ Θά παντρευτεῖ τὸ νικητὴ, πὺν δὲν θά ἦταν ἄλλος παρὰ μόνο ὁ Ἱμπέριος καί καθὼς φεύγουν γιὰ τὴν Προδηγία χάνονται, καί ἡ Μαργαρώνα κλείνεται σ' ἓνα μοναστήρι.³¹ Ὁ Ἱμπέριος θά πρέπει νὰ ξεπεράσει ὅλες τὶς δυσκολίες πὺν θά τοῦ παρουσιαστοῦν γιὰ νὰ συναντήσει τὴν ἀγαπημένη του.

Μέσα ἀπὸ τὴν περιγραφή τοῦ κάστρου σ' αὐτὲς τὶς μυθιστορίες ὀδηγοῦμαστε σ' ἓναν κόσμον μυθικό, σ' ἓνα χωρὸ πὺν τὸν κατοικοῦν δράκοντες ἢ βασιλιάδες ὄχι, ὅπως θά περιμέναμε, κάποιας χώρας, ἀλλὰ ὁ βασιλιάς τῶν ἐρώτων. Ἡ πολυτέλειά του μέσα κι ἐξῶ, οἱ ἀναφορὲς σὲ ζῶδια, παγώνια, γύπες καί ἡ ὄψη τῆς κόρης πὺν τὴν ἔχουν κλείσει ἐκεῖ, εἶναι στοιχεῖα πὺν συναντοῦμε στὸν κόσμον τοῦ παραμυθιοῦ. Ὁ ὑπερφυσικός αὐτὸς τρόπος παρουσίας τοῦ κάστρου μᾶς ὀδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἀνατρέπονται οἱ φυσικοὶ νόμοι. Συγχρόνως ὁμως ἡ ἀνατροπὴ αὐτὴ τῶν φυσικῶν νόμων συνεπάγεται μιὰ ἀπειλή, ἓναν κίνδυνον γιὰ τὸν ἥρωα. Αὐτὸς θά ἔρθει ν' ἀντιμετωπίσει αὐτὸν τὸν κίνδυνον, θ' ἀγωνιστεῖ γιὰ νὰ σώσει τὴν ἀγαπημένη του. Μποροῦμε λοιπὸν αὐτὴ τὴ λειτουργία νὰ τὴ συνοψίσουμε στὸ σχῆμα: Ἀνατροπὴ φυσικῶν νόμων vs Ἀπειλή. [H₁] Βέβαια μέ τὴν ἀνατροπὴ αὐτὴ τῶν φυσικῶν νόμων ὁ μυθιστοριογράφος θέλει νὰ μεγαλώσει τὴν ἀγωνία μας καί νὰ δώσει μεγαλύτερη σημασία στὸν ἀγῶνα πὺν θά διεξάγει ὁ ἥρωας. Δὲν εἶναι ἓνας συνηθισμένος ἀγῶνας, εἶναι μιὰ πάλη μέ ὑπερφυσικὲς δυνάμεις. Ἐτσι ἡ ἀναμέτρηση γίνεται πιὸ δύσκολη, ἡ ἔκβαση ὁμως τοῦ ἀγῶνα θά εἶναι ἓνας θρίαμβος, μιὰ νίκη πὺν θά ἐπιβεβαιώσει τὴν ἥρωική του ιδιότητα τοῦ πρωταγωνιστῆ καί θά πραγματοποιήσει τὴν ἐπιθυμία του νὰ παντρευτεῖ τὴν κόρη.

Ἐνα ἄλλο μοτίβο πὺν συναντοῦμε σ' αὐτὲς τὶς μυθιστορίες εἶναι ὁ ἔρωτας τῶν πρωταγωνιστῶν μετὰ τὴν ἀνάθεση ἄθλου στὸν πρωταγωνιστὴ ἥρωα. Συγκεκριμένα στήν Α' μυθιστορία ὁ Καλλιμάχος, προκειμένου νὰ σώσει τὴ Χρυσορρόη ἀπὸ τὰ δεσμά, κατορθώνει νὰ σκοτώσει τὸ δράκοντα τοῦ κάστρου.³² Οἱ δυὸ νέοι ἀνακαλύπτουν τὸ ἀμοιβαῖον ἐρωτικὸ τους συναίσθημα.

Στὴ Β' μυθιστορία ὁ Βέλθανδρος ὀρίζεται κριτὴς ἀπὸ τὸ Βασιλιά τῶν Ἑρώτων γιὰ νὰ διαλέξει τὴν πιὸ ὁμορφὴ ἀπὸ τὶς 40 ἀρχοντοπούλες, στήν ὁποία θά δώσει καί τὸ «βεργίν».³³ Στὴν Γ' μυθιστορία ὁ ἥρωας ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ἓνα σωρὸ ἐμπόδια, πὺν ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν ἀντίσταση πὺν προβάλλει ὁ βασιλιάς Φίλιππος στήν ἀγάπῃ τῶν δυὸ νέων. Ὁ ἥρωας ἐδῶ ἐπινοεῖ πλάγιους τρόπους γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὴν Πλάντζια - Φλώρα. Ἐτσι, ὅταν ἔμαθε ὅτι ὁ ἐμίρης τὴν ἔκλεισε μέσα στὸν πύργο, συνδέεται φιλικὰ μέ τὸν πυργοδεσπότη, δίνει πολλὰ χρήματα στὸ φύλακα τοῦ πύργου καί τελικὰ τὸν βάζουν μέσα σὲ ἓνα καλάθι μέ λουλούδια. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσιν θά μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἀνάθεση ἄθλου εἶναι καθαρὰ προσωπικὴ ἐσωτερικὴ, εἶναι νὰ ἔρθει κοντὰ στήν Πλάντζια - Φλώρα.

Στὴν Δ' μυθιστορία ὁ Ἱμπέριος θά ἀναλάβει ἓναν ἀγῶνα κονταρομαχίας, θά νικήσει καί θά παντρευτεῖ τὴν Μαργαρώνα.³⁴ Ἐξάλλου ἡ ἴδια εἶχε ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμία ὅτι θά παντρευτεῖ αὐτὸν πὺν θά βγεῖ νικητὴς στήν κονταρομαχία.

Οἱ στίχοι αὐτοὶ πὺν περιγράφουν τοὺς ἀγῶνες τοῦ ἥρωα εἶναι ἀρκετοὶ σὲ σχέση μέ τὴν ἔκτασιν τῆς κάθε μυθιστορίας. Ὁ ἀγῶνας ἀρχίζει μέ μιὰ μεγάλω-πρεπὴ ἐξωτερικὴ καί ἐσωτερικὴ περιγραφή τοῦ ἥρωα, ἔτσι πὺν τὸ ἐνδιαφέρον μας μεγαλώνει καί ἡ ἀγωνία μας φτάνει στὸ ἀποκορύφωμά της. Ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ ἥρωα καί ἡ περιγραφή του προσηγμένη στήν κάθε λεπτομέρεια, μᾶς προετοιμάζει γιὰ τὴ νικηφόρα ἔκβαση τοῦ ἀγῶνα. Τὸ στοιχεῖο ὁμως αὐτὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πρωταγωνιστῆ δίνεται κι ἂν μετρήσουμε τοὺς στίχους π.χ. Στὴν Γ' μυθιστορία: 13 στίχοι περιγράφουν τὸν Ἱμπέριο,³⁵ ἐνῶ ὁ μυθιστοριογράφος 21 μόνο στίχους ἀφή-

νει για την περιγραφή του Ἀλαμάνου.³⁶ Δὲν παύει ὅμως ἡ περιγραφή νὰ δίνεται τόσο ζωντανὰ σὰν νὰ τὴ βλέπουμε ἀπεικονισμένη σὲ ζωγραφικὸ πῖνακα.

Μιὰ καὶ τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν μυθιστοριῶν εἶναι ἑρωτικό, κοινὸ μοτίβο τοὺς εἶναι καὶ ὁ σφοδρὸς ἔρωτας τῶν δυὸ νέων, ἡ πίστη σ' αὐτὴ τὴ σχέση τους καὶ ὁ ἀμοιβαῖος τοὺς ὄρκος γιὰ παντοτινὴ ἀγάπη. Ἄν καὶ τοὺς παρουσιάζονται τόσες περιπέτειες, ἂν καὶ συναντοῦν τόσα προβλήματα, ποὺ συνήθως τὰ προκαλοῦν οἱ ἄλλοι, ἡ ἀγάπη τοὺς δὲ δοκιμάζει. Μένουν πάντα πιστοὶ στὴ σχέση τους καὶ στὸν ἔρωτά τους. Ἐτσι στὴν Α' μυθιστορία ὁ Καλλιμάχος, ἀφοῦ ξεπεράσει τὸ πρῶτο ἐμπόδιο, τὸ δράκοντα, ἔρχεται ν' ἀντιμετωπίσει τὸν ἔρωτα ἐνὸς νεαροῦ βασιλιᾶ γιὰ τὴ Χρυσορρόη. Ἀκόμα καὶ τὴν παρουσία τῆς μάγισσας μὲ τὸ μαγικὸ μῆλο, ποὺ τὸν ρίχνει στὸν κόρφο του καὶ νεκρώνεται, ὁ ἥρωας τὴν ξεπερνᾷ. Συνεχίζει τὸν ἀγῶνα πρὸς ἀνεπηρέαστος μέχρι νὰ βρεῖ τὴ Χρυσορρόη.

Καὶ ἡ Χρυσάντζα ὅμως παρουσιάζεται σὰ μιὰ γυναῖκα ποὺ πιστεύει στὸν Βέλθανδρο καὶ φτάνει μάλιστα στὸ σημεῖο νὰ ὑποκριθεῖ ὅτι ὁ Βέλθανδρος ἔφτασε στὸ περιβόλι γιὰ τὴ θεραπαινίδα της, τὴ Φαιδροκάζα. Ἀναγκάζονται νὰ δραπετεύσουν γιὰ νὰ μὴ μαθευτεῖ τὸ μυστικὸ τους. Καὶ οἱ καιρικὲς ὅμως συνθήκες τάσσονται μὲ τὸ μέρος τοῦ ἀντίπαλου. Ξεσπάει καταιγίδα. Χάρη ὅμως στὴν ἀγάπη τοὺς τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσει. Ἡ ἀγωνία μας μεγαλώνει ἰδιαίτερα στὸ σημεῖο ποὺ οἱ δυὸ ἀγαπημένοι ἀπὸ τὴ λαχτάρα ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλο, νομίζουν ὅτι τὰ πτώματα ποὺ βρίσκουν καθὼς περνοῦν τὸν ποταμὸ εἶναι τοῦ Βέλθανδρου καὶ τῆς Χρυσάντζας, ἐνῶ εἶναι τῆς Φαιδροκάζας καὶ ἐνὸς ἀκόλουθου.

Στὴν Γ' μυθιστορία πάλι ἡ ἀγάπη τοῦ Φλώριου δὲ δοκιμάζεται οὔτε ἀπὸ τὴν ἀπομάκρυνσή του στὸ Μοντόριο, οὔτε ἀπὸ τὶς δυὸ κόρες ποὺ τοῦ φέρνει ὁ Δούκας γιὰ νὰ τὸν προκαλέσουν καὶ νὰ ξεχάσει τὴν Πλάντζια - Φλώρα.³⁷ Οἱ δυὸ νέοι ἐδῶ ἔχουν σὰν κύριο ἀντίπαλο τὴν ἀντίδραση τοῦ πατέρα τῆς Πλάντζια - Φλώρα. Ἡ ἀντίδρασή του εἶναι τόσο μεγάλη ποὺ συνωμοτεῖ μὲ τὸν ἐπιτραπέζην καὶ ἀποφασίζουν νὰ τὴ ρίξουν στὴ φωτιά. Τὸ δαχτυλίδι ὅμως στέλνει μῆνυμα κινδύνου στὸ Φλώριο ποὺ θάξει καὶ τὴ σώζει. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὁ νέος θὰ τὴ σώσει ὅταν ὁ πατέρας της θὰ τὴν πωλήσει στοὺς πλούσιους ἐμπόρους.

Στὴν Δ' μυθιστορία ἡ Μαργαρώνα, πιστεύοντας ὅτι ἔχασε τὸν ἱμῆριο στὸ ταξίδι τοὺς γιὰ τὴν Προβηγκία, ἐνδύεται τὴ μοναχικὴ στολὴ μέχρις ὅτου ὁ ἴδιος θὰ ἔρθει στὸ μοναστήρι καὶ θὰ τὴν πάρει.

Πράγματι οἱ δυὸ νέοι περνοῦν τόσες περιπέτειες, συναντοῦν προβλήματα, ἔρχονται ἀντιμέτωποι μὲ δράκοντες, βασιλιάδες, γονεῖς. Παρόλα αὐτὰ δὲ λιποψυχοῦν, μάχονται ἐνάντια σ' ὅλα καὶ μένουν πιστοὶ στὴ σχέση τους καὶ τὸν ἔρωτά τους. Ὅλα τὰ ἐμπόδια ποὺ συναντοῦν οἱ δυὸ νέοι ἀποτελοῦν ἕνα πειρασμὸ καὶ ἴσως θὰ ἦταν φυσικὸ νὰ ὑποκύψουν σ' αὐτόν. Κι ὅμως ὁ ἀγῶνας τοὺς δὲ σταματάει, συνεχίζει μιὰ καὶ ἔχουν βάλει ἕνα σκοπὸ, μιὰ καὶ ἔχουν δώσει τὸν ὄρκο τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ ἀγάπης. Ἡ ἐμμονὴ ἀκριβῶς αὐτὴ χαρίζει τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἀγωνιστοῦ. Μποροῦμε τώρα νὰ συνοψίσουμε τὶς σκέψεις μας στὰ δυὸ ἐπίπεδα: τὸ πρακτικὸ καὶ τὸ ἠθικόν. Στὸ πρακτικὸ πεδίο ὁ ἥρωας ξέρεῖ ὅτι ὁ ἀγῶνας εἶναι μάταιος. Ἐτσι ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ ἀγῶνα εἶναι κάτι λογικόν. Ἀντίθετα ἡ ἐμμονὴ εἶναι κάτι τὸ παράλογο. Καὶ αὐτὸ γιατί ὁ ἥρωας ἢ ἡ ἡρώαδα ἔχουν ν' ἀντιμετωπίσουν καταστάσεις πάνω ἀπὸ τὶς δυνάμεις τοὺς, θὰ πρέπει ν' ἀγωνιστοῦν ἐνάντια σὲ πρόσωπα ποὺ εἶναι δυνατό, ἄλλα ποὺ ἔχουν κάποιο συναισθηματικὸ δέσιμο μαζί τοὺς (γονεῖς). Ἐτσι ὁ ἀγῶνας τοὺς εἶναι πολὺ δύσκολος. Ἐχομε δηλ. τὸ ἐξῆς σχῆμα:

ἐγκατάλειψη λογικόν

πρακτικὸ πεδίο : ματαιότητα ἀγῶνα = $\frac{\quad}{\quad}$ = $\frac{\quad}{\quad}$

ἐμμονὴ παράλογο

Στὸ ἠθικόν ὅμως πεδίο τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι. Τὸ καθήκον τῶν δυὸ νέων εἶναι νὰ συναντηθοῦν γιὰ νὰ ζήσουν μαζί. Στὴ ζωὴ τοὺς ἔθεσαν αὐτὴ τὴν ἀξία,

ἀπ' ὅπου ἄντλησαν τὴ δύναμη ν' ἀγωνιστοῦν. Ἔτσι ἔκρινα ὅτι ὁ ἀγώνας τους εἶναι σκόπιμος καὶ ὁπωσδήποτε θὰ δικαιωθοῦν. Οἱ σχέσεις λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ πεδίο ἀντιστρέφονται:

$$\left. \begin{array}{l} \text{ἐμμονὴ} = \text{λογικὸ} \\ \text{ἐγκατάλειψη} = \text{παράλογο} \end{array} \right\} \text{ ἡθικὸ πεδίο} = \frac{\text{ἐμμονὴ}}{\text{ἐγκατάλειψη}} = \frac{\text{λογικὸ}}{\text{παράλογο}}$$

Ἡ ἐμμονὴ τους σ' αὐτὸ τὸν ἀγώνα θὰ τοὺς χαρίσει τὴν ἡθικὴ νίκη, μιὰ καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἔβαλαν τὴν ἀμειβαία πίστη. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ θὰ δικαιωθοῦν, θὰ ξαναβρεθοῦν μαζί.

ἡθικὸ πεδίο : ἡθικὴ νίκη → ἀξιοκρατικὰ ἀγώνας σκόπιμος: συνάντηση - ἔρωτας (δικαίωση)

Ἐνα ἄλλο ἐπίσης κοινὸ μοτίβο στὶς μυθιστορίες εἶναι ἡ παρουσία τοῦ δαχτυλιδιοῦ ἢ τοῦ ἐγκολπίου, ποὺ τὰ χαρίζει ὁ ἀδερφὸς ἢ ἡ μητέρα. Αὐτὸ ἔχει μαγικὲς ιδιότητες ἔτσι ὥστε αὐτὸς ποὺ τὸ φοράει ν' ἀποφεύγει κινδύνους ἢ ἄλλοτε πάλι νὰ τοῦ ἐμπνέει δύναμη. Συγκεκριμένα στὴν Α' μυθιστορία ὁ πρῶτος ἀπὸ τὰ τρία ἀδέρφια χαρίζει στὸν Καλλίμαχο ἓνα δαχτυλίδι, ποὺ ὅποιος τὸ βάλει στὸ στόμα του θ' ἀποκτήσει φτερὰ καὶ θ' ἀποφεύγει κάθε κίνδυνο.³⁸

Στὴ Β' μυθιστορία ὁ Βέλθανδρος χαρίζει στὴ Χρυσάντζα ἓνα «τρίκλωνο βεργί». Στὴν Γ' μυθιστορία ἡ μητέρα δίνει στὸ Φλώριο ἓνα δαχτυλίδι μὲ «ἀτίμητον λιθάριον» γιὰ νὰ τὸν προστατεύει ἀπὸ τὸ θάνατο.³⁹ Καὶ εἶναι αὐτὸ ποὺ θὰ τοὺς σώσει ἀπὸ τὴ φωτιά, ποὺ θὰ τοὺς ρίξει ὁ ἐμίρης, ὅταν ἀνακαλύψει τὸν ἔρωτά τους. Ἡ μαγικὴ τὸν ιδιότητα θὰ εἶναι αὐτὴ ποὺ θὰ σβήσει τίς φλόγες τῆς φωτιάς καὶ θὰ σώσει τοὺς δυὸ νέους.⁴⁰

Στὴν Δ' μυθιστορία ἡ μητέρα πάλι χαρίζει στὸν Ἱμπέριο ἓνα ἐγκόλπιο, ποὺ ἔχει τὴ δύναμη νὰ μὴ φοβάται τίποτε καὶ νὰ μένει ἀκέραιος σὲ ὁποιοδήποτε θανατηφόρο χτύπημα.⁴¹

Μία παραλλαγὴ τοῦ δαχτυλιδιοῦ ἢ τοῦ ἐγκολπίου εἶναι καὶ τὸ μοτίβο : δαχτυλίδι = σημάδι ἀναγνώρισης τοῦ ἀγαπημένου. Οἱ δυὸ ἐρωτευμένοι περιπλέκονται σὲ περιπέτειες, ποὺ βοηθοῦν τὴν πλοκὴ τοῦ ἔργου γιὰ νὰ καταλήξουν στὴν ἀναγνώριση. Ἡ τύχη θὰ ταχθεῖ ἐδῶ ἐναντίον τους, θὰ τοὺς παρουσιάσει ἐμπόδια ὥστε ἡ κόρη ν' ἀποχωρισθεῖ τὸν ἀγαπημένο της. Καὶ αἰτία θὰ εἶναι ἄλλοτε ἡ ὁμορφία τῆς κόρης καὶ ἄλλοτε ἡ ἀρνητικὴ στάση τῶν γονιῶν της. Ὁ νέος ἀπὸ τὴ μεριά του θὰ περιπλανηθεῖ σὲ πολλὰς χώρες, μιὰ καὶ τὴν ἀναζητᾷ παντοῦ, γιὰ νὰ φτάσει τελικὰ στὸ μέρος ποὺ ἡ κόρη εἶναι ἀποκλεισμένη. Ἐδῶ βέβαια ἡ τύχη θὰ ταχθεῖ μὲ τὸ μέρος τους, θὰ τοὺς βοηθήσει νὰ λύσουν τὸ πρόβλημά τους. Μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴν πλοκὴ, τὴν συνεχῆ περιπέτεια, ὁ μυθιστοριογράφος προσπαθεῖ νὰ μεγαλώσει τὴν ἀγωνία τῶν ἀναγνωστῶν, νὰ αἰσθανθοῦμε τὴ δραματικὴ τους κατάσταση, ἔτσι ὥστε νὰ χαροῦμε πὺ πολὺ τὴ συνάντησή τους.

Συγκεκριμένα στὴν Α' μυθιστορία ὁ Καλλίμαχος, καθὼς ἀναζητεῖ τὴ Χρυσορρόη, φτάνει στὸ βασιλικὸ κῆπο καὶ ζητᾷ ἀπὸ τὸν κηπουρὸ νὰ τὸν πάρει βοηθό. Ἡ ἀναγνώριση γίνεται μ' ἓνα δαχτυλίδι θυμητάρι ποὺ τὸ κράσασε ὁ ἥρωας σὲ ἓνα δένδρο τὸ κήπου.⁴² Εἶναι αὐτὸ ποὺ τοῦ εἶχε δωρήσει ἡ Χρυσορρόη μετὰ τὴν πρώτη συνάντησή τους στὸ λουτρὸ τοῦ δρακοντόκαστρου.

Στὴ Β' μυθιστορία ἀντὶ γιὰ δαχτυλίδι ἔχουμε τὴν παρουσία ἐνὸς «τρίκλωνου βεργιοῦ». Εἶναι αὐτὸ ποὺ ὁ Βέλθανδρος ἔδωσε στὴ Χρυσάντζα, ἀφοῦ τὴν ἔκρινε τὴν πὺ ὁμορφὴ ἀπὸ τίς σαράντα κόρες. Ὁ Βέλθανδρος ὅμως, καθὼς περιπλανᾶται, φτάνει στὴν Ἀντιόχεια. Ἐδῶ καταλαβαίνει ὅτι κόρη τοῦ βασιλεῖς εἶναι αὐτὴ ποὺ διάλεξε, ὅταν ὀρίστηκε κριτὴς ἀπὸ τὸ βασιλεῖς τῶν Ἑρώτων τῶν 40 κοριτσιῶν. Καὶ ἡ Χρυσάντζα ὅμως ἀναγνωρίζει ὅτι αὐτὸς εἶναι ποὺ τῆς χάρισε τὸ «τρίκλωνο βεργί».⁴³

Στήν Γ' μυθιστορία ή Πλάντζια - Φλώρα χαρίζεи στο Φλώριο ένα δαχτυλίδι πριν φύγει για σπουδές στο Μοντόριο. Η πέτρα του δαχτυλιδιου, ό σάπφειρος, έχει την ιδιότητα να χάνει τη λάμψη του κάθε φορά που ή ίδια θα βρiσκεται σε κίνδυνο.⁴⁴ Καί πράγματι όταν κινδύνεψε ή Πλάντζια - Φλώρα, μιá και ό βασιλιάς της Ισπανίας και ό επιτραπέζης συμφώνησαν να την κάψουν, τό πληροφορηθήκε ό Φλώριος από την ιδιότητα της πέτρας. Ένα δεύτερο μήνυμα θα του στείλει τό δαχτυλίδι, όταν θα πουλήσουν την Πλάντζια - Φλώρα στους πλούσιους εμπόρους.⁴⁵

Μιά συμπύκνωση όμως όλων αυτών των επιμέρους μοτίβων συναντούμε στην Δ' μυθιστορία. Η πρωταγωνίστριά μας ή Μαργαρώνα, μετά την άφιξη του Ίμπεριου στην Άνάπολη, του χαρίζеи ένα δαχτυλίδι για να τό βλέπει άντί για εκείνη. Το ίδιο κάνει και ό Ίμπεριος.⁴⁶ Καί οι δυο νέοι ζουν με την ελπίδα ότι θα ξανα-συναντηθούν. Ό Ίμπεριος νικάει στο κονταροχτύπημα, παντρεύεται τη Μαργαρώνα και αποφασίζουν να φύγουν για την Προδηγία. Η περιπέτειά τους θα άρχισеи από τη στιγμή που ένας αετός θα άρπάξει τό εγκόλπιο της Μαργαρώνας και θα τό φέρει σ' ένα νησί. Καθώς όμως τό άναζητούν, μιá τρικυμία θα γίνει αίτία να χάσει ό ένας τόν άλλο. Η Μαργαρώνα θα κλειστεί στη συνέχεια σ' ένα μοναστήρι, όπου θα φτάσει τυχαία ό Ίμπεριος. Η άναγνώρισή τους θα γίνει όταν ή Μαργαρώνα θα βγάλει τό εγκόλπιο: « Έβγάνει ή πανεξάρετος ώραία ή Μαργαρώνα / τό εγκόλπιν όπου εύρέθηκεν μέσα εις τό συναγρίδιν. »⁴⁷

Η παρουσία, γενικά, του δαχτυλιδιου ή του εγκολπίου είναι στοιχεία που χρησιμοποιούνται για να βοηθήσουν την άναγνώριση. Παράλληλα όμως τό παιχνίδι αυτό με τό χώρισμα, τό χάσιμο των δυο νέων και στη συνέχεια ή επανεύρεσή τους, δίνει την ευκαιρία στο μυθιστοριογράφο να πλουτίσει τό έργο του και να μεγαλώσει τό ενδιαφέρον μας για την τελική έκβαση.

Μέσα σ' αυτές τις μυθιστορίες είναι γεγονός ότι μαζί με τα μυθικά στοιχεία που υπάρχουν, άπεικονίζεται ένας ολόκληρος κόσμος. Ένας κόσμος φυσικός με βουνά, κάμπους, δέντρα, πουλιά, κάστρα και ένας κόσμος ανθρώπινος με τις άδυναμίες του, τα συναισθήματά του και τις αντιδράσεις του. Δέ θα μπορούσε λοιπόν να λείπει και ή παρουσία του ύγρου στοιχείου, που είναι ένα συστατικό της φύσης, παράλληλα όμως και ένα στοιχείο αλληλένδετο με την ανθρώπινη ζωή. Στην Α' μυθιστορία γίνεται άναφορά στο «λουτρό» που περιγράφεται με τόση δεξιοτεχνία και λεπτομέρεια, όπως ταιριάζеи στον τόπο που βρiσκεται, σ' ένα δρακοντόκα-στρο.⁴⁸ Στη Β' μυθιστορία τό ένυδρο στοιχείο παρουσιάζεται συνοδευμένο με διάφορα επίθετα: «φλογοπόταμον» και «πυροφλογοπόταμον».⁵⁰ Στην Γ' μυθιστορία άναφέρεται πάλι τό ίδιο μοτίβο που και τώρα ένυπάρχει στον πύργο: «και έχει βρύσην και νερόν και του νερού ή χάρις. . .»⁵¹.

Τέλος στην Δ' μυθιστορία έχουμε μιá συλλογική άναφορά μέσα από τη λέξη «θάλασσα», καθώς ό Φλώριος άναζητεί μιá βάρκα για να φέρει πίσω τό εγκόλπιο που άρπαξε ό αετός. Συγκεκριμένα ό μυθιστοριογράφος σημειώνει: « Ηύρεν μονόξυλον μικρόν, σεβαίνει να περάσει / ... Ήλθεν άνέμου ταραχή και κύμα της θαλάσσης. »⁵²

Η παρουσία επιπλέον της τύχης είναι ένας κοινός τόπος σ' αυτά τα έργα. Είναι αυτή που καθορίζει την όλη εξέλιξη της μυθιστορίας. Οι ήρωες δρούν σάν να είναι έρμαια της τύχης τους. Αυτή είναι, που άλλοτε παρουσιάζεται σά βοηθός κι άλλοτε σάν αντίμαχός τους. Το παράξενο όμως είναι ότι οι ήρωες δέχονται αυτή τη μοίρα τους, περιπλέκονται στα παιχνίδια που τους στήνει ή τύχη και με τη βοήθειά τους ξανασυναντιούνται.

Συγκεκριμένα στην Α' μυθιστορία άναφέρεται άκριβώς αυτή ή άποψη για την παρουσία του πεπρωμένου στη ζωή των ανθρώπων: « Έπει τό μοιρογράφημα και τόν τροχόν της τύχης / ούδεις άπέφυγεν ποτέ, καν και πολλά μοχθήση / ίδου

και σὲ τὸ τρόχωμαν τῆς τύχης περιφέρει / καὶ κατεβάξει πρὸς αὐτὰς τὰς τοῦ θανάτου πύλας. »⁵³

Ἡ ἐνεργὴ αὐτῆς ἐπέμβαση τῆς μοίρας στὴ ζωὴ τοῦ ζευγαριοῦ βγαίνει ἀπὸ τὰ λόγια τῆς Πλάντζια - Φλώρα: « πάλιν ἡ κλώστρα ἡ μοῖρα μου κατ' ἐδικοῦ μου ἐγέρθη / καὶ ἤγειρεν θλίψιν ἄμετρον, χειρότερον τῆς πρώτης, / ... »⁵⁴ Ὅχι μόνο ἡ μοῖρα δημιουργεῖ περιπέτειες καὶ δυσκολίες, ἀλλὰ γίνεται καὶ αἰτία νὰ ξε- νιτευτεῖ ὁ ἥρωας ἀπὸ τὴ γονικὴ του χώρα. Βέβαια τὴν περίοδο αὐτὴ ὑπάρχει στὸ Βυζάντιο ἓνας τοπικὸς πατριωτισμὸς, πὺν δὲν θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ τὸν ποῦμε ἐθνικισμὸ. Ὑπάρχει ἀπλὰ ἓνας συναισθηματισμὸς μὲ τὸν τόπο πὺν γεννιέται κα- νεῖς. Ὁ ἀποχωρισμὸς ὅμως αὐτὸς ἀπὸ τὴν πατρογονικὴ του χώρα εἶναι συνέπεια τῆς μέλησης τῆς «κλώστρας» μοίρας. Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία πὺν στὴ Β' μυθιστορία ὁ Βέλθανδρος ξενιτεύεται.⁵⁵

Θεαματικὸ καὶ κοινὸ εἶναι ἐπίσης τὸ τέλος τῶν μυθιστοριῶν. Οἱ περιπέτειες τῶν δυὸ νέων τελειώνουν. Ὁ ἥρωας - πρωταγωνιστὴς καὶ ἡ ἥρωῖδα, ἀφροῦ ἀγωνί- στηκαν τόσο, εἶναι δίκαιο νὰ ζήσουν μαζί. Ἐκεῖνο γενικὰ πὺν χαρακτηρίζει τὸ αἴσιο τέλος τους εἶναι ἡ ἀποκατάσταση καὶ ἡ ἀπόδοση ἐπάθλων ὑλικῶν καὶ ἡθι- κῶν. Ἔτσι ἀρχικὰ ἔχουμε:

Ἀποκατάσταση ἡρωικῆς ιδιότητος ἥρωα

Ἐπαθλο: ἡ ἥρωῖδα γίνεται γυναῖκα του.

Τὸ τέλος τους δηλ. τονίζει πόσο σωστὴ ἦταν ἡ ἐμμονὴ τους στὸν ἀγώνα. Κα- τόρθωσαν καὶ τὰ ἔβαλαν μ' ὅλους: μὲ δράκοντες, βασιλιάδες, γονεῖς, καιρικὲς συν- θῆκες. Καὶ αὐτὸ γιατί στὴ ζωὴ τους εἶχαν θέσει ἓνα σκοπὸ, μιὰν ἀξία: εἶχαν ὀρ- κιστεῖ σὲ ἀμοιβαία πίστη καὶ ἀγάπη. Ἡ πίστη τους σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ τοὺς κάνει ἀκαταμάχητους καὶ τοὺς ἐφοδιάζει ν' ἀντισταθοῦν σὲ κάθε παρουσιαζόμενο πειρα- σμὸ. Ἡ νίκη τῶν ἡρώων αὐτῶν εἶναι μιὰ νίκη ἡθικὴ πὺν δικαιώνει τὸν ἀγώνα τους. Ἡ δικαίωσή του εἶναι ὅτι οἱ δυὸ νέοι παντρεύονται, πολλὲς φορὲς μάλιστα καὶ γιὰ δευτέρη φορά, καὶ ἀπὸ τώρα καὶ ἔπειτα θὰ ζήσουν μαζί. Ἡ ἡθικὴ αὐτὴ νίκη πὺν τὸ ἔπαθλό της εἶναι ὁ σύντροφος, στὴν προκειμένη περίπτωση, ἴσως εἶναι μεγαλύτερη ἀπὸ οποιαδήποτε ἄλλη ὑλικὴ νίκη. Μποροῦμε δηλ. νὰ τὴ συνοψίσουμε στὸ σχῆμα:

ἡθικὴ νίκη: (ἀξιοκρατικὰ) ἀγώνας σκόπιμος : ἔπαθλο (σύντροφος)

Ἀποκατάσταση ἡρωικῆς ιδιότητος ἥρωα.

Πειρασμὸς vs Νίκη [H₁]

Συγκεκριμένα στὴν Α' μυθιστορία ἡ σύζευξη αὐτῆ τῶν δυὸ νέων, πὺν ση- μαίνει τὸ τέλος τῶν περιπετειῶν τους, ἀναφέρεται ὡς ἔξης:

« Αὐτὸν δὲ τὸν Καλλίμαχον τὰ σίδηρα λυτρώσας, /
ἐλεύθερον παρέδωκεν τοῦτον τῇ Χρυσορρόῃ. »⁵⁶

Στὴ Β' μυθιστορία ὁ πατέρας κάλεσε τὸν ἐπίσκοπον γιὰ νὰ παντρεῖται τοὺς δυὸ νέους:

« Τὸν πίσκοπον ἐκάλεσε μετὰ τοὺς κληρικοὺς του /
καὶ στέφος περιτίθῃσι τοῦ γάμου καὶ τοῦ κράτους /
ἐπὶ τὰς δύο κεφαλὰς Βελθάνδρου καὶ Χρυσάντζας. »⁵⁷

Στὴν Γ' μυθιστορία ὁ πατέρας κάνει δεύτερους γάμους:

« Ἐτέρους γάμους ἐκκληροῖ βασιλικῆς ἀξίας. »⁵⁸

Τὸ ἴδιο μοτίβο συναντοῦμε καὶ στὴν Δ' μυθιστορία:

« Ἐτέρους γάμους πολεμοῦν μετὰ τιμῆς καὶ δόξης. »⁵⁹

Παράλληλα ὅμως μ' αὐτὴ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἥρωα διαπιστώνουμε καὶ μιὰν ἄλλη. Εἶναι ἡ ἀποκατάσταση τῆς βασιλικῆς του ιδιότητος. Ἔτσι οἱ δυὸ ἥρωες ἀνακηρύσσονται βασιλιάδες καὶ ζοῦν πιά σὰ βασιλιάδες. Αὐτὲς τὶς σκέψεις μας μποροῦμε νὰ τὶς συνοψίσουμε:

Ἀποκατάσταση βασιλικῆς ιδιότητος.

Ἐπαθλο: κηρύσσονται βασιλιάδες.

Συγκεκριμένα μέσα στο κείμενο ἀναφέρονται:

Α' μυθιστορία: «Ἰδού καὶ τοῦτο φθάνουσιν· καὶ πάλιν εὐφροσύνης / ἀρρήτου καὶ γλυκύτητος μόνοι κατατρυφῶσιν. »⁶⁰

Β' μυθιστορία: «Πολλὰ τὰ ἔτη τοῦ βασιλέως τὸν υἱὸν μετὰ τῆς βασιλίσσης! »⁶¹

Γ' μυθιστορία: «Καὶ ἐβασίλευσεν εὐσεβῶς τὴν πρεσβυτέραν Ρώμην. »⁶²

Δ' μυθιστορία: «Χρόνους πολλοὺς ἀφέντεψαν μετὰ τιμῆς καὶ δόξης. »⁶³

Τελειώνοντας λοιπὸν οἱ μυθιστορίες παρατηροῦμε ἓνα σχῆμα κύκλου. Ἀρχίζουν δηλ. οἱ ἥρωες ἢ οἱ ἥρωίδες σὰ γιοὶ ἢ κόρες βασιλιάδων καὶ ἀφοῦ περάσουν μιὰ σειρὰ ἀπὸ περιπέτειες, ἀφοῦ δώσουν συνεχεῖς ἀγῶνες ἐνάντια σὲ πειρασμοὺς μιὰ καὶ ἡ τύχη τοὺς ἀκολουθεῖ παντοῦ, στὸ τέλος στέφονται καὶ ἀνακηρύσσονται βασιλιάδες. Ἔτσι περνοῦν τὴν ὑπόλοιπη ζωὴ τους φέροντας τὴ βασιλικὴ αὐτὴ ιδιότητα.

Τὰ κείμενα αὐτὰ βέβαια, πὺν προβάλλουν κυρίως τὴν περιπέτεια, περιέχουν ὀρισμένα στοιχεῖα, πὺν ἂν τὰ ἐμβαθύνουμε, θὰ δοῦμε ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ συνέχεια στὴ λογοτεχνικὴ μας παράδοση. Καὶ ἴσως πίσω ἀπὸ αὐτὴ τὴν περιπέτεια, πὺν τόσο τονίζεται, κρύβεται αὐτὸ πὺν λέγεται ἐμμονὴ στὸν ἀγῶνα. Ἴσως δὲ θὰ ἦταν ἀπαραιτήτο νὰ γίνουμε ἥρωες μυθιστορίας, ἀλλὰ μπορούμε νὰ γίνουμε ἥρωες τῆς ζωῆς μας. Ὁ ἄνθρωπος στὴν καθημερινή του ζωὴ συναντᾷ προβλήματα ἢ βρῖσκεται μπροστὰ σὲ ἀδιέξοδα. Καλεῖται δηλ. νὰ δώσει μιὰ μάχη καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἐποχὴ μας. Ὁ αἰώνας μας χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν τεχνικὸ πολιτισμὸ, τὴ μονομέρεια, τὴν ἐξειδίκευση τῶν ἐπιστημῶν. Γι' αὐτὸ καὶ σήμερα, ὅπως καὶ τότε, ἡ ἀστικὴ κοινωνία χρειάζεται ἀξίες. Καὶ ἡ μάχη, ἡ ἐμμονὴ στὸν ἀγῶνα γι' αὐτὲς τὶς ἀξίες, θὰ δώσει περιεχόμενο στὴ ζωὴ μας καὶ θὰ μᾶς χαρίσει αὐτὴν τὴν ἠθικὴ νίκη, πὺν τόσο εὐκόλα ἀναφέρουμε ἀλλὰ πολὺ λίγοι ἴσως τὴν ἔχουν νιώσει. Ὁ ἀγῶνας βέβαια αὐτός, ὅπως καὶ κάθε ἀγῶνας, δὲν εἶναι εὐκόλος. Ἀπαιτεῖ θάρρος καὶ μιὰν ἀκαταμάχητὴ δύναμη, πὺν θὰ πηγάζει ὅμως ἀπὸ τὸν κόμο τῶν ἀξιῶν. Ἀς σκεφτοῦμε γιὰ μιὰ στιγμή τὰ λόγια τοῦ Κομφούκιου:

«Μὲ τὴ δύναμη τῆς βούλησης ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει τὸν ἑαυτὸ του.

Μὲ τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει τοὺς ἄλλους.

Μὲ τὴ δύναμη τῆς σκέψης ὁ ἄνθρωπος ἀλλάζει τὸν κόσμο. »

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1. «Μεγάλὴ Ἀμερικανικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια», τόμ. ΙΣΤ', σελ. 660.	10. ὅπ. π. στ. 148.
2. Albin Lesky «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας», Θεσσαλονίκη 1978, σ. 549.	11. ὅπ. π. στ. 10.
3. ὅπ. π. σ. 549.	12. ὅπ. π. στ. 262 - 263.
4. Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶ «Βυζαντινὰ ἱποτικά μυθιστορήματα», Βασικὴ βιβλιοθήκη, τόμ. 2, σελ. 141.	13. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 80 - 81.
5. ὅπ. π. στ. 25.	14. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 38 - 39.
6. ὅπ. π. στ. 648 - 649.	15. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 225.
7. ὅπ. π. στ. 9 - 10.	16. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 201 - 209.
8. ὅπ. π. στ. 22.	17. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 146 - 176.
9. ὅπ. π. στ. 1 - 3.	18. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 238 - 239.
	19. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 170.
	20. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 178 - 200 καὶ στ. 276 - 442.
	21. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 199 - 200.
	22. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 203 - 204.

23. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 283.	44. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 277 - 283.
24. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 295 - 344.	45. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1068.
25. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 449.	46. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 287 κ. έ.
26. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 641.	47. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 850 - 851.
27. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 244, 361.	48. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 300 - 343.
28. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 295.	49. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 254.
29. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1312.	50. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 268.
30. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 265 - 268.	51. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1353, 1358.
31. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 578.	52. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 556 - 558.
32. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 638 - 639.	53. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 250 - 253.
33. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 539.	54. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1001 - 1006.
34. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 426, 452.	55. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 36 - 39.
35. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 387 - 399.	56. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 2592.
36. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 359 - 360.	57. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 1330 - 1332.
37. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 835 - 844.	58. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1836.
38. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 261 - 265.	59. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 889.
39. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1187 - 1188.	60. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 2601.
40. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1768 - 1769.	61. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 1325.
41. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 229 - 235.	62. ὅπ. π. Γ' μυθ. στ. 1843.
42. ὅπ. π. Α' μυθ. στ. 1759 - 1824.	63. ὅπ. π. Δ' μυθ. στ. 893.
43. ὅπ. π. Β' μυθ. στ. 810.	

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έμμανουήλ Κριαρά «Βυζαντινά Έπιοτικά Μυθιστορήματα».
Βασική Βιβλιοθήκη, τόμ. 2.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, Καθηγητού Πανεπιστημίου

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΑΝΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ*

(Με ἀφορμή τὴν ἔκδοσιν τῶν «Ἀπάντων» Δ. Στ. Σαλαμάγκα)

Ῥότερα ἀπὸ τὴν ὅλη τούτῃ μεγάλη «πατριαρχική» καὶ «οἰκουμενική» ὑπερ-παρέκβασι, πὺν θὰ μᾶς συγχωρεθῇ, ἐλπίζω, καὶ αὐτὴ — ἀφροῦ ἐπρόκειτο γιὰ Μεγάλους Ῥπειρώτας Οἰκουμενικοὺς Πατριάρχας, σὲ ἀποφασιστικὲς γιὰ τὴν Ὅρθοδοξία καὶ τὸ Γένος ἱστορικὲς στιγμὲς ἐκδηλωθέντας καὶ ἀναδειχθέντας —, καί-ρὸς νὰ ἐπανέλθουμε στὸν ἀπὸ τὸν Π. Δ. Τζιόβα τώρα ὀλοκληρωτικὰ παρουσιαζό-μενο Γερβάσιο Ὡρολογᾶ. Αὐτὸς εἶχε χειροτονηθῇ σὲ Μητροπολίτη Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς ἀπὸ τὸν Ῥπειρώτη Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη Ῥνθιμο Ζ', καὶ τὸ τελευ-ταῖο αὐτὸ ἦταν πὺν μᾶς «παρέσυρε» στὴν ὡς ἀνωτέρω μεγάλη μας παρέκβασι. Ῥπὸ Μητροπολίτης στὴ Βόρειο Ῥπειρο μετατέθηκε ὁ Γερβάσιος γιὰ λίγο στὴ Μητρό-πολι Αἰνὸν (στὴ Θράκη) καὶ ὕστερα, τὸ 1902, ἔγινε Μητροπολίτης Καισαρείας, γιὰ νὰ ἐκλεγῇ, τέλος — τὸν Μάρτιο τοῦ 1910 —, Μητροπολίτης Ῥωαννίνων, σύμ-φωνα καὶ μὲ τὴν τότε ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθναρχικὴ τακτικὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, νὰ «μετακινή» τοὺς ἱεράρχες σὲ ἀνάλογες πρὸς τὶς ἐκάστοτε γενι-κώτερες ἀνάγκες — καὶ τὶς ἱκανότητες τῶν προσώπων — «ὑψηλότερες» ἢ «χαμη-λότερες» μητροπολιτικὲς καὶ ἄλλες ἐκκλησιαστικὲς θέσεις.

Στὰ Γιάννινα θὰ παραμείνῃ πλέον ὡς Μητροπολίτης ὁ Γερβάσιος μέχρι τὸν θάνατόν του, τὴν 1ην Ῥουνίου 1916, ὁπότε καὶ θὰ τὸν διαδεχτῇ ἐδῶ ὁ ἀπὸ Βελ-λᾶς καὶ Κονίτσης (ἀπὸ τὸ 1906) πολὺς Σ π υ ρ ῖ δ ω ν (Βλάχος). Καὶ αὐτὸς στὸν Πόντο γεννημένος — στὴ Χιλή τοῦ Εὐξείνου Πόντου —, κατὰγονταν ἀπὸ γο-νεῖς Ῥπειρώτες - Πογωνίσους, ἀπὸ τὴν Ρουσιᾶ, καὶ «ἐνιωθε», βέβαια, ἀνέκαθεν καὶ πάντοτε ἡπειρωτικὰ, πανηπειρωτικὰ, οἰκουμενικὰ ἡπειρωτι-κὰ καὶ οἰκουμενικὰ ἐλλληνικὰ μαζί, ὅπως «νιώθει» στὰ βάθη τῆς — καὶ «τῶδεξε» ποικιλότροπα — ἡ ἡπειρωτικὴ ψυχὴ, καὶ τοῦτο μὴ πρὸς κακαφανισμό κανενός, οὔτε καὶ πρὸς δικὸ μας, τῶν ἀτόμων, κομπασμὸ καὶ προσω-πικὴ μας καυχησιᾶ.

Γιὰ τὸν Μητροπολίτη, λοιπόν, Γερβάσιο — τὸν Μητροπολίτη τῆς πολιτορχίας καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Ῥωαννίνων, καὶ ἐπὶ μιὰ τριετία ὕστερα — ὁ ἐρευνη-τικώτατος καὶ παραγωγικώτατος, ἐξονυχιστικὸς καὶ ἀκριβοδίκαιος σὲ ὅλα ἱστο-ρικὸς Π. Δ. Τζιόβας μᾶς παρουσίασε, ὅπως προαναφέραμε, καὶ ἰδιαίτερο εἰδικὸ ἔργο. Εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθμ. 5 στὴ σειρὰ τῶν Ῥκδόσεων τοῦ Ῥδρύματος Βορειοηπειρωτικῶν Ῥρευνῶν στὰ Γιάννινα, μὲ τὸν τίτλο: Γερβάσιος Ὡρολογᾶς Μητροπολίτης Κορυτσᾶς Βορείου Ῥπείρου, Ῥωάννινα 1980 (σελίδ. 155). Ῥ' αὐτὸ ἐξετάζει καὶ παρουσιάζει ὁ Π. Δ. Τζιόβας ἀνάγλυφα τὴν ἐκκλησιαστικὴ, ἐθνικὴ καὶ κοινω-νικὴ δράσι τοῦ Γερβασίου, ὡς Μητροπολίτου Κορυτσᾶς καὶ Πρεμετῆς, στὴ Βό-ρειο Ῥπειρο γενικώτερα. Ῥλλὰ στὸ δεῦτερο μέρος (σελ. 95 - 155) ἀσχολεῖται ὁ συγγραφεὺς ἐμπεριστατωμένα καὶ μὲ τὴν ἀνάλογη δραστηριότητα τοῦ Γερβασίου ὡς Μητροπολίτου Ῥωαννίνων, σὲ συνδυασμὸ δὲ κυρίως καὶ μὲ τὸν συνεχῇ βορειο-ηπειρωτικὸ ἀγῶνα, ὁ ὁποῖος εἶχε, τὸ 1914, καὶ τὴν ἰδιάζουσα ὠραία ἀναλαμπή

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο (σελ. 364).

του, με την τολμηρή κήρυξι και πραγματοποιήσι για ένα χρονικό διάστημα της αὐτονομίας. Ἀλλίως δὲν μπορούσε νὰ γίνη τότε — και ἄλλες φορές ὕστερα — κατὰ τὸ δίκαιο και τὴν πανεθνική ἐπιθυμία, ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῶν «Μεγάλων» τοῦ κόσμου τούτου, ὅπως εἶδαμε και σὲ προηγούμενη ἐδῶ σχετική συνάφειά μας.*

* Βλ. «Ἡ πειρωτικὴ Ἑστία» τευχ. 426 - 427 - 428, Ὀκτώβριος - Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1987, σελ. 549. Βλ. και Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς και Κονίτσης Σεβαστιανοῦ, Ἡ ἐσταυρωμένη Βόρειος Ἡπειρος, ἔκδ. τρίτη, Ἀθήναι 1985, σελ. 24 - 32.

Ἐδῶ στὴ Θεσσαλονίκη ἐτοιμάζεται ἀπὸ δικούς μας και ξένους Διεθνολόγους και ἄλλων ἐιδικότητων ἐπιστήμονες Τιμητικὸς Τόμος γιὰ τὸν ἐπὶ μακρὸν στὸ Πανεπιστήμιό της ὑπηρετήσαντα καθηγητὴ τοῦ Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου και Διευθυντὴ πάντοτε τοῦ ἐδῶ Ἰνστιτούτου Δημοσίου Διεθνούς Δικαίου και Διεθνῶν Σχέσεων Δημήτριον Κωνσταντοπούλου. Στὸν Τόμο ἐκτυπώνεται και πενήντασέλιδη περίπου δική μου μελέτη, στὴ γερμανικὴ γλῶσσα, με θέμα τὴν αὐστηρὴ ἀρνητικὴ κριτικὴ ποὺ εἶχεν ἀσκήσει κατὰ τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁ γνωστὸς Γερμανὸς καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων (και τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας γενικώτερα) στὸ Πανεπιστήμιό τοῦ Βερολίνου Adolf von Harnack, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα μέχρι τὸν θάνατό του (1930). Παράλληλα παρουσιάζονται στὴ μελέτη μου αὐτὴ και οἱ νεώτεροι παράγοντες, ποὺ συνέβαλον στὴν ἀναθεώρησι και στὴν κατάρρησι τῶν θεωριῶν τοῦ Harnack, ὅπως και στὴ νεώτερη και νεώτατη θετικὴ οἰκουμενικὴ ἀξιολόγησι, ἐκτίμησι και πρὸς κάρπωσιν ἀναζητήσι τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας στὴ Δύσι. Σὲ πολλὰ ἔργα του εἶχεν ἐκθέσει ὁ Harnack τὶς ἀρνητικὰς και πολεμικὰς θέσεις του γιὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν και τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἀνήκουν σ' αὐτὴ και προστατεύονται ἀπὸ αὐτή. Ἰδιαίτερα ὀξὺς ἦταν στὰ ζητήματα αὐτὰ ὁ ὑπερκριτικὸς ἐκείνιος Προτεστάντης Θεολόγος και Ἱστορικὸς στὴν ἐκτενὴ μελέτη του «Τὸ πνεῦμα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας σὲ διαφορὰ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν». («Der Geist der morgenländischen Kirche im Unterschied von der abendländischen») εἶχε πρωτοεμφανιστῇ τὸ 1916 σὲ σχετικὸ τότε μετὰ τὸν πόλεμο και τὴν εἰρήνῃ Τόμο μελετῶν τοῦ Harnack και ξανατυπώθηκε σὲ ἄλλο συλλογικὸ Τόμο ἔργων τοῦ ἴδιου, τὸ 1951.) Ὅπως γράφουμε γιὰ τὴν μελέτη αὐτὴ τοῦ Harnack στὸν οἰκείον τόπο τῆς δικῆς μας μελέτης: στὴ γένεσί της εἶχαν συμβάλει πολιτικὰ γεγονότα, ποὺ διαδραματίζονταν λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν Α' παγκόσμιον πόλεμον και κατὰ τὴ διάρκεια αὐτοῦ στὴ Βαλκανικὴ Χερσόνησο. Αὐτὰ ἦταν, ἡ ἐνσωμάτωσι τῆς Βοσνίας και Ἑρζεγοβίνας στὴν τότε περιβόητη Αὐстро-ουγγρικὴ μοναρχία, ἡ διακήρυξις ἀπὸ τὸ κράτος τοῦτο και τὴν Ἰταλία, ὅτι ἡ Ἀλβανία ἔπρεπε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς σλαβικῆς και ἑλληνικῆς ἐπικροῆς και νὰ γίνη, ἐπομένως, αὐτόνομη. Στὶς θέσεις αὐτὰς ἔπαιρνε και ὁ Harnack εὐνοϊκὴ στάσι ἀπὸ κατὰ τὴν ἀντίληψί του σὲ τοῦτο συνηγορούντας δυτικὸς ἐκκλησιαστικὸς και θεολογικὸς λόγους. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς ἐκθέσεώς μας κάνουμε παραπομπὴ στὸ ἔργο τοῦ Δημητρίου Κωνσταντοπούλου, ποὺ ἐμφανίστηκε, στὴ γερμανικὴ γλῶσσα, τὸ 1940 (λίγο πρὶν ἀπὸ τὸν ἰταλο-ἑλληνικὸν πόλεμον) σὲ ὑψηλῆς ἐπιστημονικῆς στάθμης σειρά γερμανικῶν πανεπιστημιακῶν ἐκδόσεων, σχετικῶν μετὰ τὸν Διότιον και τὸ Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον. Ἡ μελέτη τοῦ Δ. Κωνσταντοπούλου ἔχει τὸν τίτλον: Ἐπὶ τοῦ προβλήματος ἐθνικότητος τῆς Νοτιοανατολικῆς Εὐρώπης. (Μία ἐκ τῆς ἀπόφωτος τοῦ Δικαίου και τῆς Κοινωνιολογίας ἑξέτασις τῆς ἑλληνικῆς Μειονότητος εἰς τὴν Ἀλβανίαν ὡς προϋπόθεσις τῆς θέσεώς της ἀπὸ τὴν ἀποψὶ τοῦ Δικαίου τῶν λαῶν) — Zur Nationalitätsfrage Südosteuropas (Eine Rechtssoziologische Untersuchung der griechischen Minderheit in Albanien als Voraussetzung ihrer völkerrecht-

Στὸ δεύτερο μέρος τοῦ περὶ τοῦ Γερβασίου βιβλίου του παρουσιάζει ὁ Π. Δ. Τζιόβας τὴν σημαντικὴ ἀκριβῶς συμβολὴ στὸν ὅλο βορειοηπειρωτικὸ ἀγῶνα, συμβολὴ ἠθικὴ καὶ ὕλική, τοῦ Γερβασίου ὡς Μητροπολίτου Ἰωαννίνων καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων. Μὲ σαφῆ ντοκουμέντα διαφωτίζει ὁ συγγραφεὺς τὰ πράγματα ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς οἰκονομικῆς συμβολῆς τῶν κατοίκων τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς ἐκεῖ Κοινότητος, ἡ ὁποία εἶχε κάνει τότε ὄντως γενναία προσφορά, καθὼς καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν συμβολὴ στὸν ἴδιο ἀγῶνα, τὸν βορειοηπειρωτικόν, τῶν ἐν Ἀθήναις Ἡπειρωτῶν.

Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀναφορᾶς μας ἐδῶ στὴν Ἰσραηλιτικὴ Κοινότητα τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὴν πλούσια οἰκονομικὴ προσφορά της στὸ Βορειοηπειρωτικὸ ἀγῶνα, δὲν ἀντέχω στὸν πειρασμὸ νὰ μὴν ἀναφέρω λίγα καὶ ἀπὸ τὴν «κοινωνικὴ ζωὴ» της κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Τὰ καίρια ἀπὸ τὸν θανμάσιο πάντοτε στὰ θέματα αὐτὰ Κωνστ. Ἰ. Φωτόπουλο, ἀπὸ τὸ ἐμβριθὲς δημοσίευσμά του

lichen Stellung). Στὴν παραπομπή μας στὴ μελέτη αὐτὴ τοῦ Δ. Κωνσταντοπούλου γράφουμε σὲ ὑποσημείωσι — στὴν ὑπὸ ἐκτύπωσι μελέτη μας γιὰ τὸν Harnack — καὶ τὰ ἐξῆς, γεωμανιστὶ βέβαια πάντοτε: Στὴ σελίδα 192 ἐξ. τοῦ ὡς ἀνωτέρω ἔργου τοῦ Δ. Κωνσταντοπούλου — στὴν παράγραφο «Βόρειος Ἡπειρος καὶ ἡ ὁμολογία της» («Nordepirus und sein Bekenntnis») — ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν ζωτικότητα καὶ τὴν δραστηριότητα σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς, πολιτιστικῆς, πολιτικῆς, κοινωνικῆς, στὶς εὐεργεσίες ἀναφερομένης κλπ. ἐνεργητικότητος τῶν Ὁρθόδοξων Ἑλλήνων τῆς Β. Ἡπείρου. Αὐτὴ ἡ καθαρῶς ἑλληνικὴ περιοχὴ ἐνσωματώθηκε τότε, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912 - 1913, κατὰ τοὺς ὁποίους οἱ Βορειοηπειρωτῆς μαζί μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας ἀγωνίστηκαν γενναῖα καὶ ἦταν οἱ νικητῆς, στὴν τότε ἀπὸ τὶς «Μεγάλες Δυνάμεις» τῆς ἐποχῆς τεχνητὰ (φτιαστὰ, künstlich) σὰν κράτος δημιουργηθεῖσα Ἀλβανία, ἐνῶ, ὅπως ἐπὶ λέξει γράφει ὁ Δ. Κωνσταντόπουλος, σελ. 193, «τοὺς Ἀλβανοὺς συγκαταριθμοῦσε κανεῖς, τοῦλάχιστον στὸ παρελθόν, κατὰ γενικὴ γνώμη (nach "communis opinio") στὰ χωρὶς ἱστορίαν ἔθνη (zu den geschichtslosen Nationen)». Τὶς συνέπειες τῆς ἱστορικῆς καὶ ἠθικῆς ἐκείνης αὐθαιρεσίας (συνεχίζουμε ἡμεῖς στὴν ἴδια πάντοτε κριτικὴ ὑποσημείωσί μας) πληρώσε ἀπὸ τότε καὶ πληρῶνει ὁ ἑλληνικὸς ὀρθόδοξος βορειοηπειρωτικὸς πληθυσμὸς σὲ συνεχῶς ἐξοντωτικὰ μέχρι σήμερα ἐπενεργούν μέτρο.

Σὰν ἓνα εἶδος «δικαιώσεως» ἐκείνης τῆς μεγάλης ἀρχικῆς ἀδικίας τῶν «Μεγάλων» — λέγομεν ἐπιλογικὰ στὴν ἴδια ὑποσημείωσι τῆς περὶ τοῦ Harnack καὶ τῶν κρίσεων του γιὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μελέτης μας — εἶχε παρουσιάσει ὁ τελευταῖος αὐτὸς τὴν ἀπὸ ἡμᾶς σχολιαζόμενη καὶ κινούμενη μελέτη του περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ πνεύματος τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, σὲ σὺλ κατακριτικὸ καὶ ἀπορριπτικὸ γιὰ τὴν πρώτη — τὴν Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία —. Ἔτσι ἔθετεν ὁ Harnack στὴν «ὑπερθεσία» τῆς τότε διπλωματίας καὶ πολιτικῆς — χωρὶς ἴσως οὔτε καὶ ὁ ἴδιος νὰ προέβλεπε τὶς συνέπειες — τὶς στὴ μελέτη του ἐκείνη περιεχόμενες βαριεὶς προσβολὲς ἢ καὶ σνοκφαντίες γιὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ τοὺς λαούς, τοὺς ὁποίους αὐτὴ μὲ στοργὴν ἐξυπηρετοῦσε καὶ ἐξυπηρετεῖ. Ἀπὸ ιδέες καὶ κρίσεις, ὅπως αὐτὲς τοῦ Harnack, ἀντλεῖ μέχρι καὶ σήμερα ἓνα μέρος τῆς παγκόσμιας διπλωματίας καὶ πολιτικῆς ἐμπνεύσεις καὶ κάνει σχεδιασμοὺς καὶ βάζει σκοποὺς σχετικὰ μὲ τὴν τύχη τῶν ὀρθόδοξων λαῶν, γενικώτερα, καὶ μὲ τὴν μοῖρα τῶν βαριά δοκιμαζομένων Βορειοηπειρωτῶν, εἰδικώτερα.

«Πανάρατος» Ἐπιτομή τῆς «Ἐρωφίλης» τοῦ Γεωργίου Χορτάτση ὅπως παίζονταν στὰ Γιάννινα τὸ 1887 («Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», Τεύχ. 297-298, Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1977, σελ. 58-76). Γιὰ νὰ ἔρθῃ στὸ κύριο θέμα τοῦ ὁ Κ. Φωτόπουλος,* στὸν «Πανάρατο», ποὺ «παίζονταν» δημόσια — σὰν «νούμερο», σκέτς — κατὰ «ὑπόλοιπά» του πρόλαβα καὶ ἐγὼ κατὰ τὰ παιδικὰ μου χρόνια στὰ Γιάννινα — καὶ ἔδινε ἀξιόλογο περιεχόμενο στὴν ὅλη τότε — ἐπὶ Τουρκοκρατίας — μὲ τὶς ἀποκρηάτικες ἐκδηλώσεις συνδεδεμένη ψυχαγωγία τῶν Χριστιανῶν, κάνει μιὰ κατάλληλη γενικότερη Εἰσαγωγή. Ἀρχίζει μὲ τὴν διαπίστωση: «Τὰ Γιάννινα, ὅπως καὶ τόσες ἄλλες πόλεις τοῦ ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας, εὗρισκαν τρόπο νὰ ποικίλλουν τὴ ζωὴ τους μὲ λογιῶν - λογιῶν γιορτές* γάμους, βαφτίσια καὶ πανηγύρια στὰ μοναστήρια.» Ἔτσι ἔρχεται καὶ στὴ — σύντομη — περιγραφή τῶν συναφῶν ἐκδηλώσεων τῶν ἄλλων τότε κοινοτήτων στὰ Γιάννινα, τῶν Ἑβραίων, πρῶτα, καὶ τῶν Τούρκων, ὕστερα, γιὰ νὰ ἀκολουθήσῃ, ἐκτενέστερα, τὸ κύριο μέρος τῶν περιγραφῶν, τὸ σχετιζόμενο μὲ τὶς κατὰ τὶς χριστιανικὲς ἀποκρηές καὶ τὶς ἄλλες εὐκαιρίες τῆς γιορτινῆς κοινωνικῆς ζωῆς γινόμενες διασκεδάσεις καὶ λοιπές συναφεῖς ἐκδηλώσεις τῶν Χριστιανῶν. Μιὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖες αὐτές ἦταν καὶ ὁ «Πανάρατος» κατὰ τὶς ἀποκρηές, γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κ. Φωτόπουλος μᾶς δίνει ἀκριβέστερες πληροφορίες καὶ μᾶς διασώζει πολὺτιμα ἱστορικὰ καὶ φιλολογικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν προέλευσί του καὶ τὴν δομὴ του. Γράφει λοιπὸν γιὰ τοὺς Ἑβραίους πρῶτα: «Οἱ Ἑβραῖοι κλεισμένοι τότε στὸν ἑαυτὸ τους, δὲν θυμᾶμαι νὰ παρουσίαζαν τίποτε τὸ ἀξιόλογο ἀπὸ τέτοιας λογῆς κοινωνικῆς ἐμφάνισης, ἐκτὸς ἀπὸ οἰκογενειακὲς γιορτὲς κλπ. Μονάχα στὸ «πρεῖμ» δηλ. τὸ «πουρεῖμ», γιορτὴ σ' ἀνάμνηση τῆς σωτηρίας τῆς φυλῆς τους ἀπὸ τὴ ραδιουργία καὶ τὴ διαβολὴ τοῦ «Ἀχρείου Ἀμάν» — πρωθυπουργοῦ τοῦ βασιλῆα τῶν Ἀσσυρίων Ἀσσομήρου — μὲ σκοπὸ τὸ γενικὸ ἐξολοθρεμὸ τους — ἐδγαίνα λίγοντες παρέες μασκαρεμένων στὴν «Ὀβραϊκή», ὅπως λέγονταν ἡ ἐβραϊκὴ συνοικία τους μέσα στὸ Κάστρο κι' ἀπ' ἐξω ἀπ' αὐτὸ (στὸ «κουρμανιό»

* Ὁ τρίτος, ἐπιζῶν καὶ πολὺχρονος, ἀπὸ τὴν νεώτερη «Ἠθογραφικὴ — καὶ πλατύτερη — Σχολή» τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως τὸν ἔχω συνταιριάξει ἔτσι — μαζί μὲ τοὺς μακαρίτες Εὐάγγελο Μπόγκα καὶ Τάχη Σαλαμάγκα — στὴν ἀρχὴ τούτου ἐδῶ τοῦ δημοσιεύματός μου (τεύχ. 420 - 421 - 422, Ἀπρίλιος - Μάιος - Ἰούνιος 1987, σελ. 262). Εἶχα ὅμως παραλείψει τότε νὰ συμπεριλάβω στὴ «Σχολή» — καὶ τὸ κάνω τώρα, ζητώντας συγγνώμην — καὶ τὴν ἐπίσης στὴ γραμμὴ αὐτὴ ὑπέροχα ἐκδηλούμενη, ἀνυπερέδλητη στὴν ἰδιότυπη δική της ἐπίδοσι παρουσιαζόμενη, ἐρίτιμη κυρία Ἐ λ ε υ θ ε ρ ί α Π. Δ ό - δ α . Ἡ ἐπίδοσί της καὶ ἡ προσφορά της, πλούσια σὲ τεχνικὸ περιεχόμενο, ἀλλὰ καὶ ξεστή σὲ ψυχικὸ, συναισθηματικὸ καὶ ἀνθρωπιστικὸ τόνο, ἀναφέρεται στὴν Ἠπειρωτικὴ, στὴν Γιαννιώτικη δὲ μάλιστα, συγχρόνως δὲ — φυσικὰ — καὶ στὴν οἰκουμενικὴ — τὴν πανανθρώπινη — Τέχνη (στὴν ἔχουσα σχέσι μὲ τὰ ἐργόχειρα γυναικεῖα τέχνη), ὅπως καὶ Λαογραφία καὶ Ἠθογραφία. Δὲς π.χ. — ἀπὸ ὅσα ξέρω — τὰ δημοσιεύματά της, στὴν «Ἡ π ε ι ρ ω τ ι κ ῆ Ἑ σ τ ί α», «Ἡ ἱστορία στὸ κέντημα», Τεύχ. 393 - 394 - 395 - 396, Ἰανουάρ. - Φεβρουάρ. - Μάρτ. - Ἀπρίλιος 1985, σελ. 31 - 42, καὶ Τεύχ. 397 - 398 - 399, Μάιος - Ἰούνιος - Ἰούλ. 1985, σελ. 195 - 204 «Ἀνατολικοὶ τάπητες», Τεύχ. 417 - 418 - 419, Ἰανουάρ. - Φεβρουάρ. - Μάρτιος 1987, σελ. 16 - 27* 6λ. ἐπίσης τὸ ἰδιαίτερα ἡμᾶς ἐδῶ ἐνδιαφέρον, ὑπέροχο, νοσταλγικὸ καὶ ἀνθρωπιστικὸ, «Χρονικὸ» της, «Περιπάτοι στὰ παλιὰ Γιάννινα», Τεύχ. 429 - 430 - 431, Ἰανουάρ. - Φεβρουάρ. - Μάρτιος 1988, σελ. 46 - 55 καὶ Τεύχ. 432 - 433 - 434, Ἀπρίλ. - Μάιος - Ἰούνιος 1988, σελ. 191 - 196.

στά παιδικά μου χρόνια στα Γιάννινα — 1924/1930 —, με τὸ «Ἑλληνικὸ» πλέον, ξέκοβε καὶ μέχρι τὴν Καλοῦτσια κανένα ἀμάξι με «οὐδρέϊκες προυσουπίδης» ἐν εὐθυμίᾳ καὶ με «πυτηρία» καμιὰ φορὰ στὸ χέρι, ὅπως θυμᾶμαι, Ἰ. Καλ.). «Τὰ τραγούδια τους», συνεχίζει ὁ Κ. Φωτόπουλος, «ἑλληνικὰ φυσικά, γιατί μπηρική τους γλῶσσα ἦταν ἡ ἑλληνική, περιστρέφονταν στὸ συγκλονιστικὸ αὐτὸ γεγονὸς με κατάρες κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀμάν.

«Τοὺν Ἀμάν, τοὺν ἀρούρ τοὺν μπικουτσιργιανεῖμ...»*

* Ἐδῶ, σὲ ὑποσημείωσι, δίνει ὁ Κ. Φωτόπουλος τὴν ἐξήγησι τῶν ἐβραϊκῶν λέξεων: Ἀρούρ = καταραμένος, Μπικουτσιργιανεῖμ = λιγοήμερος — κουφόχρονος, ὅπως λέγαμε ἡμεῖς τὰ Γιαννιωτόπουλα, σέρνοντας καὶ λίγο τὴν φωνὴ ἀπομιμητικά, Ἰ. Καλ. —.

Ἀνάλογες πληροφορίες καὶ παραστατικὲς περιγραφές γιὰ τὶς παλιές Ἀποκριές στὰ Γιάννινα, σὲ συνδυασμὸ μάλιστα, ὄχι μόνον με πάντοτε νοσταλγικὰ γιὰ μᾶς ἡθογραφικὰ στοιχεῖα τῶν ἀγαπητῶν συμπολιτῶν μας ἐκεῖ τότε Ἑβραίων, ἀλλὰ καὶ με περιεκτικὴ θεώρησι τῆς κοινωνικῆς - οἰκονομικῆς καταστάσεώς τους, μᾶς δίνει καὶ ἡ Ἑλευθερία Δόβα. Αὐτὸ γίνεται στὸ μνημονεύμενο στὴν προηγούμενη ὑποσημείωσί μας δημοσίευσίμα της, στὴν «Ἡ πειρωτικὴ Ἑστία», «Περίπατοι στὰ Γιάννινα», σελ. 53 - 55. Γράφει, μεταξὺ ἄλλων, στὴ σελίδα 55: «Ἡ συνοικία ποὺ κατοικοῦσαν, χαμηλὰ πρὸς τὴ Λίμνη, εἶχε τὰ ὠραῖα ἀρχοντικὰ τῶν Λεβῆ καὶ ἄλλων, εἶχε καὶ χαμόσπιτα. Ὑπῆρχε μιὰ οἰκονομικὴ διαφορὰ μεγάλῃ ἀνάμεσά τους. Πολὺ πλούσιοι μερικοὶ καὶ ἄλλοι πάμπτωχοι. Ζητιάνος ὅμως Ἑβραῖος ποτὲ κανένας. Τὸν ἐλεοῦσαν πάντοτε οἱ ὁμόφυλοί του». Γιατί ὅμως δὲν εἶχε γίνῃ κάτι ἀνάλογο καὶ με τὸν καταταλαιπωρηθέντα στὴ σύντομη ζωὴ τοῦ Γιαννιώτη Ἑβραίου ποιητῆ Γιωζέφ Ἐλιγιά, θὰ παρατηρήσω ἐδῶ ἐγὼ (Ἰ. Καλ.), σὰν «δικηγόρος τοῦ Διαβόλου»; Δὲν ἔχω πρόχειρο τὸ δημοσίευμα, στὴν «Ἡ πειρωτικὴ Ἑστία», τοῦ Γιάννη Α. Σακελλίωνα «Ὁ Ἑλληνοεβραῖος ποιητὴς Γιωζέφ Ἐλιγιά», γιὰ νὰ ἰδῶ τί γράφεται ἐνδεχομένως ἐκεῖ σχετικὰ με τὸν ἀείμνηστο ποιητὴ ἀπὸ τὴν ἀποψι τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν ἄλλων συναφῶν ταλαιπωριῶν του. Σὲ διβλιογραφικὴ παρουσίασι τοῦ δημοσιεύματος τούτου στὸ ἐγκριτὸ Ἑβραϊκὸ Περιοδικὸ Χρονικά (γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ μιλήσουμε καὶ παρακάτω), στὸ Τεύχ. 39, Μάιος 1981, σελ. 16, γράφεται: «Μὲ ἔρευνητικὴ σκέψι καὶ με γνώση τῆς συγκριτικῆς μεθόδου ὁ Σακελλίων ἀσχολεῖται με τὰ ποιήματα τοῦ Ἐλιγιά, σὲ συνάρτησιν με τὴν ἀτομικὴ ζωὴ τοῦ δημιουργοῦ τους καὶ τὴν παράλληλῃ πορεία τῆς κοινωνίας τῆς ἐποχῆς του».

Τὸ δημοσίευμα τῆς κυρίας Ἑλευθερίας Δόβα τελειώνει στὸ σημεῖο γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῶν Ἰωαννίνων με τὰ ἐξῆς: «Στις 25 Μαρτίου 1944, οἱ Γερμανοὶ τοὺς μάζεραν καὶ τοὺς ὁδήγησαν στὴ σκληρὴ τους μοίρα.

Καὶ οἱ χριστιανοὶ Γιαννιώτες αὐτὴ τὴ μέρα ἔκλαψαν πικρά.»

Στὸ μνημονευθὲν ἤδη Περιοδικὸ «Χρονικά. Ὅργανο τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος», ποὺ «πιάνει» ὅλα ὅσα δημοσιεύονται στὸν Ἑλληνικὸ Τύπο, καὶ γενικώτερα στὴν Ἑλλάδα, γιὰ τοὺς Ἑβραίους, εἶχεν ἀναδημοσιευθεῖ — σὲ παλαιότερο τεύχος, τὸ ὁποῖο ἀτυχῶς δὲν ἔχω τώρα πρόχειρο, γιὰ νὰ δώσω τὰ ἀκριβῆ στοιχεῖα του —, με ἱκανοποίησι, ἕνα κομμάτι ἀπὸ τὸ δημοσίευμα τοῦ Κ. Φωτόπουλου «Πανάρατος», αὐτὸ περίπου ποὺ παραθέτω καὶ ἐγὼ ἐδῶ παραπάνω, γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῶν Γιαννίνων καὶ τὰ «Πουρεῖμ» τους (κοσμικὴ γιορτὴ). Στὸ Τεύχ. 80 - 81, Ὀκτώβριος - Νοέμβριος 1985, σελ. 26, τοῦ αὐτοῦ Περιοδικοῦ, ἀναδημοσιεύεται, ἀπὸ τὸν «Πρωτὶνὸ Λόγο» τῶν Ἰωαννίνων, 1 - 1 - 1985, ὁλόκληρο τὸ Ἄρθρο τοῦ Βασιλείου Γιαννάκοβα «Ἡ γιορτὴ τῆς Σκηνοπηγίας τῶν Ἑβραίων στὰ Γιάννινα». Τί σημαίνει καὶ πῶς καθιερώθηκε, σὲ συνδυασμὸ με τὶς δυὸ ἄλλες βασικὲς γιορτές: τῆς «Πρωτοχρονιάς» καὶ τῆς «Μεγάλῃς Συγγνώ-

κι' ἐπαίνους γιὰ τὴν ὁμορφὴν ἐβραιοπούλα τὴν ἡρώϊδα Ἑσθήρ, πού με τὶς παρακλήσεις τῆς στὸ φοβερὸ βασιλῆα σύζυγό τῆς Ἀσσοῦρήρ ἀπέτρεψε τὸ μεγάλο τοῦτο κίνδυνο:

«Ἡ Στέρ ἡ πηνιμέν·
τρεῖς μέρις νησιμέν».

(μὲ τὸ γνωστὸ σὲ μᾶς τοὺς Γιαννιώτες «σύρσιμο» τῆς φωνῆς στὰ τονιζόμενα φωνήεντα τῶν λέξεων, Ἰ. Καλ.). »

Γιὰ τοὺς Τούρκους γράφει εὐθὺς στὴ συνέχεια ὁ Κ. Φωτόπουλος: « Ὅσο γιὰ τοὺς Τούρκους δὲ γίνεται συζήτηση. Στὴ νηστεία μόνο τοῦ Ραμαζανιοῦ ξενυχτοῦσαν στοὺς καφενέδες καὶ στὰ οπίτια τοὺς τρωγοπίνοντας «ἀπ' τ' ἀξι-ἀμ» (Δύση τοῦ ἡλίου κι' ἐσπερινὴ προσευχὴ) — πού τὸ σύνθημα ἔδινε τὸ «τόπ» (κανόνι) ἀπὸ τὰ μπιντένια τοῦ Κάστρου — μέχρι τὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου.

Τὴν ἡμέρα τὴν περνοῦσαν νηστεύοντας ἀπὸ ψωμί, νερό, τσιγάρο, χωρὶς ν' ἀφήνουν τίς δουλειεῖς τοὺς. Στοὺς δρόμους χαιρετιώνταν μὲ μιὰ κίνηση τοῦ κεφαλιοῦ... τελεμένοι ἀπὸ τὴ νηστεία. » (Ἄν δὲ ἀποτολμοῦσε κανένας Χριστιανὸς νὰ τοὺς μιλήσῃ ἢ νὰ τοὺς πιάσῃ καὶ λίγο κουβέντα παραπάνω, ὑπενθυμίζοντάς τοὺς, ἴσως, καὶ καμμιὰ ὑποχρέωσί τοὺς — κανένα χρηματικὸ π.χ. χρὸς τοὺς, μπόρτζι, κλπ. —, τὸν ἀπόκοβαν βαριεστημένα: «μὴ μ' κρέν'ς, ρουμη' εἶμι νησιμένους», γιὰ νὰ προσθέσω καὶ ἐγώ, Ἰ. Καλ., κάτι ἀπὸ ἀνάλογες διηγήσεις τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα μου.)

Ἀφοῦ περιγράφει ὁ Κ. Φωτόπουλος καὶ λίγα ἀκόμη γιὰ τὸ πῶς διασκεδάζαν κατὰ τὰ ἄλλα οἱ χανούμισσες στὶς «μάζες» τοὺς, τίς γυναικοσυγκεντρώσεις, ὅπως ἔξηγεῖ, καὶ οἱ ἄντρες στοὺς καφενέδες — πούς τοὺς περιγράφει, σὲ ὑποσημείωσι, θαυμάσια —, καὶ στὰ σελιαμλίκια τοὺς (στὰ γλέντια τοὺς στοὺς ἀνδρῶνες), ἀναφέρει — ὁ Κ. Φωτόπουλος πάντοτε — μερικὰ καὶ γιὰ κάτι ἄλλες γιορτὲς τῶν Τούρκων, γιὰ τὸ κουρμπάν - μπαίράμ τοὺς καὶ γιὰ τὴν «καλὴ βραδυὰ» — στὴν ἐλληνικὴ ἔκφρασί της — «πού γιόρταζαν τὴ γέννηση τοῦ Προφήτη Μωάμεθ». Καὶ ἔρχεται εὐθὺς ἀμέσως περιγραφικώτατα ὁ ἀθεράπευτος νοσταλγὸς μας — ὁ Κ. Φωτόπουλος, πού μᾶς «κόλλησε» καὶ μᾶς — στὸ κύριο θέμα του, στὰ σχετικὰ μὲ τοὺς Χριστιανούς καὶ τίς ἀποκρητικές διασκεδάσεις τοὺς καὶ τὸν στὴ συνάφεια αὐτὴ παιζόμενο «Πανάρατο». Ἀρχίζει: « Ὅμως σπουδαιότερες ἦταν οἱ ἀποκρη-ἀτικες διασκεδάσεις τῶν Χριστιανῶν, πού ἄρχιζαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ τριωδίου (Τελώνου καὶ Φαρισαίου) καὶ συνεχίζονταν τίς ὑπόλοιπες Κυριακὲς τοῦ Ἀσώ-του, τὴν Κρητ'νὴ, τὴν Καθαροδεφτέρα... »

Δὲν ξέρω σὲ ποιά χρονολογικὴ σειρὰ θρῖσκονταν μεταξύ τοὺς αἱ γιορτὲς — καὶ αἱ διασκεδάσεις — αἱ σχετικὲς μὲ τὸ τουρκικὸ Ραμαζὰν (παρεφθαρμένα καί: Ἀραμαζὰν) καὶ τίς χριστιανικὲς Ἀποκρητές. Ἐδῶ ὅμως ἔχουμε... διαφωτιστικὸ

μης" — τῆς βιβλικῆς "Ἡμέρας τοῦ Ἑξίλασμοῦ", Ἰ. Καλ. — (Οἱ "τρομερές" ἡμέρες). («...φυσικὸν ἦταν νὰ τροποποιηθοῦν πολλὰ ἥθη καὶ ἔθιμα. Ἐθιμα ὠραία. Ἐθιμα ὅμως πού δὲν ξεχνιοῦνται. Διότι ἀπὸ παλαιὰ ἦταν πολὺ συνδεδεμένοι Ἑλληνες καὶ Ἑβραῖοι. Μὲ ἀλληλοσεβασμὸν πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐθίμων τῆς θρησκείας κάθε φυλῆς...».)

Τέλος, σὲ ἓνα ἄλλο Τεῦχος τοῦ αὐτοῦ Ἑβραϊκοῦ Περιοδικοῦ « Χ ρ ο ν ι κ ᾶ », πού τὸ εἶχα ἐπιμελῶς φυλαγμένο γιὰ «τέτοιες ὥρες», ἀλλὰ δὲν τὸ βρῖσκω καὶ αὐτὸ τώρα, δημοσιεύτηκε ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον, ὑψηλῆς ἱστορικῆς ποιότητος Ἀρθρο γιὰ τοὺς Ἑβραίους τῶν Ἰωαννίνων, μὲ τὴν εἰδικὴ προσονομασία τοὺς «Ρουμανιώτες», ἂν θυμοῦμαι καλά, ἢ κατὰ τέτοιο.

καὶ τὸν σιακά — τὸ ἀστεῖο — πὺν θέλησε νὰ κάνη ἡ Γιαννιώτισσα Τουρκάλα στὸν περαστικὸ ἀπὸ τὸν μαχαλά της Χριστιανό, ὅταν τὸν ρώτησε — στὰ περιπαικτικῶς παρεφθαρμένα Ἑλληνικά της —: «μαρὲ Ρουμηέ, πότι ἔχιτι ἀπουκουπριές;» καὶ ἐκεῖνος — στὴν ἴδια... γλῶσσα — τῆς ἀπάντησε: «Κουντὰ στοῦ Ἀραμαζακλάν, κυρά!».*

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

* Στὴ μηνιαία ἔκδοσι τῆς Ἐφημερίδος ἐδῶ «Μακεδονία», στίς «Ἐπιλογές» τοῦ Αὐγούστου 1988, ὑπάρχει — σελ. 108-109 — ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο: Τί εἶναι τὸ χιούμορ — ὕστερα ἀπὸ τὸν ὑπέρτιτλο: Πηγάζει ἀπὸ τὴ ζωή —. Ἀρχίζει: «Μιά ξένη παροιμία λέει, ὅτι "χιούμορ εἶναι τὸ νὰ μπορεῖς νὰ γελάς μ' ὅλα ταῦτα". Μὲ ὅλα αὐτὰ τὰ κατανοητὰ καὶ τὰ ἀκατανόητα, τὰ σύγχρονα καὶ τὰ παλιὰ (ἡ ἀραίωση ἀπὸ ἐμένα, Ἰ. Καλ.). Νὰ γελάς παρὰ τὰ παράξενα, τὰ σοβαρὰ καὶ μὴ σοβαρὰ πὺν συμβαίνουν μὲ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ τριγύρω μας...». Ἔτσι ἀραδιάζουμε καὶ ἡμεῖς — καὶ δὲν εἴμαστε δέδαια οἱ μόνοι σ' αὐτό —, κοντὰ στὰ «ὑψηλά» καὶ στὰ «σοβαρά» μας, καὶ τὰ μὴ «σοβαρά», ἐπειδὴ τὰ θεωροῦμε ὅλα — ἢ προσπαθοῦμε νὰ τὰ κάνουμε — νοσταλγικά, διδακτικά καὶ...θεραπευτικά — ἀντιαγχικά καὶ κατηρεμιστικά —, γιὰ νὰ λιγοστεύουμε κάπως καὶ τὰ σχετικὰ ἀντίστοιχα...χάπια.

Ἀκολουθῶ σ' αὐτό — προσπαθῶ ν' ἀκολουθήσω — τοὺς ἐπιζῶντας Μεγάλους ἀπὸ τήν, ὅπως τήν ὠνόμασα, «Σχολή τῶν Ἰωαννίνων» κ.κ. Κώστα Φωτόπουλο καὶ Λίτσα Δόδα, οἱ ὁποιοὶ ἦταν καὶ συμμαθηταὶ στὸ παλαιότερο μικτὸ Γυμνάσιο, στὴ Ζωσιμαία (μέχρι στίς μέρες μου, τὸ 1930), ὅπως μᾶς ἀποκαλύπτει αὐτὸ ἡ δευτέρα (στὸ δημοσίευμά της «Περίττοι στὰ Γιάννινα», «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» Τεύχ. 429-430 - 431, Ἰανουάριος - Φεβρουάριος - Μάρτιος 1988, σελ. 47).

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ΣΥΝΑΘΛΗΤΩΝ ΕΓΚΩΜΙΟΝ

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

Ἡ πατρίδα τούτη (τὰ Γιάννινα), πὺν στάθηκε ἡ κιβωτὸς μὲ τὸ θάμβος, τὴν μνήμη, τὶς ἀξίες καὶ τὸ λίκνο τοῦ Γένους, διαμόρφωσε τὸ ἦθος καὶ τὴν φυσιογνωμία τοῦ Νεώτερου Ἑλλήνα. Γιατί, μέσα στὸν ἀσέλητο χειμῶνα τῆς ζοφερῆς δουλείας, κρατήθηκαν ἀγέραςτες οἱ ἀρτηρίες τῆς φυλῆς, πὺν πότισαν μὲ πολὺ πόνον, μὲ πολὺ ὄνειρο καὶ χριστιανικὴ ἐγκαρτέρηση τὸ γλυκύτατον ὄραμα τῆς Ἀνάστασης. Καί, ἀκόμα, ἔδωσε τὸ βαθύτερο ὑπόστρωμα τῆς λαμπρότατης παράδοσης τῶν Εὐεργετῶν καὶ τῶν Διδασκάλων, πὺν διαφύλαξαν ἀκοίμητη τὴν ἐλπίδα, δένοντας τὸν τόπο, τὸν λαὸ καὶ τὴν ἱστορία του, ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Τουρκοκρατία. Γι' αὐτὸ, ἡ ἀναφορὰ στοὺς ἐπώνυμους πνευματικοὺς τῆς ἀνθρώπου, παίρνει τὸ βάρος τῆς ὑψιστῆς ἠθικῆς ἐπιταγῆς, πέρ' ἀπ' τὴν τετριμμένη ἐννοια τῆς ἀναγνώρισης, καὶ γίνεται παιδεία ἐθνικῆς σημασίας. Μάλιστα, ἡ ὁποιαδήποτε ἀξιολόγησή τους, ἔχει τὴν εὐθύνη νὰ διαφυλάξει τὸ πολύτιμο ἀντίκρυσμα ἑνὸς τέτοιου κεφαλαίου, πὺν θὰ ξεχωρίσει τὰ Γιάννινα. Κι αὐτὸ ἐπιχειροῦμε, στὸ παρὸν ἄρθρο, γιὰ δυὸ ἀπ' τοὺς ξεχωριστοὺς πνευματικοὺς ἐκπροσώπους τῆς πόλης καὶ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας».

Οἱ περιλειπόμενοι, ἀπ' τὸν στενὸ κύκλο τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», κρατώντας ἀκόμη τὸ κέντρο ἐπαφῆς, ὅπωςδήποτε ἀραιωμένοι ἀπ' τὴν μακρὰ πορεία καὶ τὴν ἡλικία, νοιώθουμε ἰδιαίτερα συγκινημένοι. Μιὰ θητεία 38 χρόνων εἶναι μιὰ δόκλιση ζωῆς, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μείνει ἀπείραχτη ἀπ' τὸν χρόνο. Ἐτσι, λοιπόν, σήμερα θὰ σταθοῦμε στοὺς Τάκη Σιωμόπουλο καὶ Ἀρσένη Γεροντικό, γιὰ μιὰ συνοπτικὴ παρουσίαση.

ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

Μιὰν εἰκόνα, θέλω νὰ παρουσιάσω, τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου, τοῦ πνευματικοῦ συναθλητῆ, τοῦ ποιητῆ φιλοσόφου, τοῦ στοχαστῆ διανοουμένου καὶ τοῦ συγγραφέα λυκειάρχῃ Τάκῃ Σιωμόπουλου, πὺν εὐτύχησα νὰ μοιράζουμαι μαζί του, πᾶνω ἀπὸ τριάντα χρόνια, πολλές ὥρες τῆς ἡμέρας, θεώμενοι τὸν καινούργιο κόσμον, μέσ' ἀπ' τὰ γραφεῖα καὶ τὰ κείμενα τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», πὺν φέρνει τοῦτος ὁ ἐκπληκτικὸς αἰώνας. Γι' αὐτὸ, ἡ θεώρηση τόσο τῆς προσωπικότητάς του, ὅσο καὶ τοῦ ἔργου του, γίνεται ἀπὸ κοντινὴ ἀπόσταση κι ἔχει, κατ' ἀνάγκη, κάποια θερμὴ, πέρ' ἀπ' τὴν λεκτικὴ σήμανση, ἡ ὁποία δὲν θὰ ἐπαρκοῦσε, διαφορετικά, νὰ δώσει τὴν εἰκόνα καὶ τὸ ψυχικὸ του σύμπαν. Γιατί, ὁ Τάκης Σιωμόπουλος, πὺν ἔχει μεγαλώσει τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἀνταπόκριση τῆς πόλης μας στὰ 50 - 60 χρόνια πὺν θητεῖει, χωρὶς διακοπὴ, στὰ γράμματα καὶ στὴν γενικώτερη πνευματικὴ, πολιτιστικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν Ἰωαννίνων, εἶναι ὁ ποιητῆς μὲ τὴν δική του ὄραση καὶ ὁ διανοοῦμενος φιλόσοφος μὲ τὴν αἴσθηση καὶ τὴν γνώση τῆς ἀφρητηρίας, πὺν ἀγγίζει τὸν πυρακτωμένο βυθὸ, γιὰ νὰ δώσει, στὴν ἐπιφάνεια, τὴν ἀρχὴ τοῦ μύθου καὶ τὴν θέση τοῦ ἀστέρα τῆς ὑπαρξιακῆς ἀναζήτησης τῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Γιὰ τὸν λόγο αὐτόν, ἄλλωστε, στὴν πνευματικὴ του δημιουργία (ποιήματα, κριτικὲς ἀξιολογήσεις, φιλολογικὲς πραγματεῖες, φιλοσοφικά, ἱστορικά καὶ αἰσθη-

τικά δοκίμια, ἄρθρα καὶ ἐπιστημονικὲς ἀπόψεις), ὑπάρχει πάντα μιὰ ἀποκαθα-
μένη συγκίνηση, ἓνα εὐρύτατο φωτεινὸ φάσμα κι ἓνα λιτὸ ἥθος, ποὺ ἀντικατοπτρί-
ζει, ἀκριβῶς, τὸ πραγματικὸ εἶδωλο τοῦ ἀναχωρητῆ μετὰ τὴν σκῆτη φορτωμένη
ἐλληνικὸν οὐρανὸν, πάνω σὲ μιὰ γέφυρα ἀπὸ φῶς μέσ' ἀπὸ λέξεις, ἀπ' τὴν πρώτη
τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας ὡς τὶς ἀκατανόητες παρυφές τοῦ αὐριανοῦ αἰώνα. Καί,
στὴν ἐποχὴ μας, μετὰ τὶς φθοριζουσες ἀντανάκλασεις καὶ τὶς ὀδυνηρὲς διαψεύσεις
τῶν προσδοκιῶν γιὰ τὴν «ἐπὶ γῆς εἰρήνη», αὐτὴ ἡ ἀσκητικὴ ἀναζήτησις τοῦ ποιη-
τῆ Τάκη Σιωμόπουλου, ποὺ ἐνανθρωπίζει τὸν χῶρο καὶ τὸν χρόνον μ' ἐκείνον τὸν
χρησικὸ λόγον τῆς ἱεροπρέπειας καὶ τῆς ὑπαρξιακῆς ἔκστασης, μᾶς δίνει τὶς ἀθέα-
τες πλευρὲς καὶ τὶς ὁρατὲς προσβάσεις, γιὰ νὰ προσεγγίσουμε τὸν μῦθο γιὰ τὴ ζωὴ.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ: Νεράϊδα, πάψε νὰ γελάς / μ' ἐμένα. Ἀνδρὸς τῆς ἀγκαλιᾶς /
δὲν θὰ εἶμαι πιά σὲ λίγο. / Ἐδῶ στὴν ἄκρη τοῦ γιालοῦ / ψίδυροι πόρχονται ἀπ'
ἀλλοῦ / μὲ προσκαλοῦν νὰ φύγω...

ΚΑΛΥΨΩ: Ἄκου τὸ κῆμα, σὰν μιὰ θεία μουσικὴ, / εἶναι θραδεῖα παρό-
δεισος ἐδῶ πέρα / ...δὲ, μιὰ μάλιστα ἀναζητοῦν τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων... / Τί
ἔχει νὰ σοῦ χαρίσει μιὰ ζωοῦλα / ἀνθρώπινη / κακόμοιρη, φτωχοῦλα / ...

ΕΡΜΗΣ: ὦ Ἄσε, Καλυψώ, / τὸν Ὀδυσσεᾶ σιὸ Θιάκι νὰ γυρίσει, / ἢ ἀν-
θρώπινη φτωχὴ ζωὴ, / ἄσε τὸν κύκλο τῆς νὰ κλείσει...

ΟΔΥΣΣΕΑΣ: Ἀσιέρια, δεῖξτε μου τὸν δρόμον μου, / ποὺ θγάξει ὁλόγισια
σιὸ νησί μου, / ἐκεῖ ὁ Λαέρτης ὁ πατέρας μου, / ἐκεῖ ὁ Τηλέμαχος, κομάρι μου, /
κι ἡ Πηνελόπη μὲ προσμένουν...».

(Ἄπ' τὸ «Εἰκόνες καὶ Σύμβολα», 1937)

Ἔτσι, μετὰ τὸ βάθος τῆς μνήμης καὶ τὴν ἔκλυση τῆς θέσμης ποὺ ἔχουν τὰ
μνημεῖα καὶ τὰ σύμβολα σ' ἓνα διαιώνιο χῶρον ἀναζήτησης, ὁ ποιητὴς πιάνει τὰ
μηνύματα τῶν αἰώνων καὶ τῶν διολισθαινόντων καιρῶν, δίνει μιὰ διάσταση ἀν-
θρώπινου βεληνεκοῦς σιὸ διάνυσμα τοῦ χρόνου καὶ ἀφήνει, πάνω ἀπ' τὸν κυμα-
τῶδη πόντο τοῦ ἀνθρώπινου βίου, μιὰ ρωγμὴ, ἀπ' ὅπου φαίνεται, μέσα στὴν θύελ-
λα, τὸ πέταγμα τοῦ γλάρου ἤρεμο καὶ βέβαιο, πάνω ἀπ' τοὺς πετωμένους ἀφροῦς
τῶν ὠκεανῶν.

*Πότνια Γῆ, τὸ βλέμμα μου γυρίζω πρὸς Ἑσένα
τὴν ὥρα ποὺ τοῦ ἐσπερινοῦ χτυπάει γλυκὰ ἡ καρδιά.
Ἀέρας, γῆ, φωτιά, νερὸ τὸ πλάθουν τὸ κορμὶ σου
ὀργανικά καὶ σύμμετρα τειράχορδη κιθάρα...*

(«Τὸ τραγοῦδι τῆς ζωῆς», 1946)

*Τῆς Πομπηίας κρατῶ τὴν πικρὴ γεύση...
Ἦταν μιὰ πολιτεία. Κ' εἶναι ἡ τέφρα
γόνημη γιὰ τὸ κλῆμα τοῦ Διονύσου
γιὰ τοὺς χοροὺς καὶ γιὰ τοὺς διθυράμβους...
Πλάϊ σιὸς ναοὺς ἦταν τὸ φόρουμ τῶν ἐμπόρων,
Ἑρμαῖστές, Βααλιστὲς καὶ Κομπιτάλιοι
πωλοῦσαν τὴν πραγμάτια τοὺς κάτω ἀπ' τὸ βλέμμα
τοῦ Βάαλ καὶ τῆς Ἰοιδας, τοῦ Ἑρμοῦ, τοῦ Ἀδαδ.
— Εἶναι ἀπὸ σοὶ βασιλικὸ τὸ «πράμα» τοῦτο,
ξέρει νὰ ὑφαίνει, νὰ κεντάει, νὰ παίζει ἄρπα,
ξέρει λαμπρὰ ἐλληνικά κι ἄς εἶναι ξένη!
Χίλια σεσιτέρια τὸ πουλῶ, ποιός τ' ἀγοράζει;*

(Ἐάνθιος - Φλάβιος Ἀπελλίνος», 1978)

Ὁ Τάκης Σιωμόπουλος, ἀπὸ γονεῖς ποὺ κατάγονταν ἀπ' τὴν Ψῆνα Ἰωαννί-
νων, σπούδασε στὴν Φιλοσοφικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν καὶ ὑπερέστησε καθηγητὴς στὴν
Μέση Ἑκπαίδευση, ἀπ' τὴν ὁποία ἀποχώρησε, πρὶν ἀπὸ 22 χρόνια, ὡς Λυκειαρχ-

χης τῆς Ζωσιμαίας Σχολῆς. Ἔχει μιὰ πολύχρονη, καταξιωμένη καὶ πολύμοχθη προσφορά στὰ γράμματα καὶ στὴν γενικώτερη πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἑπειροῦ, τῆς ἐλληνικῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς πανελλήνιας γραμματείας. Συνέδεσε τὴν ὑπαρξή του, ἀπ' τὴν νεαρὴ ἡλικία, μὲ τὴν πόλη, στὴν ὁποία καὶ διακόνησε, πάνω ἀπὸ μισὸν αἰῶνα, τὴν λαμπρὴ συνέχεια τῆς παράδοσης καὶ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ Διαφωτισμοῦ, ἀγωνιζόμενος πάντα στὶς ἐπάλξεις της, σὲ ὅλες τὶς κινήσεις καὶ συμμετείχε, ὑπεύθυνα καὶ μὲ σπάνια παρησιία, στὰ περιοδικά, στὶς ἐκδόσεις καὶ σὲ ὅλες τὶς προσπάθειες γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῆς νεώτερης ἡπειρωτικῆς ἀναγέννησης. Μάλιστα, στὸν δυσπρόσιτο αὐτὸν χώρο, ὑπῆρξεν ἕνας ἐπώνυμος, ἕνας ἀκέραιος, ἡθικὸς παράγοντας, πρωτοπόρος καὶ ἐνθερμος ἀγωνιστής, ποὺ μὲ συνέπεια καὶ ἀληθινὸ ἡπειρωτικὸν ἦθος, πάσχισε, ὅσο ἐλάχιστοι, γιὰ τὴν ἐξύψωση τοῦ τόπου του. Ξεκινώντας, ὡς φιλόλογος καὶ γνωστὸς ποιητῆς (γιὰ τὸν ὁποῖο εἶχαν γράψει ἐγκωμιαστικὲς κριτικὲς τὴν ἐποχὴ τοῦ μεσοπολέμου ὁ Σωτ. Σκίτης, ὁ Γ. Χατζίνης, ἡ Ἄλκης Θοῦλος καὶ ἄλλοι), σὲ ἡλικία μόλις 23 χρονῶν, φίλος τοῦ Γιοσέφ Ἐλιγιᾶ, μαζί μὲ τὸν Πάνο Φάντη, ἐξέδωσαν τὸ περιοδικὸ «ΕΛΛΟΠΙΑ», ποὺ σημείωσε ἕναν ἀπ' τοὺς λίγους σταθμούς, γιὰ τὴν πρώτη ἐκείνη ἀναγεννητικὴ προσπάθεια. Καί, τὸ 1937, ἐκδίδει τὴν ποιητικὴ συλλογὴ «ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΣΤΜ-ΒΟΛΑ», ποὺ τώρα ξεπέρασε τὸν μισὸν αἰῶνα. Στὴν περίοδον τῆς κατοχῆς, ὁ Τάκης Σιωμόπουλος, μαχόμενος πάντα καὶ ἀνήσυχος, ἔλαβε μέρος στὴν Ἑθνικὴ Ἀντίσταση (στὸ ΕΑΜ), ἐνῶ τὸ 1944, μαζί μὲ τοὺς Δημ. Σαλαμάκη, Χρήστο Σούλη, Κ. Στεργιόπουλο καὶ Ἀθαν. Γιάγκα βγάζουν τὸ περιοδικὸ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ», πρωτοπόρο καὶ τολμηρὸ γιὰ τὴν περίοδον ἐκείνη, πρᾶγμα ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ φύγει στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα. Καὶ τὸ 1952, ἀπ' τὰ πρῶτα καὶ βασικὰ μέλη τῆς Συντακτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας», παραμένει πιστὸς κι ἀκούραστος, τριάντα ὀκτὼ ὡς τώρα χρόνια. Ὁ Τάκης Σιωμόπουλος, παρ' ἄλλα μὲ τὴν συμμετοχή του ἐπὶ χρόνια στὸ Δ.Σ. τῆς Ἑταιρείας Ἑπειρωτικῶν Μελετῶν, γιὰ δέκα χρόνια περίπου Πρόεδρος τῆς Στέγης Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν καὶ γιὰ 15 ἐπίσης (δηλ. ἀπ' τὴν ἰδρυσὴ της) πρόεδρος τῆς Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἑταιρείας (ὅπου ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι) καὶ μὲ τὶς συμμετοχὲς του στὰ λογοτεχνικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ συνέδρια, τὶς πολλὰ διαλέξεις καὶ τὴν ἡθικὴ στήριξη πνευματικῶν καὶ πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, προσφέρει μιὰν ἐφ' ὅρου ζωῆς ὑπὸ τὴν ὑπηρεσία, ποὺ τὸν κατατάσσει στὴν κορυφὴ τῶν ὀλίγων, ποὺ δυνήθηκαν νὰ δώσουν πολλὰ στὴν ἱστορικὴ τούτη πόλη. Ἰδιαίτερα, θὰ ἤθελα νὰ σταθῶ στὴν κοινὴ θητεία ποὺ ἔχουμε στὴν «Ἑπειρωτικὴ Ἑστία», γιατί ἀποτελεῖ, πράγματι, ἕναν ὀριακὸ σταθμὸ, ποὺ διενύρνε τὰ σύνορα τῆς ἐπαρχίας, ποὺ συνδέθηκε μὲ τὸ σύνολο τῶν σημαντικῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν φωτεινῶν κύκλων, στὴν πανελλήνια πνευματικὴ ζωὴ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ, δημιουργώντας ἕνα μοναδικὸ κεφάλαιο, γιὰ τὸ ὁποῖο πιστεύουμε πὼς θὰ μποροῦν νὰ σεμνύνονται τὰ Γιάννινα καὶ ὁλόκληρη ἡ Ἑπείρος. Γιατί, πρὸ παντός, ἀπ' τὴν θέση αὐτή, δυνήθηκε νὰ δώσει τὴν προσωπικὴ του πολὺτιμη συμβολή γιὰ τὴν νέα τούτην ἀνθήση καὶ νὰ πασχίσει γιὰ τὸ ἦθος, τὸ αἶσθημα εὐθύνης καὶ τὴν συνείδηση τῆς Ἑπειρωτικῆς Πνευματικῆς Κληρονομιάς. Ἔτσι, μέσ' ἀπὸ κάποιαν εὐρύτερη διάσταση, ἡ ὄντοτητα τοῦ Τάκη Σιωμόπουλου, ἐνὸς κατ' ἐξοχὴν Ἑπειρώτου, ποὺ ἐξακολουθεῖ, στὶς πρώτες γραμμές, νὰ ἀγωνίζεται εἰτε ὡς διακεκριμένος Λογοτέχνης καὶ διανοούμενος ποιητῆς μὲ ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες, εἰτε ὡς Πρόεδρος τῶν παραπάνω Πνευματικῶν Σωματείων καὶ σημαντικὸς παράγων στὴν κοινωνία τῆς πόλης, παίρνει τὸ ἰδιάζον δικό της βάρος καὶ τὴν ξεχωριστὴν θέση, ποὺ δικαιούται ἀπ' τὴν μακρόχρονη πορεία του, ποὺ τὸν ἀναδεικνύει χωρὶς ἀντιρρήσεις. Γι' αὐτό, ἡ βράβευσή του ἀπ' τὸ Δῆμο Ἰωαννιτῶν καὶ τὴν Πανεπειρωτικὴ Συνομοσπονδία, ἐνέχει τὴν ἀξία τῆς ὀφειλόμενης ἀγριελιάς, πρᾶγμα ποὺ ἔκαμεν, πρὶν ἀπὸ χρόνια, ἡ Πολιτεία μὲ τὴν ἀπονομὴ ἰσοδίας λογοτεχνικῆς σύνταξης. Ἀκόμα, ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἀναφέρουμε, γιὰ

τήν ιστορία, τὸν ἔπαινο καὶ τὴν δημόσια ἀναγνώριση στὸν Τάκη Σιωμόπουλο, γιὰ τὴν συμβολή του, ὡς προέδρου τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς, στὴν ἀνέγερση τῆς Νέας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, στὸ Πανεπιστήμιο, στὸ Γενικὸ Νοσοκομεῖο καὶ στὸ Πανεπιστημιακὸ Νοσοκομεῖο Ἰωαννίνων.

«...Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω τὸν Πρόεδρο τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἐταιρείας κ. Σιωμόπουλο, τόσο γιὰ τὸ ἀδιάπτωτο ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο, ὅσο καὶ γιὰ τὴν συμπαράστασή του στὴν συγκεκριμένη περίπτωση...»

Γ. ΜΠΑΝΟΣ — Πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων
(Ἀπ' τὴν Ἑκθεση Πεπραγμένων Παν/κοῦ ἔτους 1979 - 1980)

«...Ἡ Ζωσιμαία Παιδαγωγικὴ Ἀκαδημία αἰσθάνεται τὴν ὑποχρέωση νὰ εὐχαριστήσῃ θερμῶς Ὑμᾶς γιὰ τὴν πολύτιμον συμβολὴν Σας εἰς τὴν ρύθμισιν τοῦ σοβαροῦ θέματος τῆς ἐξευρέσεως καὶ ἐνοποιήσεως οἰκοπέδων... Τὸ Διδακτικὸν Προσωπικὸν καὶ ἡ Δ/νσις τῆς Σχολῆς θὰ ἀξιοποιήσουν δεόντως τὴν Ὑμετέραν συμβολήν...»

ΚΩΝ. ΚΙΤΣΟΣ — Δ/τῆς Παιδ. Ἀκαδημίας

«...Αυτοῦμαι εὐλικρινῶς διότι ἄρρηστα νὰ ἀνταποκριθῶ στὴν παράκλησή Σας πὺν τὸ περιεχόμενό της ἀντιμετωπίζω μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον... (ἴδρωση ἱατρικῆς Σχολῆς σὶά Γιάννινα)...»
18.11.75

Ε. ΑΒΕΡΩΦ — Ὑπουργὸς Ἐθν. Ἀμύνης

Ξεκινώντας ἀπ' τὴν παραπάνω παρουσίαση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου, στὰ γράμματα, στὸν στοχασμό, στὴν Παιδεία καὶ στὴν πόλιν τοῦ Τάκη Σιωμόπουλου, νομίζω πὺς πρέπει, στὴν γενικὴ τούτη σύνοψη, νὰ θυμίσουμε πὺς ἡ πορεία αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε σὲ μιὰ τρομακτικὴ περίοδο μετάβασης. Γιατί, μεσολάβησε ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, ἤρθαν τὰ συνταρακτικὰ χρόνια τῆς ἐμφύλιας τραγωδίας καὶ γίναμε μάρτυρες τῆς νέας οἰκουμενικῆς συνείδησης, πὺν θὰ μᾶς ὑποχρεώσει νὰ ζήσουμε μέσα σ' ἓναν συγκρητισμό, ὅπου δὲν θὰ χαθοῦν μονάχα ἐκεῖνο πὺν ἔχουν ἓνα δικό τους πνευματικὸ ὑπόστρωμα καὶ μιὰ δική τους ἱστορικὴ φυσιογνωμία. Τώρα, διερχόμεστε μιὰν ἀκαταστάλαχτη διάκριση, ὅπου ὁ προσωπικὸς παράγοντας ὑποσταθμίζεται καὶ τὸ ἄτομο χάνει τὴν δύναμιν πὺν εἶχε στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, ἐνῶ ἡ οὐδέτερη γνώση τῆς ἐπιστήμης, ὅταν δὲν ἔχει μέσα της τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπου, ὁδηγεῖ σ' ἓναν ἀλλόκοτο κόσμον, ἀπομυθοποιημένον καὶ στεγνωμένον ἀπὸ αἰσθήματα. Γι' αὐτό, ἀκριβῶς, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπ' τὴν κατάθεση τέτοιων ἀνθρώπων, πὺν δυνήθηκαν νὰ δώσουν, στὸν τόπον τους, ἓνα ξέφωτο καὶ νὰ χρωτίσουν μὲ τὴν εὐαισθησία τους τὸν μαγικὸν ἐκεῖνον καθρέφτη πὺν, διαστελλόντας τὶς διαστάσεις, ἀναπαράγει ἔντονες τὶς εἰκόνες ἀπ' τὸν ἐσώτερον βυθὸ τοῦ ἀνθρώπινου σπινθάντος, μέσα σὸ πεπερασμένον τῆς φυσικῆς σκηνογραφίας. Μονάχα ἔτσι θὰ κρατήσουμε τὸ ρῖγος καὶ τὴν ἀπόσταση, στὴν διάχυση τῶν σκηνῶν αὐτῆς τῆς ἀκατάκτητης τοιχογραφίας τῆς ζωῆς, πὺν, ὅπως στὸν Ξάνθο Φλάβιον Ἀπελλῖνον τοῦ Τάκη Σιωμόπουλου (διαχρονικὴ μορφή τῆς ἀνθρώπινης ἔκφρασης, πὺν κορυφώνεται στὴν Πύλιν τοῦ Ρωμοῦ, μέσ' ἀπ' τὸ Ἀνκόφως τῆς Βασιλεύουσας, γιὰ νὰ σημαδέψῃ τὴν ἄρρητη περιήγησιν τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου καὶ τῆς χριστιανικῆς εὐδοκίας), κάτω ἀπὸ ἓναν οὐρανὸ μὲ φῶς περίπου μεταφυσικῆς μέθης, συγκροτεῖ τὸ «κόρπους» ἐνὸς ἰδιώμελου φιλοσοφικοῦ καὶ λυρικοῦ ἔπους, πὺν ξεκινάει ἀπ' τὸν γῆινο πῆλο, γιὰ νὰ φτάσῃ πέρ' ἀπ' τὴν αἴσθησιν τῆς ὁρατῆς τροχιάς, μέσα στὴν αἰωνιότητα τοῦ ποιητικοῦ του λόγου.

«...Ἀρχαῖα καὶ παλὶμνησια, λέξεις σθημένες, / ἔννοιες πλέον ἀδιάβαστες, λησμονημένες. / Ράκη παλιὰ μαζί μὲ νέα ραμμένα ράκη / Χλωμὲς εἰκόνες, δάκρυα τοῦ φθινοπώρου, / ομίγει μαζί σας τῆς τραγῶδας τὸ τραγούδι..... Τὰ πάντα εἶναι ἓνα / ...ἓνα βράδυ / ...Φὰ πάντα εἶναι ἀπὸ μένα καὶ γεροντῶν

σὲ μένα... / ...Ἐπνᾶει ὁ Ξάνθος ὁ Κωνσταντῖνος / καὶ κονταροχτυπάει καὶ
θάνατο γυρεύει. / Σιμὰ τοῦ Ρωμανοῦ τὴν Πύλῃ πολέμωντας / Ρωμῖος καὶ Χρι-
στιανὸς καὶ Ἑλληνολάτρης πέφτει... / Ὡραῖα τοπία / μὲ τοὺς σκορ-
πιοὺς καὶ μὲ τὰ φίδια / τοπία μεταφρυσικά / πὺν οἱ θύελλες τῶν ἰδεῶν ξεσπᾶ-
νε... /

Γιὰ νὰ γιομίσουμε τὸν πίθο τῶν Δαναΐδων, μὲ ἀνθρώπινα μέτρα, πὺν πασχί-
ζουμε στὸ πέρασμα τόσων αἰώνων, μένοντας πάντα μὲ τὴν ἀναζήτηση, τὴν ἀδυ-
ναμία καὶ τὴν λεηλασία τῆς χοϊκῆς μας ὑπόστασης. Ὁ Τάκης Σιωμόπουλος μᾶς
δίνει ἓνα πέρασμα, μιὰν ἀντανάκλαση ἀπ' τὴ δική του κατάφαση, γιὰ νὰ μὴν
ἄσωφρευτοῦμε ἀπ' αὐτὴν τὴν αὐταπάτη καὶ γιὰ νὰ μὴν ἔχουμε τὴν τύχη τοῦ Ἑλί-
νωρα. Κρίμα πὺν ὁ χρόνος, ἡ περίσταση καὶ ἡ πρόθεση τῆς παρουσίας τούτης,
δὲν ἐπιτρέπουν νὰ σταθοῦμε περισσότερο σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Μονάχα, γιὰ τὴν πλη-
ρότητα τῆς τυπικῆς ἀναφορᾶς, θὰ σημειώσουμε τὴν στοιχειώδη ἀναγραφὴ ἀπ' τὰ
ξενύχτια του:

1) Ποίηση: «ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΑ», 1937, 2) «ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ»,
1946, 3) «CARMEN SAECULARE ET DE ARTE POETICA» (μετάφραση ἀπ' τὰ Λα-
τινικά, μὲ μεγάλη εἰσαγωγὴ, ἔμμετρη ἀπόδοση καὶ σχόλια, τὸν Ἑκατονταέτηρον ὕμνο
καὶ τὰ περὶ ποιητικῆς τέχνης Ὁρατίου), 1969, 4) «ΞΑΝΘΟΣ ΦΛΑΒΙΟΣ ΑΠΕΛΛΙΝΟΣ»,
1978, 5) «ΠΟΙΗΤΙΚΗ», 1980.

II. Μελέτες καὶ δοκίμια: 6) «Η ΗΛΙΟΓΕΝΝΗΤΗ», 1943, 7) «ΔΙΟΝ. ΣΟΛΩΜΟΣ»,
1957, 8) «Ο ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ», 1958, 9) «Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ
ΤΕΤΡΑΣΤΙΧΩΝ», 1958, 10) «Ο ΠΡΟΜΗΘΕΑΣ ΑΠ' ΤΟΝ ΗΣΙΟΔΟ ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ»,
1959, 11) «ΤΑ ΒΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ», 1956 - 1959, 12) «Η
ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ 1821 ΚΑΙ ΤΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΔΕΟΝ», 1971, 13) «Ο ΠΟΙΗ-
ΤΗΣ Γ. ΣΕΦΕΡΗΣ», 1979.

III. Σύμμεικτα Λογοτεχνικά καὶ Ἱστορικά: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ» (ὀγκώδης τόμος), 1975,

IV. Δοκίμια Αἰσθητικά καὶ Ἀρθρα: 14) «ΑΙΓΑΙΟ», 1977, 15) «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑ-
ΡΑΔΟΣΗ», 1979, 16) «Ο ΛΥΡΙΚΟΣ ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ», 1985.

V. Εἰδικά: «ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ — ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΝΟΣΟΚΟ-
ΜΕΙΟ», 1983.

VI. Μεταφραστικά ἀνέκδοτα: ΠΟΥΚΕΒΙΑ: «ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ» (ἀπ' τὰ
Γαλλικά).

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

Ὁ Ἀρσένης Γεροντικός ἐπίσης, ἀπ' τὰ πρῶτα καὶ κύρια στελέχη τῆς Συντα-
κτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», πιστεύω ὅτι εἶναι ἔξω ἀπ' τὸν κύ-
κλο τῆς κοινῆς ἀντίληψης καὶ τοποθετεῖ, μὲ τὴν στάση του, τὴν αἴσθηση τῆς ζωῆς
σὲ μιὰ εὐρύτερη θεώρηση. Κινεῖται ὅπωςδήποτε σ' ἓνα ὑπερατομικὸ ἐπίπεδο προο-
πτικῆς, εὐρύνοντας ἔτσι τὴν προσέγγισι σ' ἓναν ψυχισμό πὺν δίνει μιὰ καινούργια
ὑπόσταση γιὰ τὴν σχηματικὴ σύλληψη τῆς ὑπαρξῆς μέσα στὸν συμπαντικὸ νόμο.
Δηλαδή, πρόκειται γιὰ μιὰ προσωπικότητα, πὺν δὲν γίνεται ὁρατὴ, παρὰ μονάχα
μέσ' ἀπὸ κάποιαν ἀκαθόριστη διάθλαση, ἀπὸ ἓναν ἀπρόοπτο σπινθηρισμὸ μὲ εἰδικὴ
ἀκτινοβολία πὺν καταξιώνει τὸν ἄνθρωπο ὡς «εἰκόνα καὶ ὡς ὁμοίωση» — κατὰ τὴν
Ἀγία Γραφή —, μέσ' ἀπὸ ἓναν ἀντικατοπτρισμὸ ψυχοπνευματικῆς καταβολῆς, πὺν
ἐμφυσηθῆκε ἀπ' τὸν Θεὸ στὸν γήινο πηλό.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῶμα, πιστεύω πὺς θὰ πρέπει νὰ ἰδοῦμε τὸν Ἀρσένη Γε-
ροντικὸ ὡς χρυστάλλωση ἀπὸ κάποια διαφεύγουσα δύναμη, πὺν κρατεῖ τὴν ἱερὴ
σπίθα τῆς ψυχῆς μέσα στὴν φθαρτὴ σκευὴ τοῦ χοϊκοῦ κόσμου. Ὁ πυρετὸς καὶ τὸ

ὄνειρο διαχέονται στὸν ἀκαθόριστο ἐκεῖνο χῶρο τῆς προσωπικῆς ὀντότητας, μὲ τὰ πράγματα, τὰ γεγονότα καὶ τὴ φύση. Καί, ἀπ' αὐτοῦ φτάνουμε, νομίζω, στὴν ψαύση τῆς ἀθέατης ὕψης τῆς ζωῆς ἐνὸς ἀνθρώπου. Ἔτσι, μὲ τὴν δράση καὶ μὲ τὴν σκέψη, ποὺ φέρουν στὴν καθημερινότητα οἱ προικισμένοι ὅπως ὁ Ἀρσένης Γεροντικός, ἡ ζωὴ παίρνει τὸ βάρος καὶ τὴν ἀξία γιὰ ἓνα περιεχόμενο ποὺ νὰ καταξιώνει τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα. Γιατί, τότε, τὰ σκηνικά καὶ ἡ ἐσχατολογία μετατίθενται πέρα ἀπ' τὶς δεσμεύσεις καὶ τὸν ἀνελέητο νόμο ἐνὸς μικροῦ χαρου περιγυροῦ.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ νέο πρῶμα, ὁ Ἀρσένης Γεροντικός, ὡς πάσχουσα ὑπαρξη καὶ ὡς γρηγοροῦσα συνειδηση, ἔρχεται νὰ χειραγωγῇ τὴν νεότητα, ἀνάμεσα ἀπ' τὰ ἐρείπια καὶ τὶς οἰμωγὰς καὶ κάτω ἀπ' τὸ βαρὺ νέφος τῶν συνταρακτικῶν σαράντα τελευταίων χρόνων, ποὺ ὀριοθέτησαν ἀφετηριές καὶ ἐφραξαν μὲ κάρβουνο τὴν πορεία τῆς γενεᾶς μου. Καὶ θὰ ἦταν ἐλλιπὴς ἡ εἰκόνα καὶ δὲν θὰ ἀνταποκρίνονταν στὴν πραγματικότητα ἡ ἀναφορὰ στὸν δάσκαλο, ἂν περιορίζαμε τὴν προσφορὰ τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ μονάχα στὴν ἔδρα τοῦ καθηγητῆ. Γιατί, πρὸ παντός, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν διάχυτη ἀκτινοβολία τῆς εὐαγγελικῆς καλωσύνης, μὲ τὴν ἄρρητη εὐαισθησία του μπροστὰ στὸν ἀνθρώπινο πόνο, μὲ τὴν εὐρύτητα τῆς σκέψης του ἐνώπιον τῆς κοινωνικῆς καταδυνάστευσης, μὲ τὴν αἴσθησι τῆς ὁμορφίαις στὴν ποίηση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς καί, πρὸ πάντων, μὲ τὸ ἀσυζήτητο χρέος συνειδήσεως, στάθηκε πάντα ὀδηγητὴς καὶ πατέρας γιὰ ἑκατοντάδες ἐφηβους ποὺ ἀναζητοῦσαν ἓναν δρόμο. Νά, ἡ μεγάλη καὶ ἀνυπολόγιστη προσφορὰ, ποὺ ἀνυψώνει τὸ λειτουργήμα τοῦ δασκάλου, ποὺ ἐξημερώνει τὴν φυλὴ καὶ ποὺ διαστρώνει τὴν κύρια δομὴ τῆς κοινωνίας. Ὅσοι εὐτύχησαν νὰ εἶναι μαθητὲς του — καί, δόξα τῷ Θεῷ, εἶναι πάρα πολλοί —, αὐτὴν τὴν ἀλήθεια τὴν γνωρίζουν καλύτερα. Γιατί, ἡ φωτεινὴ του παρουσία, τὸ πολύτιμο καὶ ζεστὸ χέρι του καὶ ὁ σοφὸς λόγος του εἶναι πάντα μπροστὰ τους. Καί, γι' αὐτό, ὁ ἴδιος δικαίωθηκε ζῶν καὶ νοιώθει τώρα τὴν ὑπέρταση εὐτυχία καὶ τὴν μοναδικὴν ἴσως πληρότητα ποὺ μπορεῖ νὰ ζητήσει ὁ ἄνθρωπος ἀπ' τὴν σύντομη πορεία του πάνω στὸν πλανήτη μας.

Εἶναι ἀνάγκη νὰ σημειώσουμε, πρὶν ἀπ' ὅλα, πὼς ὁ Ἀρσένης Γεροντικός ἀποτελεῖ μιὰ πολυέδρη καὶ σύνθετη ὀντότητα ποὺ κινεῖται σ' ἓναν εὐρὺ χῶρο. Ἡ ποιητικὴ κράση του καὶ ἡ ἐνδιάθετη ἐκλεκτικότητά του στὶς ἀναζητήσεις, τοῦ ἔδωσαν μιὰ αἴσθησι φορτωμένη ἀπ' τὴν γύρη τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, πλουτίζοντάς τον μὲ τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀρρενωπότητα ἐνὸς λαοῦ καί, ταυτόχρονα, ἡ εὐρωπαϊκὴ καλλιέργεια τοῦ ἀνοίξε ἓναν ὑπερεθνικὸν ὀρίζοντα. Ἐξ ἄλλου, ἡ προίκισή του μὲ ἰδιαίτερη εὐαισθησία καὶ μὲ σπάνια ἀφομοιωτικὴ πνευματικὴ δύναμι, τοῦ ἔδωσαν τὴν δυνατότητα νὰ συλλαμβάνει, ὅπως ἡ εὐαίσθητη λυχνία, τὸ μῆνυμα ποὺ περικλείνεται στὴν ἀνθρώπινη ἔκφραση, τὴν ἀποταμιευμένη στὴν κουλτούρα καὶ στὴν γνώση τοῦ οἰκουμενικοῦ μας πολιτισμοῦ. Ὅλ' αὐτά, τὸν βοήθησαν νὰ χωνέψει τὴν ἀλήθεια, ἀποκαθαρμένη ἀπ' τὶς πλασματικὰς ἐπενδύσεις. Καί, μὲ τὴν ὀξύτατη προσωπικὴ ὄραση, ἀπλωμένη σὲ ὁλόκληρη τὴν ἀνθρώπινη πορεία καὶ κρατημένη δῶθε ἀπ' τὴν ἀχλὺ τῆς συναισθηματικῆς μέθης — γιὰ τὸν Ἀρσένη Γεροντικό, κινούμενος σ' ἓνα ἐπίπεδο μακρᾶς προοπτικῆς, διαθέτει τὴν ἀπόσταξιν ἀπ' τοὺς ἐρεθισμούς, ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει τὴν νηφαλιότητα γιὰ τὴν κριτικὴ ἀποτίμησιν —, κατορθώνει νὰ ἀποσυνδέει τὰ πράγματα ἀπ' τὸ πλασματικὸ φάσμα.

Μὲ αὐτὰ τὰ προσόντα καὶ μὲ τὴν δυναμικὴ διαλεκτικὴ, ποὺ τὸν χαρακτηρίζει στὴν ἐπαφὴν του μὲ τὶς μεγάλες πνευματικὰς φυσιογνωμίες — καὶ τοῦτο τὸ πετυχαίνει καὶ χάρις στὴν γόνιμη εὐρωπαϊκὴ παιδεία του καὶ στὴν βαθειὰ γνώση τῶν κυριώτερων γλωσσῶν τῆς —, διαμορφώθηκε σ' ἓναν ποιητὴ φιλόσοφο καὶ διανοούμενο καλλιτέχνη, ποὺ ἔχει νὰ προσφέρει ἓνα πολυσήμαντο κεφάλαιο στὴν σύγχρονη πνευματικὴ μας ζωὴ. Ἐφ' ὅσον προσωπικὰς ἀπόψεις, πάντα ἐγκυρες καὶ σχεδὸν ἀναντίρρητες, πλούτισε τὴν πνευματικὴ ἔκφραση μὲ τὴν ἀβρότητα, τὴν εὐγένεια, τὸ χαριτωμένο δηκτικὸ χιοῦμορ, τὴν πληρότητα καὶ τὴν ἀκρίβεια ἐνὸς λό-

γου φορτωμένου με στοχαστικότητα και ποίηση, που κάνει και τὸ σοβαρὸ κείμενο νὰ εἶναι ζωντανὴ ἀρτηρία, νὰ ἀρδεύεται ἀπὸ τὴν ψυχὴ και νὰ ἀνοίγει δρόμους γιὰ τὴν συνομιλία με τὸν ἀναγνώστη. Πρὸ παντός, διευρύνει τὴν ἐσωτερικὴ ἀναχώρησιν, με τὴν σύνδεσιν και τὴν γενίκευσιν στὸν ψυχικὸ χῶρο και με χνώτισμα ἀπὸ συγκίνηση και ἀτμόσφαιρα ἡθικῆς ὑγείας, πάνω σὲ χωροχρονικὲς διαστάσεις που δημιουργοῦν μιὰ νέα ἐκκίνηση και που δίνουν μιὰ ἀνανεωτικὴ κατάκτηση στὴν ἔκφραση.

Μάλιστα, στὸ σημεῖο τοῦτο τῆς ἀναφορᾶς μας στὴν προσωπικότητα τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ, θὰ πρέπει νὰ υπογραμμίσουμε τὴν προσφορά του στὴν προσπέλαση τῶν δρόμων πρὸς τὴν κλασσικὴ και τὴν σύγχρονη πνευματικὴ Εὐρώπη, καθὼς και τὶς ἐπισημάνσεις του γιὰ τὰ μεταπολεμικὰ ρεύματα τῆς τέχνης και τῆς φιλοσοφίας, που ἔφεραν στὸν τωρινὸ κόσμον μιὰ νέα περίοδο. Γιατί, με τὴν πυκνότητα τοῦ ψυχισμού, με τὴν κατάκτηση τῆς διαύγειας στὴν ἔκφραση και με τὸν ὀλισμὸ ἀπὸ μιὰ πλατύτερη μόρφωση, ὁ στοχαστὴς και κριτικὸς αὐτὸς δὲν παρασύρθηκε ἀπ' τὴν ὑπερεκχέλιση τῆς τυφλῆς δυνάμεως. Στάθηκε, βέβαια, πάντα μέτοχος στὸ πάθος και στὴν ἀνίχνευση, στὶς ἀνησυχίες και στὶς προσδοκίες τῆς νεώτερης γενεᾶς, με συνείδηση εὐθύνης και με φρόνιμη τόλμη, γιὰ νὰ κάνει μιὰ προσωπικὴ θεώρηση, πέρα ἀπ' τὸν θόρυβο και τὴν στίλβη τῶν φθοριζόντων ἐντυπώσεων που κυριαρχοῦν στὴν ἐποχὴ μας. Γι' αὐτό, ἓνα μεγάλο μέρος ἀπ' τὶς ἐργασίες του ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴν ἀνατομία τῆς ἱστορικῆς μαρτυρίας και τὴν θέρμανση, με τὴν ἴδια του τὴν ἀπανοή, τῶν λέξεων, γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὴν ἐκλυση τῆς παγοποιημένης ἀλήθειας που ὑπάρχει στὶς ἀφώτιστες πράξεις τῆς ἱστορίας.

Ἔτσι, με εὐρωπαϊκὸ κλασικὸ ὕφος και με κάποιαν ἀνανέωση ἐκ τῶν ἔνδον στὸν λόγο, ἐπέτυχεν νὰ συζεύξει, διὰ μέσου τῶν νέων ἐπαναστατικῶν ἀνακατατάξεων, που πλημμυρίζουν τὰ σύνορα και τὶς βασικὲς ὁριοθετήσεις τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ, τὶς ἀντινομίες και τὰ κενὰ που παρουσιάζουν οἱ καιροὶ μας γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἐνότητος τῶν λαῶν. Γι' αὐτό, οἱ θέσεις και οἱ προρρήσεις του, ἰδιαίτερα στὴν περίοδο τῆς κορύφωσης και τοῦ παραληρήματος, ὑπῆρξαν πράγματι πολύτιμες και, πολλὲς φορὲς, μοναδικές, ἰδίως στὸν τονισμό τῆς ἀνάγκης νὰ μὴν ἀπολεσθεῖ ἡ σύνδεση με τὶς ρίζες και τὸ ὑπόστρωμα τῆς πνευματικῆς και πολιτιστικῆς καταβολῆς τῶν ἀνθρώπων. Ξεχωριστά, τὸν συγκίνησε, τὸν Ἀρσένη Γεροντικὸ, ἡ ἀπεφθὴ ποίηση, τὸ ἥθος και ἡ ὁμηρικὴ ρώμη, που ἔχουν τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια, ἡ λαϊκὴ μας τέχνη και γενικὰ ἡ ἔκφανση τῆς λαϊκῆς παράδοσης, τόσο τῆς δικῆς μας ὅσο και τῆς ξένης, καθὼς και ἡ ἀνυπολόγιστη ἀξία που εἶναι ἀποθησαυρισμένη στὴν ἑλληνικὴ γλώσσα. Ἀκόμα, ὑπῆρξε πάντα ἓνα θαμβωτικὸ δῶμα γι' αὐτόν, ἡ ἱστορία τούτης τῆς πόλης, που δὲν γράφτηκε ὡς τώρα και που θὰ ἤθελε, ἀν ἦταν δυνατόν, νὰ τὴν κάνει ἔργο ζωῆς.

Ἡ παρουσία τοῦ Ἀρσένη Γεροντικοῦ στὸν πνευματικὸ χῶρον και τὴν καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου μας, σὲ μιὰ περίοδο ἔντονης κυοφορίας (πρὶν ἀπ' τὴν ὁριοθέτηση τῆς κατοχῆς και ὡς τὴν ἐποχὴ τῶν τρομακτικῶν μέσων προβολῆς και διάδοσης), εἶναι ἓνα σημαντικὸ γεγονός. Ἀποτελεῖ μιὰ δύναμη που διευρύνει τὴν ἐπιφάνεια και που βαθαίνει τὴν πνευματικὴ ζωὴ, εἰσφέροντας στὰ γράμματά μας τὴν δική της ἀκτινοβολία γιὰ τὴν ἔκφραση τῆς σημερινῆς ὑπαρξιακῆς ἀγωνίας, μέσ' ἀπὸ ἑκατοντάδες σελίδες τοῦ περιοδικοῦ, γιὰ τὴν συνείδηση που πρέπει νὰ δώσουμε στὶς δυνάμεις τῆς τεχνοκρατίας. Καὶ ἡ ὑπαρξὴ τέτοιων μονάδων, δὲν εἶναι μονάχα μιὰ πολύτιμη εἰσφορὰ στὸν πολιτισμὸ και στὴν ἐξημέρωσή του, ἀλλὰ και μιὰ ἑπαλξη ἀντίστασης στὴν ἀλλοτρίωση τῆς ἀνθρώπινης ὑπόστασης ἀπ' τὴν καταλυτικὴ πίεση και τὸν ἐγκεφαλικὸ κάματο, ἀπ' τὴν διάσπαση και τὴν οὐδετεροποίηση, ἀπ' τὴν ἀποκόλληση και τὴν ἀποβολὴ τῆς συμμετοχῆς μας στὴν φυσικὴ ζωὴ, που ὑφίσταται ὁ ἄνθρωπος με τὸ νόμον τῆς ἀσφάλτου και τῆς πολυκατοικίας.

Και αυτό είναι ίσως το μήνυμα που υπάρχει, θολό και ασχημάτιστο πίσω απ' την πάσχουσα αναζήτηση και μέσα στην θέρμη της μοντέρνας — ως χρησιμοποιήσαμε αυτόν τον σχηματικόν όρο — έκφρασης της εποχής μας. Αναζητούμε ένα νέο όνειρο, μία πραγματικότητα κι έναν μύθο, ένα διαλυμένο ταξίδι, ένα προώνο για συνομιλία με τον Θεό, λίγο χῶμα απ' την πατρίδα, μιάν άνοιξη κάτω απ' τὰ ξέρεια και την διάψευση που έφεραν τὰ είδωλα της καταναλωτικής κοινωνίας, καθώς και μιὰ νέα γλώσσα, χωρίς φθαρμένες λέξεις, για νὰ συνεννοηθούμε και για νὰ δώσουμε ένα καινούργιο βάρος στην ζωή μας. Και ό 'Αρσένης Γεροντικός, που δέν ήρθε παραπαίοντας, μπόρεσε νομίζουμε νὰ ανταποκριθεί σ' αυτό το μεγάλο και κρίσιμο αίτημα του ταραγμένου μας ανθρώπου σ' έναν αιώνα με ασύλληπτες επιτεύξεις, αλλά και με τρομακτικές απογοητεύσεις.

Ειδικά, ό 'Αρσένης Γεροντικός, έχει βοηθήσει πάρα πολύ για την γέννηση ενός καινούργιου πνευματικού δυναμικού. Είναι απ' αυτούς που πάσχισαν πολύ ως φιλόσοφοι, ως ποιητές και ως δάσκαλοι. Και στον πνευματικό μας χώρο γενικώτερα, απ' την έπαλξη της «Ηπειρωτικής Έστίας», όπου στηρίζει τον αγώνα περίπου τεσσάρων δεκαετιών, ή προσφορά του αυτή είναι τώρα δικαιωμένη και καταξιωμένη, σέ όλους τους τομείς όπου έθήτεuse. Η πολιτεία τον τίμησε με ισόβια λογοτεχνική σύνταξη, ό Δήμος 'Ιωαννιτών με το Μετάλλιο της Πόλης και οί φίλοι και μαθητές του Γαλλικού 'Ινστιτούτου 'Ιωαννίνων με ειδική περγαμηνή και πινακίδιο.

Αν ήθελε κανένας νὰ κάνει μιὰ συνοπτική αναφορά, θά χρειάζονταν όπωσδήποτε μιὰ πιό έκτεταμένη και πιό ειδική μελέτη, που ξεφεύγει απ' την παρουσίαση τούτη. Και γι' αυτό, θά περιοριστούμε μονάχα, στην επιγραμματική μόνο υπόμνηση, άπλως για κάποια πληροφόρηση, πού, πιθανόν, νὰ μὴν είναι και άπολύτως άναγκαία.

Σ τὸν σ τ ο χ α σ μ ὸ καὶ σ τὴν κ ρ ι τ ι κ ῆ σ κ έ ψ η : Στάθηκε πάντα με συνείδηση χρέους και παρηγοσία, πέρ' απ' τὰ τοπικιστικά όρια και τίς ρομαντικές έπιφυλάξεις, για νὰ δώσει έναν προβληματισμό και μιάν αίσθηση της αλήθειας και της όμορφιάς. Έγραψε πολλά δοκίμια, που δημοσιεύθηκαν είτε σέ ξεχωριστά βιβλία είτε στην «Ηπειρωτική Έστία», είτε σέ άλλες εκδόσεις. Απ' αυτά αναφέρουμε ένδεικτικά:

- 1) «ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ» (έκδοση «Κερκυραϊκῶν Χρονικῶν», 1963).
- 2) «ΚΡΙΤΙΚΗ: Η ΠΑΛΙΑ ΚΑΙ Η ΝΕΑ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1966).
- 3) «ΚΡΙΤΙΚΑ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1965).
- 4) «ΙΣΤΟΡΙΑ: ΕΝΑΣ ΟΧΙ ΚΑΙ ΤΟΣΟ ΑΜΕΜΠΤΟΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1968).
- 5) «Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1966).
- 6) «ΝΕΑΣ ΣΑΦΗΝΕΙΑΣ ΕΓΚΩΜΙΟΝ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1975).
- 7) «Ο ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ — ΑΝΗΦΟΡΟΣ Ή ΚΑΤΗΦΟΡΟΣ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1984).
- 8) «ΚΡΙΤΙΚΑ», 1980.
- 9) «ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΜΑΣ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1975).
- 10) «Ο ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1971). Το δοκίμιο τούτο το δημοσίευσε, μεταφρασμένο στα γαλλικά, ή Όλυμπιακή Ακαδημία που έδρεύει στη Λωζάνη.
- 11) «Η ΜΟΝΟΚΟΝΤΥΛΙΑ ΤΟΥ κ. ΤΑ·Ι·ΝΑΝ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1972).
- 12) «ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ» (δοκίμια και κριτικές).

Σ τ ι ς μ ε τ α φ ρ ά σ ε ι ς : Ό 'Αρσένης Γεροντικός επέτυχε νὰ φέρει την ποίηση, τὸ ήθος, την ατμόσφαιρα και την μουσική, απ' τὰ ξένα άριστουργή-

ματα στην γλώσσα μας και να δώσει, με την αίσθηση και την υγρότητα στις εικόνες, ξένη λογοτεχνία που αποτελεί θεμελιακό κεφάλαιο για τα παγκόσμια γράμματα. Σ' αυτόν τον τομέα, είναι μεγάλη και σε έκταση και σε ποιότητα, η προσφορά του. Καί, γι' αυτό, αξιολογήθηκε απ' τους πιο έγκυρους κριτικούς στην χώρα μας και πήρε μιαν έντελώς ξεχωριστή θέση που τιμάει τον τόπο μας. Απ' την εργασία του, έδω παίρνουμε μόνο τα βιβλία του, μέχρι τώρα, χωρίς να μπορούμε να αναφέρουμε και τις δημοσιεύσεις σε διάφορα περιοδικά.

1) «ΗΡΩ ΚΑΙ ΛΕΑΝΔΡΟΣ» του Σίλλερ (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1955).

2) «ΣΙΛΛΕΡ» (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1957).

3) «ΒΡΕΤΤΑΝΙΚΟΣ» του Ρακίνα (έκδοση «Ηπειρωτικής Έστίας», 1967).

4) «ΔΩΔΕΚΑ ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ», απ' τους Δάντε, Λαφονταίν, Γκαίτε, Σίλλερ, Μπύργκερ, Μέρνερ, Πόε, Ρεμπώ, Μπωντλαίρ (Ίωάννινα, 1973). Με εισαγωγή για την ατμόσφαιρα της εποχής που γράφτηκαν και με κριτική πυκνότητα για τους ποιητές αυτούς που χάραξαν άφειτρες στην ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ποίηση. Το έργο αυτό είναι μια συνάντηση και μια σύνδεση, στον χώρο των νεοελληνικών γραμμάτων, με κορυφαίες μορφές και με τους λαϊκούς μύθους των Γάλλων, των Γερμανών και των Άγγλων.

5) «ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΞΕΝΗΣ ΠΟΙΗΣΕΩΣ» (Ίωάννινα 1976). Ένα βιβλίο με επιλογή απ' τα καλύτερα ποιήματα των Βιγιόν, Λαφονταίν, Γκαίτε, Σίλλερ, Ούλαντ, Χάινε, Βινύ, Ούγκώ, Μπωντλαίρ, Λεκόντ ντε Λίλ, Φοντάνε, Έρεντιά, Ρεμπώ κι ένα Δημοτικό της Σκωτίας, με κριτική εισαγωγή και απόψεις ευρύτερης ανάπτυξης της αξίας των ποιητών που ανθολογούνται, που χαιρετίστηκε ως μοναδική εισφορά στα σύγχρονα γράμματά μας.

6) «ΥΨΗΛΗ ΠΟΙΗΣΗ» (απ' την ξένη κλασική ποίηση), 1983.

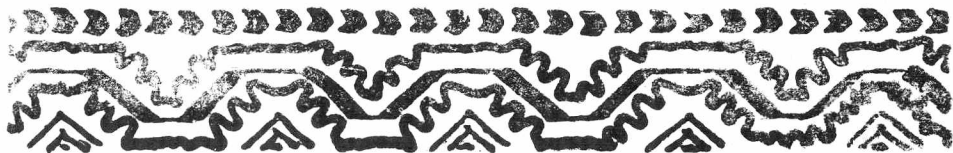
7) «ΟΙ ΜΥΘΟΙ ΤΟΥ ΛΑΦΟΝΤΑΙΝ» (έκδοση «Εταιρείας Μακεδονικών Μελετών», 1987).

Άγαπητοί φίλοι και συνεργάτες, χαίρομαι για την διάκριση και τον κότινο της μητέρας πατρίδας που σ'άς δόθηκε απ' την πολιτεία και την πόλη και θεωρώ τον εαυτό μου ευτυχή, για τον άξιο επαινό Σας. Ανταποδώσατε τα τροφεία και φυλάξατε τις αιώνιες Θερμοπύλες, για να μη μείνουμε χωρίς ίχνη, μέσα στην απερατοσύνη του χρόνου και χωρίς την ελπίδα περισσότερα στους όριζοντες της πάτριας χώρας. Να μου επιτραπεί, τέλος, να κλείσω, το φτωχό τουτο άρθρο, με την «ΩΔΗ ΣΤΗΝ ΠΑΜΒΩΤΙΔΑ» του Τάκη Σιωμόπουλου:

*Θρυλική μου Παμβώτιδα, δοξασμένη μου λίμνη,
της κοιλάδας της όμορφης οτόλισμά της, κεμέρι,
σ' άλλα μέρη, αν ό δρόμος μου, μακρινά, θά σε φέρει,
στην νυχή μου είναι ή όψη σου τυπωμένη σφραγίδα.
Κι ό,τι αγάπηση κι έζησα κι ό,τι πόνησα κι είδα
έχουν κάτι απ' τη χάση σου, πόθοι, όνειρα, ύμνοι.*

*Την ιδέα την άγγιχτη με την όψη τη θεία
όνειρεύτηκα πλάϊ σου — και την έψαλλε δίχως
πλάνες Κίρκης ή Σίβυλλες ό αστόλιστος σίχρος.*

Τ.Γ.: Γνωρίζω πώς δεν μου είναι δυνατόν, στην παρουσίαση των δυο συναθλητών, να δώσω περισσότερα. Ίσως είναι μονάχα ένας αντικατοπτρισμός πάνω από έναν καθρέφτη. Γιατί, για μένα, που έχω τό μέγα προνόμιο να μοιράζομαι τις περισσότερες ώρες απ' την συντροφιά τους, πιθανόν να είναι ακόμα και μία δύσκολη αναφορά. Ως την άκτινοβολία του φίλου και την εσωτερική διάσταση του πεφλημένου αδελφού. Και αυτό δεν μου αφήνει την απόσταση και την μόνωση για να τον ξεχωρίσω και να τους ιδώ ξεκομμένους απ' το περιβάλλον μου.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΣ ΛΟΓΙΣΜΟΣ

Ἄσும்батыс τοῦ νόστου κινήσεις, ἡ ἄλλη Ὁ-
δύσσεια τῶν ἀληγῶν ἀνέμων, οὐριων ρυθμῶν.
Ἡ νόση, συθέμελη
κύμανση ποῦ ἐγείρεται ἐξαμετρική,
Κι ὁ κόσμος στήν Ἐκλειπτική ἀποκαλύφθηκε πλωτός.
Ἀποδημίας ἔλλαμψη
ὑπέρβαση δεσμῶν τῆς γῆς, ἐλευθερία τῆς φυγῆς
— ὄχι τοῦ χρόνου μιὰ καμπὴ ἀλλὰ ζωὴ καὶ λόγος.
Σὲ δορυφορικές τροχιὰς
κεραυνοὶ ἀλωνίζουνε
τοὺς ἀνοιχτοὺς ὀρίζοντες τῶν ὀραματισμῶν τῆς νιότης.

Κόβονται οἱ ὀμφάλιες ρίζες. Τὸ πρόσωπο
τὸ ἄλλο τοῦ θανάτου, ὁ ζωντανὸς ὁ χωρισμὸς
στῶν Ζυγῶν τὴν ἐπώδυνη
ἰσορροπία. Καὶ σημάνσεις οἱ χρησμικὲς
ἀνερμῆνευτες· οἱ κύβοι ρίχθηκαν. Καὶ ὁ ποταμὸς
τὸ Ἐρυθραῖο Πέλαγος
ὅπου τ' ἀσίγαστα νερὰ ἐπάγησαν τεῖχος ὡσεὶ.
Καιρὸς ἀπιέναι — Ἡ ἐξοδος. Στους δρόμους! Στους δρόμους!
Ἰσία στὸν ἥλιο τὸν πυκνό,
Ἀστραπὲς τοῦ ὀρεῖχαλκου
καὶ δίνες ἠλεκτρισμένων πεδίων τῆς ὀργῆς. Σαρώνουν

οἱ σιδερένιοι ἄνεμοι τὰ ὀροπέδια
ἀπ' τὴς ἀπρόσιτες πλαγιὰς τοῦ δυσχείμρρου Τομά-
ρου· οἱ ὄρυες συνταράζονται,
ἀνερμῆνευτο θρόισμα σκοτεινῆς φηγοῦ.
Κι ὁ λόγος τῶν νικημένων ἱερέων πιστῶν τῆς γῆς
οἰκίζεται στοὺς νάρθηκες
νησιωτικῶν ξεχασμένων ἀγίων, ἔρημων ναῶν.
Ἀναδύονται ἀπ' τοὺς μέσους αἰῶνες τὰ κάστρα
στὶς ὄχθες λημναίων νερῶν,
— Ἱερικῶς καὶ βάλλεται,
συθέμελος συγκλονισμὸς στὶς σάλπιγγες τῶν νέων χρόνων.

Τοὺς δρόμους σου τάχυνε· κινήσεις καὶ ἄλματα
στὸν ἀδιέξοδο κόσμο, γοργότερα τῆς φθορᾶς.
Τὴν τραχεῖα καὶ τάχιστη
γεγονότων ἀπόκρημνων γλώσσα πυκνό-
τατα πραχθέντων, συλλάβισε μὲ τῆς τέχνης ρυθμούς·
στὸν βορεινὸ πικρότατο
ἄνεμο, τὰ Ζωσιμαῖα ὀράματα καὶ τοὺς ἀέ-

τιους στίχους κρυστάλλινων πηγῶν ἀντικρυ σπῆσε,
Μνήμες μαρτύρων Καστρινῶν
Δεήσεις όλονύχτιες
τοῦ Φουστανελά, καὶ φωνές παλιές, ποιητῶν ὁσίων.

Ἄπ' τοὺς γκρεμοὺς καὶ τὰ κράκουρα, οἱ πυρίχεις
κλαγγές σταυραετῶν μὲ ἀνεμόσκαλες θαριῶν
ὄρκων ποὺ συλλαβίζουνε
τῆς γενιᾶς καὶ τοῦ Γένους δάσκαλοι φωτιστές.
Δυνατὸς ὁ ἀπόηχος τῶν ἐνάριθμων ἱαχῶν:
«Ἑκατὸ - Δέκα καὶ Τέσσερα»,
στὸ ὑπέροχο πάλεμα τῶν λόγων, νόμους ποὺ δομοῦν.

Καὶ πίσω ἀπ' τῆς νύχτας τὸ πρόσωπο, παρανόμων
ἡ σπεῖρα καὶ μάτια θεριῶν
ὀπτεῦουν ἀνελέπτα
πάνω ἀπ' τὶς ἐρπύστριες καὶ τοὺς πυργίσκους τῶν ἀρμάτων.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΜΑΡΤΙΝΗΣ

ΔΥΟ ΚΙΛΑ ΠΟΡΤΟΚΑΛΙΑ

Τὴν καρδιά μου μεσόθραχα σταύρωσαν
πικρὲς φωνές ἀπ' τοὺς αἰῶνες ἐρχόμενες
ντυμένες χάλκινο μανδύα δωρικὸ
καὶ πρωινὸ παράπονο γαρυφαλιάς.

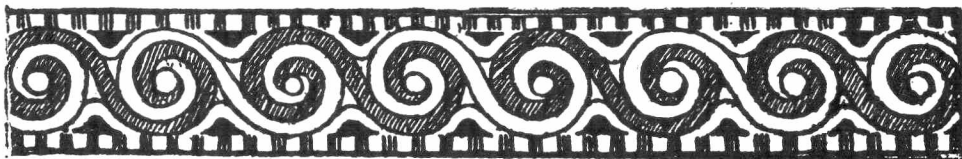
Τὸ ἓνα χέρι μου ἀκουμπάει στὸ θυζὶ τῆς ἡμέρας,
στὴν πληγὴ τῆς νύχτας τ' ἄλλο μου χέρι
κι ἡ μάνα μου γνέθει στὸ σπῆτι μοναχὴ τῆς
τὴν λάγνα ἱστορία ποὺ δὲν ἄκουσε ποτέ.

Στὶς ρεματιές σκορπίζω τὰ χεῖλη μου
καὶ στὰ ὄνειρά μου ἓνα μερμήγκι ἀκροπατάει,
τρυπανίζει τὸ ρόζο τους μὲ ἀτσάλι
καὶ ξυπνάει τοὺς πεθαμένους ἀδερφούς μου.

Στὸ δάκρυ τῶν ἄστρων γυαλίζομαι
καὶ ψάχνω στὰ σπῆλαια τὰ μάτια μου νά ἔρω,
ὅμως θεριὰ ξεπρογγάνε κι ἀντάρτες
κι ὁ χτύπος ἀνάληγτου παλιοῦ ρολοιοῦ.

Τὰ βουνὰ γκομαχοῦν μὲς στὰ νεῦρα μου,
ὅπως οἱ θρῦλοι στοῦ χρόνου τὰ κανάλια.
Πετρωμένος τώρα τὴν πέτρα σηκώνω,
δυὸ κιλὰ πορτοκάλια καὶ ρήματα.

ΜΑΝΘΟΣ ΣΚΑΡΓΙΩΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΚΥΡΙΑΚΑΚΟΥ

Ο ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΥΣΙΚΗ

*Ἡ ὕλη εἶναι μιά σειρά ἀπὸ
γεγονότα πὺν διαδραματίζονται
μέσα σὲ χῶρο.*

ΜΠ. ΡΑΣΕΛ

Πολλοὶ λένε γιὰ τὴν Ποίηση ὅτι καὶ στὴν πιὸ συντηρητικὴ μορφὴ τῆς, ἔχει σημαντικὸ ποσοστὸ ἀφαιρέσεως. Ὅταν λέμε βέβαια ἀφαίρεση, ἐννοοῦμε ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὴν ἀντικειμενικὴ πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ μὴ εὐαίσθητος στὴν ἀφαίρεση «πολύς κόσμος», δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὴν Ποίηση, πράγμα πολὺ...λογικό!

Ὁ ὅρος ὅμως «πραγματικότητα» σήμερα ἔχει πιά μιὰ ἄλλη σημασία πὺν χτὲς δὲν τὴν εἶχε. Ἔχουμε δηλ. πολλὲς «πραγμοτικότητες» ἄσχετες μεταξύ τους. Ἐστὶ ὁ Ὑπερρεαλισμός, ἂν καὶ τελείως σχεδὸν ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς νοήσεως καὶ τῆς λογικῆς, παραμένει ὅμως πάντα στὸν κόσμον τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν αἰσθημάτων. Καὶ ἐρωτοῦμε: Μποροῦμε νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν «πραγματικότητα» τοῦ αἰσθήματος ἐπειδὴ τὸ αἶσθημα δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ἀγγίξουμε μὲ τὸ δάκτυλο;

Πέραν αὐτοῦ, ἔχουμε τὸ γεγονός ὅτι τὰ τελευταῖα 20 χρόνια, ἡ ἔρευνα τοῦ ἐπιστητοῦ, δηλ. ἡ ἀντικειμενικότητα Ἐπιστήμη, στὸν τομέα τῆς μικροφυσικῆς, ἀποφαίνεται κατηγορηματικὰ ὅτι: Ἀντικειμενικός ὕλικός κόσμος δὲν ὑπάρχει. Ὅλα εἶναι κάτι δυσδιάκριτα καὶ ἀπὸ τὸ ἠλεκτρονικὸ μικροσκόπιο «κοιτάει», πὺν δὲν εἶμαστε σίγουροι ἑκατὸ τὰ ἑκατὸ ἂν ὑπάρχουν. Τελικὰ δηλ. ἡ ὕλη, γιὰ νὰ ἐκφραστοῦμε γενικά, εἶναι μιὰ καθαρὴ ὑπόθεση, μιὰ φαντασία πὺν διαμορφώνει τὸ μυαλό μας καὶ μᾶς τὴν ὑποβάλλει ὡς...πραγματικότητα.

Ὁ μεγάλος θεωρητικός τῆς πυρηνικῆς φυσικῆς ΧΑΪΖΕΜΠΕΡΓΚ, λέει ὅτι: «Ὅταν φτάνουμε στὸ ἀτομικὸ ἐπίπεδο, ὁ ἀντικειμενικός κόσμος στὸ χῶρον καὶ τὸ χρόνο δὲν ὑπάρχει πιά. Τὰ μαθηματικὰ σύμβολα τῆς θεωρητικῆς φυσικῆς ἀναφέρονται πιά σὲ πιθανότητες καὶ ὄχι σὲ γεγονότα.»

Ὅμως ὁ μικρόκοσμος τῆς σωματικῆς μας υπάρξεως ἀποτελεῖ, ὑποτίθεται, τὸ δομικὸ ὕλικό μας. Ἄν αὐτὸ τὸ δομικὸ ὕλικό, ὄχι μόνον δὲν εἶναι ὕλη συγκεκριμένη καὶ ἀπτή, ἀλλὰ οὔτε κἂν «μιά σειρά ἀπὸ γεγονότα», ὅπως λέει ὁ ΡΑΣΕΛ, τότε καὶ ἡ ὑπαρξὴ μας εἶναι ἀπλῶς ἓνα «σύνολο πιθανοτήτων». Ἀλλὰ τότε τί εἶμαστε;

Ὁ γνωστός Γερμανὸς ὑπαρξιακὸς φιλόσοφος MARTIN ΧΑΪΝΤΕΓΚΕΡ λέει στὸ βιβλίο του «Εἰσαγωγή στὴ Μεταφυσικὴ», ὅτι: Ἡ Ὑπαρξιολογία εἶναι καὶ δὲν εἶναι. Ὅταν τὸ γράφει στὰ 1924, δὲν ὑπάρχουν ἀκόμη τὰ συμπεράσματα τῆς μικροφυσικῆς γιὰ τὴν ὕλη, πὺν παρουσιάζονται ἀπὸ τὸ 1958 καὶ μετὰ. Ὁ Μάρτιν ΧΑΪΝΤΕΓΚΕΡ, ἀπλούστατα, ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν Ποίηση. Διαβάζει πολὺ Γκαίτε, Χάιντεργλιν, Ρίλκε καὶ Πάουντ. Γράφει δὲ ὅτι ἡ σοβαρὴ Ποίηση εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὴ Φιλοσοφία.

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΟΦΙΑ

‘Ο σοφὸς τῆς Κίνας ΤΣΟΤΑΝΓΚ ΤΣΕ, ἔλεγε πρὶν 2 χιλιάδες χρόνια :

« ‘Ο Κομφούκιος, φίλε μου, καὶ ἐσύ εἴσατε καὶ οἱ δύο ὄνειρα καὶ ἐγὼ πού σου λέω αὐτὰ εἶμαι καὶ ὁ ἴδιος ἓνα ὄνειρο. »

Σήμερα ὁ Ὑπερρεαλισμὸς μιλάει γιὰ τὸ ὄνειρο, σὰν τὴν πιὸ χαρακτηριστικὴν πραγματικότητα. Ἡ πυρηνικὴ φυσικὴ, δὲν ἀποφαίνεται φυσικὰ γιὰ τὸ ὄνειρο ὅπως ὁ ΦΡΟΫΝΤ, ἀλλὰ ἀποφαίνεται γιὰ τὸ χρόνο καὶ τὴν ὕλη τόσο κατηγορηματικά, πού ἐπηρεάζει τὴν ὑπερρεαλιστικὴν ποίηση σοβαρά.

Πάντως οἱ Ἀσιᾶτες σοφοὶ τοῦ 5ου π.Χ. αἰώνα καὶ μετὰ, δὲν ὀνόμασαν τὸ ὄνειρο « ἄ ν α μ φ ι σ θ ῆ τ η τ η π ρ α γ μ α τ ι κ ὁ τ η τ α ». Καὶ αὐτὸ διότι γελοῦσαν πάντα μ’ αὐτὴ τὴν ἀφελῇ οὐτοπία τῆς... π ρ α γ μ α τ ι κ ὁ τ η τ ο ς . Μὲ τὴν λεπτὴ τους εὐφυΐα καὶ αἰσθαντικότητα πλησίασαν πολὺ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ δὲν εἶχανε τὸν « ρ ε α λ ι σ μ ὸ » τῶν ὑπερρεαλιστῶν νὰ παραδεχθοῦν ὅτι καὶ τὸ ὄνειρο εἶναι μιὰ πραγματικότητα ἀφοῦ τῇ στιγμῇ πού ἐκτυλίσσεται δίνει τόσο τέλεια τὴν ἐντύπωση τοῦ χειροπιαστοῦ, ὥστε μόνο ἡ ἀφύπνιση μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ὀνείρου. Γι’ αὐτὸ ὁ ΟΥΓΚΩ λέει ὅτι: « τ ὸ ὄ ν ε ἰ ρ ο ε ἶ ν α ἰ μ ἰ ᾶ ἄ λ λ η π ρ α γ μ α τ ι κ ὁ τ η ς ».

Τὸ ρεπερτόριο τοῦ ὀνείρου εἶναι ἓνας καταιγισμὸς αἰσθηματικῶν ἐντυπώσεων, συνήθως πολὺ ἔντονων καὶ δὲν μᾶς δίνει ποτὲ σκέψεις, κρίσεις, παρατηρήσεις, συμπεράσματα. ‘Ο Ὑπερρεαλισμὸς ἀπὸ τὴν «κοχλάζουσα» αὐτὴ περιοχὴ τῶν αἰσθημάτων, ἀντλεῖ τὸν κόσμον τῶν ὁραμάτων του. Τὸ ὅτι ὁ κόσμος αὐτὸς δὲν ἔχει ποτὲ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια ἀποδείχνει ὅτι εἶναι πολὺ πιὸ πραγματικὸς ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς καθημερινῆς τάξεως πού ὅλοι ζοῦμε. Καὶ αὐτὸ διότι, ὅπως μᾶς λέει ἡ τελευταία λέξις τῆς Φυσικῆς, ἡ οὐσιαστικὴ πραγματικότητα τοῦ ὑπάρχοντος κόσμου εἶναι ἓνα Χ Α Ο Σ , καὶ ὄχι μιὰ καλὴ κουρδισμένη μηχανή, ὅπως νομίζαμε μέχρι σήμερα.

«ΚΑΘΑΡΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ»

‘Ο Ἀμερικανὸς μαθηματικὸς ΣΑΝ ΧΑΝΤΑΜΑΡ γράφει:

« Οἱ μαθηματικοὶ πλεον ἀποφεύγουν ὄχι μόνο τις σαφεῖς καὶ νοηματικὰ ἀκριβεῖς λέξεις, ἀλλὰ συχνὰ καὶ τὰ τῶσης ἀκριβείας ἀλγεβρικὰ σύμβολα. »

Αὐτὴ ἡ θαυμαζόμενη ἀπὸ ὅλους μας « ἄ κ ρ ί β ε ι α » τῆς μέχρι χθὲς ἐπιστήμης φαίνεται πὼς εἶναι φτιαχτή, τεχνητή, γιὰ λόγους δικῆς μας τάξεως καὶ κατανόησης, γιὰ νὰ μὴν τὰ μπεδεύουμε. Μέχρι τώρα αὐτὸ βοήθησε πολὺ. Δὲν συναντᾶται ὅμως αὐτὴ ἡ τάξη στὴ Φύση καὶ ὅπως λέει κάποιος συγγραφέας:

« ἡ χειρότερη τελικὰ μέθοδος περιγραφῆς τοῦ κόσμου μας, εἶναι ἡ ἀκρίβεια. »

Βέβαια, δὲν μπορούμε νὰ ἐπαναλάβουμε σήμερα τὴν μέθοδο ἐρμηνείας τῶν πρωτόγονων φυλῶν πού στηριζόταν στὸν μετασχηματισμὸ τῶν κινήσεων τοῦ χοροῦ, σὲ σύμβολα τρόμου τοτέμ ἢ σὲ ταμποῦ τελετουργικῶν πράξεων. Ὁχι πὼς καὶ τότε μέσα στὴν ἔξαψη καὶ ἔνταση τῆς ὑπάρξεως, δὲν ὑπῆρχαν ἐνορατικὲς διαφάνειες καὶ ὁράματα. Ὅμως ὁ τρόπος πού ἐπιτυγχάνεται αὐτὸ σήμερα, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ ἴδιος. Σύμφωνα πὼς καὶ αὐτὴ ἡ Σχετικότητα τοῦ Α΄ ΝΣΤΑΪΝ ξεκίνησε καὶ στηρίχθηκε σὲ κάποια ἐνορατικὴ παρόρμηση καὶ ὄχι τὸν τυπικὸ μαθηματικὸ ὑπολογισμὸ πού πολὺ ἀργότερα ἐπιβεβαίωσε τις Ἀἰνσταϊνικὲς συλλήψεις. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ ΚΑΙΣΤΑΕΡ θεωρεῖ τὴ σύλληψη τῆς ἰδέας τῆς σχετικότητας μιὰ Κ Α Θ Α Ρ Η Φ Α Ν Τ Α Σ Ι Α καὶ ὄχι ἓνα ἐπιστημονικὸ γεγονός.

ΤΟ ΣΚΑΝΔΑΛΟ ΚΑΙ Η ΠΟΙΗΣΗ

‘Ο ‘Υπερρεαλισμός είναι ή Ποίηση τού μεσοπολέμου πού ἐπηρεάσθηκε ἄμεσα ἀπὸ τὴν ψυχολογία τοῦ βάθους, τὴν ὑπαρξιακὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιβεβαιώθηκε τελικὰ ἀπὸ τὶς τελευταῖες ἀπόψεις περὶ χρόνου καὶ ὕλης τῆς Πυρηνικῆς Φυσικῆς. Τὸ θέμα εἶναι πὼς ἡ Ποίηση αὐτὴ δὲν εἶναι μόνο ἓνα Σ κ ἄ ν δ α λ ο μέσα στὸν μέχρι τότε τόσο καλὰ τακτοποιημένο κόσμο τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ δὲν δέχεται νὰ εἶναι καὶ τίποτα ἄλλο ἀπὸ σ κ ἄ ν δ α λ ο . Μήπως σκάνδαλο δὲν εἶναι καὶ γιὰ τὴ λογικὴ, ὁ χαώδης καὶ ὑπερχρονικὸς κόσμος τοῦ ὀνείρου;

Κατ’ ἀρχὴν ὁ ‘Υπερρεαλισμός ἀποκρούει καὶ μάλιστα βίαια, ὅλες τὶς ἀμετακίνητες κοινωνικὲς ἢ αἰσθητὲς σταθερές. ‘Ακόμη καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς σταθερές, τὴν ἐποχὴ πού οἱ ὑπερρεαλιστὲς ἐμφανίστηκαν, τὶς ἔγραφαν στὶς ξυπόλητες πατουσες τῶν ὁπαδῶν τους. ‘Ετσι στὰ 1924-30 στὸ Παρίσι, ‘Υπερρεαλιστὲς καὶ Νταντά, ἐπιζητώντας μιὰν ἀπογείωση ἔξω ἀπὸ τὴν ἱστορία, ἀγνοοῦσαν περιφρονητικὰ τὸ Χῶρο καὶ τὸ Χρόνο καὶ μιλοῦσαν γιὰ ἓνα « α ἰ ω ν ῖ ω ς ὑ π ἄ ρ χ ο ν ἔ ρ ω τ ι κ ὸ π α ρ ὅ ν » .

Τελικὰ, φαίνεται πὼς σήμερα πλέον, ἡ Φυσικὴ ἐπαληθεύει τοὺς ὑπερρεαλιστικούς ἐξωφρενισμούς. Μὲ εἴκοσι χρόνια καθυστέρηση, οἱ φυσικοὶ ἀποφαίνονται ὅτι ὁ Χρόνος εἶναι καθαρὰ ἓνας τρόπος τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τίποτε ἄλλο. ‘Αλλωστε, καὶ ὁ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ἔγραφε στὸ «Μετὰ τὰ Φυσικὰ» ὅτι: «χωρὶς κάποιον παρατηρητὴ νὰ μετράει, χρόνος δὲν ὑπάρχει».

Οἱ συζητήσεις γιὰ τὸ χρόνο συνεχίζονται βέβαια ἀπὸ τοὺς φυσικούς καὶ μάλιστα γιὰ τὴν ἀντιστροφὴ τοῦ Χρόνου πρὸς τὰ πίσω. Στὴν περιοχὴ τοῦ μικρόκοσμου, ἡ ἀντιστροφὴ αὐτὴ ἔχει ἀποδειχθεῖ. ‘Ο ΡΙΤΣΑΡΝΤ ΦΑΪΝΜΑΝ, ἀπὸ τὰ 1950 ἔχει γράψει ὅτι τὸ Ποζιτρόνιο, εἶναι ἠλεκτρόνιο πού κινεῖται ἀντίστροφα στὸ χρόνο. Τὸ ἴδιο λέει ἐπίσης, πὼς ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἀντι-ὕλη, πού ἐπίσης κινεῖται ἀντίστροφα. ‘Ο χρόνος δηλ. γίνεται ὅλο καὶ περισσότερο... ἀ κ α τ α ν ὀ η τ ο ς .

ΤΑ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΑ

‘Ο ΟΠΕΝΧΑΪΜΕΡ λέει ὅτι:

«Στὸ μικρόκοσμο ὁ χρόνος εἶναι κάτι διαφορετικόν. Τὰ ἠλεκτρόνια π.χ. εἶναι κάτι πού ὅποιαδήποτε ἀπάντηση γι’ αὐτὰ πρέπει νὰ εἶναι ἀρνητικὴ, γιὰ νὰ εἴμαστε «ἀκριβεῖς». Οὔτε ὅτι ὑπάρχουν μπορούμε νὰ βεβαιώσουμε οὔτε πὼς δὲν ὑπάρχουν. Κατ’ ἀρχὴν δὲν κινοῦνται στὸ χῶρο. ‘Απὸ κάποιο σημεῖο, βρίσκονται σὲ κάποιο ἄλλο χωρὶς νὰ διασχίσουν τὸ ἐνδιάμεσο διάστημα. Σὲ χρόνο μηδέν. Καὶ δὲν εἶναι ἰμόνο ὅτι δὲν κινοῦνται, ἀλλὰ δὲν βρίσκονται καὶ σὲ κανένα σημεῖο, ἐνῶ εἶναι ταυτόχρονα παντοῦ γύρω ἀπὸ τὸν πυρήνα, δίνοντας τὴν ἐντύπωση τῆς...συμπαγοῦς ὕλης.»

Καὶ ὁ ἀστροφυσικὸς ΤΑΙΗΛΟΡ συμπληρώνει:

«‘Ισως μπορέσουμε ὅχι νὰ προβλέψουμε τὸ χρόνο, ἀλλὰ νὰ ταξιθεύουμε σ’ αὐτὸν καὶ νὰ συναντήσουμε τὸν ἑαυτὸ μας χιλιάδες φορές. Σὲ ἓνα τέτοιο κόσμο μέσα στὸ χρόνο, σὲ ἓνα δηλ. τέτοιο Σύμπαν, ἡ λογικὴ καὶ ἡ διάνοια δὲν θὰ ἦταν τὰ καλύτερα ἐργαλεῖα.»

‘Εμεῖς κατόπιν αὐτοῦ καταλήγουμε πὼς πράγματι ἓνας τέτοιος κόσμος εἶναι σαφῶς...ὑπερρεαλιστικὸς καὶ κρίμα πού ἔχει πεθάνει ὁ ΜΠΡΕΤΟΝ πρὶν δεῖ τὴν ἐπίσημὴ ἐπιβεβαίωση ἀπὸ τὴν πυρηνικὴ φυσικὴ.

ΤΟ ΥΠΕΡΡΕΑΛΙΣΤΙΚΟ ΠΑΡΑΛΟΓΟ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ «ΤΡΥΚ»

«‘Η Λογικὴ καὶ ἡ Διάνοια δὲν εἶναι τὰ καλύτερα ἐργαλεῖα», μᾶ λέει, λοιπόν, ὁ ΤΑΙΗΛΟΡ, ἀντιπροσωπευτικὸς ἐκ-

φραστής της Φυσικής του σήμερα. Καί όμως, τόσο ο Ίπερρεαλισμός, όσο και η Ανατολική Σοφία, έχουν πει το ίδιο πράγμα, αλλά με τελειώς διαφορετικό τρόπο ό καθένας.

Βέβαια ή ανατολική σκέψη δέν στηρίζεται στο « π α ρ ά λ ο γ ο » του Ίπερρεαλισμού, χρησιμοποιεί όμως πολύ χιούμορ και έξυπνα λεκτικά « τ ρ ύ κ » . Έτσι ξεπερνάει την αδυναμία της γλώσσας να εκφράσει με λέξεις τη φοβερή σύνθετη πραγματικότητα του έ κ π λ η κ τ ι κ ο υ δ ν ε ί ρ ο υ π ο υ ε ί ν α ι ή Ζω ή . Χρειάζεται όμως κάποια έξοικείωση με την ατμόσφαιρα της ανατολικής σκέψης, γιατί τη φινέτσα της και την ιδιαιτερότητά της, δέν την αποδείδει καμιά μετάφραση.

Πάντως ό γνωστός έπιστήμων ΦΡΑΝΣ ΚΑΠΡΑ, στο βιβλίο του «Τάο και Φυσική», παρουσιάζει και συγκρίνει τόσο ζωντανά και παραστατικά την ανατολική σκέψη και την μικροφυσική της δυτικής έπιστήμης, πού εκπλήττεται κανείς με την κοινότητα των συμπερασμάτων τους.

Και μιá διευκρίνιση: Μιλάμε για « ά ν α τ ο λ ι κ ή σ κ έ ψ η » και όχι φιλοσοφία, διότι παρ' όλη την ύψηλή ποιότητα της σκέψης αυτής δ έ ν ε ί ν α ι φ ι λ ο σ ο φ ί α , δέν είναι σύστημα, δέν είναι λόγος και σκέψη όπως τη διαμόρφωσαν οί Έλληνες τόν 6ο και 5ο αιώνα και την ονόμασαν: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ.

ΕΙΜΑΣΤΕ ΕΝΑ ΟΝΕΙΡΟ

Και ενώ ή ασιατική σκέψη με τὰ έξοχα « τ ρ ύ κ » της, επιβεβαιώνει την σύγχρονη φυσική, ό Ίπερρεαλισμός με ένα έντελώς διαφορετικό τρόπο καταλήγει στα ίδια συμπεράσματα, εισχωρώντας στον άπιαστο και φανταστικό χώρο του όνειρικού χρόνου, φυσικά ξεπερνώντας τόν ΦΡΟΫΤΝΤ. Βέβαια ή λέξη «συμπεράσματα», είναι τρόπος του λέγειν, διότι οί ύπερρεαλιστές γράφουν στίχους και όχι θεωρίες. Όμως εκ των πραγμάτων επιβεβαιώνουν τόσο την ασιατική σκέψη όσο και την πυρηνική φυσική.

Οί Άσιάτες από αιώνες έχουν διατυπώσει το άπόφθεγμα: « Ό λ α ε ί ν α ι δ ν ε ί ρ ο » . Όμως μίλησαν για το όνειρο, με τρόπο σαφή και λογικό, προσθέτοντας σέ κατάλληλα σημεία αυτά τὰ ευφάνταστα « τ ρ ύ κ » . Ό Ίπερρεαλισμός όμως, πραγματοποιώντας επανάσταση στην περιοχή της τέχνης, ένοχλει προκλητικά τόσο την κοινή λογική όσο και την περιοχή της έπιστήμης και της φιλοσοφίας. Καί αυτό το κάνει συνειδητά. Έπιζητεί δηλ. το Σ Κ Α Ν Δ Α Λ Ο για νά άφυπνίσει τη φαντασία, εκεί πού οί Άσιάτες χρησιμοποιούν το λεκτικό « τ ρ ύ κ » για νά αϊφνιδιάσουν τη σκέψη.

ΕΠΑΝΕΡΧΟΜΑΣΤΕ ΣΤΗ ΜΑΓΕΙΑ;

Ό πολύς κόσμος δέν έχει ακόμα συνειδητοποιήσει σέ ποιόν αιώνα περάσαμε. Η λογική όλων δουλεύει πάντα μέσα στην ατμόσφαιρα της αιτιοκρατίας και καθετί έξω άπ' αυτήν την ατμόσφαιρα θεωρείται έ ξ ω φ ρ ε ν ι κ ό ! Βέβαια οί άνθρωποι στή σημερινή εποχή των πλούσιων επικοινωνιών, έχουν πληροφορηθεί τις νέες διαπιστώσεις της φυσικής και έχουν ενημερωθεί για τις νέες μορφές τέχνης. Τό να έξοικειωθούν όμως μ' αυτές τις επαναστάσεις, είναι πολύ δύσκολο και θά άργήσει πολύ.

Άρνήσαμε να φύγουμε από τόν προϊστορικό χώρο της Μ α γ ε ί α ς δεκάδες χιλιάδες χρόνια. Για νά φύγουμε από αυτόν της αιτιοκρατίας, δέν θά άργήσουμε τόσο πολύ. Όμως μερικοί αιώνες, ένας ή δύο και έν ανάγκη τρεις, πιθανόν να απαιτηθούν. Έπιστρέφουμε στή Μαγεία; Ναι, αλλά έξοπλισμένοι με εκπληκτική εύφυία και μεγάλη γνώση και καλλιέργεια, θά ανακαλύψουμε τώρα, ένα Σύμπαν

τελείως διαφορετικό. Ἡ νόηση μᾶς πῆγε ἐμπρὸς ὡς ἓνα σημεῖο. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ὁδηγὸς θὰ εἶναι ἡ ΔΗΜΙΟΤΡΙΓΙΚΗ ΦΑΝΤΑΣΙΑ. Ἡ νόηση ἐξήντησε τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων της.

Η ΕΞΑΝΤΛΗΣΗ ΤΗΣ ΝΟΗΣΕΩΣ

Βέβαια, ὅταν λέμε ὅτι «ἡ νόηση ἐξήντησε τὰ ὅρια τῶν δυνατοτήτων της» αὐτὸ τὸ ἐννοοῦμε γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Τέχνης. Ὅμως τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ δὲν ἀνέπτυξε ἀκόμη τὴ νόηση ἀρκετά. Ἀλλὰ ἡ πορεία τῆς Ἱστορίας, δὲν καθορίζει τὴν ταχύτητά της ἀπὸ τὸ βραδυποροῦν τμήμα της. Ὅταν μιὰ μειοψηφία φωτισμένη, ὑπερβεῖ τὸ 10%, ὀδηγεῖ τὴν κοῦρσα τῆς Ἱστορίας ὅπου αὐτὴ θέλει.

Ὁ Ὑπερρεαλισμός, λοιπόν, πρὶν ἀπὸ τὴν πυρηνικὴ φυσικὴ, μὲ μόνες τὶς νύξεις τοῦ ΦΡΟΫΤΝΤ περὶ «Ψοσυνειδήτου», ἐγκατέλειψε τὴν αἰτιοκρατικὴ λογικὴ καί, χρησιμοποιώντας τὸ ρεπερτόριο τοῦ ὄνειρου, διαπίστωσε τὸν ἀντίστροφο χρόνο πὺν δὲν εἶχε ἐπισημάνει οὔτε ὁ Φρόυντ. Ἡ ἀπέραντη θάλασσα τῶν αἰσθημάτων, ἔγινε μουσικὸ καὶ ποιητικὸ γεγονός. Ἡ Ζωγραφικὴ καὶ ἡ Γλυπτικὴ πέρασαν ἀπὸ λίγο καὶ ἐλάχιστα ἕως πολὺ καὶ ἕως πλήρως, στὸν Ὑπερρεαλισμό. Τίποτα πιά δὲν εἶναι ἐντελῶς ἔξω ἀπ' αὐτόν.

ΧΑΟΣ ΕΡΩΤΙΚΟ

Παρακολουθώντας τὴν Ὑπερρεαλιστικὴ ἐποχὴ τῆς τέχνης καὶ ἐξοικειούμενοι μ' αὐτήν, οἱ ἀνθρωποὶ θὰ μεταμορφωθοῦν ἐκπληκτικά. Ἡ ΦΑΝΤΑΣΙΑ καὶ ἡ ΕΥΑΙΣΘΗΣΙΑ θὰ ἀυξηθοῦν ἀλματωδῶς. Ἀλλωστε καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Ἐπιστήμης ὅλα τὰ ὄχυρά τῆς Λογικῆς πὺν ἐμποδίζουν νὰ γνωρίσουμε τὸ πραγματικὸ Σύμπαν, ἔχουν ἤδη καταρρεύσει.

Μερικοὶ (γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ἀρκετοὶ) ἂν καὶ πληροφορημένοι, ἐκφράζουν ἐνδοιασμοὺς λέγοντας ὅτι στὴ θέση τῆς λογικῆς τάξεως πὺν ὑπῆρχε, θὰ μείνει ἓνα ζοφερὸ χάος. Ἀλλὰ οἱ Ἀσιᾶτες σοφοὶ καὶ οἱ ὑπερρεαλιστὲς καλλιτέχνες ἐπιμένουν πὺς θὰ ἔχουμε ἓνα θαυμάσιο, ἔξοχο, ἓνα ἰδανικὸ ποιητικὸ - ἐρωτικὸ χάος.

Ἀκριβῶς, αὐτὸ τὸ χάος κάθε ποιητικῆς στροφῆς ἢ ἡ γοητεία κάθε ζωγραφικῆς φιογούρας, συνδυασμένα μὲ τὴν πιδό πλούσια φαντασία πὺν εἶχε ποτὲ ὁ ἀνθρωπος, θὰ μᾶς δώσουν τὴν πιδό δημιουργικὴ ἐποχὴ τῆς Ἱστορίας.

Τὸ ΧΑΟΣ ἄλλωστε μᾶς λέει καὶ ἡ Φυσικὴ εἶναι ἡ μόνη πραγματικότητα. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ χάος, προσθέτουμε ἐμεῖς, θὰ διαπιστώσουμε πὺς εἶναι ἡ ἐκπληκτικότερη ἀναλογία τῆς ὁμορφιάς.

ΚΙ ΕΣΥ...ΑΚΟΜΑ

- «Περίμενέ με, θὰ γυρίσω»
μοῦ 'πες, καὶ πέταξες στὰ ξένα.
Κι ἔμεινα χρόνια μόνος πίσω,
σκαρὶ σὲ κύμα πελαγίσιο
χωρὶς τιμόνι καὶ καρένα,
χωρὶς ἐσένα!
- «Περίμενέ με, θὰ γυρίσω»
καὶ μοῦ 'φυγες σὲ ξένους τόπους.
Κι ἔμεινα χρόνια μόνος πίσω,

- ἓνα δεντρὶ ξερό, θουνίσιο,
σὲ κυνηγούς καὶ ξυλοκόπους.
Κακοὺς ἀνθρώπους.
- «Περίμενέ με, θὰ γυρίσω»
κι ἐχάθης στ' οὐρανοῦ τὸ δῶμα!
Σὰν τὴν αὐγὴ μ' ἀφήκες πῶς
ἥλιο, μὰ πρὶν μεσουρανήσω
ἤλθε, μὲ πρόλαβε τὸ γιόμα.
Κι ἐσύ...ἀκόμα!...

ΝΙΚΟΣ Φ. ΠΡΕΚΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟ

Γιέ μου

Μην πείς έχασα τὸ δρόμο,
 πὺ σμίγουν οἱ φωνές τοῦ σύθαμπου
 Μὴ στοχαστεῖς πὺς ποτὲ δὲν εἶχα ὄνειρα
 — Ὁνειρο ἦσουν καὶ σύ. —
 Ἀρνήθηκα τὴν ὑποπτη ἀναχώρηση
 γιὰ τὸ «Ψυχὴν ἐξεσάωσα».
 Πέρασε ἡ γενιά μου ὤρες... νύχτες
 ξάγρυπνη... αἰμορροοῦσα.
 Δὲν τῆς ἔμεινε ὥρα ν' ἀφουγκραστῇ τὸ πουλί...
 Σμιλευτήκαμε μὲ φωτιά καὶ σίδερο.
 Ζεστάναμε τὶς ἀναπολήσεις μας
 σὲ χινοπωριάτικο ἥλιο.
 Χαράξαμε στὸ κορμί μας
 — ἔφηβοι σὰν καὶ σένα —
 τὴ μαρτυρία τοῦ Χτὲς καὶ τὴν Ἀνατολὴ τοῦ Σήμερα.
 Πάνω μας στομώθηκαν ρομφαῖες τοῦ Κάιν...!
 Δοκιμάστηκε ἡ ἀντοχή μας
 στοὺς δρόμους τῆς Λευτεριάς
 Στήσαμε ὁδοφράγματα
 Κι ἀφήσαμε σὲ σὰς τὴ Μνήμη, Γιέ μου.

Μάνα μου

Στὸ μαῦρο σου μαντίλι τυλίξαμε
 τῆς ἀπαντοχῆς μας τὶς στράτες — φλάμπουρο
 ἐπιστροφῆς στὴν Ἰθάκη τοῦ δικοῦ μας νόστου.
 Στὴν ἀγκαλιά σου ζεστάναμε
 τὴν παγερὴ νύχτα τῆς ἐκδίκησης, γιὰ νὰ
 μὴ σθῆσει ἡ ἀνάμνηση τοῦ ἀνθρώπινου ἐωθινοῦ.
 Στὴν ἀπαλὴ ματιά σου — μιὰ ὁλόκληρη θάλασσα —
 λιώσαμε τοὺς πάγους τῆς ἀδικίας.
 Στὸν κρυφὸ ἀναστεναγμὸ σου, πλέξαμε
 τὴ μουσικὴ τῆς κοινωνικῆς μας μπαλλάντας,
 «πένθιμο ἡρωϊκὸ ᾄσμα» στὸ διγλάτορά μας τῆς Λευτεριάς
 Ἡ ἀγωνία σου ἀγκωνάρι στὶς προσδοκίες μας
 τὸ χαμόγελό σου, ὁλόφωτη δικαίωση...
 Μάνα μου Σταύρωσή μας καὶ Ἀνάστασή μαζί.

Αγαπημένη μου

Τούτη εἶναι ἡ πραγματικὴ ἐξομολόγησή μου.
 Ξέρω πὺς σ' ἀδίκησα — κυνικὴ θὰ πείς ὁμολογία... —
 Λεπλάτψα τὴν ὁμορφιά σου, διαγούμισα
 τὴν ἀγάπη σου.
 Χαμήλωσα τοὺς ὀρίζοντές σου
 καὶ φυλάκισα τὰ ὄνειρά σου.
 Ἐπνίξα τὴν παιδικὴ ἀφέλειά σου
 στὸ χεῖμαρρο τῶν ὑποσχέσεών μου.
 Ἀποζήτησα τὴν ἀποκλειστικότητά σου

κι όταν χειμώνιαζε...

Με τὰ ψεύτικα ἄνθη τοῦ ρομαντισμοῦ
 ἔκρυψα τὴν ἀλήθεια τῆς καθημερινότητος.
 Σὲ περπάτησα ξυπόλητη στοὺς ἀνοιχτοὺς δρόμους
 μὲ τοὺς τριβόλους τῆς δικῆς μου φιλοδοξίας.
 Καὶ τώρα στὸ μεσοστράτι τῆς ζωῆς
 γέρνω πάνω σου ν' ἀπολαύσουμε τὸ δέιλι...
 Δὲν μπορῶ νὰ σὲ ξεχωρίσω πιά
 Ἀγάπη καὶ Ὀπτασία μαζί...

Φίλε μου

Σὲ πρόδωσα ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ
 σοῦ ἀνοίξα τὴν καρδιά μου.
 Σὲ φόρτωσα μὲ τὶς ἐνοχές μου, τὶς ἀναστολές, τοὺς φόβους μου.
 Ἄπλωσα πάνω σου νὰ ξεφορτωθῶ
 τὰ ἀνομήματά μου.
 Ζήτησα νὰ μοιραστεῖς τὴν ἀγωνία μου
 «καὶ ἡ ἀληθὴν μου ἐνώπιόν σου ἐστὶ διὰ παντός».
 Σὲ παρέσυρα στὶς μεταφυσικές μου ἀναζητήσεις
 καὶ οἱ διαλογισμοί μου «ἔξετάραξάν σε»...
 Προσφέρθηκα γιὰ θυσίες
 ἐπειδὴ
 ἔκρυβα μέσα μου τὴν οἴηση τοῦ ἥρωα.
 Ἐκμεταλλεύτηκα τὴν προσήλωσή σου
 γιὰ κοσμικὴ καταξίωση.
 Μέσα ἀπὸ σένα — ἀνοιχτὰ χωρὶς ἐπιφύλαξη —
 ἀποζήτησα τὴν ἐπιβεβαίωσή μου
 Φίλε μου
 ἡ ἀποκλειστικότητά μου εἶναι σκλαβιά...

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙ Τ' ΟΥΡΑΝΟΥ

Στὸ μικρό μου καταφύγιο θὰ πάω νὰ ζήσω
 ὅπου ματώνεται ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου
 μὲ τῆς αὐγῆς τὸ σήκωμα ψηλώνει
 καὶ τῆς νυχτιᾶς τὸ φέγγισμα λαμποκοπᾷ
 νέος μὲς στὴν ἀρμύρα τοῦ χρυσοῦ Αἰόλου
 κλωτσώντας μὲ τὴ θάλασσα τὸ θάνατο,
 στὸ φτωχό μου καταφύγιο
 ποῦ μένει ἀνοιχτὸ ὅλο τὸ χρόνο
 σὲ ὁλόκληρο τὸ δρόμο
 τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας,
 ποῦ σήμερα εἶναι μικρός,
 μὰ αὔριο, ὅπως ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου
 στὰ μαλλιά τοῦ ἀδερφοῦ μας τοῦ ἀλωνάρη
 θὲ νὰ χορτάσει ζεστασιά
 καὶ θ' ἀντρεῖψει.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΧΡ. ΠΕΡΔΙΚΟΥΛΗΣ

ΑΝΔΡΕΑ ΡΑΔΟΥ

Ύφηγητὴ Παν/μίου Ἰασίου

ΙΟΑΝΙΝΤ ΡΟΜΑΝΕΣΚΟΥ

Γεννημένος τὸ 1937, ἀπόφοιτος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου «Αλ. Ἰ. Κούζα» τοῦ Ἰασίου, ὁ Ἰοανίντ Ρομανέσκου (Ioanid Romanescu) εἶναι σήμερα ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικοὺς ποιητὲς τῆς σύγχρονης ρουμανικῆς ποίησης. Ἔχει δημοσιεύσει πάνω ἀπὸ 13 συλλογὲς ποιημάτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων: «Ἡ μοναξιά σὲ δυνὸ» (1968), «Ἡ ποίηση τοῦ φωτὸς» (1968), «Χρωματικὴ διάχυση» (1969), «Ποιήματα» (1971), «Ποιητὴς τῶν γιγάντων» (1973), «Δάβα» (1974), «Ἡ ἐνέργεια τοῦ ὀνείρου», «Τὸ ἄγριο τριαντάφυλλο» (1978), «Μαγεία» (1982), «Flamingo» (1984) κ.ά.

Ἡ ποίηση τοῦ Ἰ. Ρομανέσκου εἶναι ἀντικομφορμιστικὴ. Στὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ποιήματά του προσπαθεῖ νὰ μεταβάλλει τὴν ἀνθρώπινη ταπεινώση σ' ἕνα ἀνώτατο σύμβολο — τὴν ἀντίσταση ἀπέναντι στὴ βία. Αὐτὴν τὴ σημασία ἐσωκλείνει καὶ ὁ τίτλος τῆς συλλογῆς «Τὸ ἄγριο τριαντάφυλλο», δηλαδὴ ὑποκρύπτει κάποια ἐκδικητικὴ ἀλαζονεία, τὴν ὁποία δοκίμασε κάποτε καὶ ὁ κορυφαῖος ποιητὴς Τοῦντορ Ἀργκέζι — ὅπως τονίζει ἡ λογοτεχνικὴ κριτικὴ — ἀλαζονεία-βάλαμο πάνω στὶς πληγὲς πολλῶν ἐξοστρακισμένων. Εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους ὑποσημειωτικὲς καὶ ὑπερασπιστὲς τῆς λυρικῆς μαγείας σὰν ἀδιάφθορη μορφὴ ἔκφρασης τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξέως. Δὲν μοιάζει μὲ κανέναν. Ἰσως νὰ πλησιάζει κάπως τοὺς Ρώσους ποιητὲς μετὰ τὸ 1960. Ὁ στίχος του εἶναι ὀξύς, κοπιερὸς, ἐκρηκτικὸς. Ἡ ἔκφρασή του ὀργισμένη, πολεμικὴ πὺν προχωρεῖ πρὸς ἕνα γιγαντισμὸ ἐπεκταμένο καὶ πάνω σὶν ἴδιον τὸν ἑαυτὸ του. Ἡ ἀλληγορία καλύπτει τὴν ἴδια τὴν ἐγωλατρεία τοῦ ποιητῆ μὲ ὅλη τὴ μεταφορικὴ τῆς σημασία.

Ποιήματά του ἔχουν μεταφραστεῖ σὲ ἀρκετὲς ξένες γλώσσες, καθὼς καὶ στὰ ἐλληνικά. Μαζί του ἔχουμε συνεργαστεῖ καὶ προβάλλει ἀρκετοὺς ἀξιόλογους Νεοέλληνες ποιητὲς στὴ Ρουμανία.

Ὁ Ἰοανίντ Ρομανέσκου κατέχει σήμερα μιὰν ἀξιόλογη θέση στὴ σύγχρονη ρουμανικὴ ποίηση καὶ εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς πύθ γνήσιες φωνὲς τοῦ λυρισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ

1

ΠΥΓΜΑΛΙΩΝΑΣ

Τί κεφάλι, τί χέρι, τί σμίλη
εἶχε ὁ Πυγμαλίωνας τῶν Ἑλλήνων;
Ἕνας λυσσασμένος θεὸς πὺν ἔφτασε σὲ οἶα
σέρνοντας τὸ στόμα του σὲ μιὰ πέτρα
ἔδωσε στὴν ἐντέλεια τὴ μορφὴ τῆς.

Τότε εἶσασταν ἀποπαλνημένοι ἀπὸ πολέμους,
πῶς θὰ μπορούσε νὰ βγεῖ εἰδικὰ ἀπ' τοὺς Ἕλληνες

Ένας Πυγμαλίωνας; Τί αποδείξεις έχετε;
 "Ετοι, λοιπόν, με ποιό δικαίωμα ὀνομάσατε
 έναν ἀπὸ οἷς με τ' ὄνομα τοῦ θεοῦ;

Ἐξαιτίας σας, Ἕλληνες,
 ἔχουμε τὸ χάος τοῦ κόσμου. Πάρα πολλοὶ
 θέν νὰ συμπρῶξουν στὸ λάρυγγα
 τοὺς Πυγμαλίωνές τους, γιὰ τοὺς ὁποίους οὔτε οἱ ἴδιοι
 δὲ γνωρίζουν ἀπολύτως τίποτα.

2

ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΜΕΡΑ

Γεννήθηκα στὶς τέσσερις Ὀκτωβρίου
 ἀλλὰ στὸ πιστοποιητικὸ γραμμένος τὴ δεύτερη μέρα.
 Περίμενα γράμμα σου
 ἀλλὰ ἦρθε τὴ δεύτερη μέρα.
 Ἔχω πολλοὺς φίλους.
 Γιόρτασα τὰ γενέθλιά μου
 ἀλλὰ αὐτοὶ με θυμήθηκαν μόλις τὴ δεύτερη μέρα.
 Ἔβαλα λουλούδια στὸ τραπέζι τοῦ γιατροῦ
 ἀλλὰ μοῦ χαμογέλασε μόλις τὴ δεύτερη μέρα.
 Ὅσες φορές μιᾶ εἶμαι ἓνα φάντασμα
 γιὰτὶ με βλέπουν μόλις τὴ δεύτερη μέρα.
 Μ' ὅλα ἤθελα νὰ τελειώσω ἀμέσως
 κι ὅλο ἀναβάλλω γιὰ τὴ δεύτερη μέρα.
 Καὶ τοῦτα τὰ ποιήματα τὰ ἔγραψα αὔριο
 γιὰτὶ αὔριο εἶναι ἡ δεύτερη μέρα.

Δεύτερη φορὰ δὲν ξανάρχομαι στὸν κόσμο
 ἀλλὰ δεύτερη φορὰ θὰ ζήσω.

3

ΓΙΑ ΝΑ ΚΑΤΑΛΑΒΕΙΣ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Γιὰ νὰ καταλάβεις τὸν κόσμο — νὰ τὸ ὑψώσεις
 ὡς τὰ μάτια, δίχως φόβο
 πῶς θά 'τανε δυνατόν — τυφλώνοντάς σε —
 νὰ σὲ πνίξει.

Ὅριστε, λέω, — ἀλλὰ τί δὲν εἶναι δυνατόν —
 αὐτὴ ἡ ὕψωση ἀκριβῶς ὡς τὰ μάτια
 θὰ σήμαινε ἀκόμη καὶ ἡ ἐξαφάνιση
 ἀλλὰ μία πρὸς τὴν ὁποία πλησιάζει
 ἓνας πλῆθος ὄρων.

Ὅριστε, λέω, ἐγὼ δὲν εἶμαι παρὰ
 σὲ μία αἰώνια ἀναζήτηση θανάτου

ἀλλὰ μία πὺν νὰ θάψει
περισσότερη διαφθορά.

Γιατί, τόσο δύσκολο οἷς εἶναι νὰ καταλάβετε
πῶς εἶστε τόσο πὺν ἰσχυροὶ
ὅσο ὁ ποιητῆς
μὴ βρίσκοντας τὸ θάνατο
τὸν ἐφευρίσκει.

4

Η ΠΟΙΗΣΗ ΜΟΥ

Ἡ ποίησή μου εἶναι νευρική, πάντα μιᾶ πάνω ἀπ' τοὺς ὤμους
ξεχνᾶ νὰ κόψει εἰσιτήριο, τὴν κατεβάζουν βιαίως
ἀλλὰ κάθε φορά τὴν ξεπροβοδοῦν
ὥς σπίτι ἀνώνυμοι φίλοι.

Δὲν ἔχει δόξα
ἀπλῶς γιατί δὲν τὴ θέλησε,
δὲν ἔχει θρησκεία
γιατί πάρα πολὺ ἀγαπᾶ τὴ ζωή,
δὲν προσηλυτίζει κανέναν
γιατί ποτὲ δὲν κοιτᾶ πίσω.

Δὲν ἐπισκέπτεται κανέναν
δὲν περιμένει κανέναν
δὲν ὀνειρεύεται ἐγχρωμα
δὲν ἐρωτοτροπεῖ γιὰ νὰ κερδίσει κάτι.

Δὲν τῆς λείπει τίποτε.

5

ΑΝΤΑΡΕΣ

(Ἀπόσπασμα)

XXXIV

Ἀκρόαση εἶπα
καί κατάλαβες ταπείνωση
ἔτσι στοὺς ὤμους σου
δέχτηκες τὴν ἀλαζονεία.

Τὸ ὅτι ἔχεις ἀφέντες
φταῖς μόνο ἐσὺ —
μόνος διάλεξες
κάποια ἄλλη τάξη τοῦ θανάτου.

6

ΤΟ ΜΕΓΑ ΚΛΑΜΑ

Μέσ' ἀπ' τὰ δέντρα ὁ ἄνεμος τραγουδᾷ
 σὰν ὀλιγόφρενο παιδὶ —
 καὶ ὅλα μοῦ ἀναθυμίζουν
 στὸν Παράδεισο τὴ δική μου ζωή.
 Τὴν Πέμπτη εἶδα τὸ Θεὸ
 χύνοντας στὰ φύλλα τῆς μηλιάς φαρμάκι
 μόνο τὸ ἄνθος τ' ὄνειρου ἀπομένει,
 ὑπαρξὴ τερπνὴ, λιγάκι.

7

Α Φ Ε Σ Η

Ἄν εὐτύχησα καὶ δὲν τὸ κατάλαβα,
 ἂν κατάγομαι πράγματι καὶ ἔμεινα τυφλός,
 ἂν τὸ σῶμα μου δέντρο κεραυνοβολημένο περιμένει τὴν ἀνοιξή,
 ἄφραση!
 Γιατὶ στὴν πορεία τοῦ τραγουδιοῦ
 ἡ ζωὴ μου ἀκούγεται ἀκόμα ἀγκομαχώντας.
 Ἄν δὲ σιώπησα κάποτε σκοπῶν
 ἂν ἀπάντησα ἀπροσδόκητα καὶ μὲ ἀποδοκίμασαν
 ἂν γελώντας γονάτισα μπρὸς στὸ Θεό,
 ἄφραση!
 Γιατὶ ὅσο ἔζησα
 τ' αὐτιά τοῦ κόσμου τὰ βούλωσα μὲ ποιήματα.

IOANID ROMANESCU

Μετάφραση ἀπὸ τὰ ρουμανικά: ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ

ΚΑΛΩΣΟΡΙΣΜΑ

Ἀπίθωσε στὴν αὐλὴ τὰ φορτώματα
 μὲ τὸ τυρί,
 ἔδεσε τ' ἄλογο στὸ φράχτη
 καὶ μύρισε τὸ βραδινὸ ἀγέρι βουνὸ
 καὶ καλωσύνη.
 Ἀκούμπησε κι αὐτὴ τὴ ρόκα τῆς
 στὸ πλατύσκαλο
 καὶ τοῦ ῥιξε χλιὸ νερὸ γιὰ νὰ λουστεῖ.
 Σὰν σγουροπλύθηκε μὲ πράσινο σαποῦνι καὶ
 κάθησε νὰ ξαποστάσει
 ἔνα σμάρι ἀπὸ παιδόπουλα
 μπερδεύτηκε στὰ πόδια του καὶ πάσχιζε
 νὰ φωλιάσει στὴν ἀγκαλιά του.
 Χαίδευε τ' ἄκοπα μαλλιάκια τους
 καὶ τ' ἀργασμένα χέρια του γρατσούνιζαν

τ' ἄπραγα μάγουλά τους·
 ἀκουμπισμένα στὰ στήθια του
 ἀκουρμαίνονταν τῆς καρδιάς του τοὺς χτύπους.
 Κοίταζαν τὴ λιοκαμένη του ὄψη
 καὶ μετροῦσαν στὶς αὐλακιές της
 τὴν ἀγωνία του γιὰ τὸ ψωμί.
 Ἔστρωσε σιωπηλῇ, ὅπως πάντα, τὴν τάβλα
 καὶ γυροκάθησαν ὅλοι·
 τὸν καλωσόρισαν μ' ἓνα στόμα
 κι ἦταν μέλι τὸ φτωχικό τους δεῖπνο
 γιὰτὶ ἦταν κι αὐτὸς μαζί τους.
 Συνήθιζε τὴν ὥρα ἐκείνη νὰ τοὺς δίνει
 ὀρμήνειες γιὰ τὴ ζωὴ
 μὰ πρῶτα ἀπ' ὅλα ἤθελε
 νὰ ριζοπαίσει ἡ ἀγάπη στὴν καρδιά τους
 καὶ νὰ μὴ μεγαλοπιάνονται.

ΝΙΚΟΣ Β. ΚΑΡΑΤΖΕΝΗΣ

ΜΙΛΑΣ ΜΕ ΤΗ ΣΙΩΠΗ ΣΟΥ

- (α) Πάντα μοῦ μιλάς, Κύριε.
 Πότε μὲ τὴν παρουσία Σου
 Πότε μὲ τὴ σιωπὴ Σου.
- (β) "Ὅταν θωρῶ ἓνα - ἓνα
 τὰ δέντρα τοῦ δάσους Σου
 χάνω τὸ σύδεντρο.
- (γ) Μὲ τὸ καραθάνι τῆς καρδιάς
 προσεγγίζω
 τὴν ὄαση τοῦ θρόνου Σου.
- (δ) Νιώθω τὶς δροσοσταλίδες
 τῆς ἀγάπης Σου
 καὶ ἄς εἶσαι «πῦρ καταναλίσκον».
- (ε) Μὲ τὰ ροδόφυλλα τῆς εἰρήνης Σου
 διήλλαξες
 «τὰ ἐν ἐμοὶ διεστῶτα».
- (στ) Στὴ δίνη τοῦ κινδύνου
 θέλω νὰ κρατᾷς
 τὸ χέρι μου στὸ χέρι Σου.
- (ζ) Τὸ αἷμα τῶν ἀπανταχοῦ
 ἀδικο-σκοτωμένων
 μοῦ παγώνει τὸ αἷμα.
- (η) Ἀκόμα καὶ μὲ τὴν ἀπουσία Σου
 καθιστᾷς, Κύριε,
 ζωντανὴ τὴν παρουσία Σου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Κ. ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Μπορείς νά χαμογελάσεις,
 στο καλωσόρισμα του ήλιου,
 κάτω από την άχνα της αύγης,
 δίπλα στο άκρογιάλι,
 στά ξερά χόρτα,
 στής βροχής τή στάλα,
 στοῦ θράχου τήν ὀργή,
 στο κελάδημα τῶν πουλιῶν,
 στο ξεγύμνωμα τῶν δέντρων,
 ὅταν ἀγναντεύεις πέρα ἀπ' τὸν ὀρίζοντα
 γυμνὲς ἀναμνήσεις τῶν παιδιῶν τῆς Μπιάφρας,
 ἢ τὸν κρότο ποὺ κάνουν οἱ ριπὲς τῶν ὄπλων,
 τὴν ὥρα ποὺ στόματα μιλοῦν γιὰ ἐλευθερία;
 Τότε ἂν χαμογελάσεις ἀντικρύζοντας ὅλα αὐτά,
 θὰ εἶσαι ἐσὺ ἓνα μεδίdαμα.

ΑΝΤΙΚΡΥΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΘΛΙΨΗ

Στάζε, οὐρανέ, τὰ δάκρυά σου,
 στὴ γῇ τῶν θλίψεων,
 στὴ μοίρα τῆς σφαγῆς,
 στο παραστράτημα τῆς νιότης,
 στὴ λίμνη ποὺ συχνάζουν ἀθῶες ὑπάρξεις
 καθὼς τὰ νούφαρα σμίγουν ἀγκαλιάζοντας
 τὶς στάλες τοῦ νεροῦ.
 Χαμογέλασε στο ρημαγμένο μπλόκ τοῦ ποιητῆ,
 καθὼς μαδάει ἀχρηστες μνήμες
 στο φῶς τοῦ φεγγαριοῦ.
 Μπορεῖ κι ἐγὼ νὰ πιῶ τὸ κλάμα σου,
 ὅταν φύγει ἡ εὐτυχία,
 ὅταν ἡ νύχτα γίνει ἄγρια,
 ὅταν ἡ σελήνη ξεγυμνωθεῖ στὶς παλάμες τῶν προδομένων,
 ὅταν τὰ μάτια,
 θὰ στάζουν τὰ ψίχουλα,
 τὴν ὥρα ποὺ οἱ ἄλλοι θὰ πετοῦν,
 στὴν ποδιὰ τῆς τσιγγάνας,
 στὴ φυσαρμόνικα τοῦ τυφλοῦ,
 καὶ στὴ λατέρνα τοῦ ἄμοιρου γέρου.
 Τότε κι ἐγὼ προσμένω. "Ἄν μὲ ρωτήσεις τί,
 τότε θὰ σοῦ ἀποκριθῶ. "Ίσως μπορέσεις καὶ
 καταλάβεις...

ΜΙΛΙΑΣ ΡΟΖΙΔΗ

ΗΣΑΪΑ ΧΟΡΕΥΕ...

(Διήγημα)

Στο χωριό Δραγάνο γινότανε γάμος. 'Η νύφη, ή 'Αλέξω, ήταν αδερφή της κουμπάρας μας. Οί προσκλήσεις στην οικογένεια ήρθαν προφορικώς. Κατέθηκε αυτοπροσώπως ό κουμπάρος μας για νά μάς καλέσει.

Πώς νά μὴν πᾶμε; Ξεκινήσαμε λοιπόν ἀπ' τὴν Πάτρα πρωϊ-πρωϊ σὴν γυναιξὶ καὶ τέκνοις. Τὸ αὐτοκίνητό μας δεινοπάθησε' μαζί του κι ἐμεῖς. Οἱ δρόμοι κακοτράχαλοι κι ὁ ἄντρας μου νευρικός. Πολὺ τ' ἀγαπᾷ τὸ πράσινο «Ρενουδάκι» του. "Επειτα ἔχει καὶ μιὰν ἀδυναμία ὁ ἄνθρωπος; χάνει εὐκολὰ τὸν προσανατολισμό του. Ποτὲ δὲν μπορεῖ, ὄχι μὲ τὴν πρώτη, μὰ οὔτε μὲ τὴ δεύτερη καὶ μὲ τὴν τρίτη νά βρεῖ τὸ δρόμο τοῦ σπιτιοῦ, ὅπου κάθε φορὰ πηγαίνουμε μαζί του.

Σ' αὐτὸ τὸ σπίτι εἶχαμε πρωτοπάει πρὶν τρία χρόνια, ὅταν στεφανώσαμε τὸν σωφὲρ τοῦ ἐργοστασίου, ὅπου δουλεύαμε τότε σὰ χημικοὶ ἐγὼ κι ὁ ἄντρας μου μὲ τὴ μεγαλύτερη κόρη τῆς οικογένειας, τὴ Μαρία.

Ὁ ἄντρας μου συνήθως δὲ θρίζει. Ἡ μόνη βρισιά, ποὺ χρησιμοποιεῖ, κι αὐτὸ πολὺ σπάνια, εἶναι τὸ «ἀσιχτίρ»... Τούτη ὅμως τὴ φορὰ τὸ ἐπαναλάμβανε κάθε τρεῖς καὶ λίγο. Τόσο ποὺ ὁ μικρὸς μας γιὸς μὲ ρώτησε:

— Τί θὰ πεί, μαμὰ, αὐτὸ ποὺ λέει ὁ μπαμπάς; Βρισιά εἶναι;

— Δὲν ξέρω! τοῦ ἀπάντησα ἐγὼ ἀγανακτισμένη. Ρώτησε τὸν ἴδιο!

Τὸ παιδί δὲν τόλμησε κι ἔτσι συνεχίσαμε τὴν περιπλάνηση, ὥσπου φτάσαμε στὸ Δραγάνο καὶ θρήκαμε τὸ ζητούμενο.

Μᾶς ὑποδέχτηκαν μετὰ θαῖων καὶ κλάδων. Εἴμασταν ἀπ' τὴ μεριά τῆς νύφης οἱ πιὸ ἐπίσημοι καλεσμένοι.

Ὁ γάμος θὰ γινόταν μεσημέρι, στὴ μία ἢ ὡρα καὶ μετὰ θὰ ἐπακολουθοῦσε τραπέζι καὶ γλέντι στὸ σπίτι τῆς νύφης μέχρι τὴ δύση τοῦ ἡλίου, γιατί τὸ θράδυ — ἀπ' ὅ,τι κατάλαβα — τὰ νιόπαντρα θὰ κατέβαιναν στὴν Πάτρα γιὰ τὸ μῆνα τοῦ μέλιτος ἢ μάλλον γιὰ τὴ βδομάδα τοῦ μέλιτος.

"Όταν ἀνεβήκαμε στὸ σπίτι — ἐπάνω ἦσαν τὰ καλὰ δωμάτια καὶ κάτω τὰ καθημερινά, οἱ στάβλοι καὶ τὰ κοτέτσια — καὶ μετὰ τὰ πρῶτα τραταρίσματα, γλυκὸ τοῦ κουταλιοῦ, σουμάδες, οὔζο μὲ μεζεδάκι γιὰ τοὺς ἄντρες, ἡ νύφη ἀποσύρθηκε στὰ ἰδιαίτερα γιὰ νὰ ἐτοιμαστεῖ. Σὰν ἡ πιὸ καλεσμένη ἀπ' τὶς κυρίες, ὀδηγήθηκα κι ἐγὼ μαζί μὲ τὶς στενὲς συγγενίσσες καὶ φίλες τῆς κοπέλας, νά βοηθήσω στὸ στόλισμα τῆς νύφης.

Στὸ στενόχωρο δωμάτιο, ποὺ μύριζε κλεισούρα καὶ ναφθαλίνη, μὲ τοὺς γιούκους τοὺς φορτωμένους ὕφαντὰ στρωσιδία καὶ σκεπάσματα, στριμωχτήκαμε καμιά δεκαριά γυναῖκες. Μιλοῦσαν ὅλες μαζί καὶ προσπαθοῦσε ἡ καθεμιά νά περάσει τὴν ἀποψὲς τῆς. "Αν δηλαδὴ θὰ ἔπρεπε ἡ νύφη νά φορέσει τὸν βαφτιστικὸ τῆς σταυρὸ ἔξω ἢ μέσα ἀπὸ τὸ φουστάνι τῆς, ἀν τὸ πέπλο ἔπρεπε νά τοποθετηθεῖ ψηλὰ ἢ χαμηλὰ πάνω στὰ φουντωτὰ μαλλιά τῆς. Κι ἐκεῖνα τ' ἄτιμα

ἦσαν ἀτίθασα, καστανοκόκκινα σγουρά, καμένα ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ τὸ σκληρὸ πηγαδίσιο νερὸ τοῦ χωριοῦ.

— "Ἐπρεπε νὰ τὰ λούσεις μὲ ἀλισίβα, ἔλεγε ἡ μιά.

— "Οχι, καλέ, μὲ θρόχινο νερό. 'Εγὼ μ' αὐτὸ τὰ λούζω. Γιὰ δές, μετὰξια γίνονται...

Κι ἄλλα διάφορα, ποὺ ἡ 'Αλέξω ἡ καμμένη, ὅπως ἦταν κατατρομαγμένη, τ' ἄκουγε θερεσέ.

Καθόταν κουμπωμένη μὲς στὸ ἐφαρμοστὸ φουστάνι τῆς τὸ νοικιασμένο ἀπὸ 'να μαγαζὶ τῆς 'Αχαϊᾶς, κι ἔβλεπε μ' ἀπελπισία μὲς στὸν καθρέφτη τῆς σιφουνιέρας τῆς τὸ ἀξιοθρήνητο πρόσωπό τῆς. Κόκκινο, φουσκωμένο ἀπ' τὰ δάκρυα, ἔμοιαζε πιὸ πολὺ μὲ πρόσωπο ἀνθρώπου καταδικασμένου σὲ θάνατο, παρὰ μὲ μιᾶς νέας, ποὺ πρόκειται σὲ λίγο νὰ παντρευτεῖ.

'Απ' τὴν καρδιά μου τῇ λυπόμουνα. Δὲν ἤξερα κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθήκες γινόταν ὁ γάμος, ὅμως διαισθανόμουν ὅτι κάτι δὲν πῆγαινε καλά, μὰ τί δὲν μπορούσα νὰ μαντέψω.

Κρυφωριτώντας ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ καάφερα νὰ μάθω πῶς ὁ γαμπρὸς ἦταν καλὸ καὶ τίμιο παλληκάρι, πῶς τῇ ζήτησε ὄχι γιὰ τὴν προίκα τῆς, μὰ ἀπὸ ἀγάπη καὶ πῶς κι ἡ 'Αλέξω τὸν ἤθελε. Τότε γιατί; Ποῦ ὀφειλόταν λοιπὸν ὁ πανικὸς τοῦ κοριτικοῦ;

"Ὅσο οἱ φίλες τῆς γράφανε κάτω ἀπὸ τὰ νυφικὰ παπούτσια, πάνω στὶς ὀλοκαίνουργιες σόλες τους, τὰ ὀνόματά τους, ἡ νύφη — τὸ 'νοιωθα — πνιγόταν ἀπὸ τὸ ἄγχος. "Ὅταν ἐπιτέλους ἦταν ὅλα ἔτοιμα κι ἔπρεπε νὰ φορέσει καὶ τὰ παπούτσια τῆς, ἡ κοπέλα γύρισε σὲ μένα τὰ θλιμμένα ἀγελαδίσια μάτια τῆς καὶ μοῦ 'πε:

— Δὲν θὰ μπορέσω, κουμπάρα, μὲ στενεύουν.

— "Ἐλα τώρα, φόρεσέ τα, εἶναι τόσο ὁμορφα, τῆς ἔλεγαν τ' ἄλλα κορίτσια.

— "Ἄσε νὰ τὰ δάλω πρῶτα ἐγώ, νὰ στὰ ξεχειλώσω λίγο, τῆς εἶπε μιὰ φίλη.

— "Οχι, ὄχι, εἶναι γρουσουζιά, πρόλαβε ἡ ἀδερφή τῆς νύφης, ἡ κουμπάρα μας. Βάλε τα, 'Αλέξω! Κάνε κουράγιο.

'Ἡ 'Αλέξω, ποὺ πέρασε μιὰ ζωὴ ξυπόλητη, τρέχοντας στὰ δουνὰ καὶ στὰ λαγκάδια μὲ τὶς κατσίκες καὶ τὰ προβατάκια τῆς, ἀρνιόταν νὰ στριμώξει τὰ ἐλεύθερα πόδια τῆς μὲ τὶς πλατιὲς ἀργασμένες πατοῦσες μέσα σὲ κείνες τὶς ἄσπρες γυαλιστερὲς γόβες μὲ τὰ ψηλὰ ἄβολα τακούνια τους καὶ τὸν ὁμορφὸ φλόγκο μπροστά. Τῆς ἄρρεσε τόσο πολὺ νὰ τὰ βλέπει, πῶς ὅμως νὰ χωρέσει μέσα;

— "Ἄς τῆς παίρναι κανένα νούμερο μεγαλύτερα, τόλμησα νὰ ξεστομίσω κι ἐγώ.

— "Ἦταν τὰ πιὸ μεγάλα, εἶπε μ' ἀπόγνωση ἡ 'Αλέξω, καὶ μόνο ποὺ δὲν ἔβαλε πάλι τὰ κλάματα.

"Ἐλα, ἔλα. Θὰ τὰ καταφέρεις, τῆς ἔλεγαν οἱ ἄλλες.

Κουτοαίνοντας ἔφτασε ἡ φτωχὴ στὴν ἐκκλησιά. Πῶς τὸν ἀνέβηκε ὅλον ἐκεῖνο τὸν ἀνήφορο;

"Ὅταν δὲ σὲ χωρᾶν τὰ παπούτσια σου, δὲ σὲ χωράει ὁ κόσμος ὅλος.

Μέσα στὴν ἐκκλησιὰ ἔκανε ζέστη. Μ' ἔβαλαν νὰ σταθῶ κοντὰ στὴ νύφη. Τὸ κορίτσι μὲ χαμηλωμένα βλέμματα, κατακόκκινο ἀπὸ ντροπὴ καὶ πόνο, ἦταν ἀξιολύπητο. Ὁ γαμπρὸς ἔλαμπε ἀπὸ χαρὰ, κορδωμένος, ἀνετος, μὲ τὸ μαλλὶ γυαλισμένο καὶ τὸ πρόσωπο ὀροσερό, φρεσκοξυρισμένο, χαμογελοῦσε κι ἔ-

σκυβε πότε - πότε στη νύφη με καμάρι και περηφάνεια. 'Η 'Αλέξω ἦταν τὸ πιὸ καλὸ, τὸ πιὸ τίμιο, τὸ πιὸ δουλευτάδικο κορίτσι τοῦ χωριοῦ. Αὐτὸ τὸ 'Ξεραν ὅλοι. ...Μὰ ἐκείνη δίπλα του ὑπόφερε τώρα τὰ μαρτύρια της ἀπ' τὰ στενὰ γοδάκια. Σὲ μιὰ στιγμή κι ἐνῶ ὁ παπὰς ἱερουργοῦσε μὲ ἐπισημότητα κι ἔλεγε ὅλα ἐκεῖνα τὰ «ἀρραβωνίζεται καὶ στέφεται...» καὶ «ἡ γυνὴ νὰ φοβεῖται τὸν ἄνδρα...», ἡ νύφη μοῦ ῥιχνε κάτι βλέμματα ἱκετευτικά, ποὺ μοῦ σπάραζαν τὴν καρδιά. "Ὅπου δὲν ἄνθεξε ἄλλο τὸ κορίτσι καὶ μοῦ ψιθύρισε ἀπελπισμένα:

— Κουμπάρα, θὰ λιγοθυμήσω. Φέρτε μου τὶς παντόφλες μου...

'Αμέσως ἔστειλὰ τὸ γιό μου νὰ τρέξει γρήγορα στὸ σπίτι νὰ ζητήσει τὶς παντόφλες. "Ὅπως τὶς ἔφερε τὸ παιδί κι ἐγὼ ἔσκυψα συνωμοτικά κι ἄλλαξα τὰ νυφιάτικα γοδάκια μὲ τὶς στραβοπατημένες παντόφλες, ἡ 'Αλέξω μὲ κοίταξε μὲ εὐγνωμοσύνη. Κι ὅπως ἀκριδῶς ἐκείνη τὴ στιγμή ὁ παπὰς πρόφερε τὸ «'Ησαΐα χόρευε», ἡ νύφη χόρεψε μὲ τὴν καρδιά της...

ΙΣΩΣ

"Ιως

Μπορεῖ νὰ συμβεῖ κάποτε

"Ιως

Θὰ προσμένω

"Ιως

Μοῦ ἀλλάξει ἡ ζωὴ

"Ιως

Κάψει τὸν χιτῶνα τῶν ματιῶν μου

"Ιως

Δὲν συμβεῖ ποτὲ

"Ιως

'Αναγκαστῶ νὰ τὸ ξεχάσω

"Ιως

Δὲν ἀγγίξει ποτὲ τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς μου

"Ιως

Καταπιεῖ τὰ λιγοστὰ δάκρυα τῶν μπλὲ ματιῶν

"Ιως

Καὶ πάλι ἴως

"Ιως ὁ 'Ιησοῦς

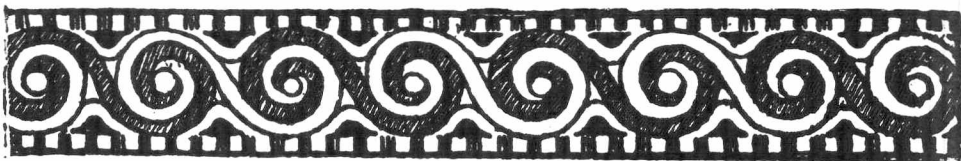
"Ιως κάτι τὸ θαυμάσιο

"Ιως δὲν καταλαβαίνει κανέναν

"Ιως μόνο ἐγὼ ἢ ἴως

τὸ τέλος ἴως.

ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ ΤΣΟΥΜΑΝΗΣ

ΒΑΣΙΛΗ ΜΑΡΓΑΡΗ

ΓΙΑΝΝΙΝΑ · ΠΡΕΒΕΖΑ

(Ὁδοιπορικὸ)

Γιὰ νὰ πᾶμε στὴν Πρέβεζα μποροῦμε νὰ πάρουμε τὸ ἀεροπλάνο τῆς γραμμῆς Ἀθήνα - Ἀκτιο ἢ τὸ λεωφορεῖο τῆς τοπικῆς συγκοινωνίας, ποὺ θὰ μᾶς φέρει ἐκεῖ μέσω Ἀμφιλοχίας ἢ Ἀρτας. Μποροῦμε, βέβαια, νὰ ταξιδέψουμε καὶ μὲ τὸ αὐτοκίνητό μας. Ἄν προτιμήσουμε τὴ στεριά, πρέπει, φτάνοντας στὸν Καρθασαρά, νὰ συνεχίσουμε πρὸς Ἀρτα ἢ νὰ στρίψουμε δυτικὰ καὶ νὰ πάρουμε τὴν ἐπαρχιακὴ ὁδὸ πρὸς τὴ Λευκάδα, στὶς νότιες ἀκτὲς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ποὺ ἂν καὶ γεμάτη χίλιες δυὸ ἐκπλήξεις, μέσα σὲ μιὰ φύση ἔντονα γραφικὴ, εἶναι στενὴ καὶ κακοφτιαγμένη. Πράγματι, γιὰ μιὰ συνεχῆ ὥρα, ὡς τὴ Βόνιτσα, ἓνα πλῆθος ἀλυσιδωτῶν στροφῶν καὶ ἕνας ἐλάχιστα πλατὺς δρόμος, ποὺ ἀπὸ χρόνια ἔπρεπε νὰ διορθωθεῖ, καταντοῦν κουραστικά. Πέρα ὅμως ἀπὸ τὴ Βόνιτσα μὲ τὸ θαυμαστὸ τῆς κάστρο καὶ ὡς τὸ Ἀκτιο — τὴ θόρεια ἐσχάτια τῆς Αἰτωλοακαρνανίας — τὰ πάντα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς γενικὰ ἔχουν καλῶς. Μποροῦμε, ἐπίσης, νὰ πάρουμε, καθὼς εἴπαμε, τὸ δρόμο πρὸς Ἀρτα καὶ στὴ διασταύρωση τῆς Φιλιππιάδας νὰ στρίψουμε ἀριστερά. Θὰ ἔχουμε, φτάνοντας καταρχὴν στὶς μικρὲς ἀνηφοριὲς τοῦ Μακρυνόρου — στὶς καταπράσινες πλαγιὲς του, τίς γιομάτες κουμαριές, πουργάρι καὶ ρεῖκια — τὴν εὐκαιρίαν τῆς θέας τοῦ Ἀμβρακικοῦ! Τοῦ τεράστιου τούτου (καὶ σχεδὸν κλειστοῦ) κόλπου τῆς χώρας μας, ποὺ τὸν παλαισίνει ἕνας ἐκκληκτικὸς καὶ πλούσιος διότοπος, ὁ ὁποῖος προκαλεῖ τὸ θαυμασμὸ τῶν ξένων ἐπιστημόνων. Μιὰ ποικιλία ζώων — μικρῶν καὶ μεγαλύτερων — συχνὰ σπάνιων, περισσότερο, βέβαια, ἀνηκόντων στὸ βασίλειο τῶν πτερωτῶν, ποὺ ζοῦν — σ' ἓνα φυσικὸ περιβάλλον, σχεδὸν ἀπείραχτο, σὲ μιὰ ἐξίσου θαυμαστὴ χλωρίδα, κοντὰ στὰ πλούσια καὶ στὰ ἀδάθη τενάγη τῆς μέγιστης ταύτης ὑδάτινης λεκάνης — μὲ τιμὸν τὸ ἔνστικτό τους, τὴ σοφὴ φυσικὴ τους ἰσορροπία. Πρέπει οἱ ὑπεύθυνοι κρατικοὶ φορεῖς ὄχι μόνον νὰ διαφυλάξουν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ τοῦτον τὸν προικισμένον τόπον, προστατεύοντάς τον μὲ κάθε μέσον ἀπὸ τίς θρασεῖς καὶ ἀλόγιστες ἐπεμβάσεις τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῶν καιροσκόπων, μὰ νὰ μεθοδεύσουν καὶ νὰ προγραμματίσουν ἐπενδύσεις καὶ βασικά ἔργα ὑποδομῆς γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσή — ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριὰ — τῆς μεγάλης τούτης πλουτοπαραγωγικῆς πηγῆς, ποὺ καθὼς τεκμαίρεται ἀπὸ μελέτες ξένων καὶ Ἑλλήνων ἐιδικῶν, μπορεῖ νὰ μετατρέψει ἄρδην πρὸς τὸ πολὺ καλύτερον τὴν οἰκονομία τῆς χώρας μας. Ἀπὸ δὴ πᾶν δεξιὰ μας φαίνονται στὸ βάθος οἱ ἐκβολὲς τοῦ Ἀραχθοῦ ποταμοῦ — τοῦ ἀρχαίου Ἰναχοῦ —, ποὺ ξεκινώντας ἀπ' τίς κορφὰς τῶν ἡπειρωτικῶν βουνῶν, δυναμώνει χιλιάδες χρόνια τώρα τὴν πεδιάδα τῆς Ἀρτας μὲ πλούσια, καρποφόρα χῶματα. Στὴν ἄλλῃ ἄκρῃ, στὸν θαμνινὸν ὀρίζοντα τῆς δύσης, μακριὰ, διακρίνονται ἀπὸ δὴ τὰ χαμηλὰ ὕψωματα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς Τσοκαλοῦς. Κοντὰ τους, ὁ στενὸς μυχὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, τὰ βουνὰ τῆς Κορωπῆς, ἀπέναντι, καὶ μέσα στὸν κόλπο — ξέγνοιαστες ρομαντικὲς θαρκοῦλες — ἡ Κορωνησία καὶ τ' ἄλλα χαρωπὰ γειτονικά νησιάκια! Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Μακρυνόρος καὶ περνώντας κατόπι τὸ Μενίδι, θὰ διασχίσουμε τοὺς καταπράσινους πορτοκαλεῶνες τῆς Ἀρτας. Ἀπέναντί μας, μακριὰ, θὰ μᾶς ἀγναντεύει ἀπὸ τὴ ράχη τοῦ τὸ ἱστορικὸ Πέτα, ἐνῶ πίσω του τὰ ἀπροσπέλαστα τείχη τῶν Ἀθαμανικῶν κορυφῶν

θὰ φρουροῦν τὰ σύνορα τοῦ ἡπειρωτικοῦ χώρου. Μετὰ τὴν Ἄρτα καὶ τὸ παλιὸ στοιχειωμένο γεφύρι της, θὰ διαδοῦμε τοὺς Χαλκιάδες μὲ τὰ μεγάλα ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας ἐσπεριδοειδῶν καὶ περνώντας ὡς τὸ τέλος της τὴν πεδιάδα τούτη τῆς Ἡπείρου, θὰ φτάσουμε στὴ γραφικὴ Πρέβεζα.

Μποροῦμε, ἐπίσης, στὴν Πρέβεζα νὰ πᾶμε κι ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Θὰ ἔχουμε στὴν περίπτωσιν τούτῃ νὰ κάνουμε μιὰ θαυμάσια διαδρομὴ. Μικρὴ μὲν, τόσο ὅμως γραφικὴ, ποὺ ἂν τυχαίνει γιὰ πρώτη φορὰ νὰ περνᾶμε τὸ δρόμο τοῦτο, θὰ μείνουμε καταγοητευμένοι. Καὶ τὸ παραπάνω, ὅπως θὰ δοῦμε, εἶναι φυσικό. Γιατί ἡ Ἡπειρος ὅλη — ποὺ τὸ μακρινότερο σημεῖο της ἀπὸ τὴ θάλασσα δὲν ἀπέχει πρὸς πολὺ ἀπὸ ἐξήντα μὲ ἐβδομήντα χιλιόμετρα — εἶναι προικισμένη μὲ σπάνια ὁμορφιά καὶ τεράστιες φυσικὲς ἀντιθέσεις στὰ ἐνδότερα, βουνὰ ψηλά, ἄγρια, μὲ μορφὴ ἀλπική, ποὺ οἱ κορυφές τους προσεγγίζουν καὶ συχνὰ ξεπερνοῦν τὰ 2.500 μέτρα. Πρὸ κάτω, δυτικότερα, ἄλλες μικρότερες ὁροσειρές, σὲ πυκνές, συνεχεῖς πτυχώσεις καὶ μετὰ ὁ ἥπιος κάμπος. Κι ὅλος ἐτοῦτος ὁ παράξενος κι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τραχὺς τόπος, ποὺ, καθὼς εἴπαμε, τὸ φάρδος του ἀπὸ τίς ἀκτὲς ὡς τὴ μακρινότερη ἐνδοχώρα δὲν εἶναι πολὺ μεγάλο, στολίζεται ἐπιπλέον μὲ τεράστιες χαράδρες μέχρι 1.000 μέτρα ὕψος ποὺ σοῦ προκαλοῦν τὸ δέος — ὅπως π.ρ. τὸ φαράγγι τοῦ Βίκου — μὲ μεγάλα κυνοφώρα δάσκη, μὲ σπάνια πανίδα, ποὺ δὲ βρίσκεται πουθενά ἄλλου στὴν Ἑλλάδα, μὲ δρυμοὺς καὶ ὁροπέδια, μὲ μικρὰ γραφικὰ ποτάμια, μὲ κάμπους! Ξεκινώντας, ἔτσι, ἀπὸ τὴ θορυβώδη ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα, θὰ συναντήσουμε τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ παραπάνω θαυμαστὰ ἀξιοθέατα. Θὰ βροῦμε σὲ λίγο ἔξω ἀπ' αὐτὴ τοὺς γραφικοὺς λόφους καὶ τὰ καταπράσινα χωριουδάκια στὶς παρυφές τῶν βουνῶν, τὸ ἄδρὸ καὶ δωρικὸ τοπίο καὶ τὰ στριμωγμένα στὶς κλιτεῖς τῶν ὕψωμάτων μικρὰ ἀλλὰ πλούσια σὲ καλοκαιρινὴ σοδεὶὰ χωράφια. Θὰ δοῦμε τὰ σκαρφαλωμένα στοὺς ἀπότομους γκρεμοὺς καὶ στὶς πλαγιές κοπάδια καὶ θ' ἀκούσουμε τὸν ἀντίπαλο τῶν κουδουνιῶν τοὺς μὲς στὰ μικρὰ φαράγγια καὶ τίς κλεισοῦρες. Μακριὰ μας, ἀπέναντι, τὰ δυσπρόσιτα βουνὰ τῆς Πίνδου — ὁ Ζυγός, τὸ Περιστέρι, τὰ Τζουμερκα — θὰ μᾶς κρύβουν, καθὼς τινάζονται ψηλά, ὅλον τὸν ὀρίζοντα πρὸς τὴν Ἀνατολὴν, ἐμποδίζοντάς μας ἔτσι, νὰ δοῦμε πίσω ἀπ' τίς θεόρατες κορφές τῶν τῆ γεννοβολοῦσα, τὴν πράα θεσσαλικὴ γῆ. Ἀφήνοντας πίσω μας τὸ θρυλικὸ Μπιζάνι, οἱ μάχες τοῦ ὁποίου τὸ 1913 ἔφεραν τὰ μέχρι τότε τουρκοκρατημένα Γιάννινα στὴν ἐλληνικὴ Πολιτεία, θὰ φτάσουμε μετὰ στὶς στροφές τῆς Κανέττας. Μπροστὰ μας ὀρθώνεται τώρα πρὸς τὰ δεξιὰ ὁ Τόμαρος, στοὺς πρόποδες τοῦ ὁποίου τὰ πανάρχαια χρόνια κατοίκησαν οἱ πρόγονοί μας, δημιουργώντας κατόπιν ἐδῶ ἕνα πραγματικὸ καὶ ἀκτινοβόλο κέντρο πολιτισμοῦ. Τὰ ἐρεῖπιά του, μέσα στὴν παράξενη σιωπὴ τους, μαρτυροῦν ἀκόμη γιὰ κείνη τὴν παλιὰ δόξα, τοὺς πόθους καὶ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, τοὺς τρανοὺς τοὺς φόβους, τοὺς πόθους καὶ τοὺς φόβους τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου... Ἐδῶ ἤχησε στὰ πρῶτα — κι ἀπ' τὰ πρῶτα, τουλάχισον — ἱστορικὰ χρόνια κι ὡς τὴν ἐποχὴ ἀκόμα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου τὸ Μαντεῖο τῆς Δωδώνης — τὸ ἀρχαιότερο ἐλληνικὸ Μαντεῖο — κι ἐδῶ ὑπῆρχε ἀπ' τὰ μεγαλύτερα θέατρα τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἐδῶ οἱ μάντισσες τοῦ Δία Πελεΐάδες κι ἐδῶ οἱ Τόμυροι καὶ οἱ Σελλοί.

Κατεβαίνοντας τὴν Κανέττα, θὰ φτάσουμε κατόπι μπροστὰ σ' ἕνα θαυμάσιο τοπίο: μικροὶ γήλοφοι δασωμένοι, ὡς πέρα τὰ ψηλὰ βουνὰ, σ' ἕνα χορὸ χαρᾶς, χωράφια καὶ βοσκότοποι καὶ χωριὰ σκαρφαλωμένα στὶς ἀπότομες κλιτεῖς τῶν βουνῶν καὶ στὶς ράχες! Φύση, φύση, πόσο κοντὰ κι ὅμως πόσο μακριὰ μας εἶσαι!.. Στὰ νότια κράσπεδα τοῦ γραφικοῦ τούτου περιγύρου, δίπλα σχεδὸν στὸ δρόμο, ἐρίσκονται, σὴν μέσῃ μιᾶς πυκνῆς συστάδας θεόρατων πλατάνων, οἱ πηγές τοῦ Λούρου ποταμοῦ. Κοντὰ τους σὲ μιὰ κορφὴ δεσπόζει τῆς περιοχῆς, χτισμένο ἀπὸ τὴν Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, τὸ παραδοσιακῆς λαϊκῆς τέχνης «Τουριστικὸ Περι-

πτερο» κι ανάμεσα απ' τὸ δρόμο μας καὶ τὴν κορφὴ τούτῃ ἕνας παλιὸς νερόμυλος. Παρακάτω τὸ «Χάνι τοῦ Τερόβου» — ἕνας σταθμὸς μὲ ἐστιατόριο καὶ γενικότερο κέντρο ἀναψυχῆς. Ἀπὸ δὴ ἀρχίζουν κι οἱ στενὲς κλεισοῦρες καὶ ὁ τόπος γίνεται γιὰ κάμποσο διάστημα πιδ τραχὺς καὶ ἐπιβλητικός. Γκρεμοί, σχεδὸν κάθετοι, βουνὰ σκληρὰ κι ἀπότομα, μιὰ φύση ἄγρια ὁμορφὴ καὶ σοβαρή. Καθὼς θὰ προχωροῦμε μὲ τὸ αὐτοκίνητο σ' ἕνα τέτοιο δωρικὸ περιβάλλον, μὲς σὲ χαράδρες καὶ σὲ ξαφνικὰ κλεισορέματα — δίπλα στὸ Λοῦρο — θὰ νιώθουμε νὰ μᾶς πλημμυρίζει ὅλη τούτῃ ἡ χαρὰ τῆς φύσης — τῆς μάνας μας — ποὺ ὅλο καὶ περισσότερο τὴν ξαποστελλοῦμε. ὅλο καὶ περισσότερο τὴ στριμώχνουμε στὰ περιθώρια τῆς ζωῆς μας. Θὰ νιώθουμε καὶ γοητευμένοι κι ἐκστατικοί, δὲ θὰ σταματοῦμε καθόλου νὰ κοιτᾶμε τὸν πιστό της τὸ σύντομο δλης σχεδὸν (ἀπὸ δὴ καὶ πέρα) τῆς θαυμασίας διαδρομῆς μας, ποὺ ἀδερφωμένος κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του μὲ χιλιάδες πυκνὰ καὶ καταπράσινα (μετὰ τὴν Ἄνοιξη) θροῖζοντα πλατάνια, θὰ σέρνεται πλάι στὸ αὐτοκίνητο ἄλλοτε ἥσυχα κι ἀπαλὰ κι ἄλλοτε μὲ τὴ μορφή μικρῶν χειμάρρων, ὀδεύοντας πρὸς τὸν Ἀμβρακικό. Τούτῃ ἡ πλημμυρίδα τῶν πλατάνων, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ «Χάνι τοῦ Τερόβου» καὶ σταματᾶ πιδ δὴ ἀπὸ τὸ Κουκλέσι καθὼς ἀπλώνεται σὲ δέκα περίπου χιλιόμετρα μᾶκρος εἶναι ἀπὸ τὰ εὐτυχέστερα κομμάτια τῆς διαδρομῆς μας. Τὸ Κουκλέσι — ἕνα χωριουδάκι μὲ πολλὲς ἀγριελιές — ἀποτελεῖ φυσικὸ σύνορο καὶ σταθμὸ στὸ ταξίδι μας ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις. Πρῶτα - πρῶτα κοντὰ του θρίσκονται τὰ ὄρια τῶν νομῶν Ἰωαννίνων καὶ Πρεβέζης. Μετὰ, ἀπὸ μορφολογικῆς καὶ γεωγραφικῆς σκοπιᾶς, συνιστᾷ τὴ γραμμὴ ἐπαφῆς δύο περιοχῶν ὅπως διαφορετικῶν μεταξὺ τους: τῆς ἔντονα ὀρεινῆς περιοχῆς τοῦ νομοῦ Ἰωαννίνων — τῆς ὀρεινότερης περιοχῆς ὅχι μόνον τῆς Ἠπείρου ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδας — καὶ τῆς καθαρὰ πεδινῆς τῶν νομῶν Ἀρτης καὶ Πρεβέζης. Τρίτον, τὸ Κουκλέσι ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς χλωρίδας εἶναι ἡ ἀπαρχὴ τῆς μεσογειακῆς ζώνης (τὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ οἱ ἐλιές — μάλιστα οἱ αὐτοφρεῖς — ἀπὸ δὴ ἀρχίζουν νὰ εὐδοκίμοῦν). Καὶ τέταρτον, τὸ κλίμα ἀπὸ ἡπειρωτικὸ (ἀδρὺ, μὲ πολλὲς βροχὲς τὸ χειμῶνα καὶ χιόνια) γίνεται τώρα μεσογειακὸ (περισσότερο ἥπιο καὶ μὲ ἐλάχιστες χιονοπτώσεις). Πέρα ἀπὸ τούτα κι ὁ δρόμος (οἱ δρόμοι γενικὰ τῆς βορειοδυτικῆς Ἑλλάδος, ἂν καὶ θρίσκονται μέσα σ' ἕναν ἀπ' τοὺς δυὸ μεγαλύτερους ὁδικοὺς ἄξονες τῆς χώρας, ποὺ φέρνουν στὸ ἐξωτερικὸ, δὲν ξέρω γιὰ ποιоὺς μυστηριώδεις λόγους παραμένουν ἀνέκαθεν «ὕπανάπτυκτοι») παίρνει διαφορετικὸ χαρακτήρα. Δὲν εἶναι πιά τόσο «στριφνὸς» ὅσο πρὶν, δὲν ἔχει τόσες «ἰδιοτροπίες», εἶναι πιδ σωστός.

Θὰ μποῦμε λοιπὸν (ἀφήνοντας τὸ Κουκλέσι) στὸ νομὸ Πρεβέζης καὶ μετὰ, ἰδοὺ θὰ χαροῦμε (περνώντας τὴ σήραγγα τῆς Γωνιάς) τὸν πρῶτο εὐωδιαστὸ πορτοκαλεῶνα! Ἀριστερά μας, στὸ βάθος, οἱ κορφές τοῦ Ἐηροβουνίου θὰ μᾶς κρύβουν πίσω τους, πιδ ἀνατολικά, τὴν τραχεῖα ὀροσειρὰ τῶν Τζουμέρκων, παρακάτω μιὰ συστάδα γυμνῶν λόφων καὶ δίπλα μας τὰ καρπερὰ περβόλια κι ὁ Λοῦρος πιδ πέρα, μέσα στὴς πράσινες ἱτίες, ποὺ κουρασμένος, πρᾶος, θὰ κυλᾷ ἥσυχα κι ὁ ἀχὸς του θ' ἀκούγεται σὰ μακρινὸ νανούρισμα μεσημεριοῦ. Σὲ λίγο θὰ φτάσουμε στὸ φράγμα του καὶ στὸ ὑδροηλεκτρικὸ ἐργοστάσιο, ποὺ τροφοδοτεῖ τὴν Ἠπειρο. Δίπλα του σχεδὸν, μὲς στὸ ποτάμι, προεξέχουν, ἔτσι ποὺ φαίνονται ἀπὸ τὸ δρόμο, τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου ρωμαϊκοῦ ὑδραγωγείου τῆς Νικόπολης. Ἡ κοσμοκράτειρα Ρώμη, ποὺ ἔχε στήσει μιὰ παντοδύναμη διοικητικὴ μηχανὴ γιὰ νὰ κυβερνᾷ τὴν αὐτοκρατορία της, εἶχε δημιουργήσει συγχρόνως ἕνα πυκνὸ δίκτυο δρόμων καὶ τεχνικῶν ἔργων σ' ὁλόκληρὴ τὴν ἐπικράτειά της, τὸ ὅποιο ὥς τὰ σήμερα συνεχίζει νὰ προκαλεῖ τὸ θαυμασμὸ μας. Κατηγορίζοντας θὰ συναντήσουμε μετὰ, δεξιὰ μας, τὸ γραφικὸ Ζηρό, μὲ τὴν πυκνὴ δλάστηση τῶν βουνῶν του καὶ τίς δρυσομάνες του καὶ κατόπι θὰ μποῦμε στὴ Φιλιππιάδα. Ἡ μικρὴ πόλη τῆς Φιλιππιάδας, ποὺ μόλις στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας ἀρχισε ἀπὸ προηγούμενος ἀσήμεντος συνοικισμὸς ποὺ

ἦταν νὰ παίρνει γοργή ἀνάπτυξη, συγκεντρώνει σήμερα ὅλη τὴν ἐμπορικὴ δραστηριότητα, τὴν προερχομένην ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ θόρειου τμήματος τῆς πεδιάδας τούτης καὶ τῶν ὀρεινῶν οἰκισμῶν, ποὺ τὴν πλαισιώνουν. Στὸ ἔβγα τῆς πόλης ἀξίζει νὰ δεῖ κανεὶς τὸ θαυμαστὴς παραδοσιακῆς τέχνης παλαιὸ καμπαναριὸ τοῦ Ἀγίου Βησσαρίωνος, καμωμένο πρὶν ἑκατὸ κοντὰ χρόνια ἀπὸ πραμαντιώτες μαστόρους. Πρόκειται γιὰ ἕνα πραγματικὸ μνημεῖο. Τὸ καλλιτεχνικὸ μεράκι τῶν δημιουργῶν του καὶ τὸ λαϊκὸ τους αἰσθητήριον ὄρῃκαν ἐδῶ τὴν ἐκφραστικὴ κορύφωσή τους στὰ γεμῖατα συγκρατημένο πάθος καὶ κίνηση ἀρμονικὰ ταιριασμένα τόξα, στὴ σοφὴ ἰσορροπία τοῦ συνόλου καὶ σὲ μιὰ σπάνια λιτότητα. Τὸ δίχως ἄλλο, θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ μέρημινα ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους φορεῖς, προκειμένου νὰ κριθεῖ διατηρητέο (ἂν δὲν ἔχει γίνει ἤδη κάτι τέτοιο) τὸ παραπάνω καλλιτέχνημα. Πρὶν προλάβει, βέβαια, ὁ δαίμονας τῆς σύγχρονης ἀρχιτεκτονικῆς — τῆς παγκόσμιας καὶ γιὰ τοῦτο δίχως πραγματικῆς ρίζης καινούργιας τεχνολογίας — νὰ τὸ σαρώσει, στήνοντας στὴ θέση του κάποιο μοντερνίζον κατασκεύασμα, μὲ τὸ ὁποῖον, ἀσφαλῶς, δὲν θὰ μπορεῖ διόλου νὰ ἐπικοινωνήσῃ ὁ κόσμος — καὶ τὸ μορφωμένο κοινὸ — ποὺ γι' αὐτόν, ὑποτίθεται, δημιουργεῖται κάθε εἶδους Τέχνη.

Ἀπὸ τὴ Φιλιππιάδα δὲν ἀπέχει πολὺ καὶ ὁ Ἀιμότοπος, μὲ τὸν ἀρχαῖο του οἰκισμό, ποὺ δημιούργησαν καὶ δούρωσαν στὴν ἀκμὴ τους οἱ Μολοσσοί, ἀποσκοπώντας στὸν ἔλεγχο τῆς κεντρικῆς διαβάσεως ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ καὶ τὴ λοιπὴ δυτικὴ Ἑλλάδα πρὸς τὴν Ἠπειρο. Τὰ ἰσχυρά του τείχη, χτισμένα τὴν ἐποχὴ τοῦ Πύρρου, κατέστρεψε μὲ μανία, ὅπως καὶ τὸν ἴδιο τὸν οἰκισμό, τὸ 167 π.Χ. ὁ Ρωμαῖος στρατηγὸς Αἰμίλιος Παῦλος. Ἐξω ἀπὸ τὴ Φιλιππιάδα, στὴ διασταύρωση «Καλόγερου», θὰ στρίψουμε δεξιὰ, ἀφήνοντας πίσω μας, δέκα χιλιόμετρα, περίπου, στὸ δάθρος — ἀνατολικά — τὴν Ἄρτα, χτισμένη κατὰ τρόπον κυκλικὸ στὶς πλαγιὲς τοῦ βουνοῦ Περάνθη, ποὺ ἀπότομα, σὰ μεγάλο — λὲς — κάστρο, τινάζεται στὴ μέση τῆς τρισευλογημένης πεδιάδας. Καὶ νὰ μας σὲ λίγο, ὕστερα ἀπ' τὴς πρώτες στροφές τοῦ δρόμου, μπροστὰ σὲ μιὰ πανοραμτικὴ θέα τοῦ κάμπου: ἀπ' τὴ μικρὰ μας βίγλα θὰ θεωροῦμε τὴν ὁμορφὴ πεδιάδα τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ποὺ θὰ ξανοίγεται μπροστὰ στὰ ἐκπληκτα μάτια μας καταπράσινη, ωραία καὶ ἀρχοντικὰ, ἴσαμε τὸ πέλαγος καὶ τοὺς μικροὺς, γραφικοὺς γηλόφους τῆς καὶ ἀκόμη πέρα, μακριὰ — πίσω τους — θὰ σκεφτόμαστε τὴ γαλανὴ Μεσόγειο θάλασσα! Ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά, τὴ νάτια, φαίνεται ἀπὸ δῶ μιὰ καταπράσινη πλημμυρίδα πορτοκαλεώνων, ἕνας πραγματικὸς παράδεισος, νὰ χάνεται βαθιὰ, στὸν μακρινὸν ὀρίζοντα, μέχρι τὴς τελευταῖες προσχώσεις τοῦ Ἀράχθου. Προσχωεῖς πίσω ἀπὸ τὴς ὁποῖες κυτῶν ἡ μεγάλῃ καρδιά τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Σ' ἕνα μικρὸ δεσπόζον ὕψωμα, κοντὰ μας, τὸ κάστρο τῶν Ρωγῶν, μὲς στὰ ῥεῖσιά του, κρατᾷ ἀκόμη σφιχτὰ τὴ γοητεία του — τὴν κρυφὴ γοητεία ποὺ ξέρουν νὰ κρατοῦν τὰ περασμένα — καὶ δίπλα του, κάνοντας τὰ τελευταῖα φιδίσια του καμῶματα, ὁ καλὸς μας σύντροφος — ὁ Λοῦρος — θὰ μᾶς ἐγκαταλείπει πιά, τραβώντας πρὸς τὴς κοντινὲς ἐκβολές του. Τοῦτος ὁ κάμπος, ποὺ τὰ χῶματα, ποὺ κατεβάζουν χιλιάδες χρόνια τώρα ἀπ' τὰ ψηλὰ βουνὰ τὰ δυὸ ποτάμια του, τὸν ἔκαναν θαυμαστὰ γόνιμο, δὲ φέρνει — περισσότερο σ' αὐτὴ τὴ μεριά, τὴ δυτικὴ, — τὴ σοδειά, ποὺ θὰ τὸ μπορούσε. Ἡ μεγάλῃ πληγὴ τοῦ ξενιτεμοῦ, κυρίως, καὶ τῆς ἀστυφιλίας, ποὺ ἀπὸ χρόνια τώρα συρρικνώνει τὴς δυνάμεις τῆς χώρας μας, λιγότεφε πλέον ἐπικίνδυνα τὰ ἱκανὰ χέρια, ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ πλάσουν τὸ κορμὶ του, νὰ τὸ δυναμώσουν ἀκόμα πιὸ πολὺ, παντοῦ, σὲ κάθε σπιθαμὴ γῆς. Θλίβεται κανεὶς νὰ βλέπει μιὰ τέτοια πλοῦσια περιοχὴ, ποὺ θὰ δύνονταν πολὺ περισσότερα νὰ προσφέρει στὴν οἰκονομία τῆς Ἠπείρου μὰ καὶ στὸ ἔθνικόν μας εἰσόδημα, νὰ παραμένει κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος τῆς στείρας καὶ χέρσα.

Τὸ Ζάλογγο, τὸ βουνὸ - θρύλος, ἀπέναντί μας, κόβει κατὰ τὸ βορρᾶ τὴ συνέχεια τοῦ κάμπου. Φαίνεται ἀπὸ δῶ ὁ ἀνατριχιαστικὸς σὰ μαχαίρι γκρεμὸς, ποὺ διά-

λεξαν οί θαυμαστές ψυχές — οί ύψηλόφρονες — τών σουλιωτισσών για νά νά μήν πέσουν αϊχμάλωτες στά χέρια τοῦ κατακτητῆ. Λίγες εἶναι μέσ στην ἱστορία μας οἱ στιγμές τῆς δικῆς τους δόξας. Ὁ χορὸς τοῦ Ζαλόγγου εἶναι μιὰ παγκόσμια κατάκτηση. Μιὰ κορυφή. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὲς μεγάλες κορφές, πού τὸ γένος μας φτάνει μόνο σὲ τραχεῖς περιόδους συστυχίας. Θά ἄλεγε κανεὶς πὼς τὰ δεινά, ὁ συσσωρευμένος πόνος κι ἡ ἀπελπισία θγάζουν συχνά ἀπ' τὰ ψυχικά μας δάθη δυνάμεις πραγματικοῦ ἥρωισμοῦ καὶ σπάνιας γενναιότητος, πού καταπλήσσουν.

Προχωρώντας, θά περάσουμε κατόπι τὰ Λιοδούνια, τὴν κωμόπολιν Λοῦρο, κάτω ἀπ' τὸν ἱστίο τοῦ Ζαλόγγου καὶ σὲ λίγο θά φτάσουμε στὴν ἀρχαία Νικόπολη. Τῇ νεκρῇ, ἡσυχασμένην πιά πολιτείᾳ, πού ἔχτισε ὁ Ρωμαῖς αὐτοκράτορας Ὁκτάβιος — ὁ ἐπονομασθεὶς Αὐγούστος — γιὰ νά τιμῇσιν τὴν περιφανῆ νίκη τοῦ ἐναντίον τῶν συμμάχων στόλων τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας, κατὰ τὴ ναυμαχία τοῦ Ἀκτίου τὸ 31 π.Χ. Ἡ Νικόπολη, πού ἔμελλε νά καταστῇ ἀργότερα μιὰ ἀπὸ τὲς πολυπληθέστερες πόλεις τῆς ἐποχῆς τῆς, ἦταν ἡ θαυμαστὴ ἐπισφράγιση τοῦ ἱστορικοῦ τούτου γεγονότος. Ὁ ἐρειπιώνας τῆς κεῖται μπρὸς μας τώρα σκυθρωπὸς καὶ μελαγχολικός. Κεῖται μπρὸς μας καὶ θυμίζει τὴν αἴγλη τῶν ἀρχαίων ἐκείνων ἡμερῶν τῆς. Ὡ, πού εἶναι ἡ παλαιὰ τῆς δόξα, τὰ λαμπρὰ δημόσια κτήρια, τὰ ἱσχυρὰ τεῖχη καὶ ἡ ἀγορά, πού ἔσφυζεν ἀπὸ ζωή!... Ποῦ εἶναι ἡ ἡχὼ τῶν θημάτων ἐνὸς ἀπέραντου πλήθους, τὰ θέατρα καὶ οἱ περίφημες ἐκκλησιᾶς τῆς, τὰ ὠδεῖα τῆς καὶ τὰ γυμναστήρια!... Κεῖνται μπρὸς μας, ναί, ἀλλὰ κείνται βουβά! Ὅλα τούτα, πὺ μᾶς θυμίζουν μιὰ δόξα γιὰ πάντα χαμένη. Μιὰ δόξα καὶ μιὰ ζωντάνια, πού ὁ μακρινὸς τῆς ἀντίπαλος δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὰ μυστικὰ ψιθυρίσματα τῶν δέντρων, τῶν φυτρωμένων στ' ἀπομεινάρια τῶν ἐνδόξων κτηρίων τῆς παλιᾶς πολιτείας... Ἐδῶ ὁ Ἐπίκτητος — μιὰ ἀπὸ τὲς εὐγενέστερες μορφές τῆς παγκόσμιας φιλοσοφίας — ἱδρυσεν τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολήν του. Ὁ Παῦλος ἐδῶ δίδαξε τὸ Λόγον τοῦ Χριστοῦ γιὰ ἀρκετὸν καιρό. Νά τὸ Ὡδεῖο καὶ τὸ ἀρχαῖο θέατρο! Παραπάνω, νά ἡ Βασιλικὴ τοῦ Δουμετίου, μὲ τὰ περίφημα ψηφιδωτά, πού θεωροῦνται ἀπ' τὰ μεγαλύτερα καὶ τὰ πιδ ὠραῖα τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ κόσμου! Νά, παραπέρα, τὸ Στάδιο, τὰ Λουτρά καὶ τὰ τεῖχη!...

Ἐξω ἀπ' τὴ Νικόπολη περνᾷ καὶ ὁ καινούριος δρόμος Πρεβέζης - Ἦγομενίτης, πού εἶναι πολὺ γραφικός. Πραγματικά, καθὼς καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ θρίσκειται πλάι στὴ θάλασσα καὶ σ' ἓνα μέσον ὑψόμετρο διακοσίων περίπου μέτρων, καθὼς θρίσκειται ἀντίκρου στὸν ἀνοιχτὸν ὀρίζοντά τῆς, συχνά κοντὰ στίς ἀκτὲς καὶ τὸ κύμα, μᾶς ἐντυπωσιάζει καὶ μᾶς τέρπει. Εἶναι θαῦμα τοῦτο πὺ νιώθουμε νά ταξιδεύουμε καὶ νά θωροῦμε — ὅπως ἐδῶ — δίχως νά χαρταῖνουμε, συνέχεια, τὴ θάλασσα ν' ἀπλώνεται πέρα, ὡς τὴν ἄκρη τ' οὐρανοῦ, ἐρημικὴ, ἀτελείωτη, ὑπερήφανη, κυματοῦσα ἢ γαληνεμένη, παράξενη καὶ ὅμως γλυκεῖα καὶ θελκτικὴ, προκλητικὴ, μυστηριώδης, πάντα ὁμορφῇ, ἀπέραντη σὰν τὸν ἄγνόν οὐρανὸ — τὴ θάλασσα, καὶ πέρα, μακριά, πίσω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῆς δύσης, νά στοχαζόμαστε τὴν ἀγωνία ἐνὸς ὁλόκληρου κόσμου, ἐνὸς κόσμου, πού καθὼς ἐμεῖς, πονᾷ, προσδοκᾷ κι ὄνειρεύεται, ἐνὸς κάμπου, πού φοβάται κι ἐλπίζει... Καὶ στὴν παραλία — δίπλα στὸ δρόμο — νά ξετυλίγεται μὲ μικρὲς μόνο διακοπές, μιὰ ἀτέλειωτη ἀκρογιαλιά ραφιναρισμένης ἄμμου σαράντα ὁλόκληρων χιλιομέτρων καὶ φάρδους εἴκοσι μέχρι ἑβδομήντα μέτρων. Ἐρημικὲς, πεντακάθαρες ἀκρογιαλιές, θαλασσοπούλια καὶ μικροί, γραφικοὶ κολπίσκοι, πού ἐρωτοτροποῦν μὲ τὸ πλούσιο πράσινο, πού ξεκινάει πολλὰς φορὲς ἀπὸ τὴν ἐνδοχώρα, ἐλαιῶνες καὶ ἄλλοι αὐτοφυεῖς ἐκτάσεις πεύκων, πού κάνουν νά μοσχοβολᾷ ὁλόγυρα ἡ περιοχὴ καὶ προπάντων θάλασσα καθάρια καὶ ἁγνή, καθὼς θρίσκειται μακριὰ ἀπὸ τοὺς πολυσύχναστους δρόμους τῶν ἐλληνικῶν πελάγων! Θά πρέπει ὅπωςδήποτε ὁ Ε.Ο.Τ. νά μεριμνήσει, λαμβάνοντας ἐπείγοντα μέτρα, γιὰ νά μὴν καταστραφεῖ τουριστικὰ (σὰν τόσες ἄλ-

λες) μία από τις πλέον προικισμένες φυσικά και ειδυλλιακές θαλάσσιες περιοχές, πού ακόμα διαθέτουμε. Νά μὴν πέσει κι αὐτὴ στὰ νύχια μιᾶς δίχως προγραμματισμοῦ καὶ ἀμεθόδευτης «ἀνάπτυξης», μιᾶς δίχως προοπτικὴ τουριστικῆς πολιτικῆς.

Ἀπὸ τὴ Νικόπολη ἡ Πρέβεζα δὲν ἀπέχει παρὰ ἕξ χιλιόμετρα. Χτισμένη πιθανότατα τὸν 14ον μ.Χ. αἰ., ἔρρεται ἀπέναντι ἀπ' τὸ ἀκαρνανικὸ Ἀκτιο καὶ δεσπόζει τῆς εἰσόδου τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἀπὸ τὴν ἔδρυσή της, πού πιθανολογεῖται πὺς εἶναι ἔργο τοῦ Βαγιαζίτ τοῦ Β', ἡ Πρέβεζα κάτω ἀπὸ τοὺς δυνάστες της Τούρκους, κυρίως, καὶ Βενετούς, πέρασε πλῆθος δεινῶν, μέχρι τὴν ἀπελευθέρωσή της τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1912 ἀπὸ τὸν ἐλληνικὸ στρατό. Μπαίνοντας στὴν πόλη, μᾶς κάνει ἐντύπωση εὐθὺς ἀμέσως ὁ παλιός, κατάπυκνος ἐλαιώνας της, πού ἀρχίζει ἀπὸ τὰ τελευταῖα της κιόλας σπίτια καὶ φτάνει ὡς πέρα στὸ Ἰόνιο πέλαγος κι ὡς τὰ ἱστορικὰ χῶματα τῆς Νικόπολης. Ὁ θαθύσκιωτος τοῦτος, γιομάτος μυστήριο, ἐλαιώνας εἶδε πολλὰς φορές νὰ σέρνει ἀνάμεσα στὰ δέντρα του τ' ἀργό, μονότονό του θῆμα ὁ Κώστας Καρυωτάκης. Κι ἐνέπνευσε ἀσφαλῶς κι αὐτός, μὲς στοὺς μοναχικοὺς του περιπάτους, τὸν ἀπελπὶ, τὸν μελαγχολικὸν αὐτόχειρα τῆς Πρέβεζας. Μικρὴ καὶ ἥσυχη πόλη ἡ Πρέβεζα, ὥστόσο μπορεῖ νὰ μᾶς κατακτήσει μὲ τὴν ἀτμόσφαιρά της — τὴ γεμάτη συμπάθεια —, μὲ τὰ γραφικὰ της στενωρύμια καὶ τὰ ἐπηρεασμένα ἀπὸ τὴ βενετσιάνικη τεχνολογία παλιά της σπίτια, μὲ τὴν ἁμορφὴ κεντρικὴ της πλατεῖα καὶ τὸ ξακουστὸ Σεῖτάν Παζάρ. Ἀκόμη, μὲ τὶς πλουμιστές της φαρόδαρκες στὴ γωνιά τοῦ λιμανιοῦ, μὲ τὰ κρασποουλιά καὶ τὰ κουτούκια της. Μέσα στὴν πόλη μπορούμε νὰ δοῦμε, ἐπίσης, τὸ παλιὸ της κάστρο, πού στέκεται ἀκόμα σκυθρωπὸ, ἐπιδηλητικὸ καὶ γκρίζο, καθὼς καὶ τὸ σπῖτι τοῦ Ὀδυσσεά Ἀντρούτσου. Προπολεμικὰ ἡ Πρέβεζα γνώρισε ἡμέρες ἀκμῆς καὶ σπάνιας οἰκονομικῆς ζωντάνιας. Οἱ παλιοὶ ντόπιοι ἔχουν νὰ λένε γιὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνο κι ἂν παραπονιοῦνται συχνὰ γιὰ τὸ πλημμυρὸς κρατικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν τόπο τους, δὲν εἶναι πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Γιατί, πράγματι, ὁ ἀνεκμετάλλετος ἀκόμα ἡθασυρὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, καὶ τὰ σπάνια φυσικὰ κάλλη τῆς θαλάσσιας, κυρίως, ζώνης τοῦ νομοῦ Πρεβέζης, θὰ μπορούσαν, μὲ τὴν προσήκουσα φροντίδα τῶν ὑπεύθυνων φορέων, νὰ καταστήσουν τὴ γωνιά τοῦτῃ τῆς Ἑλλάδος ἀληθινὸν παράδεισο. Πρέπει, ὥστόσο, νὰ μείνουμε κάμποσες μέρες στὴν πόλη, γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ γνωρίσουμε τὶς σπάνιες φυσικὲς ὁμορφιὲς τῆς περιοχῆς της, τὶς ἐξαιρετικὰς ἀπορροατικὰς, λίγο ἔξω ἀπ' αὐτή, μὲ τὶς μεγάλες φυσικὲς ἀμμουδιὰς της, τὴν πεντακάθαρα θάλασσα καὶ τὴ βλάστηση, πού συχνὰ ὀργιάζει δίπλα της. Προπάντων τὸ καλοκαίρι, τότε πού ἡ πόλη θὰ εἶναι βυθισμένη μέσα στὶς μεθυστικὰς μυρωδιὰς τῶν πορτοκαλεώνων καὶ τῶν ἐλαιῶνων, πού τὴν περιτριγυρίζουν, εἶναι συχνὰ ἀκατανίκητη. Καθὼς τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἡ θάλασσά της ἀρχίζει νὰ γλυκαίνει κι ὁ οὐρανὸς νὰ ἔναι ντυμένος μὲ τὰ χαρούμενα χρώματα τῆς ζωῆς καὶ μὲ τὰ θερμά, γαλάζια χρώματα τοῦ καλοκαιριαῦ, θὰ εἶναι, ὅ,τι πρέπει νὰ τὴν ἐπισκεφτοῦμε καὶ νὰ τὴ γνωρίσουμε ἀπὸ κοντά. Νὰ γνωριστοῦμε μὲ τοὺς ἀπλοὺς φαράδες της καὶ νὰ φάμε θαλασσινὰ τῆς ὥρας στὶς μικρὲς, γραφικὲς φαροταβέρνες της, νὰ πεταχτοῦμε ἀκόμα ὡς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους — ἕνα πραγματικὸ καραούλι πρὸς τὸν Ἀμβρακικὸ —, τὴ Μαργαρώνα καὶ τὸν Παντοκράτορα κι ἀπ' τὸ Μονολίθι, λίγο ἔξω ἀπ' τὴν πόλη, νὰ μπορέσουμε ν' ἀπολαύσουμε τὸ μοναδικὸ θέαμα τοῦ ἡλιοβασιλέματος: τὴ θάλασσα καὶ τὸν ὀρίζοντα σ' ἕνα ὀνειρώδες ἀγκάλιασμα, σὲ μιὰ ὑπέροχη ἐναλλαχὴ χρωμάτων, καθὼς θὰ σῆγναι ὁ ἥλιος καὶ θὰ πέφτει ἡ αὐλαία τῆς μέρας! Νὰ μπορέσουμε νὰ τ' ἀπαλούσουμε καὶ νὰ γυρίσουμε μετὰ στοὺς κόλπους τῆς ἀγγώδους καὶ πολὺπλοκης καθημερινότητος.

ΧΩΡΙΣ ΕΣΕ, ΚΥΡΙΕ

«Κι ὁ ἄνθρωπος δίχως τὸ Θεὸ
εἶν' ἕνας κόκκος στὸν ἄνεμο
ποὺ παραδέρνει».

T. S. ELIOT
(CHORUSES FROM THE ROCK)

Κύριε,
Οἱ τρικυμίες τῆς θλίψης
ξεσποῦν
στ' ἀνυψούμενα βράχια τῆς ζωῆς.

—Κι ἐμεῖς ἀλήθεια τί εἵμαστε;

Εἵμαστε, νά,
κόκκοι λεπτῆς ἄμμου
μικρὲς σταγόνες νεροῦ στὰ χέρια Σου
ποὺ τὸ ἄβρό Σου βλέμμα,
πότε
μᾶς διαλύει, μᾶς διαλύει, μᾶς διαλύει,
καὶ πότε μᾶς συμπυκνώνει.

—Χωρίς Ἑσέ, Κύριε, τί θάμασαν;

Τὰ ματόφυλλά μας λιώνουν μπρὸς
στὴ δύναμη τῆς ἀστραφτερῆς παρουσίας Σου.
Οἱ ἀγνὲς καρδιὲς κατανύσσονται ἀπ' τὸ νυστέρι τοῦ Λόγου Σου.
Κι ἡ ὕμνωδία τῶν ἔργων Σου
(μέσα στίς ἐχέμυθες ὥρες τῆς νύχτας
κάτω ἀπ' τοὺς γκρίζους κροτάφους τῶν ἱσκιων)
ἀναδίδει
τὸν φλοῖσβο τῆς θερμῆς δέησής μας σ' Ἑσέ
ποὺ Εἶσαι

τὸ Α καὶ τὸ Ω
Ἡ ζωογόνα ζωὴ
Ἡ Ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς.

Παντέφορο τὸ ὄμμα Σου.
Τὸ βλέμμα Σου διασκελίζει τὰ ἀδιαπέραστα σκοτάδια.
Θηριόστομη ἡ φωνή σου παλμοδονεῖ
τὰ ἄβατα βάθη τῆς ψυχῆς
ὅταν ἐμεῖς
ἀναπνέουμε τοὺς ἱριδισμοὺς τοῦ φωτός Σου
πασχίζοντας
νὰ σὲ σφιχτοκλείσουμε
στὸ σφυγμό, στίς καρδιές, στὸ αἷμα μας.

—Χωρίς Ἑσέ, Κύριε, τί εἵμαστε;

1.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ . . .

Ἀτέλειωτα σ' εὐχαριστῶ, ἀμμουδερὸ ἀκρογιάλι.
 Πῶς λεύτερο τὸ αἷμα μου στοὺς κρόταφους χτυπᾷ.
 Οἱ θλιβερεὲς οἱ σκέψεις μου πάνω στὴν ἄμμο ἔλυσσαν,
 σ' εὐχαριστῶ ξανά.
 Ψηλὰ καὶ ἴσια πέταξαν πάνω ἀπὸ ὄρη καὶ βουνὰ
 οἱ θίνες ἴδια μὰ φωτιὰ γιὰ πάντα πὰ σθησμένη
 καὶ πάνω τους περήφανοι οἱ γλάροι περπατοῦν στητὰ
 σὰν κύριοι κορδωμένοι.
 Τὸν κόσμο ὅλο κόκκινο φωτίζει ἓνα φῶς,
 ὅλα δικά σας, ἄνθρωποι! Δικά σας εἶναι ὅλα!
 Εἴμαστε τόσο πλούσιοι γι' αὐτὸ τὸ θησαυρό:
 Ἔχουμε ὅλη τὴ θάλασσα, τὴ γῆ, τὸν οὐρανό.
 Τὶς ξαφνικὲς νεροποντὲς καὶ τὰ τρελὰ τζιτζίκια,
 τὸ χιόνι καὶ τὰ βάγια τὰ χλωρά,
 καὶ τὸ ρετσίνι τὸ ξανθὸ
 ποὺ κόμπο - κόμπο στάζει στὴ χούφτα μας δειλὰ.
 Τὴ μυρουδιά ἀπὸ τὸ σανὸ καὶ τὴ βαριὰ κερήθρα,
 πλούσιοι καὶ γιὰ τὸ Νότο μας, πλούσιοι γιὰ τὸ Βορρᾶ.
 Τὸ μουγκρητὸ τῶν ποταμῶν, τοῦ δάσους τὴ γαλήνη,
 γιὰ τὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν, τὰ πεῦκα, τὴν αὐγὴ . . .
 Πάνω στὴν ἄμμο τοῦ γιαλοῦ εἶμαι ἓνας κόκκος ἄμμου.
 Κι εὐχαριστῶ καὶ τῆς μιᾶς καὶ μέχρι τὴ συντέλεια
 γιὰ τὴν καθάρια αἴσθηση, τὰ τελευταῖα ἄνθη,
 γι' αὐτό, ποὺ μὲ μιὰ δύναμη ὅλα ἀνασαίνουν τὰ βουνά.
 Εὐχαριστῶ σε ἀμμουδιά ἀπέραντη καὶ σιωπηλὴ,
 ποὺ πλέεις μὲ τὸν ἄνεμο στὰ πέρατα τοῦ κόσμου.
 Σ' εὐχαριστῶ ξανά . . .

2.

ΤΟ ΘΑΥΜΑ

Γιατί καμώνεσαι τὸν ἄνεμο,
 τὴν πέτρα, τὰ πουλιά;
 Γιατί μοῦ χαρογελᾷς ἀπὸ ψηλὰ
 σὰν ξαφνικὴ κι ἀπόμακρη ἀστραπή;
 Μὴ μέ παιδεύεις ἄλλο, μὴ μ' ἀγγίζεις!
 Ἄσε με στὶς προφητικὲς μου ἔγνοιες . . .
 Σαλεύει πάνω ἀπ' τοὺς στεγνοὺς βάλτους
 ἡ μεθυσομένη φωτιὰ.

Κι ἡ Μούσα μὲ τρύπιο τσεμπέρι
 τραγουδᾷ θλιβερά καὶ μονότονα.
 Μὲς στὸ σκληρὸ νεανικὸ καημὸ τῆς
 τοῦ θαῦμα τῆς κρύβει.

ΑΝΝΑ ΑΧΜΑΤΟΒΑ

(Μετάφραση ἀπ' τὰ ρωσικά: ΜΙΛΙΑ ΡΟΖΙΔΗ)

ΣΑ·Ι·Τ ΦΑ·Ι·Κ

(Μετάφραση ἀπ' τὰ τουρκικὰ ΚΩΣΤΑ Γ. ΤΣΙΛΙΜΑΝΤΟΥ)

ΣΑΜΟΒΑΡΙ

(Διήγημα)

— Σήμανε τὸ πρωινὸ ἐξάνι, γιόκα μου· σήκω, μὴ μοῦ μείνεις ἐξώρας στὴ δουλειά σου.

Ὁ Ἀλῆ, μιὰ ἑβδομάδα τώρα, εἶχε βρεῖ ἐπιτέλους δουλειά, πάει στὸ ἐργοστάσιο. Χαρὲς ἦ μάνα του. Τέλεσε τὸ ναμάλι, ἔκανε τὶς μετάνοιες τῆς στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ μπῆκε στὸ δωμάτιό του. Ἐκεῖνος ψηλός, σωματώδης, μ' ἓνα πρόσωπο ποὺ ἀχτινοβολοῦσε ἀπὸ νιάτα, ἀκόμη ὄνειρεύονταν μηχανές, ἡλεκτρικὲς στῆλες, ἀμποῦλες κι ἄκουε τὸ βουητὸ μιᾶς ντιζελομηχανῆς πασαλειμμένος στὰ λάδια. Δὲ βάσταξε νὰ τὸν ξυπνήσει ἀμέσως. Ὁ Ἀλῆ σὰ νὰ ἔβαινε ἀπὸ ἐργασία, ἦταν ἰδρωμένος καὶ ρόδινος.

Τὸ φουγάρο τῆς φάμπρικας τοῦ Χαλιτζιόγλου, ἴδιος πετεινὸς ποὺ σήκωσε τὸ λειρί του στὸ πρωινὸ, ἀτένιζε στοὺς λόφους τοῦ Κιατχανὲ τὸ μισοδιάφανο χάραμα. Ὅπου νὰ ᾔταν, σὲ λιγάκι θὰ σφύριζε.

Ὁ Ἀλῆ ξύπνησε τέλος, ἀγκάλιασε τὴ μάνα του, μετὰ τράβηξε τὸ πάπλωμα ὁλότελα στὸ κεφάλι, ὅπως ἔκανε κάθε φορά. Ἐκείνη τὸν γαργάλισε στὰ πόδια του ποὺ ᾔχανε μείνει ξέσκεπα. Ὅπως τινάχτηκε ὁ γιὸς μὲ μιὰ κίνηση, τὴν παράσυρε ἐπάνω καὶ καθὼς ξανάπεσαν μαζὶ στὸ κρεβάτι, ἡ μάνα γελοῦσε ἀκράτητα σὰ μιὰ νέα κοπέλα κι ἐνιωθε εὐτυχία. Μὴ δὲν ἦταν δυὸ πλάσματα ἀπ' τὰ λίγα εὐτυχισμένα τῆς γειτονιάς; Τί ἄλλο καλὸ παντέχει ὁ γιὸς ἀπ' τὴ μάνα, ἡ μάνα ἀπ' τὸ γιό; Ἀγκαλιασμένοι πέρασαν γιὰ τὸ πρωινὸ στὴν τραπεζαρία. Μυρωδιὰ ζεστοῦ φρυγανισμένου ψωμοῦ ἀνάδινε τὸ δωμάτιο καὶ τὸ σαμοβάρι ἄχνιζε. Ὁ Ἀλῆ τὸ παρόμοιαζε μὲ μιὰ φάμπρικα ἀπ' ὅπου δὲν ἔβαινε πόνος, ἀπεργίες καὶ δυστυχήματα, πάρεξ ἄρωμα καὶ πρωινὴ εὐτυχία.

Μὲ τοῦτο ἐδῶ καὶ μ' ἓνα γχιούμι σαλέπι ποὺ τὸν περίμενε στὴν εἴσοδο τοῦ ἐργοστασίου, τὰ πρωινὰ του ἦταν γιορταστικά καὶ χαρούμενα. Κατόπι, μὲ τοὺς ἄχους τῆς σάλπιγγας τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς τοῦ Χαλιτζιόγλου καὶ τὸ μακρὸ σφύριγμα τοῦ φουγάρου τῆς φάμπρικας ποὺ δονοῦσε ὅλο τὸν Κεράτιο, ἐνιωθε πόθους μέσα του ν' ἀναβοσβήνουν. Σημάδι κι αὐτὸ λίγο φύσης ποιητικῆς. Ἄν ἡ εὐαισθησία ἐνὸς ἡλεκτρολόγου ἐργάτη στὸ μεγάλο μύλο μοιάζει μὲ θωρηκτὸ ποὺ θέλει νὰ εἰσχωρήσει στὸν Κεράτιο, ἐμεῖς οἱ Ἀλῆδες, οἱ Μεχμέτηδες, οἱ Χασάνηδες ὅλοι μας λίγο-πολὺ ἔχουμε μιὰ τέτοια φύση. Στοῦ καθενὸς τὴν καρδιά μας πλαγιάζει κι ἀπὸ ἓνα λιοντάρι.

Ὁ Ἀλῆ φίλησε τὸ χέρι τῆς μάνας του κι ὕστερα ἔγλειψε τὰ χεῖλη του, σὰ νὰ ᾔχει φάει ζαχαρωτά. Ἐκείνη γελοῦσε. Τὸ ᾔχε συνήθεια αὐτό, στὸ κάθε φίλημα νὰ γλείφεται κι ἀπὸ μιὰ φορά.

Στὸ μικρὸ κηπάκι τῆς αὐλῆς τοῦ σπιτιοῦ του οἱ γλάστρες μὲ τὸ βασιλικὸ εἶχαν φουντώσει. Ἐτριφε μερικὰ φύλλα στὰ χέρια του κι ἀπομακρύνθηκε μυρίζοντας τὶς χούφτες του.

Τὸ πρωὶ ἦταν νοτερό καὶ ὁ Κεράτιος σκεπασμένος μὲ ὀμίχλη. Συνάντησε τοὺς

συντρόφους στην αποδόθρα, όλοι τους παλληκάρια γεροδεμένα. Πέντε άτομα πέρασαν με τὸ καΐκι ἀπέναντι στὸ Χαλιτζίσγλου.

Ὁλη τὴ μέρα, ἡ δουλειὰ τοῦ Ἀλῆ, ἀθόρυθα καὶ με συνέπεια θὰ εἶναι ἐντατική κι ὁ ἴδιος, χωρὶς νὰ θελήσει νὰ δείξει ὑπεροχὴ ἀπέναντι στοὺς συνεργάτες του, με κέφι καὶ ὀρεξη. Ἀλλιώτικα, ξέρει ὅλα τὰ κόλπα τῆς δουλειᾶς. Ὁ μάστοράς του, ἕνας Γερμανὸς ἠλεκτρολόγος, μοναδικὸς στὸ εἶδος του, τὸν ἀγαποῦσε πολὺ καὶ τοῦ ἔχε μάθει ὅλα τὰ κρυφὰ καὶ φανερά τῆς τέχνης.

Ἡ ἀξιόδα του στὴ γρηγοράδα, ἡ εὐκινησία του, κάτι σὰν ἀσκησι καὶ σπόρ, ὅ,τι δηλαδὴ ἔχουν τὰ νιάτα, ἦταν τὸ μυστικὸ του νὰ φαίνεται μάλιστα ἀνώτερος ἀπ' τοὺς πιὸ ἐπιδέξιους.

Τὸ δειλινὸ, με τὴν πεποίθησι ὅτι ἡ παρέα του κέρδισε ἕναν καινούργιο ἀδερφικὸ σύντροφο κι οἱ μαστοροὶ του ἕναν ἀξιο ἐργάτη, γύρισε γιομάτος χαρὰ σπίτι του. Ἀγκάλιασε τὴ μάννα του καὶ τράβηξε ὕστερα γραμμὴ γιὰ τὸν καφενὲ στοὺς δικούς του. Ἐπαιξαν μαζί πάστρα κι ὕστερα παρακολούθησε μιὰ παρτίδα τάβλι πού ἔκρυβε πολὺ ἐνδιαφέρον κι ἀγωνία. Τέλος, πήρε τὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ. Ἦταν ἡ ὥρα πού ἡ μάννα τελοῦσε τὸ ναμάζι τοῦ ἀπόδειπνου. Ἐάπλωσε μπρὸς τῆς, πάνω στὸ χαλὶ τῆς προσευχῆς, ὅπως ἔκανε κάθε φορὰ, κι ἄρχισε τὶς κωλοτοῦμπες. Μετὰ τῆς ἔβγαλε τὴ γλώσσα του ἔξω, με πολὺ ἀστείον τρόπο. Μὲ τὰ πολλά, τὴν ὥρα πού ἡ γυναικούλα ἔριχνε τὶς τελευταῖες μετάνοιες τῆς, κατάφερε νὰ τὴν κάνει νὰ γελάσει. Ἡ μάννα:

— Ἀλῆ, μὴ γιόγκα μου, ἀμαρτία, χαρὰ μου.

Ὁ Ἀλῆ:

— Τὸ σχωρνᾷ ὁ Θεός, μάννα.

Κι ὕστερα με ἄθῳα καὶ καθαρὴ φωνή:

— Τάχα ὁ Θεὸς δὲ γελάει, ρὲ μάννα;

Μετὰ τὸ φαγητὸ ὁ Ἀλῆ ἔπιασε νὰ διαβάσει μιὰ ἀστυνομικὴ ἱστορία με τὸ Νάτ Πίνκερτον, ἐνῶ ἡ μάννα του τοῦ πλεκε ἕνα πουλόβερ. Ἀργότερα κατέδασαν ἀπ' τὸ γιοῦκο τὰ παπλώματα πού μύριζαν ἀνθη λεβάντας καὶ πλάγιασαν.

Τὸ πρωί, με τὴν πρώτη, φωνὴ τοῦ Χότζα, ἡ μάννα ξύπνησε τὸν Ἀλῆ. Στὸ δωμάτιο πού μύριζε ξεροψημένο ψωμί, τὸ σαιμοβάρι ἄχνιζε ὁμορφα.

Ὁ Ἀλῆ παρόμοιαζε τὸ ἐσωτερικὸ του μ' ἕνα ἐργοστάσιο δίχως θάσανα, ἀπεργίες κι ἀφεντικά. Ἀπ' αὐτὸ γινόταν μόνον ἐξαγωγή ἀτμοῦ καὶ πρωινῆς εὐτυχίας.

Ὁ θάνατος ἦρθε στὴ μάννα τοῦ Ἀλῆ ὅμοια με γειτόνισσα μαντηλοδεμένη, ἐτοιμασμένη γιὰ ναμάζι καὶ ἱκεσίες. Χαράματα καταπαίνονταν με τοῦ παιδιοῦ τῆς τὸ σοάι, ἀπογέματα με δυὸ πιάτα φαΐ καὶ τὴν πρόφτανε τὸ θράδυ. Ἐκεῖ ὅμως ἀκριδῶς στὴν ἄκρη τῆς καρδιάς τῆς ἐνιωθε ἕνα σούβλισμα. Σὰν ἔπαιρνε ν' ἀνεβαίνει διαστικά τὶς σκάλες τ' ἀποσπερνό, ἐνιωθε στὸ σκεθρωμένο τῆς σῶμα πού μύριζε τουλπάνι μιὰ κομάρια καὶ παράλυσι καὶ τὴν ἔκοβε ἴδρος.

Ἐνα πρωὶ πού ὁ Ἀλῆ δὲν εἶχε ἀκόμα ξυπνήσει, καθὼς τοίμαζε τὸ σαιμοβάρι τῆς ἦρθε κρίσι. Σωριάστηκε στὴ διπλανὴ καρέκλα. Αὐτὸ ἦταν...

Ὁ Ἀλῆ, ἀν καὶ ἐνιωσε παράξενα πού δὲν ἦρθε νὰ τὸν ξυπνήσει ἡ μάννα, δὲν κατάλαβε πὼς εἶχε σημαντικὰ ἀργοπορήσει. Ἡ σειρήνα τῆς φάμπρικας πού πέ-
ρασε μέσα ἀπ' τὰ τζάμια κι ἔχασε τὴν ἐκκωφαντικὴ τῆς δξύττητα, ἦρθε καὶ κάθησε ἀπαλὰ στ' αὐτιά του σὰ νὰ ἔχε περάσει μέσ' ἀπὸ νὰ ἀφράτῳ σφυγγάρι. Ἐδῶσε σάλτο στὴν πόρτα τῆς τραπέζαρίας στάθηκε. Κοίταξε τὴν πεθαμένη πού ἔχε ἀ-
κουμπισμένα στὸ τραπέζι τὰ χέρια τῆς σὰν νὰ κοιμόταν. Σιγὰ σιγὰ τὴν πλησίασε.

Τὴν ἔπιασε ἀπ' τοὺς ὤμους. Ἐφερε τὰ χεῖλη του μαλακὰ κι ἄγγιξε τὰ μάγουλά της πού ἄρχιζαν κιόλας νὰ κρύνουν. Ἀναρρίγησε σύγκορμος.

Μπροστὰ στὸ θάνατο ἔτι κι ἂν κάνουμε, δὲ θὰ μπορέσουμε νὰ καταφέρουμε τίποτα παραπάνω ἀπὸ ἓναν πετυχημένο ἠθοποιό. Τὴν πῆρε στὴν ἀγκυαλιά του, τὴν ξάπλωσε στὸ κρεβάτι κι ἔσυρε ἀπάνω της τὸ πάπλωμα. Πάλεψε νὰ μεταδώσει ὅλη τὴ ζέστα καὶ ζωτικότητα τοῦ κορμιοῦ του στὸ δικό της χωρὶς ἀποτελεσμα. Κατόπιν ἀνήμερος ἔπεσε πάνω στὴ μιὰ ἄκρη τοῦ μιντεριοῦ. Ὅσο κι ἂν τό 'θελε νὰ κλάψει, σταγόνα δάκρυ δὲν μπόρεσε νὰ θάλαει κείνη τὴ μέρα. Τὰ μάτια του πύρωσαν, ἀήκων ἀδάκρυτα, στέγνωσαν. Κοιτάχτηκε στὸν καθρέφτη. Μπροστὰ στὴν πιὸ μεγάλη θλίψη, δὲν μπόρεσε νὰ δώσει στὸ πρόσωπό του ἄλλη ὄψη ἀπὸ κείνη μιᾶς ξενυχτισμένης μορφῆς.

Ἐνῶσε τὴ μεγάλη ἐπιθυμία ν' ἀδυνατίσει ξαφνικά, νὰ ἰδεῖ τὰ μαλλιά του ν' ἀσπρίζουν, νὰ νιώσει ἓναν ἀπότομο πόνο στὴ μέση καὶ νὰ λυγίσει στὰ δυὸ κι ἀκόμη νὰ φτάσει νὰ ἰδεῖ τὸν ἑαυτό του γερασμένο ἑκατοχρονίτη.

Ξανακοίταξε τὴν πεθαμένη. Καθόλου δὲν ἔμοιαζε νὰ 'χε τίποτα φοβερό. Ὅπως πρῶτα, τὸ πρόσωπό της φάνταζε πρᾶο καὶ στοργικό. Μὲ σταθερὸ χέρι σφάλισε τὰ μισόκλειστα μάτια της καὶ ρίχτηκε ἔξω. Ἐδωσε μήνυμα στὴν πρώτη γριὰ γειτόνισσα. Σὲ λίγο γέμισε τὸ σπίτι γειτόνους. Ἐκείνον τὸν ἔστειλαν στὸ ἐργοστάσιο. Περνώντας ἀντίπερα μὲ τὸ καῖκι ἦταν σὰ νὰ 'χε κιόλας συνηθίσει τὸ θάνατο.

Δίπλα - δίπλα, ἀγκυαλιστοὶ εἶχαν πλαγιάσει κάτω ἀπ' τὸ ἴδιο πάπλωμα. Ὁ θάνατος ἡμερὸς ὅπως ἦρθε στὴ μάννα του, ἔσυρε μαχαίρι στὴν εὐαισθησία, τὴ στοργή καὶ τὴν τρυφερότητα. Ἦτανε λίγο κρύα, μόνο. Ὁ θάνατος δὲν εἶναι τόσο φοβερός, καθὼς τὸν ξέρουμε. Αὐτὴ ἡ κρυάδα. Τόσο μόνο...

Ὁ Ἀλῆ μέρες ἔφερε βόλτες στ' ἄδεια δωμάτια. Τὸ βράδυ ἔκατσε δίχως ν' ἀνάψει φῶς. Ἀκροάστηκε τὴ νύχτα. Σκέφτηκε τὴ μάννα του. Καὶ πάλι τὸ κλάμα δὲν ἦρθε.

Ἐνα πρωὶ στὴν τραπεζαρία τὸ εἶδε ἀπέναντί του, κατάφατσα. Ἐκεῖνο γυάλιζε ἥρεμο πάνω στὸ μουςαμά τοῦ τραπεζιοῦ. Πάνω στὸν κίτρινο χαλκὸ ὁ ἥλιος εἶχε κρυσταλλιάσει. Τὸ 'πιασε ἀπ' τὶς χειρολαβές, τ' ἀπόθεσε σ' ἓνα μέρος — γιὰ πάντα ἀθέατο. Σωριάστηκε ὕστερα σὲ μιὰ καρέκλα καὶ τὸ κλάμα του ἦρθε σιωπηλὸ κι ἄφθονο σὰ μαλακὴ βροχή. Τὸ σαμποῦρι ποτὲ πιά δὲν ξανάκαψε.

Ἀπὸ δῶ κι ἐμπρὸς ἓνα γκιοῦμι μὲ σαλέπι θὰ μπεῖ στὴ ζωὴ τοῦ Ἀλῆ.

Κάθε χρόνο ὁ χειμῶνας στὸν Κεράτιο πέφτει πιὸ δριμύς, σέρνει πολλὴ ὀμίχλη σὲ σχέση μὲ κάθε ἄλλο μέρος τῆς Πόλης.

Μαζὶ μὲ τοὺς πρῶινους ἐργάτες πού πάνε νὰ πιάσουν δουλειά, περπατώντας πάνω στὰ χαλασμένα πεζοδρόμια, σπώντας κομμάτια παγωμένης λάσπης, δάσκαλοι, ζωέμποροι, χασάπηδες, γιὰ λίγο μπρὸς ἀπ' τὴ φάμπρικα, ἀκουμπώντας τὴν πλάτη τους στὸ μεγάλο τοῖχο της, ξεκουράζονται πίνοντας τὸ πρωινὸ τους σαλέπι, ραντισμένο μὲ πιπερόριζα καὶ κανέλα.

Προστατεύοντας μὲ μάλλινα γάντια τὰ πολύτιμα χέρια τους πού κρατοῦν τὸ φλυτζάνι, μὲ συναχωμένες μύτες, μ' ἀπεργοσπαστικὲς κεφαλές οἱ ξανθοὶ ἐργάτες πού ἀχνίζουν στὸ πρωινὸ σὰν ἓνα θλιμμένο κίτρινο σαμποῦρι, οἱ δάσκαλοι, οἱ ζωέμποροι, οἱ χασάπηδες καὶ κάποτε καὶ φτωχοὶ μαθητές, ἀκουμπῶν τὴ ράχη τους στὸν πανύψηλο τοῖχο τῆς φάμπρικας καὶ πίνουν γουλιὰ γουλιὰ τὸ σαλέπι ραντισμένο μὲ τὴ συνέχεια τῶν ὀνείρων τους.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΑΥΤΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΤΟΠΟΣ|ΜΑΣ...

(Άνοιχτή επιστολή πρὸς τοὺς 12 ὑπουργοὺς Ἐξωτερικῶν τῆς ΕΟΚ, κατὰ τὴν σύνοδό τους στὰ Γιάννινα τὸν Ὀκτώβριο)

Ἀγαπητοὶ ξένοι,

Σας καλωσορίζουμε στὰ Γιάννινα. Στὴν πόλη τούτη, πού, μετὰ τὴν Ἀλωση, ὑπῆρξε γιὰ τὸν Νεώτερον Ἑλληνισμό ἡ Δεύτερη Πόλη (*), ὅπου φυλάχτηκε ἀκοίμητη ἡ συνείδηση τῆς Μεγάλης Συνέχειας τῆς φυλῆς, ἡ Προσδοκία καὶ τὸ γλυκύτατον ὄνειρο τῆς Ἀνάστασης τοῦ Γένους, ἀφιερωμένα, μαζὶ μὲ τὰ στέφανα τῶν προγόνων καὶ τὸν μόσκο τῆς γιαγιᾶς γιὰ τὶς πλεξούδες τῆς ἀδερφῆς, στὸ εἰκονοστάσι. Τὰ Γιάννινα, μὲ τὸ πυκνὸ φῶς, τὸ ἀρρενωπὸ τοπίο καὶ τὴν ἱστορικὴ τους ὀνότητα, ἔχουν μιὰ ξεχωριστὴν ὑπόσταση, μιὰ δική τους ἀκτινοβολία κι ἓνα μεγάλο ὄνομα, πού τὰ ἔδωσε, μαζὶ μὲ τὰ καριοφίλια καὶ τὸ σταυρό, στὶς κούνιες τῶν νηπίων καὶ πού τὰ διόστρωσε, ὡς μνήμη τοῦ Γένους καὶ ὡς ὄνειρο Γραικῶν ἀπανταχοῦ τῆς γῆς, στὰ Δημοτικὰ Τραγούδια τοῦ Λαοῦ μας. Καί, γι' αὐτό, ἡ πόλη τούτη, στοὺς πῶς ζοφεροὺς αἰῶνες τῆς δουλείας, γεφυρώθηκε μὲ μιὰν ἐπικὴ ὁδύσσεια χιλίων χρόνων, γιὰ τὴν πορεία τῶν Ἑλλήνων, ἀπ' τὴν δύση τοῦ Βυζαντίου ὡς τὴν ἀνατολὴ τῆς Παλιγγενεσίας, κρατώντας ὄρθια τὴν ἑπαλξη καὶ ζωντανὲς τὶς ρίζες μας, κατὰ τὸν μακρότατο, τὸν βαρύτατο καὶ τὸν ἀνελέητο χειμῶνα τῆς Τουρκοκρατίας. Ἰδιαίτερα, στοὺς τρεῖς τέσσερις τελευταίους αἰῶνες, πού κρήθηκε ἡ ἐθνικὴ μας ἱστορικὴ καὶ πνευματικὴ φυσιογνωμία, πού δημιουργήθηκε ὁ κορμός τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, τὰ Γιάννινα ἔγιναν ἓνα ἀπ' τὰ μεγαλύτερα πνευματικὰ καὶ οἰκονομικὰ κέντρα τῶν Βαλκανίων, ἡ Νέα Ἀθήνα, ὅπου ἔμεινε ἀναμμένη ἡ φωτεινὴ ἔστιά τῆς γνώσης καὶ τῶν γραμμάτων — πρὶν ἀπὸ τρεῖς αἰῶνες, περίπου, οἱ ἀναλφάβητοι στὴν πόλη τούτη ἦταν μονάχα τὸ 14-15 τοῖς ἑκατόν, ὅταν στὴν φεουδαρχικὴ Δύση, ἀπ' ὅπου ἔρχονταν τὰ νέα μηνύματα, αὐτὴ ἡ νέα ἀνθησις τῆς παιδείας ἦταν ἓνα ἰδανικὸ σχεδὸν ἀπρόσιτο —, ἐνῶ οἱ δυναμικὲς παροικίες τῶν Ἰωαννιτῶν στὴ Ρουμανία, στὴν Ἱταλία, στὴ Ρωσία, στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴν Ουγγαρία, στὴν Ἀλεξάνδρεια, τοὺς ἔδωσαν ἓνα μοναδικὸ φωτοστέφανο, ἀνυψώνοντας τούτη τὴν πόλη σ' ἓνα μεγάλο ἱστορικὸ μέγεθος.

Ἔτσι, ἡ αἴγλη, ἡ ἀκμή καὶ τὸ ὄνομα τῶν Ἰωαννίνων ἐπηρέασε καὶ διέστρωσε τὴν νεώτερη ἐθνικὴ μας φυσιογνωμία, ἀποτελεῖ πάντα τὸ Μεγάλο Κεφάλαιο στὴν γενικώτερη ἐθνικὴ μας ἱστορία, πού ἔδωσε καὶ τὶς κυριώτερες καταβολὲς γιὰ τὴν ἠθικὴ καὶ κοινωνικὴ μας ἀναγέννηση. Καί, ἀκόμα, τὰ Γιάννινα καὶ ἡ Ἥπειρος, γενικώτερα, δημιούργησαν καὶ μιὰν ἄλλη, λαμπρὴ καὶ μοναδική, ὅχι μονάχα στὴν πατρίδα μας, ἀλλὰ στὴν παγκόσμια Ἱστορία, παράδοση τῶν Μεγάλων Ἐθνικῶν Εὐεργετῶν, φαινόμενο πού αἶρει τὴν ἀνθρώπινην ὑπαρξὴ στὸ ὕψος τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς καταξίωσης. Αὐτὴν τὴν παράδοση, πού δικαίωσε τὴν προσδοκίαν ἐκείνων τῶν ἀνεπανάληπτων κειμένων, πού δυστυχῶς, δὲν προτάχθηκαν στὶς μετώπες τῶν ἱδρυμάτων καὶ στὴν γραμματεία τῆς νεώτερης φιλολογίας μας: «...Εἰς τὸ

ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ἐγὼ ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, τοῦ πάλαι ποτέ... ἀφήνω ὅτι ὁ Κύριος μοὶ ἔδωκε καὶ ὅτι ἡ λιπότης τοῦ θίου μου ἐν τῇ ξένῃ οἰκονόμησε, διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Γένους...», γιὰ νὰ μείνουν ὡς ἱερὲς ὑποθήκες καὶ ὡς νόμος ἀδαπάνητος, γραμμένος μὲ ἰδρωτά, μὲ στέρηση, μὲ ὄνειρο καὶ αὐταπάρνηση τῆς πῆλινης εὐδαιμονίας. Καὶ ἀνασύνταξε ἕναν Νέο Χρυσοῦν αἰῶνα, θεμελιωμένον πάνω στὴν εὐκλεία καὶ στὴν εὐποιΐα, πού ἔδωσε καὶ τὰ πρῶτα βάθρα γιὰ τὴν ὑπόστασι τῆς Νεώτερης Ἑλλάδος, ὅταν δὲν ὑπῆρχε, στὸν σκοτεινὸ ὀρίζοντα τῆς δουλωμένης πατρίδας, οὕτε μὴ μικρὴ ρωγμὴ ἐλπίδας, οὕτε μὴ ἀχτίδα φωτός, γι' αὐτοὺς τοὺς περίπου ἀνώνymους, πού κοιμήθηκαν μὲ τὴν φωνὴ τῶν προγόνων: «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς, πάλι δικὰ μας θάνατοι...», κάτω ἀπ' τὸ γλυκύτατον ὄραμα τῆς ἀνάστασης τοῦ Γένους, στὸν Ἅγιο Γεώργιο τῶν Γραικῶν τῆς Βενετίας, στὸν μεγάλο Ναὸ τῶν Ταξιαρχῶν τοῦ Ἰασίου καὶ τοῦ Μπρασόβ, στὸ Φανάρι τῆς Βασιλεῦσας ἢ στὴν Ὁδησοῦ τῆς Ρωσίας, δίνοντας ἕνα ἀκριβὸ ἀντίκρουσμα ἀνθρώπινης ἀξίας, γιὰ τὸ ὁποῖο, στὴν ἐποχὴ τούτῃ τῆς ἀφθονίας, τῆς οἰκουμενικῆς συνείδησης καὶ τῆς ἀναζήτησης ἐνὸς χαρταετοῦ μέσα στὸ χάος, ψάχνουν οἱ ἄνθρωποι, μὲ ἄδεια βλέμματα, κοπάδια περιπλανώμενων λωτοφάγων. Καί, παράλληλα, μαζὶ μὲ αὐτοὺς, στὴν ἴδιαν ἀψίδα ἐγκωμίων, ἀπ' τὰ Γιάννινα ξεκίνησαν καὶ οἱ Μεγάλοι τοῦ Γένους Διδάσκαλοι, πού «ὡς ρύακες, ἐκ τῶν Σχολείων τῶν Ἰωαννίνων, ἐξεχύθησαν, ἵνα ποτίσουν τὴν διψῶσαν Ἑλλάδα, μάλιστα ἐν τῷ μεγίστῳ ἐκείνῳ αὐχμῷ...», γιὰ νὰ γράψει, ὁ μαθητὴς τοῦ Βησσαρίωνος Μακρῆ, Παῖσιος ὁ Μικρός, τὸ ἐπίγραμμα: «Ἡ μεγάλη Ἀθήνα ἐχάθη / καὶ ἔμεινε μονόφθαλος καὶ ἐφθάρη, / ἀλλ' ἔχει πάλιν ἡ Ἑλλὰς ὄμμα δεξιόν, / αὐτὰ τὰ Ἰωάννινα μέγαλον ὀφθαλμόν», γιὰ νὰ τραβήξει τοὺς διανοητές, τοὺς ποιητὲς καὶ τοὺς ὁδοιπόρους τοῦ ἀρχαίου κάλλους τῆς Εὐρώπης, νὰ πολιτογραφήσουν τὴν παρουσία τους στὴν παγκόσμια γραμματεία. Γι' αὐτό, ἡ πόλη τούτῃ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ἀναγέννησίν μας, σύμμεικτη μὲ τὸν θρύλο καὶ τὴν ἱστορίαν, ἕνα ἐθνικὸ πάνθεο τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, πού ἔγινε σύνορο καὶ θυρεὸς μὲ τὸ δίστιχο: «Γιάννινα, πρῶτα στ' ἄρματα, στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα», δένοντας ἔτσι τὸν τόπο, τὸ λαὸ καὶ τὶς ἀγρύπνιες του, πάνω στὰ καπνισμένα προσευχητάρια τῶν μηναίων τῶν μοναστηριῶν καὶ πῆζοντας τὴν ἀνάσα του στὶς στάλες ἀπ' τὸ φτωχὸ κεράκι τῆς ἐλπίδας τοῦ Γένους, μὲ τὶς ἀφειρητές τῆς φυλῆς, ἀπ' τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὴν δουλείαν. Κι αὕτῃ ἡ μεγάλη κληρονομιά, πού μᾶς παραδόθηκε ἀπὸ πολὺ κοντινοὺς προγόνους καὶ πού συνάχθηκε ἀπὸ μάρτυρες, ἀπὸ ἥρωες, ἀπὸ δούλους, ἀπὸ ραγιάδες, ἀπὸ ἀρματολούς καὶ κλέφτες, ἀπὸ ξενητεμένους φτωχοὺς κι ἀπὸ λαμπροὺς δασκάλους, ἀποτελεῖ τὸ μεγάλο θαῦμα, τὴν νέα ταυτότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ, πού ὄχι μονάχα μᾶς διέσωσε ἀπ' τὸν ἀφανισμό, ἀλλὰ μᾶς ἀπάλλαξε ἀπ' τὸ πανάρχαιο ἄγος τῶν γραικύλων. Γι' αὐτό, ἄλλωστε, τὰ Ἡπειρωτικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια, πού μένουν ἀκόμα ἀδιαίρετη ἐθνικὴ κληρονομιά, φέρουν μέσα τους αὐτὲς τὶς ἀξίες, πού κράτησαν τὸν νεώτερο ἑλληνισμό, πού δὲν ἄφησαν νὰ ἐρρωθεῖ τὸ ψυχικὸ τοπιό, διαπότισαν τὸ λαὸ μας μὲ τὴν ποίησιν, μὲ τὸ ἥθος καὶ τὴν μακρὰν ἀναπόληση, ζευγνύοντας ἕνα διάνυσμα χιλιάδων χρόνων καὶ ἐξημερώνοντας τὰ ὄνειρα καὶ τὸ κλάμα τῶν ραγιάδων. Γιατί, μαζὶ μὲ τὸ ἔπος τῶν ἀνυπότακτων ὀρεινῶν, τὴν λειτουργικὴ τάξιν καὶ τὸ μεγαλεῖο μᾶς τραγωδιακῆς καρτερίας, κρυστάλλωσαν τὴν ἄφατη ὁμορφίαν, τὴν ἀνδροπρέπεια τοῦ ρυθμοῦ, τὸν πόνο τῆς ξενιτειᾶς καὶ τὸ ποιητικὸ θάμβος τῆς ἐρωτικῆς μαγείας. Ἔτσι, ὁ κόσμος καὶ ὁ Θεός, δὲν ξεχωρίζονται ἀπ' τὰ στέφανα στὸ εἰκονοστάσι, οἱ ἐφέστιοι ἅγιοι συνομιλοῦν μαζὶ μας στὰ πανηγύρια καὶ στοὺς γάμους μὲ τὶς λουλουδιασμένες αὐλόπορτες, δίνοντας μιὰν ἄλλην ποιητικὴν

ἐπική διάσταση τῆς ζωῆς καὶ βαθαίνουν τὴν μυθογονία αὐτοῦ τοῦ νεώτερου κορμοῦ τῆς Ρωμοσύνης ποὺ ἀνέθαλλε ἀπ' τὰ ἐρείπια κι ἀπ' τὶς καμένες πεδιάδες τῶν ἀρχαίων μας προγόνων, θεμελιώνοντας τὴν ὑπαρξιακὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ διαφυλάσσοντας τὴν ἱερότητα τῆς βυζαντινῆς κλίμακας, ἐξωσμένης μὲ τὴν σκυθρωπὴ ἀκτινοβολία τῆς σκῆτης τῶν νεομαρτύρων.

Τώρα, ξεκινώντας ἀπ' τὴν κάπως ποιητικὴ αὐτὴ θεώρηση, ποὺ δὲν δύνανταν χωρὶς τὴν ὑγρασία τῆς συγκίνησης καὶ τὸ θάλλος τῆς περιρρέουσας ἀτμόσφαιρας τῆς ἱστορικῆς ὑπόστασης τῶν Ἰωαννίνων, πέρ' ἀπ' τὸ φιλολογικὸ ἐγκώμιον, τὸ ἐθνικὸ τοῦτο πάνθεον θὰ πρέπει νὰ ἀξιοποιηθεῖ, κατὰ τὸν καλύτερο δυνατό τρόπο, γι' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν πνευματικὴ μας ἐπιβίωση, ἀναμέσον τῶν συγχρόνων λαῶν. Γιατί, στὴν ἐποχὴ μας μὲ τὶς διαθλάσεις τῶν ἄδειων εἰδώλων καὶ τὴν στίλβη τῆς οὐδέτερης ζώνης, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπ' τὶς ρίζες τῆς ἐθνικῆς μας καταβολῆς, γιὰ νὰ μὴ μείνουμε χωρὶς προφυλακές, ἀθύρματα κάτω ἀπ' τὸν βαρὺν ἴοιο τῶν καμινάδων, φτωχοὶ καὶ δίχως ἕνα προσκέφαλο δικό μας γιὰ νὰ ἀποθέσουμε τὰ ὄνειρα ποὺ κληρονομήσαμε. Ἰδιαίτερα, ἀγαπητότατοι Ξένοι μας, θὰ ἤθελα νὰ ἀπευθυνθῶ στὸ συνέδριό τοῦτο, ποὺ περικλείει τόσοις διαλεχτοῦς δημόσιους ἄνδρες, διανοούμενους καὶ δημοσιογράφους τῆς Εὐρώπης, ποὺ τίμησαν τὰ Γιάννινα καὶ τὴν Ἠπειρο, γιὰ νὰ τονίσω τὴν ἀνάγκη νὰ κρατήσουμε, ὡς κεφάλαιο καὶ θησαυρὸν ἀδαπάνητο, αὐτὴν τὴν κληρονομιά, αὐτὸ τὸ μέγα καὶ φωτεινὸ κεφάλαιο, ποὺ εἶναι — ἄλλωστε — διαστρωμένο στὴν παιδεία, στὰ γράμματα καὶ στὴ μνήμη τοῦ λαοῦ μας. Καί, μὲ δικό μας ὑπόστρομα, ποὺ δὲν ἀποχρωματίστηκε ἀκόμα, νὰ δώσουμε συνείδηση καὶ σκοπὸ, ποὺ νὰ ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριά, στὰ ἐπιτεύγματα τοῦ συγχρόνου ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνολογικοῦ ἔπους, γιὰ νὰ μὴ μείνουμε κι ἐμεῖς ναυαγοὶ χωρὶς πατρίδα, παγιδευμένοι στὸ ἄντρο τῆς Κίρκης τοῦ αἰῶνα μας, τὴν ὥρα, μάλιστα, ποὺ οἱ ἄνθρωποι, ἐξουθενωμένοι ἀπ' τὴν διάψευση τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ἀναζητοῦν, στὸ ἀλκοὸλ καὶ στὶς ὁδυνηρὲς νύξεις τῶν ἐνστίκτων, αὐτὴν τὴν δικαίωση τῆς ζωῆς καὶ τὴν διάσωσή της μέσα σ' ἕνα θολὸ κενὸ παραληρήματος, ἀνίκανοι νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν πτώχευση, ποὺ ἔρχεται μὲ τὴν ἀστραφτερὴ ἀυταπάτη τῆς ὑλικῆς εὐδαιμονίας. Θὰ ἔλεγα, μάλιστα, ὅτι αὐτὸ τὸ μῆνυμα, ποὺ αἰωρεῖται τόσο κοντὰ στοὺς ἀνθρώπους τῶν καιρῶν μας, ποὺ συνταράζει τοὺς νέους, κάτω ἀπ' τὴν βαρεῖς νεφώσεις τῆς πυρηνικῆς ἀπειλῆς, εἶναι ἴσως καὶ ἡ μεγαλύτερη ἐγγύηση γιὰ τὴν περισσότερὰ μὲ τὸν κλάδο ἐλαίας, ποὺ δὲν ἔρχεται ποτὲ ἀπ' τὶς θηρεύσεις τοῦ πηλοῦ, γιὰ νὰ μὴ φορέσουμε τὰ φτερὰ τοῦ Ἰκάρου. Καί, γι' αὐτό, θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ἐπισημάνω τὴν ἀξία τῆς γνωριμίας σας μὲ τὴν Ἠπειρο, ποὺ ἀποτελεῖ Πάνθεον καὶ Ταμεῖο τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, γιὰ τὴν πόλη μας ὡς πρότυπο διαφύλαξης καὶ τῆς ἀνανέωσης τῶν ἀξιῶν ἐκείνων, ποὺ στηρίζουν μιὰ πατρίδα γιὰ τὸν σύγχρονον ἄνθρωπο μέσα στὸν χρόνο καὶ στὸν χῶρο, ἕνα δρομάκι καὶ μιὰν ἀχτίδα, γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ἕνας μετεωρίτης ποὺ κἀγεται μέσα στὸ σύμπαν.

Ἀλλά, τὰ Γιάννινα, δὲν εἶναι μονάχα ἕνα γοητευτικὸ φωτεινὸ καὶ ἐπικὸ παρελθόν, ποὺ ἀπόμεινε κάπου στοὺς κοντινοὺς ὄχτους τοῦ περασμένου αἰῶνα. Τώρα, ὅπως ἔχετε τὴν εὐκαιρία νὰ διαπιστώσετε καὶ ἰδίως ὅμως, εἶναι μαζὶ καὶ μιὰ σύγχρονη, δυναμικὴ, ὁμορφὴ καὶ σημαντικὴ πόλη, ποὺ κρατεῖ ἕνα παρὸν στὰ πανελλήνια γράμματα, ποὺ ἔχει ἰδιάζουσα οἰκονομικὴ εὐρωστία, πανεπιστήμιο, παιδαγωγικὲς ἀκαδημίες, ἀνώτερες σχολὲς καὶ πρότυπα ἐκπαιδευτήρια. Γι' αὐτό, στοὺς δρόμους καὶ στὶς πλατεῖες της, ὅπου θὰ συναντήσετε τὰ δρόματα τῶν ἡρώων, τῶν ἀγίων, τῶν ἀρματολῶν, τῶν μεγάλων εὐεργετῶν καὶ μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους καὶ θὰ συνομιλήσετε μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, θὰ ἀνταμώσετε καὶ τὴν σφύζου-

σα ζωή, τὸν ρυθμὸ καὶ τὸν θόρυβο τῆς σύγχρονης Εὐρώπης καὶ θὰ νοιώσετε αὐτὴν τὴν πρωτοπορία, ποὺ δὲν εἶναι ἄρριζη οὔτε ἀμνήμονη, νὰ φέρνει τὸ μήνυμα γιὰ τὸν καινούργιον ἄνθρωπο. Γιὰτί, τὰ Γιάννινα, ποὺ φύλαξαν Θερμοπῦλες καὶ ποὺ στὸν χτυπημένο κορμὸ τοῦ Γένους ἀναβλάστησε ἡ ὠραία ἀνοιξη τῆς Παλιγγενεσίας, εἶναι καὶ σήμερα μιὰ πόλη, ποὺ καλῶς ἐπαλέχτηκε γιὰ τὸ συνέδριό τοῦτο. Διότι, στὸν καιρὸ μας, ποὺ οἱ ἄνθρωποι, κατά-κόποι καὶ χωρὶς μύθους, ἀναζητοῦν τὴν ζεστὴ χειραψία, ποὺ θὰ γεμίσει τὴν τραγικὴ μοναξιά τους, στὰ Γιάννινα ὑπάρχουν ἀκόμα ὁρατὰ τὰ ἴχνη μας γιὰ τὴ δική μας πατρίδα.

Ἀγαπητοί μας ξένοι, μιλήσαμε μὲ τὴν γλῶσσα τῶν ποιητῶν, θέλοντας νὰ σᾶς δώσουμε κάτι ἀπ' αὐτὸν τὸν ἱριδισμό κι ἀπ' αὐτὸν τὸν φθόγγο ποὺ φτάνει πρῶτα στὴν ψυχὴ, γιατί, τὰ Γιάννινα, ὡς Πάνθεο τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ, δὲν ἀγγίζονται χωρὶς τοὺς ποιητές. Αὐτοὶ εἶναι ὁ τόπος μας, ποὺ ἔχει τὴν χαρὰ καὶ τὴν τιμὴ νὰ σᾶς φιλοξενεῖ. Καὶ νὰ εἴστε βέβαιοι, τέλος, πὼς θὰ κρατήσῃ, ὡς ἀρραβῶνα καὶ ὡς ὑπόσχεση τῶν Ἰωαννίνων, στὶς μακρινὲς πατρίδες σας καὶ στὴν καρδιά τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος, γιὰ μιὰ καλύτερη φιλία, αὐτὴν τὴν γνωριμία, ποὺ, ἀσφαλῶς, θὰ μεταφέρετε, ὡς μήνυμα ἀντάμα μὲ τὰ χελιδόνια τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἔαρος.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

(*) Σ.Σ.: Ἐννοεῖται ἡ Κωνσταντινούπολη.

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΕΚΔΗΛΩΣΕΩΝ

Ἀπ' τὶς 27 ὡς τὶς 30 Ὀκτωβρίου, διοργανώθηκε ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον διεθνὲς συνέδριο στὴν πόλη μας, ποὺ ἐγίνε στὴν αἴθουσα τῆς Ἑταιρείας Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν. Τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν κίνηση γιὰ τὴν πραγματοποίησή του εἶχε ὁ Λαογραφικὸς Ὅμιλος «Κρυστάλλης», μὲ τὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων καὶ τὸ Ὑπουργεῖον Πολιτισμοῦ, μὲ κύρια ἐπιδίωξη νὰ καλυφθεῖ, ὡς θέμα ποὺ ἐνδιαφέρει τὸν τόπο μας καὶ διεθνῶς, οἱ ἐκδηλώσεις στοὺς χώρους τοῦ τουρισμοῦ, τῆς νεολαίας καὶ τῆς ἐθνικῆς παράδοσης τῶν λαῶν. Γι' αὐτό, τὸ Συνέδριο τοῦτο, ποὺ εἶχε μιὰ τέτοια ζωσά θεματογραφία, ποὺ ἀναφερόταν στὶς καινούργιες σχέσεις καὶ στὶς γνωριμίες, ποὺ φέρνουν τὰ μέσα ἐπικοινωνίας καὶ διακίνησης, σὲ οἰκουμενικὴ κλίμακα, τοῦ καταπληκτικοῦ αἰῶνα μας, παρουσίαζε μιὰν ἰδιαίτερη ὄψη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Καί, μὲ τὴν εὐρύτητα ποὺ εἶχε (τόσο ἀπὸ ἐλληνικῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ διεθνούς συμμετοχῆς) πιστεύουμε πὼς ἔδωσε μιὰ γέφυρα συνάντησης, χωρὶς τὴν φιλοδοξικὴ ἐπιβάρυνση καὶ τὶς θιβλιογραφικὰς ἐκείνες στηριξεις, ποὺ χαρακτηρίζουν τὰ πιὸ πολλὰ ἀπ' τὰ συνέδρια αὐτοῦ τοῦ ἐπιπέδου.

Ἔτσι, τὰ Γιάννινα, ποὺ ἔχουν ἓνα παρελθὸν διαστρωμένο στὴν ἐθνικὴ μας ἱστορικὴν ὑπόσταση καὶ ποὺ κρατοῦν ἓνα φωτεινὸ παρὸν στὴν ἐνεστώσα περίοδο, προσφέρονται εἰδικότερα γιὰ μιὰ τέτοια εὐρύτερη θεώρηση (δηλ. τὴν παράδοση, τὸν τουρισμὸ καὶ τὴν νεολαία), δεδομένου ὅτι δημιουργεῖται, μὲ τὶς κατακτήσεις τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, μιὰ νέα μορφή ἐκφρασης καὶ μιὰ νέα φιλοσοφία ζωῆς, ποὺ δὲν ἔχει ἐμπόδιο, τὰ ἐθνικὰ σύνορα των λαῶν. Καί, κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρῖσμα, τώρα ποὺ οἱ παραδοσιακὰς ἐκδηλώσεις μποροῦν νὰ γίνουν ἓνα κεφάλαιο στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ ἀνάμεσα στοὺς σύγχρονους λαούς, γιὰ τὴν χώρα μας, χρειάζεται νὰ ἀντιμετωπιστεῖ αὐτὴ ἡ πλευρὰ τῆς μελέτης. Γιὰτί, πέρ' ἀπ' τὴν τοπικὴ ἐνθάρρυνση καὶ τὴν λαϊκίστικη ἀντίληψη γιὰ τὰ φολκλορικὰ φεστιβάλ, ποὺ τείνουν νὰ γίνουν κωδικοποιημένες καὶ στεῖρες ἐμφανίσεις, ὑπάρχει τὸ πρόβλημα τῆς ἐθνολογικῆς μας ἀντοχῆς καὶ διαφύλαξης τῆς ταυτότητάς μας, ποὺ θὰ

δώσει και τὸ ὑπέδαφος γιὰ τὴν ἐθνική μας ὄντοτητα καὶ τὴν γέφυρα γιὰ τὴν συνέχεια τῆς δικῆς μας παράδοσης. Καί, ἀκόμα, σήμερα ποὺ οἱ λαοὶ πάσχουν νὰ κρατήσουν τὶς ρίζες καὶ στὶς ἐστίες τους, γιὰ νὰ μὴν ἐξαφανιστοῦν μέσα στὴν χράνη τοῦ ἀφευκτοῦ συγκρητισμοῦ ποὺ ἔρχεται καλπάζοντας, τὸ θέμα τοῦτο παίρνει ἰδιάζουσα βαρύτητα, ἐπικαίρο ἐνδιαφέρον καὶ δὲν εἶναι ἀποστασιοποιημένο ἀπ' τὴν ζέουσα καθημερινότητα.

Ἐκινώντας ἀπ' τὶς παραπάνω διαπιστώσεις, θεωροῦμε πὼς τὸ συνέδριο τοῦτο πρόσφερε μιὰ μοναδικὴ εὐκαιρία συζήτησης, ἀνίχνευσης καὶ προσέλασης αὐτοῦ τοῦ μεγάλου θέματος καὶ κάλυψε ἓνα χῶρο, στὸ δυναμικὸ κοινωνικὸ πεδίο συνάντησης τῶν νέων, ποὺ θὰ συνεχίσουν τὴν πορεία πρὸς τὸ μέλλον. Καί, γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἔδωσε, ἐκτὸς ἀπ' τὰ συμπεράσματα καὶ τὶς σηματοδοτήσεις, ἴσως κι ἓνα μήνυμα γιὰ τὸν πάσχοντα ἄνθρωπο τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ποὺ ἀντανακλᾶται στὰ πορίσματά του.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΑΡΑΔΟΣΗ - ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ - ΝΕΟΙ

Τὰ πορίσματα τοῦ διεθνoῦς συνεδρίου, ποὺ οργάνωσαν στὰ Γιάννενα ὁ Ἡπειρωτικὸς Λαογραφικὸς Ὅμιλος «Κρυστάλλη» καὶ τὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, στὶς 28-30 Ὀκτωβρίου, μὲ θέμα «Παράδοση - Τουρισμός - Νέοι», εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Διαπιστώνεται ὅτι ἡ ἐνεργὸς συμμετοχὴ στὸ συνέδριο προσωπικοτήτων ἀπὸ ἐννεά ξένες χώρες (Ἰσπανία, Γαλλία, Τουρκία, Ρουμανία, Τυνησία, Κύπρος, Γιουγκοσλαβία, Ἰταλία καὶ Πολωνία) καὶ ἀπὸ τὴ χώρα μας καθηγητῶν Πανεπιστημίου, λογίων, συγγραφέων, ἐκπαιδευτικῶν καὶ ἄλλων ἐκπροσώπων τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν, καθὼς καὶ ἀρμοδίων κρατικῶν φορέων, ἐκφράζει τὸ μέτρο τῆς ἐπιτυχίας τοῦ τριήμερου συνεδρίου. Ἀποτελεῖ ἀκόμη σαφὴ μαρτυρία τοῦ ἐντονοῦ προβληματισμοῦ τῶν προσωπικοτήτων αὐτῶν γιὰ τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δημιουργεῖ ὁ πολιτισμὸς τοῦ αἰῶνα μας.

2. Ἀπὸ τὶς εἰσηγήσεις, τὶς παρεμβάσεις καὶ τὶς συζητήσεις προκύπτει, ὅτι τόσο οἱ εἰσηγητὲς ὅσο καὶ οἱ ἄλλοι σύνεδροι κινήθηκαν σὲ ἓνα κοινὸ χῶρο καὶ ἐπεσήμαναν, ἀπὸ διάφορες θέσεις, τὰ αἰτήματα καὶ τὰ προβλήματα ποὺ γεννῶνται γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ γενικοῦ θέματος τοῦ συνεδρίου: «Παράδοση - Τουρισμός - Νέοι».

3. Διαπιστώνεται ἀκόμη ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη σήμερα διανύει κρίσιμο στάδιο τοῦ βίου της μὲ τὴν διαγραφόμενη πορεία γιὰ μιὰ ὑπερεθνικὴ κοινότητα, μὲ τὶς ἀνισότητες τῶν λαῶν, μὲ τὴν εἴσοδο τῆς τεχνολογίας σὲ ὅλες τὶς μορφές τῆς ζωῆς καὶ μὲ τὶς ἐπιδιώξεις τῶν κρατῶν γιὰ οἰκονομική, κοινωνικο - πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ συνεργασία. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ὑπαγορεύει τὴν ἀνάγκη νὰ ἀναζητηθοῦν ἐκεῖνες οἱ κοινωνικὲς δομές καὶ ἐκεῖνοι οἱ θεσμοὶ τοῦ παρελθόντος, ποὺ ἀποδείχθηκαν γόνιμοι γιὰ τὴ διάσωση τῆς βαθύτερης πνευματικῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐθνικὴ φυσιογνωμία τῶν λαῶν, τὴν ἀμοιβαία κατανόηση, τὴ συνεργασία καὶ τὴν ἐξισορρόπηση τῶν διαφορῶν τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων.

4. Κρίνεται ὅτι ἡ πρόδος τοῦ πολιτισμοῦ ἐπέρχεται ὅταν οἱ ἕξεις καὶ τὰ διδάγματα τοῦ παρελθόντος συναιροῦνται στὶς προοπτικὲς καὶ τὶς προσπάθειες τῶν λαῶν γιὰ τὸ μέλλον, γιὰ νὰ ἀποτελοῦν τὴν πολύτιμη «ζύμη» γιὰ τὴ δημιουργία νέων μορφῶν καὶ μέσων ζωῆς.

5. Ἐκτιμᾶται ὡς σημαντικὴ εἰσφορά στὸ συνέδριο ἡ παρουσίαση ἀπὸ τοὺς ξένους συνέδρους τοῦ προβλήματος στὶς χώρες των, καθὼς καὶ οἱ μαρτυρίες καὶ οἱ προτάσεις των γιὰ ἐνοποίηση τῶν προσπαθειῶν καὶ τὴ γέφυρα συνάντησης τῶν λαῶν μὲ τὸν τουρισμό.

6. Παρατηρεῖται ὅτι οἱ νέοι τῆς ἐποχῆς μας, μὲ τὴν μετατόπιση τῶν οἰκογενειῶν τους στὶς πόλεις, μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ἀστικῆς ζωῆς καὶ τοῦ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ καὶ

μέ την παγίδευσή τους στην καταναλωτική κοινωνία, υφίστανται τὸν ἀποχρωματισμὸ τῶν ἐθνικολαϊκῶν καταβολῶν τους. Τοῦτο ἐπιβάλλει τὸ χρέος τῆς σχολικῆς παιδείας νὰ διαμορφώσει στοὺς μαθητὲς ἱστορικὴ συνείδηση μὲ τὴ λόγια καὶ τὴ λαϊκὴ παράδοση καὶ νὰ δώσει προσβάσεις γιὰ τὴ μετάβασή τους στὴν οἰκουμενικὴ κοινότητα, ποὺ ἀρχίζει νὰ διαμορφώνεται, χωρὶς οἱ νέοι αὐτοὶ νὰ χάσουν τὴν ταυτότητά τους.

7. Θεωρεῖται ἀναγκαία ἡ ἀνάληψη πρωτοβουλίας μὲ συγκεκριμένους τρόπους καὶ μέσα ἀπὸ ὅλους τοὺς φορεῖς σὲ ἐθνικὸ καὶ διεθνὲς ἐπίπεδο (Κράτος, αὐτοδιοίκηση, σύλλογοι καὶ ἄλλοι παράγοντες τῆς δημόσιας ζωῆς) γιὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἀντιμετώπιση του προβλήματος.

8. Τὸ συνέδριο θὰ ἀξιοποιήσει τὰ ἀνωτέρω πορίσματα μὲ τὴ δημοσίευση καὶ τὴν ὑποβολὴ τοῦ στοὺς ὑπεύθυνους καὶ ἀρμόδιους παράγοντες».

Η ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

Μνημειακὴ ἔκφραση παίρνει τὸ Μέτσοβο μετὰ τὴν ἴδρυση καὶ ἔνταξη στὸ χῶρο τῆς μῆς τεράστιας καλλιτεχνικῆς καὶ πνευματικῆς ὑποδομῆς, ὅπως εἶναι ἡ δημιουργία τῆς Πινακοθήκης, δεύτερης σὲ σπουδαιότητα στὸν ἐλλαδικὸ χῶρο μετὰ τὴν Ἑθνικὴ Πινακοθήκη.

Τὸ Μέτσοβο, πέρα ἀπὸ τὶς γνωστὲς ὁμορφιές του, εἶναι γνωστὸ γιὰ τὸ περίφημο τέμπλο καὶ τὰ ἐντοιχισμένα ψηφιδωτὰ στὸν καθεδρικὸ ναὸ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς (ἀντίγραφα τῶν ψηφιδωτῶν τῆς Ραβέννας), γιὰ τὶς θαυμάσιες τοιχογραφίες τοῦ 17ου αἰῶνα στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Νικολάου, καθὼς καὶ γιὰ τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Τοσίτσα, ποὺ ἀποτελεῖ πρότυπο μουσεῖο τῆς ἡπειρωτικῆς λαϊκῆς τέχνης. Σήμερα ὅμως ἡ ἴδρυση καὶ τῆς Πινακοθήκης ἀνοίγει ἕνα καινούργιο κεφάλαιο, τόσο γιὰ τὸ Μέτσοβο ὅσο καὶ γενικότερα γιὰ τὸν ἐλλαδικὸ χῶρο, γιατί τὰ ἐκθέματά της ἀποτελοῦν διαχρονικὰ σύμβολα τῆς ἐλληνικῆς κληρονομιάς.

Ἰδρυτὲς τῆς Πινακοθήκης εἶναι οἱ κ.κ. Εὐάγγελος καὶ Μιχαὴλ Ἀβέρωφ, καθὼς καὶ ἡ κυρία Μαρία Ἀβέρωφ - Σινιόσογλου. Ἡ ὅλη ὅμως προσπάθεια τῆς συλλογῆς τῶν ἐκθεμάτων ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὸν κ. Εὐάγγελο Ἀβέρωφ. Καὶ ἡ προσπάθεια αὕτη ἐκτιμήθηκε «κατ' ἀξίαν», πρᾶγμα ποὺ ἀποδεικνύεται καὶ κατὰ τὴν τυπικὴ τελετὴ τῶν ἐγκαινίων (27 Αὐγούστου '88). Ἐνῶ δὲν εἶχαν κληθεῖ ἐκπρόσωποι τοῦ Τύπου, ὥστόσο οἱ τελευταῖοι ἔδωσαν μὲ τὴν παρουσία τους καὶ τὶς δημοσιεύσεις τους τὶς ἀνάλογες διαστάσεις τοῦ γεγονότος στὸν τοπικὸ καὶ ἀθηναϊκὸ περιοδικὸ τύπο.

Στὶς προθέσεις τῶν ἰδρυτῶν τῆς Πινακοθήκης ἀνήκει ἡ ἔκδοση ἐνὸς ἐνημερωτικοῦ ὁδηγοῦ, τὴ συγγραφὴ τοῦ ὁποίου ἀνέλαβε ὁ ἴδιος ὁ κ. Εὐάγγελος Ἀβέρωφ, μὲ τὴ βοήθεια τῆς κόρης του κ. Τατιάνας Ἀβέρωφ - Ἰωάννου. Ἡ κ. Ἰωάννου, μὲ ἀμείωτο ἐνδιαφέρον, ἀγάπη καὶ φροντίδα, συμβάλλει στὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἔργου τῆς Πινακοθήκης.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκθεμάτων ἀνέρχεται περίπου σὲ 200. Τὰ περισσότερα εἶναι ζωγραφικοὶ πίνακες, λίγα λαϊκὰ ἐκθέματα καὶ μερικὰ μπρούντζινα ἀγαλματίδια.

Κάθε ἐκθεμα ἔχει τὴ δική του ἱστορία ἀπόκτησης ἀπὸ τὸν κ. Ἀβέρωφ. Δύο μαρτυρίες μᾶς δίνουν ὀριζμένα στοιχεῖα γιὰ τὴν ἱστορία τους. Τὴν πρώτη, «δυσάρεστη», τὴν πληροφορηθήκαμε τὴν ὥρα τῶν ἐγκαινίων ἀπὸ τὸ λόγο ποὺ ἐκφώνησε ὁ κ. Ἀβέρωφ καὶ τὴν ἐπισήμανε ὁ τύπος. Τὸ γεγονὸς συνέβη τὸ πρῶτο ἔτος τῆς δικτατορίας, ὅταν ὁ κ. Ἀβέρωφ, σὲ ἐπίσκεψή του στὸ Μέτσοβο, συνοδεύοντας τὸν ἐλληνομαθὴ Πρέσβη τῆς Μεγάλης Βρετανίας, ἀποδοκιμάστηκε ἀπὸ τὰ μεγάφωνα τοῦ Δήμου. Τότε, σὲ μιὰ παρόρμηση στιγμῆς, πούλησε τὴ συλλογὴ του στὸν κ. Λεβέντη, Κύπριο συλλέκτη ἔργων τέχνης. Κράτησε μόνο τὴν προσωπογραφία τῆς βασιλίσσας Σοφίας, ἔργο τοῦ Γεωργίου Ἰακωβίδου. Εὐτυχῶς, σύντομα ὁ κ. Ἀβέρωφ ἐπανέκτησε τὴ συλλογὴ.

Τὸ σημεῖο τῆς πώλησης καὶ ἐπανάκτησης τῶν ἔργων εἶναι καὶ ἕνας χρονικὸς διαχω-

ρισμός της συλλογής. Στην πρώτη περίοδο κατατάσσονται όσα είχαν συλλεχτεί μέχρι το 1967 - 68 και στη δεύτερη όσα συλλέχθηκαν από τότε μέχρι σήμερα.

Το δεύτερο γεγονός, που μάς δίνει ένα άλλο σημαντικό στοιχείο και συγχρόνως δείχνει την ευαισθησία και το σεβασμό του κ. 'Αβέρωφ προς τα εθνικά καλλιτεχνικά ἀριστουργήματα, είναι μια γραπτή μαρτυρία του 'Επιμελητοῦ της 'Εθνικῆς Πινακοθήκης 'Αθηνών, κ. Κώστα Κουτσουρή, την οποία και παραθέτω:

μου φέρει έναν πίνακα να τὸν ἐξετάσουμε μαζί για τὴν καλλιτεχνική του ἀξία καὶ τὴν «...Τριανταπέντε χρόνια πέρασαν ἀπὸ τότε πὺ εἶχα τὴν τιμὴ νὰ γνωρίσω τὸν κ. 'Αβέρωφ, ἤμουν ἐπιμελητὴς τῆς 'Εθνικῆς Βιβλιοθήκης 'Αθηνών ὅταν ἤρχετο συχνὰ νὰ μου φέρει ἕναν πίνακα νὰ τὸν ἐξετάσουμε μαζί για τὴν καλλιτεχνική του ἀξία καὶ τὴν γνησιότητά του.

'Εθαύμαζα τὸν ἄνθρωπο πὺ μέσα στὰ τόσο ὕψηλά του καθήκοντα εἶχε τὸν καιρὸ νὰ τρέχει ἀκούραστος σὲ ἰδιωτικὲς συλλογὲς καὶ καταστήματα καὶ ὅπου ἄλλοῦ ξετρύπωνε ὅτι ὑπῆρχε ἕνας πίνακας γιὰ νὰ τὸν ἀποκτήσει καὶ νὰ δημιουργήσει Πινακοθήκη...

Γιὰ τὸ τεράστιο αὐτὸ ἔργο δὲν θὰ σὰς πῶ πολλὰ πράγματα, θὰ μιλήσουν ἄνθρωποι τῆς Τέχνης καὶ τῶν Γραμμάτων, ἐγὼ σὰν εἰδικὸς θὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τοὺς πίνακες, πὺ ὅλους ἕναν πρὸς ἕναν τοὺς ἔχω ἐξετάσει, μελετήσει καὶ συνηρήσει καὶ βεβαιῶνῶ ὅτι ὅλοι τοὺς ἀποτελοῦν τὰ ἀριστουργήματα τῶν κορυφαίων μας 'Ελλήνων Ζωγράφων τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ νεωτέρων. Τοποθετῶ δὲ τὴν Πινακοθήκη τοῦ Μετσόβου στὴ δεύτερη Πινακοθήκη τῆς 'Ελλάδας μετὰ τὴν Πινακοθήκη τῶν 'Αθηνών...

Αἰσθάνομαι ὑπερήφανος καὶ βαθιὰ συγκινημένος πὺ ὑπῆρξα τριανταπέντε χρόνια ὁ συνεργάτης καὶ καλλιτεχνικός του σύμβουλος καὶ πὺ χάρις στὸν ἀγαπητὸ κ. 'Αβέρωφ μπόρεσα νὰ βάλω καὶ ἐγὼ ἕνα μικρὸ πετραδάκι στὸ μεγάλο αὐτὸ ἔργο».

Σὲ κάποια ἐνδιαφέρουσα συνομιλία πὺ εἶχα μὲ τὴν κ. Τατιάνα 'Αβέρωφ - 'Ιωάννου πληροφορήθηκα ὅτι κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ πατέρας τῆς πολλοὺς πίνακες ξένων ζωγράφων, πὺ βρίσκονταν στὴν κατοχή του, προτίμησε νὰ τοὺς ἀνταλλάξει μὲ ἄλλους 'Ελλήνων καλλιτεχνῶν.

"Ὅπως ἀναφέραμε, τὸ κτίριο τῆς Πινακοθήκης εἶναι τριώροφο. Οἱ πίνακες δὲν ἔχουν τοποθετηθεῖ μὲ αὐστηρὴ χρονολογική, κατὰ Σχολὲς ἢ τεχνοτροπίες, διάταξη στοὺς ὀρόφους. Στὸ ἰσόγειο τοποθετήθηκαν χρονολογικὰ οἱ παλαιότεροι πίνακες, πὺ δημιουργοὶ τοὺς εἶναι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Σχολῆς τοῦ Μονάχου καὶ μερικοὶ τῆς ἰταλικῆς καὶ γαλλικῆς μαθητείας.

Στοὺς ἐπόμενους ὀρόφους ἐπικρατοῦν ἔργα νεώτερων ζωγράφων. Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πίνακες τῶν ζωγράφων τοῦ ἰσογείου. Τὰ λαϊκὰ ἐκθέματα, πὺ φανερώνουν τὸν ἀγῶνα τῶν 'Ελλήνων γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς ἐλεύθερης καὶ ἀνεξάρτητης 'Ελλάδας, ἔχουν τοποθετηθεῖ σὲ ξεχωριστὴ αἴθουσα.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΑ ΕΚΘΕΜΑΤΑ

Γιὰ τὴ σπουδαιότητα τῆς Πινακοθήκης καὶ τὴν ἀνυπολόγιστη ἀξία τῆς μιᾶν τὰ ἴδια τὰ ἐκθέματα.

Στὴν εἴσοδο τῆς Πινακοθήκης ὑπάρχουν δύο μπρούντζινα ἀγάλματα, δημιουργὸς τοὺς ὁ γλύπτης καὶ ζωγράφος Γιάννης Παππᾶς, ἀκαδημαϊκός, ὁ ὁποῖος σπούδασε γλυπτικὴ στὴ Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν στὸ Παρίσι. Τὸ ἔργο του, σὲ μερικὲς περιπτώσεις, συσχετίζεται μὲ ἐλληνιστικὰ πρότυπα. «Θυμίζουν ἀγάλματα τῆς ἀρχαίας κλασικῆς ἐποχῆς», εἶπε ἀντικρὺζοντάς τα ὁ κ. Ταῖλλυ, πρῶην Ὑπουργὸς Οἰκονομικῶν τῆς Βρετανίας.

Τὸ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀγάλματα τῆς εἰσόδου παριστάνει ἄνδρα πὺ κρατᾷ ἕνα τσεκούρι καὶ τὸ ἄλλο, τοῦ ἴδιου τύπου, κρατᾷ ἕνα πρόβατο. Καὶ τὸ μὲν πρῶτο συμβολίζει τὸν ὑλοτόμο, τὸ δὲ δεύτερο τὸν κτηνοτρόφον καὶ τὰ δυὸ μαζί εἶναι τὰ ἐπαγγέλματα πὺ στήριξαν τὴν οἰκονομία τοῦ Μετσόβου.

Στὴν Πινακοθήκη ὑπάρχουν, ὅπως εἶπαμε, ἀντιπροσωπευτικοὶ πίνακες πολλῶν μεγάλων 'Ελλήνων ζωγράφων καὶ τεχνοτροπιῶν τοῦ 19ου καὶ τοῦ 20οῦ αἰῶνα.

«Αν και ό κάθε πίνακας έχει τη δική του ξεχωριστή αξία, την προσωπική σφραγίδα του καλλιτέχνη και τη μοναδικότητά του, ώστόσο άριστουργηματικά και δυνατά έργα που προκαλούν και τό θαυμασμό είναι οι πίνακες των ζωγράφων της Σχολής του Μονάχου.

Τά έργα αὐτῶν τῶν ζωγράφων λάμπρυναν ὄχι μόνο τήν Ἑλλάδα, ἀλλά και τήν Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου, γιά τή δόξα τῶν ὁποίων καυχᾶται και ἡ γερμανική καλλιτεχνία. Ἀπό αὐτούς, ὁ Νικηφόρος Λύτρας, μέ τό ἔργο πού βρίσκεται σήμερα στήν Πινακοθήκη τοῦ Μετσόβου, «Ἡ πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπό τόν Κανάρη», εἶναι ἡ ισχυρότερη ζωγραφική φυσιογνωμία στόν ἐλλαδικό χῶρο μέχρι τό 19ο αἰῶνα. Θεωρεῖται ὁ κατ' ἐξοχήν εκπρόσωπος, ἀρχηγός τῶν Ἑλλήνων ζωγράφων τῆς Σχολῆς τοῦ Μονάχου καί «πατέρας» τῆς ἐλληνικῆς ζωγραφικῆς. Σπούδασε στό Μόναχο μέ καθηγητή τόν Κάρλ Τέοντορ φόν Πίλοτου καί ἀπέδωσε κυρίως ἔργα ἡθογραφικά καί νατουραλιστικοῦ χαρακτήρα.

«Ἡ πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπό τόν Κανάρη» ἐκφράζει και χαρακτηρίζει μιᾶ ὁλόκληρη ἐποχή τοῦ ἀγῶνα, ἐποχή γεμάτη κινδύνους, ἀποφασιστικότητας και σκληρῆς δοκιμασίας. Εἶναι ἀπό τά ἀντιπροσωπευτικότερα και δυνατότερα ἔργα, πού ἀποτύπωσαν γεγονότα ἀπό τήν Ἑλληνική Ἐπανάσταση.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τήν καλλιτεχνική και ἱστορική μνημειακή ἐκφρασή του, ἔχει και ἄλλους πολυσήμαντους χαρακτήρες. Ἐχει ἐμπνεύσει λογοτέχνες και ἔχει ἐνταχθεῖ στό παρελθόν σέ μάθημα τῶν Νέων Ἑλληνικῶν τῶν γυμνασιακῶν παραδόσεων. Στό παρελθόν ἦταν ἀκόμη και θέμα ἐκθέσεως, μέ ἀφορμή κάποια φωτογραφία τοῦ πίνακα, πού ὑπῆρχε στά τότε Ἀναγνωστικά.

Ὁ Νικόλαος Γύζης ἐκπροσωπεῖται στήν Πινακοθήκη τοῦ Μετσόβου μέ τό γνωστότατο ἔργο τήν «Προσωπογραφία τοῦ Γεωργίου Νάζου», διευθυντῆ τοῦ Ὁδείου Ἀθηνῶν.

Ὁ Κωνσταντῖνος Βολανάκης ἔχει χαρακτηριστεῖ σάν ὁ μέγας Ἕλληνας θαλασσογράφος τοῦ 19ου αἰῶνα. Χαρακτηριστικό του ἔργο πού ἐντάχθηκε στή συλλογή εἶναι τό «Λιμάνι Βόλου - Νυχτερινό».

Ὁ Γεώργιος Ἰακωβίδης εἶναι ὁ πετυχημένος ζωγράφος στοὺς γερμανικοὺς καλλιτεχνικοὺς κύκλους και στοὺς ἀντίστοιχους ἐλληνικοὺς. Πολλά ἔργα του βραβεύτηκαν στό Βερολίνο και τό Παρίσι. Ὡς σπουδαῖος προσωπογράφος ἀπέδωσε θαυμάσια τίς προσωπογραφίες τῆς Βασίλισσας Σοφίας και τοῦ Παύλου Μελά, πίνακες μεγάλης καλλιτεχνικῆς ἀξίας, περιουσία και αὐτοῖ σήμερα τῆς Πινακοθήκης τοῦ Μετσόβου.

Εὐχῆς ἔργο θά ἦταν νά ἀποκτήσει ἡ Πινακοθήκη και ἕνα ἀντιπροσωπευτικό ἔργο τοῦ πέμπτου μεγάλου ζωγράφου τῆς Σχολῆς τοῦ Μονάχου, τοῦ Θεόδωρου Βρυζάκη.

Ἐκτός ὅμως ἀπό τοὺς παραπάνω καλλιτέχνες, ὑπάρχουν και ἔργα ἐκπροσώπων τῆς ἴδιας Σχολῆς, πού μαθήτευσαν κοντά στοὺς μεγάλους τῆς Σχολῆς αὐτῆς: Τέτοιοι εἶναι οἱ πίνακες τῶν Νικολάου Βώκου, Πολυχρόνη Λεμπέση, Ἰωάννη Οἰκονόμου, Συμεῶν Σαββίδη, Γεωργίου Χατζόπουλου, Βασιλείου Χατζῆ και ἄλλων.

Ἀντιπροσωπευτικά ἐπίσης ἔργα ζωγράφων τῆς Γαλλικῆς και Ἰταλικῆς μαθητείας τοῦ 19ου αἰῶνα πλουτίζουν τήν Πινακοθήκη, ὅπως: α) τῆς Γαλλικῆς οἱ: Περικλῆς Πανταζῆς, Παῦλος Προσαλέντης, Νικόλαος Ξυδιᾶς, Ἰωάννης Δούκας, Γεώργιος Ροῖλός, Νικόλαος Χειμῶνας και ἄλλοι και β) τῆς Ἰταλικῆς: Δημήτριος Τσόκος, Ἀριστείδης Οἰκονόμου, Σπυρίδων Προσαλέντης, Ἰωάννης Ἀλταμούρας, Ἀγγελος Γαλλινᾶς κλπ.

Μιά πληρέστερη ἐνημέρωση γιά τό ἔργο τοῦ ζωγράφου Περικλῆ Πανταζῆ μᾶς δίνουν τά ἄρθρα τοῦ κ. Ἀθέρωφ:

1) Μιά ἀγνωσμένη δόξα τῆς Ἠπειροῦ, Περικλῆς Δ. Πανταζῆς (1849 - 1884). Ἕνας ζωγράφος διεθνούς κλάσεως, ἐφημ. «Πρωινό Λόγος», 1 Ἰανουαρίου 1966.

2) Περικλῆς Πανταζῆς, ὁ Ἠπειρώτης ζωγράφος πού διέπρεψε στό Βέλγιο, περ. «Ζυγός», τόμ. 7, 1966, ἔτος XI, Ἰούλιος - Ὀκτώβριος 1966, σσ. 11 - 15, 81.

Ἄς σημειώσουμε ἐδῶ, ὅτι ὁ κ. Ἀθέρωφ θεωρεῖται στοὺς κύκλους τῆς τέχνης ὁ πρῶτος μελετητής τοῦ Ἠπειρώτη ζωγράφου Περικλῆ Πανταζῆ.

Ὁ 20ὸς αἰώνας, ἂν καὶ διακρίνεται στὴν Εὐρώπῃ γιὰ τὴ μεγάλη ποικιλία τῶν εἰκαστικῶν μορφῶν καὶ τῶν διαφόρων τάσεων στὴν τέχνη, ἡ Ἑλλάδα ὄχι μόνο δὲν ὑστερεῖ ἀλλὰ ἀναδεικνύει καὶ στὸ χῶρο αὐτὸ ἱκανότατους ζωγράφους.

Ἡ Πινακοθήκη τοῦ Μετσόβου ἔχει ἔργα τῶν: Κωνσταντίνου Παρθένου, Κωνσταντίνου Μαλέα, Γιώργου Γουναροπούλου, Γιώργου Μπουζιάνη καὶ Γιάννη Μόραλη. Οἱ ζωγράφοι αὐτοὶ κατατάσσονται ἀπὸ τοὺς εἰδικούς μεταξὺ τῶν μεγαλύτερων Ἑλλήνων ζωγράφων τοῦ 20οῦ αἰώνα, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ζωγράφων ἐκτίθενται τὰ ἔργα ποὺ μαθήτευσαν ἢ σπούδασαν κοντὰ στοὺς μεγάλους τοῦ 19ου καὶ 20οῦ αἰώνα. Ἐνδεκτικὰ ἀναφέρω τὸν Μιχαὴλ Μακρουλάκη, ποὺ μαθήτευσε κοντὰ στὸν Γιάννη Τσαρούχη, μερικοὺς ἱμπρεσιονιστὲς ὑπαιθριστὲς, ὅπως τὸν Στέλιο Μηλιάδη, τὸν Νικόλαο Μαγιάση, τὸν Δῆμο Μπραέσα, τὸν Κωνσταντῖνο Ρωμανίδη, τὸν Δημήτρη Γιολδάση κ.ἄ.

Προσπαθήσαμε ἐνδεικτικὰ νὰ δώσουμε τὸ περιεχόμενο τῆς Πινακοθήκης Μετσόβου. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔργα καὶ τοὺς καλλιτέχνες, ποὺ ἀναφέραμε, ὑπάρχουν καὶ ἔργα πολλῶν ἄλλων ζωγράφων, ἔργα ποὺ εἰδικοί μόνο θὰ μπορούσαν νὰ τὰ κρίνουν.

Ἡ ἀξίεπαινή προσπάθεια τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἐνισχύθηκε καὶ ἀπὸ τὴν εὐαισθησία ὀρισμένων φίλων τοῦ Μετσόβου, ποὺ ἀποφάσισαν νὰ δωρήσουν πίνακες ἀπὸ τὴν προσωπικὴ τους συλλογὴ, συμβάλλοντας ἔτσι στὸν ἐμπλουτισμὸ καὶ τὴν ποικιλία τῆς.

Ἐπιθυμία τῶν δημιουργῶν τῆς Πινακοθήκης εἶναι νὰ συνεχιστεῖ ὁ ἐμπλουτισμὸς τῆς καὶ ἰδιαίτερα μὲ ἔργα ἐτῆς τῶν πιὸ σύγχρονων ζωγράφων. «Θὰ ἦταν πολὺ ὠραῖο καὶ γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς δημιουργοὺς νὰ δοῦν τὸ ἔργο τους ἀνάλογα ἀξιοποιημένο», δηλώνει ἡ πρόεδρος τοῦ Ἰδρύματος «Εὐάγγελος Ἀβέρωφ» κ. Τατιάνα Ἀβέρωφ - Ἰωάννου.

Ὁ μέχρι σήμερα ἀριθμὸς τῶν ἐπισκεπτῶν ἔχει ξεπεράσει τὶς 6.000. Ἀνάμεσα σ' ἐκείνους συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ κ. Δημήτρης Παπαστάμος, Διευθυντὴς τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης Ἀθηνῶν καὶ Μουσείου Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὁ κ. Κώστας Κουτσουρῆς, ἐπιμελητὴς ἐπίσης τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης Ἀθηνῶν, ὁ κ. Σταῦρος Μάνος, βουλευτὴς, ὁ κ. Κωνσταντῖνος Σταῦρος, εὐρωβουλευτὴς, ὁ κ. Δημήτρης Πιερίδης, ἰδρυτὴς τῆς Πινακοθήκης «Πιερίδη» στὴ Γλυφάδα Ἀττικῆς κ.ἄ.

Ἐπισκέπτες ἀπὸ τὴ Γερμανία, τὴ Γαλλία, τὸ Ἰσραήλ, τὴν Κεϋλάνη καὶ ἄλλοι ἔχουν θαυμάσει τὴν καλλιτεχνικὴ αὐτὴ συλλογὴ καὶ ἔχουν ἀποτυπώσει τὶς ἐντυπώσεις τους στὸ βιβλίο ἐπισκεπτῶν.

Τὰ ἔξοδα τῆς Πινακοθήκης, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ συμβολικὸ εἰσιτήριο, καλύπτονται σήμερα καὶ ἀπὸ ὀρισμένα ἐνοίκια ποὺ εἰσπράττει τὸ Ἰδρυμα, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸ κληροδότημα «Παπανικολάου».

ΡΟΔΑΝΘΗ ΒΑΛΕΡΑ - ΚΟΥΝΑΒΑ

ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ ΜΕ ΘΕΜΑ «ΜΑΞΙΜΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ»

Στὴν Ἀρτα, μὲ πρωτοβουλία τοῦ Δήμου Ἀρτας, ὁργανώθηκε στὶς 28, 29 καὶ 30 Ὀκτωβρίου, Διεθνὲς Ἐπιστημονικὸ Συμπόσιο μὲ θέμα καὶ ὀνομασία «Μάξιμος Γραικός», μὲ συνέδρους δικούς μας καὶ ξένους ἐπιστήμονες καὶ λογίους. Οἱ ἐργασίες τοῦ Συμποσίου, ποὺ ἔγιναν στὶς τρεῖς αὐτὲς μέρες, μὲ συμμετοχὴ τῶν τοπικῶν ἀρχῶν, ἀντιπροσώπων τοῦ πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, τῆς Σοβιετικῆς Πρεσβείας καὶ πατριαρχείων, ὑπῆρξαν μιὰ γόνιμη ἀφιετηρία καὶ ἕνας καλὸς ἀμνηστὴς, ποὺ θὰ πρέπει νὰ ἀξιοποιηθεῖ. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὴν μεγάλη πνευματικὴ παράδοση, τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα, τὰ ἐκπαιδευτήρια στὰ χρόνια τῆς δουλείας καὶ τοὺς ἐπώνυμους ἄνδρες ποὺ ἔδωσε στὸ Γένος, ἡ Ἀρτα ἔξακολουθεῖ νὰ εἶναι πάντα ἕνα δυναμικὸ κεφάλαιο γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας φυσιογνωμία, ποὺ ἡ ἀξία τοῦ, στὴν ἐποχὴ τούτη, παίρνει ἕνα ἰδιαίτερο ἀντίκρουσμα.

Μάλιστα, για τὸν ἴδιο σκοπό, δημοσιεύουμε παρακάτω καὶ τὶς προτάσεις, πού καταχωροῦνται στὴν ἀρτινὴ μηνιαία ἔκδοση «Ἐρίβωλος» (μιά θαυμάσια πνευματική, κοινωνική καὶ ἐπιστημονική ἐφημερίδα, πού συνιστᾷ μιὰ ἰδιαίτερη ἐπαλξὴ τόσο γιὰ τὴν ἀποθησαύριση τῆς ἱστορίας, τῆς λαογραφίας καὶ τῶν σημαντικῶν γεγονότων, ὅσο καὶ γιὰ τὴν σύγχρονη ζωὴ καὶ κίνηση τοῦ τόπου), γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἐν λόγῳ γεγονότος: «...νὰ τυπώσει (ὁ Δῆμος) σὲ βιβλίο τὰ πρακτικά τοῦ Συμποσίου (ὁμιλίες, παρεμβάσεις κλπ.), β) νὰ προχωρήσει στὴν συγκρότηση Κέντρου Σπουδῶν «Μάξιμος Γραικός», μιὰ πού δόθηκε καὶ ἡ βεβαίωση τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων πὼς θὰ βοηθήσει πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση, γ) νὰ συγκεντρώσει τὰ βιβλία καὶ τὶς μελέτες πού ἔχουν γραφεῖ γιὰ τὸν Μάξιμο, τόσο στὴν ἐλληνική, ὅσο καὶ στίς ξένες γλώσσες, δ) νὰ συγκεντρώσει τὰ ἔργα τοῦ Μαξίμου καὶ αὐτὰ πού ἔχουν ἐκδοθεῖ (ἔστω σὲ σλαβονική γλώσσα) καὶ τὰ ἀνέκδοτα χειρόγραφα του (σὲ ἀντίγραφα), ὥστε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ γίνει ἡ μετάφραση καὶ ἡ ἔκδοσή τους στὴν ἐλληνικὴ γλώσσα».

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΗ: ΟΡΕΣΤΗΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΠΕΤΡΟΣ

Λυπούμαστε γιὰ ἓνα σοβαρὸ λάθος, πού ἐγίνε στὸ τεῦχος τῆς «Η.Ε.» 435 - 436 - 437 καὶ πού, πέρ' ἀπ' τὴν διορθώσιμη ζημιὰ, ἐπλήγωσε τὴν συνεργατίδα μας, ποιήτρια, πεζογράφο καὶ μεταφράστρια, Μίλια Ροζίδη - Ἀγγελίδη. Συγκεκριμένα, στὴ σελίδα 425, στὸν κατάλογο τῶν τιμητικῶν συνδρομητῶν, ἀντὶ τοῦ πραγματικοῦ ὀνόματος τοῦ συζύγου της, ΟΡΕΣΤΗΣ (στὴ μνήμη τοῦ ὁποίου ἀναφέρεται ἡ συνδρομὴ της), ἀναγράφεται τὸ ὄνομα... Πέτρος.

Ζητώντας συγνώμη, παρακαλοῦμε γιὰ τὴν διόρθωση, ἀναγνωρίζοντας τὴν ὀδυνηρὴ συνέπεια γιὰ τὴν συνεργατίδα μας.

«Η. Ε.»

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

Η ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

Ἀγαπητὲ κ. Κόκκινε,

Ἡ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» εἶναι περιοδικὸν ὑψηλῆς πνευματικῆς στάθμης καὶ νομίζω ὅτι ἓνας ἐκ τῶν σκοπῶν του εἶναι, κυρίως, ἡ προώθηση τῶν γραμμάτων καὶ ἡ ἀνύψωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἐν γένει πνευματικῆς καλλιέργειας τῶν Ἑλλήνων. Γνωρίζω δὲ τοὺς μόχθους πού καταβάλλετε σεῖς προσωπικὰ γιὰ τὴν ἔκδοσή του, παρὰ τὶς σοβαρὲς δυσχέρειες καὶ τὶς ἀντιξοότητες πού ὑπάρχουν.

Γι' αὐτό, θὰ ἤθελα νὰ ζητήσω λίγο ἀπ' τὸν πολύτιμο χῶρο τῶν σελίδων της, γιὰ νὰ ἐκθέσω ὀλίγα περὶ τῆς γλώσσας μας.

Καθημερινά, ἀκοῦμε ἀπὸ τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως καὶ διαβάζουμε ἀκόμη καὶ στίς ἐφημερίδες ἀτοπήματα. Ἡ γλώσσα μας φθειρέται σιγὰ - σιγὰ καὶ φτωχαίνει. Θὰ ἔρθει ὥρα πού δὲν θὰ μπορούμε νὰ συνεννοηθοῦμε, ὅπως ἔγραφε κάποτε στὸ «ΒΗΜΑ» ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως Ε. Παπανοῦτσος.

Καὶ ἐνῶ ἐπλησίαζε σιγὰ - σιγὰ ἡ σύζευξις τῆς Καθαρεύουσας καὶ τῆς Δημοτικῆς (Νεο - Ἑλληνικῆς), ἀποτόμως ἐξεδιώχθη βιβαίως ἡ καθαρεύουσα, στὴν ὁποία εἶναι γραμμένες ὅλες οἱ ἐπιστῆμες καὶ τὰ καλλίτερα πνευματικὰ ἔργα,

σάν να ἔφταιγε αὐτὴ γιὰ τὴν κακοδαμονία μας. Καὶ ἀντὶ νὰ μῇ στῇ θέση τῆς ἡ ζωντανή μας γλῶσσα, ἀφοῦ πρῶτα γινόταν μιὰ εὐεργετικὴ ρύθμιση τῶν κανόνων τῆς, ἐμπῆκε ἡ σύγκυσις, ἡ ἀοριστία, τὸ χάος καὶ ἡ ἀνευθυνότητα. Ὁ καθένας μιλάει καὶ γράφει ὅπως τοῦ ἀρέσει. Μερικοὶ μάλιστα, ὅπως ἔγραψε πάλιν κάποτε ὁ Παπανοῦτσος, μιᾶνε ἢ γράφουν πιὸ «μόρτικα», νομίζοντας ὅτι ἔτσι βρίσκονται πιὸ κοντὰ στὶς πηγές τῆς δημοτικῆς. Δημιουργοῦνται κάθε μέρα ἀπὸ ἀνιδεους καὶ ἀγραμμάτους νέες ἀδόκιμες λέξεις ἢ ἀλλάζει ἡ γνωστὴ μέχρι τώρα ἔννοια ὠρισμένων λέξεων. Ἡ φιλοσοφία τοῦ νομοσχεδίου, λένε στὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ἐννοώντας τὶς γενικὲς ἀρχές ἢ τὶς κατευθυντήριες γραμμὲς τοῦ νομοσχεδίου, «στρατηγισμός, διοικητισμός», λέει ὁ Πρωθυπουργός, ἢ «ντοβλέτια» — καίτοι δὲν εἶναι τουρκομαθής —, ἀφίνω δὲ τὰ περιθώρια πακέτα σάν νὰ μὴν ὑπάρχει ἑλληνικὴ λέξη ἀποδίδουσα πληρέστερα καὶ ἀκριβέστερα τὴ σχετικὴ ἔννοια.

Ὁ ἐθνικὸς κίνδυνος ἐκ τῆς φθορᾶς τῆς γλώσσας εὐρίσκεται σὲ πλήρη ἐξέλιξη. Μία γιγαντιαία ἐπιχειρήσις καὶ ἕνα ὑποῦλο ἐγκληματικὸ σχέδιο εἰς θάρος τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ νὰ ἀφαιρεθῇ ὁ ἐθνικὸς του χαρακτήρας καὶ ἡ ἐθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ του ταυτότητα, γιὰ νὰ ἀποκοπῇ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ του παράδοση καὶ ἀπὸ τὶς ἐθνικὲς ρίζες του, προκειμένου νὰ ἐπιτευχθῇ, μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο, ὁ ἐκλατίνισμός του. Σκοτεινὰ κυκλώματα τοῦ ἐξωτερικοῦ προωθοῦν στὴ χώρα μας τὰ ἀνθελληνικά τους σχέδια μέσῳ πρακτορείων τους ἐγκτεσμημένων στὴ χώρα μας καὶ λειτουργούντων ὑπὸ τὸ ἀπατηλὸ περίβλημα τῶν «ἰδρυμάτων, συλλόγων καὶ ἐμποροβιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων». Χρησιμοποιοῦν, γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ σχεδίου τους καὶ ἀλλοδαπὰ στελέχη, ἀλλὰ καὶ ἡμεδαποὺς ἐξωμότες καὶ διαθέτουν τεράστια χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὴν ἐξαγορὰ συνειδήσεων καὶ γιὰ τὴν πρόδον τῶν ἀνόμων σκοπῶν τους. Οἱ δυνάμεις αὐτές, οἱ ὁποῖες ἀπεργάζονται τὸν ἐξανδραποδισμό τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κινοῦνται ἐρήμν τῶν ἐκάστοτε κυβερνώντων καὶ προκαλῶντας τεχνιέντως τὴ σύγκυση, ὁδηγοῦν παρσούροντας, σὲ λήψη ἀποφάσεων ὀλεθρίων, τοὺς ἀρμοδίους κρατικούς φορεῖς καὶ ἀρκετοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονας, σὲ ὑποστήριξη ἀπόψεων ἐπωφελῶν γιὰ τὴν ἐπιδίωξη τῶν στόχων τους καὶ θλαβερῶν γιὰ τὸν Ἑλληνισμό. Οἱ σκοτεινὲς αὐτὲς ξένες δυνάμεις μὲ τὰ ἐγχώρια πρακτορεῖα τους ἐπιτυγχάνουν τὸν σκοπὸν τους, ἄλλοτε μὲν χωρὶς νὰ ἀντιλαμβάνεται ὁ κόσμος περὶ τίνος πρόκειται, ἄλλοτε δὲ, τὸ χειρότερο, παρουσιάζοντας τὸν τύπον τῆς «προοδευτικῆς» μεταμφίσεως. Ὑπάρχουν καὶ οἱ ἐγχώριοι «προοδευτικοὶ κάλαμοι» ποὺ ἄλλοτε μὲν ἐνσυνειδήτως, καὶ ἄλλοτε ἀσυνειδήτως βοηθοῦν τὴν ξένη προπαγάνδα γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ἐπιδιώξεων τῆς.

Τὰ δύο βασικὰ καὶ κύρια στοιχεῖα καὶ ὁ πιὸ γερὸς κρίκος τῆς ἐθνικῆς μας πορείας καὶ συνεχείας καὶ τῆς φυλετικῆς μας συνοχῆς, ὑπῆρξαν, στὴ μακροαίωνα πορεία τοῦ ἔθνους, ἡ Ὁρθοδοξία καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Δύο στοιχεῖα ποὺ εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένα καὶ συμπακνωμένα, δύο ἰδέες ποὺ εἶναι μαζὶ ζυμωμένες.

Γιὰ τὸν ἐνιαῖο χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ τὴν ταύτιση τῆς ἐννοίας τούτων θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἀντλήσῃ ἀποδείξεις ἀπὸ τὸ ἐπαναστατημένο Γένος. Πράγματι, τὸ πρῶτο Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου (1.1. 1822) ὀρίζει εἰς τὴν παράγρ. 2 τὰ ἑξῆς: «Ὅσοι αὐτόχθονες κάτοικοι τῆς Ἐπικρατείας τῆς Ἑλλάδος πιστεύουν εἰς Χριστὸν εἰσὶν Ἕλληνες», καὶ αὐτολεξεῖ τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνει ἡ παρ. β' τοῦ «Ὁργανικοῦ Νόμου τῆς Ἐπιδαύρου» τοῦ 1823 (δευτέρα Ἐθνικὴ Συνέλευσις εἰς Ἀστὸς) καὶ τὸ ἄρθρον 6 παρ. α. τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Ἑλλάδος (Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Τροιζῆνος 1827). Στὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 ἐπανεμφανίστηκε ἡ ἀκατάλυτος σύνθεσις Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἀγωνιζόμενον Γένος ἦτο Γένος τῶν Χριστιαν-

νών και Γένος των Ελλήνων. "Ελληνες είναι όσοι πιστεύουν εις Χριστόν. Οι δύο αυτοί παράγοντες ήσαν τόσο στερεά ένωμένοι, ώστε όλα τα γεγονότα των περιπετειών της Έπαναστάσεως έσφυρηλάτουν την ένότητα αδιάκοπα μέχρι της νίκης. Γι' αυτό και οι άπεργαζόμενοι τόν άφελληνισμό κτυπούν άνηλεώς την θρησκεία και τη γλώσσα μας. Με τα προσεκτικά και μελετημένα πλήγματα που καταφέρουν κατά της γλώσσας μας, επιδιώκουν τη άλλοίωση και την παραμόρφωσή της σε πρώτο στάδιο και σε δεύτερο στάδιο την άπονέκρωσή της και την αντικατάστασή της με την Άγγλική γλώσσα ή με κάποιο λατινογενές τεχνητό ιδίωμα.

Το μονοτονικό σύστημα γραφής, άποτελεί τόν σημαντικότερο σταθμό στο έγκληματικό σχέδιο της καταστροφής της γλώσσας μας. "Όπως έχουν διακηρύξει διάφοροι «προοδευτικοί κάλαμοι», εϋθύς μετά το μονοτονικό έρχεται, και μάλιστα άμέσως, ή σειρά της έπιβολής της λεγόμενης φωνητικής γραφής ή άλλως πως της καταργήσεως της ιστορικής όρθογραφίας, δηλαδή κατάργηση των διφθόγγων, των διπλών γραμμάτων, του ω, η, υ, ύστερα δέ από αυτό, και έντός έλαχίστου χρόνου, ή νομοθετική αντικατάσταση του έλληνικού αλφαβήτου διά του λατινικού. Αυτές οι προτάσεις έφιλοξενήθησαν σε έντυπα που κυκλοφορούν στην Έλλάδα και στο έξωτερικό και μάλιστα πολλές ένυπογράφως. Έπι Προεδρίας Καραμανλή όμάς Έλλήνων φιλολόγων υπέβαλε έγγραφον άναφοράν εις την Προεδρίαν της Δημοκρατίας και συνιστούσε να προβή ό Πρόεδρος εις ριζικώτερας λύσεις, ήτοι να έφαρμοσθί το λατινικό αλφάβητο, τώρα που μπήκαμε στην Ε.Ο.Κ., ώστε ή έλληνική γλώσσα να συγχρονισθί με τις άλλες Κοινοτικές γλώσσες. Κατά το σχετικό χρονοδιάγραμμα που έχουν καταρτίσει οι έχθροι του Έλληνισμού, ύστερα από το γλωσσικό χάος που θα δημιουργηθί μετά το μονοτονικό σύστημα γραφής και της φωνητικής γραφής που θα έπακολουθήσει και από τις λοιπές κακοποιήσεις της γλώσσας, θα αντικατασταθί το έλληνικό αλφάβητο με το λατινικό και έν συνεχεία θα έπιβληθί ή άγγλική γλώσσα ως ισόκυρη έπίσημη με την έκλατινισμένη πλέον έλληνική και το έτος 2000 ή και έν ανάγκη άργότερα, δέν διάζονται, μοναδική έπίσημη γλώσσα στή χώρα μας θα είναι ή Άγγλική.

Ή άλλοίωση, συνεπώς, της έλληνικής γλώσσας και ή μετ' όλίγον εξαφάνισις της θα εξαφανίσουν και την όρθοδοξία προς όφελος του Βατικανού, το όποιον άποτελεί την μεγαλύτερη δύναμη στόν κόσμο. Ή όρθόδοξος εκκλησία άποτελεί για όλους τους "Ελληνες έθνική κιθωτό, ή όποία πρέπει πάση θυσία να διαφυλαχθί από τα πλήγματα εκείνων που άπεργάζονται την καταστροφήν του Έλληνισμού.

Είναι, λοιπόν, δυνατόν να υπάρξει Έλληνισμός, έλληνική παιδεία, έλληνική πνευματική καλλιέργεια χωρίς έλληνική γλώσσα; Με το σχεδιαζόμενο σύστημα, άν τελικώς πραγματοποιηθί, θα καταστραφί και θα εξαφανισθί ή έλληνική ποίηση, ή έλληνική λογοτεχνία, ό πλούτος των συγγραμμάτων και των πνευματικών έργων της κλασσικής άρχαιότητος, ό θησαυρός της Άγίας Γραφής, αλλά και τα νεώτερα έργα του Ροΐδη, του Παπαδιαμάντη, του Έλύτη, του Ρίτσου, του Βάρναλη, του Σεφέρη κλπ. Το άποτέλεσμα είναι άνατριχιαστικό.

Το γλωσσικό πρόβλημα δέν λύεται με Προεδρικά Διατάγματα, διότι οι λύσεις αυτές οδηγούν στο χάος, στή σύγχυση και στή άκαταστασία. Ή γλώσσα χωρίς κανόνες και χωρίς σμίλευση από τους ειδικούς, οδηγείται στή φθορά. "Όλοι οι προοδευτικοί κάλαμοι έπιστρατεύθηκαν να ύποστηρίξουν την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, στήν προσπάθειά τους δέ αυτή φθάνουν σε άκρόπτες και σε παραλογισμούς. Ίδού ένα άπόσπασμα από την έγκύκλιο της 30 Άπριλίου 1982 του τότε Ύπουργού Δικαιοσύνης «προς τις δικαστικές Άρχές και τους Συμβολαιογραφικούς Συλλόγους»:

«..... 3.— "Όταν όρισμένα κρατικά όργανα χρησιμοποιούν δική τους ιδιαίτερη γλώσσα, πού ελάχιστα την κατανοεί τó μεγαλύτερο μέρος τού ελληνικού λαού, καταστρατηγείται ουσιαστικά ή ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΛΑΪΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ... 'Η χρήση τής καθαρεύουσας στη δικαστηριακή και τή συμβολαιογραφική πράξη έρχεται, τέλος, σέ αντίθεση με τήν *ισότιτα των Έλλήνων*, έφ' όσον οί λίγοι πού τήν καταλαβαίνουν και μπορούν νά τή χειριστούν, πλεονεκτούν όλοφάνερα σέ σχέση με τούς άλλους πολίτες».

"Όστε, λοιπόν, άφού έγώ δέν μπορώ νά γράψω τήν ποιητική σύνθεση τού Δημοσθ. Κόκκινου «Ο ΠΑΛΑΙΟΣ ΤΩΝ ΗΜΕΡΩΝ», προσβάλλεται ή άρχή τής ισότητας πού καθορίζει τó Σύνταγμα και άφού έγώ δέν μπορώ νά φθάσω τόν κ. Κόκκινο, νά κατέβη εκείνος σέ μένα για τήν άρση τής άνισότητας. Δηλαδή πνευματική ίσοπέδωσις πρós τά κάτω. Κατά τó πνεύμα και τó γράμμα τής εγκυκλίου αὐτῆς, όσοι πλεονεκτούν όλοφάνερα είτε στη χρήση τής γλώσσας είτε γενικά στο πνευματικό επίπεδο, για τήν άρση τής άνισότητας, οφείλουν νά κατέλθουν στο επίπεδο τών άγραμμάτων.

'Η γλώσσα φθείρεται επικινδύνως και κατ' επέκτασιν φθείρεται όλόκληρος ό Έλληνισμός και ή ελληνική κληρονομία αιώνων. Γι' αὐτό νομίζω ότι ή «Η.Ε.» έχει χρέος νά προστατεύει τή γλώσσα, διότι προστατεύουσα τή γλώσσα, προστατεύει τήν Έλλάδα και τήν πνευματικήν κληρονομίαν τών κλασσικῶν συγγραφέων. Δέν είμαι έναντίον τής δημοτικῆς γλώσσας, άλλ' είμαι ὑπέρ τής γνησίας δημοτικῆς, τήν όποίαν έλάμπρυναν προσωπικότητες τών γραμμάτων, και άνησυχῶ από τή θάναυση μεταχείριση και από τήν αλόγιστη κακοποίηση τής γνησίας γλώσσας. 'Ο Θεοδωρακόπουλος κατήγγειλε ότι πίσω από τήν κακοποίηση τής γλώσσας κρύπτονται κακοί σκοποί.

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΣΚΑΛΤΑΣ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ ΚΑΙ Η «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

Ήγουμένισα 1 Αύγούστου 1988
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΝ
ΤΗΣ «Η. Ε.»

Άγαπητέ κ. Κόκκινε,

«Δέν άρκεί μόνον νά ὑπήρξαμεν έναρτοι, πρέπει νά εξακολουθήσουμε νά είμεθα», είχε πεί ό Ξενοφών.

'Εδω και χρόνια τώρα, διαβάζω, όσα βέβαια μπορώ, από τó περιοδικό σου «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ».

Πολλές φορές θέλησα νά σοῦ γράψω, νά σέ συγχαρώ γενικά για τόν πνευματικό άγώνα πού κάνετε στήν ηπειρωτική έπαρχία. Όμως αὐτή τή φορά τó ποτήρι ξεχείλισε, χύθηκε. Δέν άντεξα νά μη σοῦ γράψω και νά σέ συγχαρώ εγκάρδια.

Ξεφυλλίζοντας τó περιοδικό, διότι είμαι άνυπόμονος, μόλις τó παίρνω, τó κόβω και τó άνιχνεύω παρατηρώντας τά «θέματα». Αὐτή τή φορά τά βλέμματά μου σταμάτησαν στήν *Ηπειρωτική Ζωή και Κίνηση*: «Η ΣΤΕΓΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΕΠΑΡΧΙΑ», όπως και άλλα έξίσου καλά θέματα, σελ. 254 και 257 «Συνάντηση χορωδιών στα Γιάννινα».

Μά αὐτό τó θέμα, άγαπητέ κ. Κόκκινε, ήταν και είναι στίς ψυχές όλων εκείνων τών ανθρώπων πού σκέπτονται για τήν 'Ηπειρωτική έπαρχία και γενικά για τήν ελληνική έπαρχία, για τίς πνευματικές μορφές, για τίς ανθρώπινες άξίες...

Είναι άκριβώς έτσι όπως τά γράφεις τόσο όμορφα, τόσο γενναία,

μέ τόσο ψυχικό πόνο για την έπαρξία, πού ἐγώ τουλάχιστον δὲν μπόρεσα νά κρατηθῶ, ἀλλὰ καὶ δὲν θά μporέσω νά ἐκφράσω μὲ τὸ φτωχὸ λόγο μου αὐτὸ πού αἰσθάνομαι, αὐτὸ πού χαίρομαι γιὰ σένα, διότι οὔτε λογοτέχνης εἶμαι, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων, ἀπὸ τῇ μεγάλῃ μου ἀγάπῃ πού αἰσθάνομαι γιὰ σένα, δὲν βρίσκω λόγια νά σοῦ ἀνταποδώσω, γι' αὐτὸ πού μᾶς χάρισες καὶ μᾶς χαρίζεις. Πίστευα καὶ πιστεύω ὅτι οἱ πνευματικὲς μορφές δὲν λείπουν ἀπὸ τὸν τόπο μας καὶ πάντα θά λάμπουν καὶ στοὺς καλοὺς καὶ στοὺς δύσκολους καιροὺς.

Ἀγαπητέ μου κ. Κόκκινε, αὐτὰ πού σοῦ ἐκφράζω, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ μικρὴ ἡθικὴ ἱκανοποίηση, ἀπὸ μιὰ μονάδα ἀνθρώπινῃ τῆς Θεσπρωτίας, πού τέτοιες φαντάζομαι εἶναι πολλές, ὅμως ἐκεῖνο πού θάπρεπε νά ἔχεις ἢ μάλλον νά τὸ εἶχες, γιὰ τὴν «Η.Ε.», εἶναι ἡ χρηματικὴ ἀρωγὴ ἀπὸ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ.*

Αὐτὸ τὸ θέμα, θάπρεπε νά δημοσιευθεῖ καὶ στὶς ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες. Εἶναι κρίμα νά μὴ λάβει γνῶση ὁ ἐπαρχιακὸς κόσμος.

Προσωπικὰ σ' εὐχαριστῶ, σ' ἐγγνωμονῶ καὶ σὲ συγχαίρω γιὰ τὸ πνευματικὸ σου ἀνάστημα καὶ τὴν πραγματικὴ πνευματικὴ φροντίδα τῆς ἐπαρχίας, ὅπως καὶ ὅλη τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐπιμέλειας τῆς ὕλης.

Μὲ πολλὴ ἀγάπη καὶ ἐκτίμηση

ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ ΠΑΠΠΑΣ

* Σ.Σ.: Τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, γιὰ ἐφέτος, δὲν ἔδωσε οὔτε μιὰ δραχμή.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΠΕΝΘΗ

Γ. ΛΥΚΑΣ

Τὸν Αὐγουστο, ὁ εὐγενὴς φίλος, διακριτικὸς συνάδελφος στὰ γράμματα καὶ στὴν δημοσιογραφία, Γεώργιος Λύκας, ἀθόρυβα καὶ σχεδὸν ἀνεπαίσθητα, ἄφησε τὴν ζωὴ καὶ ἀπῆλθε, περίπου ὡς ἀσκητὴς, πέρ' ἀπ' τὰ ὁρατὰ σύνορα τούτης τῆς ἐγκόσμιας θητείας. Καὶ τὸ κενό, πού ἔμεινε ἀπ' τὸν ἀδόκητο θάνατό του, δείχνει τὴν ἀξία καὶ τὸ μέγεθος πού εἶχε, ὁ εὐπατρίδης αὐτὸς μὲ τὴν κρυμμένη σπίθα καὶ τὰ περιστέρια στὸν ὀρίζοντα, στοὺς δύσκολους τούτους καιροὺς μὲ τίς ἀπατηλὲς λάμψεις καὶ τὴν φτώχεια τῆς ἀνθρώπινος ὑπαρξης. Γιατί, ὁ Γ. Λύκας δὲν εἶταν μονάχα ἓνας εὐαίσθητος πνευματικὸς ἄνθρωπος, πού αἰχμαλωτίζε μὲ τὴν πολιτισμένη ἀγωγή καὶ τοὺς λεπτοὺς τρόπους στὶς σχέσεις του, ἀλλὰ ὑπῆρξε κι ἓνας ἀφανὴς ποιητὴς, πού ἤξερε νά θεᾶται τὴν ροὴ τῆς καθημερινότητος μέσ' ἀπὸ κάποια δική του ὄραση καὶ νά ἀγγίζει, μὲ τὴν σπάνια καλλιεργημένη του αἴσθησι, τὸν πυρακτωμένο θυθό. Γι' αὐτό, στὰ θαυμάσια ἐκεῖνα χρονογραφήματά του, διαχέονται οἱ εἰκόνες καὶ ὁ ἀσύλληπτος ρυθμός, πού ἀρθρώνεται ἀπ' τὸν ἀνθρώπινον πόνο κι ἀπ' τὸ ἐκλεπτυσμένο χιοῦμορ, σὲ μιὰ ἰδεάζουσα ποίηση, λιπὴ καὶ συγκρατημένη, πού ἀντικατοπτρίζει τὸν ἰδεαλιστὴ, τὸν Ἠπειρώτη Ἑλληνα, τὸν ἀσκητικὸ ἀναχωρητὴ καὶ τὸν εὐγενικὸ ἀξιωματικὸ, πού ἀπίθωσε τὸ ξίφος, ἀφοῦ ἔδωσε τὸ αἷμα, τὸ σῶμα καὶ τὸ φῶς του γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ νά πάρει τὸν αὐλὸ τοῦ ποιητῆ καὶ τὴν πέννα τοῦ συγγραφέα. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος αὐτός, πού συναντήθηκε μὲ τόσα γεγονότα καὶ τόσα ἐπῶνυμα καὶ ἀνώνυμα πρόσωπα, πού συνδέθηκε μὲ τίς πνευματικὲς ἐκκινήσεις τοῦ τόπου μας καὶ πού πρόσφερε στήριξη γιὰ τὴν ραδιοφωνικὴ ἀνάπτυξη στὴν πατρίδα μας, ἔμεινε πάντα ἔξω ἀπ' τὴν στίλβουσα ζώνη τῆς προβολῆς καὶ τῆς ματαιόδοξης ἀγορᾶς, χωρὶς καμμιά πικρία καὶ χω-

ρίς καμμιάν επιδίωξη. Καί, γι' αυτό, αγαπήθηκε απ' τόν τόπο καί τοὺς συναδέλφους του καί, πρὸ παντός, δυνήθηκε νὰ τερματίσει τὸν δρόμο πού τοῦ ὄρισεν ὁ Θεός, μὲ λευκὸ τὸ μέτωπο καί μονάχα μὲ τὴν σύνταξη καί τὰ παράσημα, ἀφήνοντας γιὰ τοὺς ἐπιγενόμενους τίς πράξεις του, τὰ πνευματικά του δημιουργήματα, τὴν ἀγαθὴ μνήμη, πού θὰ διατηρήσουμε ἀπείραχτη καί χωρὶς ἀπόστασι, ὅσοι τὸν ζήσαμε καί τὸν γνωρίσαμε ἀπὸ κοντά.

Αὐτὴ ἡ κάπως ρευστὴ εἰκόνα, πού διανθίζεται ἀπὸ τίς ἀντανakλάσεις κάποιας συναισθηματικῆς φόρτισης, γνωρίζω πὼς δὲν δίνει, παρὰ μονάχα μιὰ φευγαλέα ὄψη ἀπ' τὸν ἀλυσμόνητο Γ. Λύκα. Ἐν τούτοις, πιστεύω πὼς, πέρ' ἀπ' τὴν ἀσφυξία τῶν βιογραφικῶν καί τὴν οὐδέτερον ἀναφορὰ τῶν χρονολογιῶν, τούτη ἡ ἐλάχιστη ρωγμὴ, πού ἀφήει κάποια πνευματικὴ ἀναλαμπὴ πέρ' ἀπ' τίς σκληρὲς χάραις τῶν τετριμμένων λέξεων, προσφέρει ἴσως μιὰ οὐσιαστικὴ συνάντησι μαζί του. Γιατί, μέσα στὸν χρόνο καί στὴν ἀχώρητη ἔννοια ἐνὸς ἀνθρώπου σύμπαντος, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν νὰ ὀρίσουμε τὴν ζωὴ δίχως αὐτὴν τὴν ὑπέρβασι, ἰδιαίτερα ὅταν πρόκειται γιὰ ἀνθρώπους πού ἔχουν μιὰ προσωπικὴ ὄντοτητα. Γιατί, τὴν ἀνθρώπιν ἀγωνία, ἀπ' τίς ἀναζητήσεις κι' ἀπ' τὴν ἀνάλωσι γιὰ τὸν συνάνθρωπο, τί θὰ μπορούσε νὰ ἐξισορροπήσει, ἂν εἶταν μονάχα ἓνα ἀπλὸ ἐπεισόδιο ἡ ζωὴ μας; Γι' αὐτό, ὁ Γ. Λύκας, πού εὐτύχησε νὰ περπατεῖ πάνω σὲ μιὰ γέφυρα χιλιάδων χρόνων, πού συνομιλοῦσε μὲ τὴν παράδοσι καί πού συναντοῦσε τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ εἴτε σ' ἓνα ἀνθισμένο βᾶτο εἴτε στὰ μάτια ἐνὸς ὀρφανοῦ, πού πᾶσιζε γιὰ τὴν πορεία στοὺς ὀλισθηροὺς δρόμους τῆς καταναλωτικῆς κοινωνίας, ἔζησε πολὺ, ἀγάπησε τὴ ζωὴ, πρόσφερε στοὺς ἀνθρώπους. Καί, δικαιωμένος στὸν ἴδιο του τὸν τόπο, ἀποτραβήχτηκε ὅπως ἓνας ἀγαθὸς ἱσκιος, ὅπως ἓνα ὄνειρο, τὴν θερμὴν ὥρα τῆς θάλασσας, τότε πού τὰ κύματα τῆς Λευκάδας καί ἡ αὐρα τοῦ Ἰονίου ὁμόρφαιναν τὴ γῆ, ἐνῶ ὁ ἥλιος θὰ θυθίζονταν, καταπόρφυρος καί μεγάλος σὰν ἓνα ἁλῶνι, στὴν ἄκρῃ τῆς στράτας... Αὐτῆς τῆς στράτας, πού τὴν ἀγνάντευε, τόσες πρωῒες καί τόσες ἑσπέρες, αὐτὸς ὁ ποιητὴς πού χαίρονταν τὴν δική του γαλάζια σκῆτη, ὅταν ὁ ἥλιος ἔρριχνε τὴν χρυσὴ γέφυρα πάνω ἀπ' τὸ πέλαγος, ὡς τὴν ἄκρῃ τῆς Λευκάδας...

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Πανταζή Κοντομίχη: 1) «ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ», 2) «ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΑΣ», 3) «Η ΛΑ-Ι-ΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΣΤΗ ΛΕΥΚΑΔΑ»

Ὁ γνωστὸς συγγραφέας, φιλόλογος (Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Μέσης Ἐκπαίδευσης) καί λαμπρὸς πνευματικὸς ἀνθρωπος τῆς Λευκάδας, Πανταζῆς Κοντομίχης, πού μεγάλωσε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου του καί πού συνιστᾷ, δεκαετίες ὀλόκληρες, μὴν ἀπ' τίς φωτεινὲς ἐπάλξεις τῆς ἐπαρχίας, κατόρθωσε νὰ δώσει, κοντὰ στὰ τόσα ἔργα του

(πού ἀντανakλοῦν καί ἐκφράζουν τὴν μακρὰ πνευματικὴ παράδοσι τῆς πατρίδας του), μιὰ πολὺτιμη ἀποταμίευσι τῆς πνευματικῆς, ἱστορικῆς καί λαογραφικῆς φουσιολογίας τῆς Λευκάδας. Καί, ὅπως γράφει, ἔχει μιὰ σειρὰ ἀπὸ 10 περίπου βιβλία μὲ τὸν γενικὸ τίτλο «Λαογραφικὰ Λευκάδας». Ἔτσι, μὲ τοὺς τρεῖς πολυσέλιδους καί καλοτυπωμένους τούτους τόμους (πού τὰ ἐξώφυλλά τους ἀπεικονίζουν ἑγχρωμο λαϊκὸ ὕφαντὸ καί πού τὴν ἔκδοσι ἀνάλαβε τὸ γνωστὸ λευκαδίτικο βιβλιοπωλεῖο - ἐκδοτικὸς οἶκος «Μ. Γρηγόρη»), ἀποθησαύρισε ἀξίες τῆς Λευκάδας, τίς ὁποῖες συγκέντρω-

σε, με την ευαισθησία και τον φιλολογικόν οπλισμό που τον διακρίνει, τόσο απ' την παράδοση και τις εκφάνσεις των λαϊκών εκδηλώσεων, όσο και απ' τα προσωπικά του βιώματα, που διυλίσθησαν μέσ' απ' την ατμόσφαιρα της άμεσης συμμετοχής του ίδιου. Έτσι όλος αυτός ο πολύτιμος άμητός που ξεχνάει τον χρόνο, γεφυρώνει την πορεία των γενεών και στηρίζει την ανίχνευση ως τις ρίζες του λαϊκού πολιτισμού της Λευκάδας, αξιολογήθηκε και ταξινομήθηκε, με κάποια έσωτερική ένότητα, που κρατάει το ακριβό αντίκρισμα ενός μυθογονικού κορμού, στο έργο του του Πανταζή Κοντομίχη. Κι' αυτό, στην εποχή τούτη που μικραίνει το ανθρώπινο σύμπαν και που σβήνουν τα ίχνη της πορείας, που εκκολάπτει έναν άμνημονα λωτοφάγο της οικουμενικής συνειδησης, έχει την αξία ενός κεφαλαίου ζωής, για να μη μείνουμε χωρίς πατρίδα, χωρίς μνήμη και τόπο δικό μας μέσα στον χρόνο και στον χῶρο. Μάλιστα, η εργασία τούτη, που έγινε με την όραση ενός ποιητή και με την γνώση ενός επιστήμονα, είναι υποδειγματική για το είδος της, γιατί, πέρ' απ' την πληρότητα και την μεθοδική διάρθρωση, την εύρετηρίαση και την λεξιλογική έρμηνεία, κρατεί την ευαισθησία της γλώσσας, το κλίμα του χρόνου και την ιδιαίτερη πνευματική οντότητα των λέξεων και των φράσεων, δίνοντας όχι μόνο την έννοιολογική σήμανση, αλλά και το ειδικό βάρος τους. Γι' αυτό, μπορούμε να πούμε, πώς ο Πανταζής Κοντομίχης προσφέρει κάτι πολύ περισσότερο απ' την καλή συλλογή ενός ενδιαφέροντος λαογραφικού ύλικού μιας περιοχής με έντονο δικό της χρώμα και πολιτισμικά σύνορα, που στάθηκε οριακός σταθμός για τον νεώτερο έλληνισμό, δίνοντας ένα προσωπικό μόχθο. Διότι, δέν αντιμετώπιζει ως ουδέτερες λεκτικές οντότητες, τις αποθησαυρίσεις αυτές, παρά πετυχαίνει, με την θέρη της δικής του συγκίνησης απ' την άμεσότητα έπαφής, να τις διαφυλάξει ζωντανές και να τις ένοφθαλμίσει στην τρέχουσα εξέλιξη της καθημερινότητας. Κι αυτό, ακριβώς, είναι που θα κρατήσει, αυτές τις αξίες, έξω απ' την αδράνεια των σπουδαστηρίων και που θα τις διασώσει, άκόμα, ως ταυτότητα και ως ήθος, στον καινούργιο κόσμο

του τρομακτικού αιώνα μας.

Τα τρία παραπάνω βιβλία (είναι τα πρώτα που ήδη έχουν κυκλοφορήσει από την σειρά «Λαογραφικά Λευκάδας») αποτελούν έναν άθλο που ξεπερνάει τις δυνατότητες μιας ατομικής προσπάθειας, γιατί χρειάζονται μόχθο, χρόνο και ομαδική άκόμα συνεπικουρία. Γι' αυτό, η προσφορά τούτη του Πανταζή Κοντομίχη, πέρ' απ' το ήρωικό στοιχείο, χαρακτηρίζεται κι απ' την αφιέρωση μιας ολόκληρης ζωής, για να σώσει απ' το χρόνο την ιδιαίτερη πατρίδα του, πράξη που τον καταξιώνει ύπαρξιακά και τον δικαιώνει ως πνευματικών άνθρωπο. Γιατί, όταν εύτυχήσει κανείς να παραδώσει ένα τέτοιο έργο, έχει επιτύχει να αναρέσει την δέσμευση απ' το νόμο της αιχμαλωσίας πάνω απ' την άκατανόητη άβυσσο της ανθρώπινης αναζήτησης. Τα ύπολοιπα που πρόκειται να ακολουθήσουν σ' αυτήν την σειρά, θα είναι: «Η λαϊκή φορεσιά», «Το νοικοκυριό του χωριάτικου σπιτιού», «Παροιμίες», «Λαογραφικά σύμμεικτα» (Παραδόσεις - Προλήψεις - Γιορταστικά έθιμα - Λαϊκές ιστορίες - Παραμύθια), που μαζί με τούτα («Δημοτικά τραγούδια», «Γεωργικά», «Η Λαϊκή Ίατρική») που παρουσιάζουμε, κατά τρόπο γενικό και σύμμεικτης αξιολογικής αναφοράς, καλύπτουν ολόκληρο τον κύκλο της ζωής, μέσα σε μια άπεράνη ζωσα τοιχογραφία, που έχει μια δική της θέση στο πάνθεο της έθνικής μας φρεσιογνωμίας.

Γεωργίου Καβάδicia: «ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΛΗΘΩΝΟΣ ΓΕΜΙΣΤΟΥ Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ», έκδόσεις «Πιτσιλός», Αθήνα, 1987

Τώρα, που η διεύρυνση της ανθρώπινης κοινότητας δημιουργεί νέες προσβάσεις για την σήμανση της διάσπρωσης του ιδεολογικού κορμού της κοινωνικής συνείδησης, η βαθύτερη ανίχνευση της βυζαντινής κοινωνιολογικής θεώρησης παίρνει άπρόοπτες διαστάσεις. Γιατί, πέρ' απ' την καθιερωμένη ιστορική μορφολογία, σ' αυτόν τον δυναμικό και πάντα οχεδόν έξελισσόμενο κύρω της νεώτερης χριστιανικής

νική αντίληψης για την διάρθρωση και την ανάπτυξη της κοινωνικής βιοθεωρίας, ρίχνονταν άθαστα ή μεγάλη γέφυρα, που συνέζευξε τους αιώνες απ' την αρχαιότητα ως τα πρόθυρα της 'Αναγέννησης. "Ετσι, η θεώρηση του κόσμου, μέσ' απ' το πολυεδρικό αυτό πρίσμα της βυζαντινής αυτοκρατορίας, γίνονταν πάνω σε ύπαρκτη περίπου σκηνή, ή όποια στηρίχτηκε — άλλωστε — στους επώνυμους της ιστορίας. Καί, ένα κεφάλαιο, που δίνει το μέτρο καί το βάθος αυτής της μετάβασης (μετάβαση που τώρα συνειδητοποιούμε καλύτερα), είναι οι έν «ένεργεια» θεωρίες καί υπεύθυνες παραινήσεις του Γεωργίου Πλήθωνα του Γεμιστού. Γι' αυτό, στην εποχή μας, που αναζητούνται οι πηγές καί οι ρίζες μ' έναν κριτικό αντίλογο ευρύτερης συσχέτισης, ή κοινωνιολογική καί φιλοσοφική αξιολόγησή του κάτω απ' το πρίσμα της αντανάκλασης ενός ριψοκίνδυνου ιδεαλισμού, αποτελεί ένα έγχειρμα για τὸ ἄγγιγμα τοῦ βυθοῦ, ὁ ἕνας κῶρο μάλιστα ἀπέραντης ἐπιστημονικῆς βιβλιογραφίας. Κι αυτό, που ισοδυναμεί με μέγαν πνευματικό καί ἐπιστημονικὸν ἄθλο, τὸ κατορθώνει ὁ καθηγητὴς Γεώργιος Καθβαδίας, δίνοντας ὅχι μονάχα τὴν «κοινωνική σκέψη στὸ Βυζάντιο», ἀλλὰ καὶ τὶς διαστάσεις ἑνὸς καθεστώτος, που προκύπτει μέσ' απ' τὴν κοινωνική θεώρηση ἑνὸς ἑλληνογενοῦς χριστιανικοῦ πολιτικοῦ ιδεώδους, τὸ ὁποῖον διασυνδέει τὴν πλατωνική πολιτεία με τὴν νομική διάρθρωση τῆς ιδεατῆς μορφῆς της. "Ετσι, τὸ μέγεθος τῆς ὀντότητας καὶ ἡ πνευματικὴ ἀκτινοβολία τοῦ Πλήθωνά, καθὼς ἀξιολογούνται πέρα, απ' τὴν φιλολογικὴ ἀναφορά, παίρνουν ἕνα καινούργιο ἀντίκρουσμα κοινωνικῆς συνείδησης, που διευρύνει τὰ χρονικά ὅρια, στηρίζοντας τὶς θεωρίες του δῶθε απ' τὴν οὐτοπική ἀναζήτηση. Μάλιστα, θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσει κανεὶς πῶς, σὲ πολλές ἐπισημάνσεις, ὁ Γ. Καθβαδίας ἐπεκτείνει τὸν ἴδιον τὸν Πλήθωνα ὡς τὶς ἀκραίες ὁχθές τῶν ιδεῶν του, με κάποια ὕψωση ἀσυνήθιστης ὀξυδέρκειας καὶ ποιητικῆς πνοῆς, πρᾶγμα που κάνει, στὴν ἱστορικοκοινωνικὴ τοῦτη πραγματεία, νὰ γίνεται ζῶσα, νὰ τίκεται καὶ νὰ ἐκλύει τὴν κρυσταλλωμένη ἀλήθεια ζωῆς,

δίνοντας μὰ νέα αἴσθηση συμμετοχῆς στὸ χρόνο, πολὺ πέρα απ' τὴν ντετερμινιστική δέσμευση τῆς διαλεκτικῆς ἀνάπτυξης. Καὶ γι' αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε, ὅτι ἡ ροὴ τῶν εἰκόνων, μαζί με τὴν ἀρδευόμενη ἐσωτερικὴ δομὴ ἑνὸς λόγου διαποτισμένου με ἀποκαθαρμένη συναισθηματικὴ φόρτιση, δημιουργοῦν στὸ ἔργο τοῦτο μὰ κινούμενη σκηνογραφία διαχεόμενης ζωῆς ὁρῶμενων, που ἔχει διαστρώσει τὴν ἀνθήση τῆς ἀναβλάστησης τοῦ νεώτερου μεταβυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ξεκινώντας ἀπὸ τίς παραπάνω ἐκτιμήσεις καί, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψει τὴν ἰδιάζουσα αἰσθητικὴ συγκρότηση ἑνὸς καλλιεργημένου, λιτοῦ καὶ ἄμεσα εὐθύβολου λόγου, που χαρακτηρίζει τὴν γραφὴ τοῦ Γ. Καθβαδία, θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε ἰδιαίτερα αὐτὴν ἀκριβῆς τὴν κατάθεσή του. Γιατί, πέρα απ' τὸν γερὸ ἐπιστημονικὸν ὀπλισμό, τὴν πληρότητα τῆς τεκμηρίωσης, τὴν ἐξαντλητικὴ βιβλιογραφία καὶ τὴν αὐτάρκεια τῶν σχολίων στὶς σημειώσεις, ὁ συγγραφέας διαθέτει καὶ τὸ σπάνιο προσὸν τῆς ζωντανῆς ἀρτηρίας στὸ ὕφος καὶ στὴν ἐσώτερη διάρθρωση τῆς φράσης, προίκιση που ὀριοθετεῖ τὴν δυνατότητα τῆς ἀνάκλησης τῆς διαχρονικῆς ἀξίας τῶν ἰδεῶν. Κι αὐτὸ, πρὸ παντός, εἶναι που δίνει τὸ μέτρο τῆς προσφορᾶς, γιὰ τὴν ἀφετηρία μιᾶς νέας σχολῆς στὸν κῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς θεώρησης.

Τὴν ἔκδοση ἐπιμελήθηκε ἡ ἀλησιμόνητη σύζυγος τοῦ συγγραφέα Μαίρη Γ. Καθβαδία.

Δ η μ ο σ θ έ ν η Ζ α δ έ: «ΠΑΝΩ ΑΠ' ΤΟΝ ΞΕΝΟ ΜΟΧΘΟ» (κριτικὴ τοῦ βιβλίου, τόμος Γ'), Ἀθήνα, 1989

Γιὰ τὸν Δημοσθένη Ζαδέ, που ἀναλώνει τὴν πνευματικὴ του ζωὴ γιὰ τοὺς συναδέλφους καὶ που χωρὶς ἀνταπόδοση (πολλὲς φορὲς, μάλιστα, τοῦ ρίχνουν καὶ τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος, ἂν τύχει καὶ δὲν ἱκανοποιηθοῦν απ' τὰ γραπτά του) διακονεῖ εὐσυνείδητα τὴν πνευματικὴ δημιουργία κοντὰ μισὸν αἰῶνα, ἔχομε γράφει κι ἄλλοτε ἀπὸ τὶς ἴδιες τοῦτες στῆλες. Καί, τώρα, με τὴν κυκλοφορία τοῦ τρίτου τόμου τῆς κριτικῆς

του βιβλίου, που κάνει τόσες δεκαετίες, μās δίνεται η ευκαιρία να σταθούμε στην αξία της προσφοράς αυτού του έργου, που συνιστά έναν πολύτιμο κώδικα αξιολόγησης και κριτικής παρουσίας του λογοτεχνικού (κυρίως) ελληνικού βιβλίου. Κι αυτό, στον τόπο μας, που η κριτική δεν θεωρείται εξ ίσου αναγκαία με την κυκλοφορία ενός βιβλίου, αποτελεί μία πολυσήμαντη υπηρεσία, ιδιαίτερα όταν αυτή γίνεται με την ευθύνη, το ήθος, την αγάπη και την ασηρότητα της συνέπειας που χαρακτηρίζουν τον Δημοσθ. Ζαδέ ως κριτικό. Διότι, για να ολοκληρωθεί ένα πνευματικό γεγονός (όπως είναι η οντότητα ενός βιβλίου), χρειάζεται η κριτική αξιολόγηση και η σήμανση μιας πρόσβασης, για να ριχτεί μία γέφυρα επικοινωνίας με το κοινό, που θα δώσει τους όριζοντες, το μήνυμα και την μέθεξη που καταξιώνουν, εν τέλει, την πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία. Μάλιστα, στην εποχή αυτή με τα μεγάλα μεγέθη και τις άπατηλες αντανακλάσεις, το έργο του κριτικού γίνεται ακόμα πιο δύσκολο και καταχωνιάζεται απ' τις χρωματιστές εικόνες και την πλύση εγκεφάλου και ψυχής απ' την τηλεόραση και τα έντυπα, ή συστηματική και επίμονη ένασχόληση με την εργασία των άλλων, αποτελεί μία πραγματική έθελουσία, που σευγινει και που ενέχει, πέρ' απ' την όρατη πλευρά της, κι ένα ένθαρυντικό μήνυμα. Γιατί, δυστυχώς, η δικαίωση αυτής της προσφοράς, που δεν είναι δυνατή απ' τον καθένα που ξέρει να γράφει και να διαβάει, δεν γίνεται χωρίς κάποια δδυννηρή παραγνώριση, που αφήνει, για τον κριτικό, μαζί με την γεύση της χαράς απ' το νέκταρ των βιβλίων, την πίκρα και, πολλές φορές, την αδιαφορία και την σκιά για την ώραία οντως αυτή ανάλωσή του.

Κάτω απ' το παραπάνω πρίσμα, οι τρεις τόμοι του Δημοσθ. Ζαδέ, που περιέχουν εκατοντάδες κριτικές βιβλίων, συνιστούν για τα σύγχρονα γράμματα μας μίαν απ' τις πιο σημαντικές καταθέσεις, τόσο για τη αποτίμηση της πνευματικής πορείας των χρόνων μας, όσο και για την μορφή και το μήνυμα που έδωσαν οι ποιητές και οι συγγραφείς του καιρού μας. Και, με την μικρή χρονική απόσταση που υπάρχει απ'

το βιβλίο του Δ. Ζαδέ ως τα έργα που κρίνει, δίνεται ακόμα η δυνατότητα μίας ονειρωδούς περιήγησης μέσ' απ' την μαγεία και το χρόνο, αφού ο κριτικός αυτός, που συμμετέχει και συμπάσχει με τον συγγραφέα, έχει το χάρισμα να συνομιλεί και με τον αναγνώστη μέσ' απ' τις σελίδες των βιβλίων (των κρινόμενων και του δικού του). Γιατί, ποιητής, πεζογράφος και διανοούμενος κριτικός ο ίδιος, έχει ένα καταξιωμένο έργο, διαποτίζεται απ' αυτήν την ψυχική ύγρασία, που του επιτρέπει να σχύρει δημιουργικά πάνω απ' τον ξένο μόχθο και να κρατήσει, για τον αναγνώστη και για τον συγγραφέα η τον ποιητή, έναν χώρο συνάντησης. Μάλιστα, με την ευαισθησία στη γλώσσα, την ποιητική όραση, την ρεαλιστική θέαση και την αντικειμενική θέση (πέρ' απ' τις τυχόν διαφορές που μπορεί να έχει κανείς σε αισθητικές αποκλίσεις), ο κριτικός Δ. Ζαδές μās δίνει μία ευρύτερη άφετηρία θερμής επαφής με το σύγχρονο ελληνικό πνευματικό παρόν, που μικραίνει την έλλειψη μίας παρόμοιας υποχρέωσης, στον ελληνικό τύπο. 'Ακόμα, πρέπει να προσθέσουμε, ότι η κριτική εδώ γίνεται με την ευρύτητα της αναφοράς και της συγκριτικής σχέσης, δεδομένου ότι, τόσο η προίκηση και η κατάρτιση, όσο και η πολύχρωμη θητεία σ' αυτόν τον δύσκολο χώρο της πνευματικής δημιουργίας, επιτρέπουν στον συγγραφέα μία εποπτεία και μία προσπέλαση στο έργο των άλλων, που κάνουν και τον δικό του μόχθο δυο φορές πολύτιμο στην νεοελληνική γραμματεία, διακλώνοντας την εισφορά του.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ROBERT CHAMPIGNY: «POETE ET PHILOSOPHE» (1987)

Ένας τόμος αφιερωμένος στη μνήμη του Ρομπέρ Σαμπινύ (1922 - 1984), ποιητή, φιλόσοφου και καθηγητή της λογοτεχνίας, που εκδόθηκε με τη φροντίδα του φίλου του Χέντι Μπαρσού. 'Ο Σαμπινύ, αφού σπούδασε στο Παρίσι, διορίστηκε καθηγητής στο πανεπιστήμιο της 'Ιντιάνα των ΗΠΑ, όπου δίδαξε επί σειράν ετών φιλοσοφία, ιδιαίτερα του Σάτρ,

καὶ λογοτεχνία. Ἐγράψε πάνω ἀπὸ 15 τόμους μὲ δοκίμια καὶ ἄλλους τόσοις μὲ ποιήματα, πὺν διακρίνονται γιὰ τὸν λυρισμὸ καὶ τὴν φιλοσοφικὴ τους διάθεση.

Ὁ τιμητικὸς αὐτὸς τόμος στὸ πρῶτο του μέρος περιλαμβάνει μία δωδεκάδα ἄρθρων διαφόρων φίλων καὶ συνεργατῶν τοῦ ἐκλιπόντος διανοουμένου, μὲ τὰ ὁποῖα ἀξιολογεῖται τὸ ἔργο του καὶ ἀποκαλύπτονται οἱ διαστάσεις καὶ τὸ βάθος του. Ἀκολουθεῖ μία σειρὰ ποιημάτων ἀφιερωμένων στὸν τιμώμενο, προσωπικὲς μαρτυρίες καὶ ἐπιστολές, ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ συγγραφέα, συνεντεύξεις του καί, πρὸς τὸ τέλος τοῦ τόμου, φωτοτυπίες αὐτογραφῶν καὶ ἐργογραφία τοῦ συγγραφέα. Τὸ βιβλίον κλείνει μὲ μία σειρὰ 20 καὶ πλέον σύντομων βιογραφικῶν σημειωμάτων τῶν συνεργατῶν πὺν συνέβαλαν στὴν ὁλοκλήρωση τοῦ τόμου. Ἰδιαίτερα ἀξιωματικὴ εἶναι ἡ φροντίδα καὶ ἡ πρωτοβουλία τοῦ ἐπιμελητῆ τῆς ἔκδοσης κ. Μπαρουῖ, χάρις στὴς ὁποῖες ἔχουμε ἕνα βασικὸ βοήθημα γιὰ μιὰ μορφή τῶν νεωτέρων Γάλλων φιλοσόφων, ὅπως εἶναι ὁ Σαρπνὺν.

G. P. HENDERSON: «THE IONIAN ACADEMY» (Εδιμβούργο, 1988)

Ἔργο ἀγάτης, ἐνδιαφέροντος καὶ ἀντικειμενικῆς ἔρευνας εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ καθηγητῆ κ. Χέντερσον γιὰ τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημία. Γιὰ τὸ πρῶτο ἀνώτατο αὐτὸ ἐκπαιδευτικὸ ἴδρυμα τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, πὺν ἰδρύθηκε τὸ 1824, χάρις στὴς προσπάθειες τοῦ φλιέλληνα λόρδου Γκίλφορντ, ὁ πῶρξαν διάφορες ἐργασίες δημοσιευμένες σὲ διάφορα ἔντυπα, πὺν δὲν ἀντιμετώπιζαν ὅμως τὸ θέμα σφαιρικὰ καὶ ἐκ τῶν ἐνδον. Ἡ μελέτη τοῦ κ. Χέντερσον, πὺν βασίζεται στὴς ἔρευνες πὺν ἔκανε ὁ συγγραφέας στὸ σχετικὸ ἀρχαϊκὸ ὑλικὸ πὺν φυλάσσεται στὴς βιβλιοθήκες τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κέρκυρας, εἶναι τόσο κατατοπιστικὴ γιὰ τὸν ἀναγνώστη, ὥστε διαδίδονται τὴν ἐχει μὲρσά του ἀνάγλυφη τὴν 40χρονη ζωὴ τοῦ εὐαγοῦς ἐκείνου ἰδρύματος, τὰ ἐρεῖπια τοῦ ὁποῖου στέκονται ἀκόμα στὸ τέρμα τῆς Σπινάδας σάν ἀπομεινάρι θαυμα-

στό, ἐρμίας καὶ μεγαλείου», κατὰ τὸν στίχο τοῦ ποιητῆ.

Μέσα στὴς 110 σελίδες τοῦ βιβλίου του ὁ κ. Χέντερσον μᾶς δίνει, μὲ ζηλευτὴ σαφήνεια καὶ λιτότητα, ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ζωῆς τῆς Ἀκαδημίας (1824-1864), πληροφορίες γιὰ τὴς Σχολές της, τὰ μαθήματα καὶ τοὺς καθηγητὲς της, σὲ βαθμὸ πὺν νὰ ἱκανοποιοῦν ὄχι μόνο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ φιλοπερίεργου ἀναγνώστη, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀπαιτητικότερου μελετητῆ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὸ γεγονὸς μάλιστα ὅτι τὸ βιβλίον δημοσιεύθηκε στὴν ἀγγλικὴ γλώσσα, τὸ κάνει προσιτὸ σ' ἕνα εὐρύτατο ἀναγνωστικὸ κοινόν.

Στὰ πρῶτα κεφάλαια, βασισμένος στὸ ἀρχαϊκὸ ὑλικόν, στὴν δυσέρετη ἐφημερίδα «Γκαζέτα» καὶ στὸν Σαλδάνο, ὁ συγγραφέας κάνει ἐκτενὴ λόγο γιὰ τὴς ἀοκνες προσπάθειες τοῦ Γκίλφορντ γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἰδρύματος, γιὰ τὴς ἀντιδράσεις καὶ τὸ ξεπέρασμά τους, γιὰ τὴν ἐπίσημη ἔναρξη καὶ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς λειτουργίας του, ὡς τὸ 1827, χρονολογία τοῦ ξαφνικοῦ θανάτου τοῦ ἰδρυτῆ του. Μετὰ μᾶς ἐκθέτει μὲ ἐνάργεια τὴς διακρινόμενες καὶ τὴς διαδοχικὲς φάσεις τῆς Ἀκαδημίας, μὲ τὴν προσωρινὴ ἀναδιοργάνωσή της τοῦ 1835 καὶ τὴν ἐπέκτασή τῶν σπουδῶν τοῦ 1837 πὺν, ἂν καὶ φιλόδοξη, ἔμεινε μόνο στὰ χαρτιά, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει ἡ κατάρρησή της ἀργότερα, μὲ τὴν ἐνσωμάτωση τῆς Ἑπτανήσου.

Ἡ κομψὰ γραμμένη καὶ ἄψογα τυπωμένη μελέτη τοῦ καθηγητῆ κ. Χέντερσον ἀποτελεῖ, χωρὶς ἀμφιβολία, μιὰ ἀξιολογώτατη συμβολὴ στὴ σπουδὴ τῆς ἐκπαιδευτικῆς καὶ πολιτισμικῆς ἱστορίας τοῦ τόπου μᾶς.

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ

Σ α κ ε λ λ ᾶ ρ ι ο υ Κ α ρ π ᾶ θ ι ο υ:
«ΒΑΣΙΚΗ ΜΑΙΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΕΝΝΗΤΙΚΗ ΙΑΤΡΙΚΗ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΟΛΟΓΙΑ», μέρος πρῶτο, Ἀθήνα 1988, 8ο, σσ. 582 καὶ Μέρους Δεύτερο, Ἀθήνα 1988, 8ο, σσ. 387.

Ἀπὸ τὴς ἱατρικῆς ἐκδόσεις «Δ. Γιαν-

νακόπουλος» κυκλοφόρησε τὸ δίτομο ἐπιστημονικὸ σύγγραμμα τοῦ γιατροῦ κ. Σακελλάριου Καρπάθιου, Ἐπὶκ. Καθηγητῇ τῆς Μαιευτικῆς καὶ Γυναικολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Διευθυντῇ τοῦ Τμήματος Μαιευτικῆς καὶ Γυναικολογίας τοῦ Νοσοκομείου «Ἀλεξάνδρα».

Τὸ ὁγκῶδες αὐτὸ σύγγραμμα δὲν ἀπευθύνεται μόνον στοὺς φοιτητὲς τῆς ἰατρικῆς, τίς μαῖες καὶ τοὺς γιατροὺς, ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἐνδιαφέρον καὶ εὐχάριστο ἀνάγνωσμα γιὰ ὅποιον θέλει νὰ γνωρίζῃ βασικὰ θέματα τῆς σύγχρονης Μαιευτικῆς καὶ Γυναικολογίας.

Τὰ κεφάλαια 1 ἕως 3 τοῦ πρώτου τόμου ἐξετάζουν τὴν ἀνατομία τοῦ οὐρογεννητικοῦ τῆς συστήματος καὶ τὴ γυναικὸς πού ἔχουν σχέση μετὰ τὴν ἀναπαραγωγὴ τῆς γυναίκας, τῆς φυσιολογία τοῦ γεννητικοῦ τῆς συστήματος καὶ τὴ γονιμοποίηση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἐμβρύου. Τὰ κεφάλαια 4 καὶ 5 ἀναπτύσσουν τὴ σύγχρονη μεθοδολογία γιὰ τὴ διάγνωση, παρακολούθηση καὶ φυσιολογία τῆς κύησης ἀντίστοιχα. Στὸ 6ο κεφάλαιο παρουσιάζεται μετὰ λεπτομέρεια ἡ σημασία τῆς μονάδας ἐμβρύου - μητέρας ὡς ἐνιαίας ὀντότητας μετὰ ἐπικέντρωση στὸν ρόλο τοῦ πλακουντιακοῦ φραγμοῦ ὡς βασικοῦ ρυθμιστῇ τῆς ἀνταλλαγῆς τῆς ὕλης μεταξὺ τοῦ ἐμβρύου καὶ τῆς μητέρας.

Ὁ προγεννητικὸς ἔλεγχος στὸ σύνολο τοῦ ἀποτελεῖ ἰδιότερο κεφάλαιο (7ο), στὸ ὁποῖο ἀναφέρονται οἱ ἐνδείξεις γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ του καὶ οἱ τεχνικὲς πού ἀκολουθοῦνται γιὰ τὴν ἐξασφάλιση ἐνὸς φυσιολογικοῦ ἐμβρύου, προκειμένου νὰ ἀποφασισθεῖ ἡ διακοπὴ ἢ ἡ συνέχιση τῆς κύησης. Στὸ 8ο καὶ 9ο κεφ. ἐξετάζονται ὅσα ἔχουν σχέση μετὰ τὴν αὐτόματη καὶ τεχνητὴ διακοπὴ τῆς κύησης καὶ ἀναπτύσσεται ἡ μεθοδολογία διάγνωσης τῶν αἰτίων - παραγόντων καὶ θεραπείας τους.

Στὰ ἐπόμενα κεφάλαια ἀναλύονται τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἀπὸ τίς παθήσεις τοῦ ἱστού, πού ἀποβλέπει στὴν ἐξασφάλιση τῆς αἱμάτωσης τοῦ ἐμβρύου (κεφ. 10), τὸν πρόωρο τοκετὸ (κεφ. 11), τὴ δίδυμη κύηση (κεφ. 12),

τὸν προδρομικὸ πλακοῦντα καὶ τὴν πρόωρη ἀποκόλληση τοῦ πλακοῦντα (κεφ. 13) καὶ τὴν ὑπέρταση κατὰ τὴν κύηση (κεφ. 14). Στὰ παραπάνω κεφάλαια δίνονται ὅλες οἱ κλινικὲς παράμετροι τῶν ἐπιμέρους ἀντικειμένων καὶ παρουσιάζονται οἱ σύγχρονες θεραπευτικὲς παρεμβάσεις.

Ὅπως ἀναφέρεται στὸ 15ο κεφάλαιο, τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς εὐαισθητοποίησης τῆς ἐγκύρου στὸν παράγοντα RHE-SUS, μετὰ τὴ σύγχρονη ἀντιμετώπισή του, τείνει νὰ περιορισθεῖ στὸ ἐλάχιστο, ἔτσι πού νὰ ἀποτελεῖ μιὰ θλιβερὴ ἀνάμνηση τοῦ παρελθόντος, ὅπως συμβαίνει καὶ γιὰ πολλὰ ἄλλα θέματα. Ὡστόσο, στὶς λίγες περιπτώσεις πού ὑπάρχει τὸ πρόβλημα αὐτό, θεωρεῖται πολὺ σοβαρό.

Στὸ 16ο κεφάλαιο ἀναπτύσσονται τὰ κοινωνικὰ καὶ ἰατρικὰ προβλήματα πού παρατηροῦνται στὶς νεαρὲς καὶ ἡλικιωμένες ἔγκυες γυναῖκες, ἐνῶ στὸ 17ο γίνεται ἐξέταση στὸ ἀπὸ παλαιὰ γνωστὸ — κατὰ τοὺς γιατροὺς — καὶ πάντα ἐπικαιρὸ θέμα τῆς παράτασης τῆς κύησης. Στὸ 18ο κεφάλαιο ἐξετάζονται οἱ ἐπιπτώσεις ἀπὸ τίς λοιμώξεις καὶ φλεγμονὲς τῆς ἐμβρυοπλακουντιακῆς μονάδας στὴ μητέρα, τὸ ἔμβρυο καὶ τὸ νεογνὸ εἴτε αὐτὲς ὀφείλονται σὲ ἰούς, βακτηρίδια, παράσιτα ἢ σὲ μύκητες.

Ἡ ρῆξις τῆς μήτρας κατὰ τὴν κύηση καὶ οἱ ἐπιμέρους — κατὰ συστήματα — ἐπιπλοκὲς τῆς κύησης παρουσιάζονται στὰ κεφ. 19 ἕως 30. Ἰδιότερη βαρύτητα ἀποδίδεται στὴν ἀνάλυση τῶν βλαπτικῶν παραγόντων γιὰ τὸ ἔμβρυο. Οἱ παράγοντες αὐτοὶ ἀναπτύσσονται χωριστὰ (κεφ. 13). Γίνεται προσπάθεια κατὰταξίης τῶν φαρμάκων, ἀνάλογα μετὰ τὸ βαθμὸ ἐπικινδυνότητάς τους, καὶ σχολιάζεται ἡ ἐπίδραση τῶν διαφόρων ἀτομικῶν συνηθειῶν καὶ τοῦ περιβάλλοντος στὸ ἔμβρυο.

Τὸ «Πρῶτο Μέρος» (πρῶτος τόμος) κλείνει μετὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐνδείξεων καὶ μεθόδων τῆς πρόκλησης τοῦ τοκετοῦ σὲ ἐπιλεγμένους περιπτώσεις.

Τὸ «Δεύτερο Μέρος» (δεύτερος τόμος) διαπραγματεύεται τίς βασικὲς μαιευτικὲς ἔννοιες καὶ στὴ συνέχεια ἐξε-

τάζει τη διαδικασία του φυσιολογικού και ανώμαλου τοκετού. Τα αντικείμενα αυτά παρουσιάζονται σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα διεθνή δεδομένα. Στόν τόμο αυτόν αναλύονται επίσης η φυσιολογία και παθολογία της λοχείας και εξετάζονται ο μητρικός θηλασμός και τα άκυτοκικά φάρμακα. (Ειδικοί συνεργάτες ασχολούνται στον τόμο με τα θέματα της φυσιοπαθολογίας του έμβριου και νεογνού, το SHOCK, την 'Αναισθησία και 'Αναλγησία στη Μαιευτική).

Ο δεύτερος τόμος ολοκληρώνεται με αναφορά στους μητρικούς και περιγεννητικούς δείκτες, καθώς επίσης και με τους όρισμούς των στατικών τους μεγεθών.

Το δίτομο έργο του Καθηγητή κ. Καρπάθιου καλύπτει δύο πολύ σημαντικούς στόχους: αφενός μὲν προσφέρει στην πενιχρή ελληνική βιβλιογραφία της Μαιευτικής και Γυναικολογίας ένα επιστημονικά άπικριβωμένο σύγγραμμα, αφετέρου δέ, έξαιτίας του τρόπου και της άριστοτεχνικής δημοτικής γλώσσας, με την οποία είναι γραμμένο, συμβάλλει στην έκλαϊκευση της ιατρικής έπιστήμης και μάλιστα σ'έναν τόσο σοβαρό τομέα, όπως είναι αυτός της Μαιευτικής και Γυναικολογίας.

ΜΗΝΑΣ ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ

Σ α ρ ά ν τ ο υ Π α υ λ έ α : «ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΟΝ ΗΡΑΚΛΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΑΘΑΡΜΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ», τόμος Α', Θεσσαλονίκη 1986

Στέκω πάντα με δέος μπροστά στο έπιβλητικό σέ όγκο και ποιότητα ποιητικό έργο του γνωστού ποιητή Σαράντου Παυλέα. Αυτός ο γενναίος Μανιάτης μᾶς δίνει κάθε φορά πού εκδίδει ένα νέο τόμο ποίησης — πολυσέλιδο πάντα — ένα μάθημα! Ένα μάθημα ευγένειας, ευθύνης, στοχασμού, μόχθου... Καί μᾶς αφήνει έκπληκτους αυτή η γιγαντιαία προσπάθεια του Παυλέα να ξεπεράσει σ' αλήθεια τόν εαυτό του.

Έχω μπροστά μου τόν Α' τόμο, της

«Αναφοράς στον 'Ηρακλή για τόν καθαρό της Οίκουμένης». Μου ήρθε καθυστέρημένος από παλιά μου διεύθυνση. Κάθησα και τόν μελέτησα — τετρακόσιες περίπου σελίδες! Δέν με κούρασε. 'Αντίθετα, ένιωσα χαρά ανεκλάλητη, διαβάζοντας αὐτούς τούς στιλπνούς Οδύτμανικούς στίχους, τούς μακρόσυρτους, τούς μεστούς, τούς άγέρωχους!

Βέβαια, είμαι οικειωμένος κι από παλιά και όχι άμέτοχος αυτής της ζωντανής — και σφριγηλής — ποίησης. Μιάς ποίησης, πού σηματοδοτεί τα αυθεντικά όρια της ύπαρξης, μ' όλα τα συστατικά της στοιχεία και επισημαίνει τὸ όλοένα έπερχόμενο ή επικείμενο συμβάν, μέσα στη συγκαιρική βοή του κόσμου. Ένός κόσμου σκληρού και άδυσόπλητου στην πολιτισμική του άνέλιξη, όπου η χρονική έκβαση της μοίρας του ανθρώπου καθίσταται έντελώς αδιάγνωστη!

Αὐτός ο 'Ηρακλής, ένδυναμώνει περισσότερο από κάθε τι άλλο ποιητικό σύμβολο, την ιδέα ότι όλοι οι άνθρωποι της Οίκουμένης πρέπει να γίνουν πάλι Έλληνες! Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά στην ιστορία του κόσμου, χρειάζεται ο καθαρός, από τόν πατέρα μας τόν 'Ηρακλή. Για να ξαναρχίσει η ανθρωπότητα πάλι την πολιτισμική της ανακύκληση. Να ξαναγυρίσει πάλι, προσεγγίζοντας την πρώτη της καθαρότητα, στον ευγενέστερο και πνευματικότερο άνθρωπισμό πού δέν ξαναπαρουσιάστηκε ποτέ άλλοτε στην Οίκουμένη.

Ο Παυλέας νοιάζεται για τὸ πανάροχαιο κάλλιστο φῶς της πατρικής μας Δήλου. Αυτό τὸ φῶς είναι για τόν ποιητή ή υπέρτατη αξίωση του πνεύματος. Γιατί ένα τέτοιο φῶς (οί Μανιάτες ποιητές καθῶς κι ο Γουδέλης έχουν την αίσθηση του φωτός, καθώς και οι Κρήτες της άλλοτε Φαιστού άπ' εδώ και η Τριλογία του Γουδέλη «Γη του φωτός») μπορεί να άνοίξει ρωγμές έλπίδας μέσα στη ζοφώδη εποχή μας, των κρυφών φόνων.

Στόν 'Ηρακλή του ο Σ.Π. πασχίζει να αποδείξει πῶς ὡς άνθρωποι, όλοι σχεδόν, θητεύουμε στο χώρο της ζωής του πνεύματος όχι ὡς α λ η θ ι ν ο ι αλλά ὡς αληθοφανείς. Γι' αυτό και μετράμε μεγέ-

θη στιγμών. Περπατάμε σὲ απότομους τόπους, σὲ Κίονες βαδίζουμε... Καὶ εἵμαστε τόσο πολὺ πολιτισμένοι — εἵμαστε τάχα γιὰ νὰ μὴ μεταμορφώσουμε τὸ σκοτωμένο ξύλο σὲ ἰκρίωμα;

Καὶ δίχως νὰ κατανοήσεις τὸ ξεκούραστο περπάτημα μὲ τὸν Ἡρακλῆ, φτάνεις σὲ μιὰ κορφή! Ἐδῶ εἶναι ἡ Πίνδος τῶν νεκρῶν καὶ τῆς Ἀλβανίας. Κάτω ἀπ' τὰ πόδια σου ὁ Κалаμάς τῶν στίχων. Ψηλὰ στοὺς Οὐρανούς ἡ γαλάζια Ἐλευθερία. Καὶ μπρὸς πίσω, ἀριστερά, δεξιὰ σου χιλιάδες οἱ στίχοι - μηνύματα! Ἐ, ὡς Ἑλληνες δὲν ἔχουμε μόνο ἓνα ἄσμα ἡρωϊκὸ καὶ πένθιμο γιὰ τὸν ἡρωϊκὸ χαμένο ἀνθυπολοχαγὸ! Ὑπάρχουν καὶ οἱ στρατιῶτες τοῦ 2ου Λόχου τοῦ 21ου Συντάγματος Πεζικοῦ, ποὺ σκοτώθηκαν μπροστὰ στὸ Τεπελένι.

Αὐτὸ τὸ μακρόπνοο ἡρωϊκὸ ποίημα τοῦ Παυλέα ἔχει ξεπεράσει σὲ κάποιες εὐτυχισμένες του στιγμές, πολλὰ ἀπὸ τὰ τόσα χρόνια θρυλικά καὶ πάντα ἴδια ὕμνολογήματα καὶ ἄσματα. Βέβαια, χρειάζεται πολὺς μόχθος, γιὰ νὰ ξεχωρίσεις μέσα στὸ βοερὸ πέλαο τῶν στίχων τὰ φορτωμένα καράβια, μὲ τίς πὺλ ἐξέχουσες μελωδίες.

Μὲ τὴ μουσικὴ αὐτὴ, ἃς βοηθήσει καὶ ὁ Θεὸς τῶν ἀνέμων, ὁ Αἴολος, νὰ ἔρθει σύντομα, καὶ νὰ μποροῦμε νὰ λέμε, ὡς παλαιοὶ κάτοικοι ἐνὸς θαλασσινοῦ βράχου — μιᾶς πικραμένης καὶ ἀδικαιώτης πατρίδας: Πιστεύουμε σὲ σὰς σημαίνει πὼς δὲν χάσαμε ἀκόμη / τὴν πίστη στὴν ἀνεξαρτησία μας, γιὰτὶ εἴστε γιὰ μᾶς ἡ δῆλωση πὼς ὑπάρχει πάντα μιὰ Δῆλος / ν' ἀναδύεται γιὰ νὰ γεννᾷει ἡ Λητὼ κυνηγημένη / τὰ τέκνα τοῦ φωτὸς τοῦ Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Ἄρτεμη / γιὰ νὰ δηλώνεται ἡ δόξα τῆς περιφάνειας σας ποὺ σὰς πρέπει...

Ὁ Σαράντος Παυλέας, ὡς πληθωρικός ποιητής, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ κινεῖται μὲ καταπλήσσουσα πράγματι ἐναλλαγὴ ἀπὸ θέμα σὲ θέμα. Γιὰ τὸν ὅποιον ποιητὴ αὐτὸ, ἦταν πάντα, ἦταν... ἓνα μέγιστο πρόβλημα. Ἡ ἐκλογὴ, ἰδίως αὐτὴ, τῶν θεμάτων. Ὁ ποιητὴς τοῦ Ἡρακλῆ... τὸ ἀντιμετωπίζει εὐχερῆστα. Οἱ τίτλοι του εἶναι ὅλοι σχεδὸν μονολεκτικοί. Ὄνοματι-σμένοι. Ἔχουν ταυτότητα, ὄνομα, ἐσωτε-

ρικό ρυθμὸ, μήνυμα καὶ ἀγκαλιάζουν ὅλο τὸ χῶρο τοῦ ἐπιστητοῦ.

Ὁ Παυλέας, ἐνῶ μιλάει γιὰ τὴν ὑπομονή... μεταπίπτει στὴ «μυθικὴ» Σέριφο καὶ ἀπ' ἐκεῖ μπορεῖ νὰ σὲ φέρει στὰ «Αἰάντεια» στὴ «Νοσταλγία τῆς Ψυχῆς» ἢ σ' ἓνα θέμα καθαρὰ ἱστορικό. Ὑπόδειξη, ἃς ποῦμε, τοῦ Θοράσυλλου στὸν Τιβέριο. Ἄλλὰ τί μόχθος ὅλη αὐτὴ ἡ λυρική ἔκφραση. Τί ὁδοιπορία μέσα στὸ χρόνο, μέσα στὴν ψυχὴ, μέσα στὸ σῶμα τῶν λέξεων, μέσα στὸ σῶμα τοῦ Σύμπαντος, μέσα στὸ κενό, μέσα στὸ πνεῦμα, στὸ συναίσθημα, στὴ σκέψη, στὴ ραθυμία, στὸν ἄνεμο, στὴ νηνεμία, στὴ σιωπὴ...

Ἀλλὰ κυρίαρχη θέση μέσα σ' αὐτὸ τὸν πλοῦτο τῶν θεμάτων κατέχει ὁ στοχασμός! Ἐτοῦτον τὸν... στοχασμὸ ὁ Παυλέας ἔχει πάντα τὴ δύναμη νὰ τὸν ντύνει, μ' ἓνα σεμνὸ καὶ ἀπείριτο ἐνδυμα λυρισμοῦ. Ἐνα ἐνδυμα, ποὺ ἀπεχθάνεται ὅλους τοὺς καθρέφτες καὶ ἀκτινοβολεῖ ἀφ' ἑαυτοῦ του, τὴ μουσικὴ ξεστασιά του. Ἀκόμα τὰ σύμβολα σ' ὅλο τὸ πλάτος αὐτῆς τῆς μεγάλης καὶ πληθωρικῆς ποίησης, στέκονται ὁλοῦθε ἐμφανῆ αἰνιγματικά, καὶ ἄλλοτε εἴκοლა καὶ δύσκολα στὴν προσέγγιση καὶ κατανόησή τους.

Βέβαια, γιὰ νὰ διαβάσεις ξεκούραστα μιὰ ποίηση σὰν καὶ αὐτὴ τοῦ Σαράντου Παυλέα, χρειάζεται σίγουρα μιὰ γερὴ καὶ πολύμορφη καὶ πολυεδρική καλλιέργεια. Ἱστορία, θρησκευολογία, ἐπιστήμη, τέχνη, ζωὴ, φιλοσοφία, σύγχρονη καὶ παλιά, γεωγραφία, ζωγραφικὴ — ποίηση σὲ ὅλα τὰ εἶδη καὶ σὲ ὅλες τίς μορφές της. Ὑπάρχει ἀκόμα μιὰ ἱκανότητα τοῦ ποιητῆ ποὺ σὲ καταπλήσσει, μιὰ ἱκανότητα νὰ συνδυάζει, νὰ ἐναρμονίζει ἓνα συγκαταρκινὸ γεγονὸς μ' ἓνα παλαιότερο, μὲ βάση κάποιο ἱστορικό γεγονός.

Ἔχουμε, ἃς ποῦμε, στὸν πολιτισμὸ μας τὸν «ἀνθρώπινο» τὸ φαινόμενο τοῦ φόνου, καὶ τοὺς τρόπους ποὺ σκοτώνουμε, ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, μὲ κουκούλα ἢ χωρὶς κουκούλα, μὲ ὅπλο μὲ σιγαστήρα ἢ δίχως, μὲ ὁρολογιακὴ βόμβα ἢ μὲ... Ἀπὸ αἰῶνων δολοφονοῦμε καὶ τρομοκρατοῦμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο... Μοιάζουμε, λέει ὁ ποιητὴς, σὰν τὸ θεὸ Ρωμύλο ποὺ τὸν δολοφονοῦσε κρυφὰ ἡ Σύγκλητος καὶ τὸν ἐκρῦβε

διαμελίζοντας τὸ σῶμα του στὴ σκληρὴ της τήβεννο. Αὐτὸς ἦταν ὁ πολιτισμὸς μας.

Ἡ ποίηση τοῦ Σαράντου Παυλέα δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἐξεταστῇ καὶ νὰ ἐρμηνευθεῖ σ' ἓνα σύντομο σημείωμα. Μᾶς ταξιθεύει πάντα σὲ χώρους ἀλαργινούς, μᾶς ρίχνει μὲ μιὰ σχεδιά στὰ πλατιά ποτάμια τοῦ Ἡράκλειτου γιὰ νὰ φτάσουμε ὡς τὶς ἀπέραντες θάλασσες τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας. Οἱ ὀρίζοντες αὐτοῦ τοῦ ἀστείρευτου μᾶστορα τοῦ στίχου δὲν στενεύουν πουθενά. Αὐτὸ τὸ πλάτος, αὐτὸ τὸ χρυστάλλινο εὖρος τοῦ Παυλέα, δείχνει τὴν ἀγρόπνια τῆς συνειδήσεώς του, τὴν δυνατότητά του νὰ διεισδύει στὰ ἐνδότερα ἐνδιατήματα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Νὰ ὀδυνᾶται ἀτελεύτητα γιὰ τὴν τραγικὴ μοῖρα τοῦ συγκαίρινου ἀνθρώπου:

Κάτω ἀπ' ἓναν ἥλιο γελαστό, πειθαρχημένο, πιστὸ κι ἀπαθῆ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη τὴ δυστυχημένη ἀλλοφροσύνη!

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΣ

Ν. Β. Τυπάλδου: «ΜΥΣΤΙΚΗ ΘΥΡΑ» (ποιήματα)

Ὁ Νίκος Τυπάλδος εἶναι ὁ πρὸ οὐσιαστικός, ὁ πρὸ ἀποκαθαρμένος ἀπὸ τὴς λογῆς οκουριὲς τῆς κοσμικότητος, χριστιανὸς ποιητής μας σήμερα. Καὶ γιὰ πολλὰ τώρα χρόνια πορεύεται μὲ συνέπεια τὸν ὑπεύθυνο, ἀπαιτητικὰ καὶ διόλου εὐκολοβάδιστο πνευματικὸ του δρόμο. Ἡ στάση του αὐτῆ τῆς ἐγκαρτέρησης, μὰ καὶ τῆς ἀγρόπνιας, θυμίζει τὸ παλιὸ ζωιζόμενο κι ἐμποτισμένο ἀπὸ μῆνες σπῆτα. Γεμάτη ἀπὸ μνήμες τῶν ἀγώνων του εἶναι ἡ ψυχὴ του, καὶ μέσω αὐτῆς καὶ ἡ ἀξιωματικὴ ποιήσῃ του.

Στὴν τελευταία του προσφορὰ πὺν φέρνει τὸν τίτλο «Μυστικὴ Θύρα», ὁ ποιητὴς πορεύεται βαρὺς ἀπὸ κάποιον μῆνυμα. Τὴν «βαρύτητά» του καὶ τὴ δυσκολία του τὴν ἀντιλαμβάνεται ὁ ἀναγνώστης κυρίως στὰ πρῶτα ποιήματα τῆς συλλογῆς «Φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ».

Πρόκειται γιὰ δυσπρόσιτες κορυφώ-

σεις τοῦ πνεύματός του, ὅπου τὴν καταλυτικὴ ἀπορία τὴν διαδέχεται ἐκείνη ἡ εὐχάριστη ἐλπιδοφόρα ἀκτῖνα τοῦ ἀδελπότητος ἡλίου τῆς χάριτος. Σὲ κάποια σημεία τῶν ποιημάτων αὐτῶν αἰσθάνθηκα τὴ γλώσσα νὰ στέκει ἀπέναντί μου ἀναποκρυγρᾶφτη. Ἴσως νὰ φταίει καὶ ἡ δική μου ἐλλιπὴς προσληπτικότητα, μὰ καὶ ὁ ποιητὴς ἔχει τὸ δικό του μερίδιο εὐθύνης πὺν ἐπιστρατεύει συχνὰ δυσνόητες λέξεις καὶ μὴ ἀποδεκτὰ ἀπὸ τὴ σημερινὴ γλωσσικὴ πραγματικότητά λεκτικὰ σκλήματα. Ἔτσι «ἡ βιοτή», «τὸ ἐφάρμαρτο λίκνισμα τῆς Κίρκης», «ἡ νήφουσα ψυχὴ», ἐνοχλοῦν κάποτε, προπαντὸς τοὺς μὴ ἐξασκημένους στὸν κόσμον καὶ τὴ γλώσσα τῶν ἐκκλησιαστικῶν κειμένων.

Μὰ ἡ κρίση αὐτὴ εἶναι ἐνὸς ἀναγνώστη πὺν ἀγαπᾷ νὰ ἐντυφεῖ στοὺς στίχους τοῦ κ. Τυπάλδου καὶ «θυμώνει», θυμὸν ἀγαθῆς προαιρέσεως, πὺν δὲν καταφέρει νὰ ἔχει τὴν γενικὴ ἐποπτεία τοῦ ὁράματος.

Στὴν «Μυστικὴ Θύρα» ὁ ποιητὴς ἐμφανίζεται ἀγκυροβολημένος σὲ πεποιοιθῆσεις ἀτράνταχτες, μὰ δὲν ἀποκλείει τὴν ἀναδίφηση στὸν ψυχικὸ του κόσμον, δὲν ἐξοβελίζει τὴν διάθεση τῆς συζητητικῆς διερεύνησης. Κι ἂν συχνὰ κατεβαίνει στὰ ἔγκατα τῆς δομῆς του ὡς ὄντος, δὲν τὸν ἀφήνει ἀσυγκίνητον καὶ ἡ ὁμορφιὰ τοῦ ἄλλου κόσμου, τοῦ φθαρτοῦ. Συχνὰ τοῦ ἀρέσει νὰ τραγουδᾷ καὶ τὴς γλυκὲς στιγμὲς τῶν ἐποχῶν τοῦ ἔτους, καὶ κυρίως τοῦ φθινοπώρου καὶ τῆς ἀνοιξῆς. Σὲ ὥρες δοκιμασίας, σὲ στιγμὲς κάμψης του, φαίνεται πὺς ἡ Φύση τὸν ἐγκαρδιώνει, πὺς μπορεῖ καὶ τοῦ ἀπιθώνει στὰ χέρια τὴν παρήγορην ἐλπίδα κάποιας ἐξανάστασης: Τὸν παρακολουθοῦμε σὲ μιὰ ὑποβλητικὴ λυρικὴ ἐξομολόγησι:

«Οἱ γλιτσίνιες

ἀνάβουν στὰ τοαμπιά τους μαβιὲς φλόγες.

Καὶ οἱ κουτσουπιὲς

στὰ νιόβγαλτα ροδάνθια τοὺς κρεμοῦν
δροσόκομπους — χαρᾶς δακρύων στα-
[λακτίτες.]»

Πολύ μὲ σταμάτησαν τὰ ποιήματα «Ὁρα τῆς ἄβατης μοναζιάς», «Ἦττα», «Σκοπῶν σεαυτόν...», «Τὸ πρωτοβρόχι».

Ἡ ποίηση αὐτὴ ἡ διόλου καθησυχαστικὴ μᾶς δίνει συχνὰ κάτι ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦ τραγικοῦ ἀνθρώπου, ἂν, βεβαίως, γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ θεωρηθεῖ πῶς εἶναι ἡ τάση του πρὸς τὸ Ἀπόλυτον. Καί ξέρεи ἀκόμα ἡ ποίηση τοῦ κ. Τυπάλλου νὰ καταγγέλλει τὴν ἐποχὴ του τὴν τόσο ἐναβρυνόμενη γιὰ τὴν ὀξύνειά της. Ἔτσι, συχνὰ ὁ ποιητὴς νιώθει πῶς θγαίνοντας ἀπὸ τῶν ἐφημερίδων τοὺς ἰοθόλους τίτλους», ὁμοιάζει μ' ἓνα δάσος» ἀπὸ ἀνεμοπρόδαρη φωτιά πολιορκημένο».

Πρόκειται γιὰ μιὰ ποίηση ποὺ ἀποτερεῖ διαμαρτυρία καὶ μαρτυρία, καὶ δὲν ἀποκάνει νὰ ἀποκρυπτογραφεῖ τὰ σημάδια κάποιου ἐπικείμενου, πολὺ δυσάρεστου τέλους.

ΘΑΝ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Β α σ. Εὐ α γ γ ἑ λ ο υ - Γ α ζ ῆ:
«ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΜΕΝΣΗΣ», μυθιστόρημα

Ὁ λαμπρὸς πεζογράφος καὶ ποιητὴς Βασ. Εὐαγγέλου - Γαζῆς, μᾶς δίνει ἔν' ἀκόμα πολυσέλιδο μυθιστόρημα ὕστερ' ἀπὸ μιὰ σιωπὴ ὀκτὼ χρόνων. Ὁ συγγραφέας εἶν' ἓνας ἀθεράπευτος ἰδαλγὸς τῆς ὁμορφιάς, τῆς καλοσύνης, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀνθρωπιάς. Οἱ συγκρούσεις του ἀνάμεσα στὸ Κακὸ καὶ στὸ Καλὸ, εἶναι συγκλονιστικές, ποὺ ὁ ἀναγνώστης τίς παρακολουθεῖ μὲ δέος. Καὶ δὲ θὰ ἐπιτρέψει ποτὲ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Κακοῦ. Δὲν τὸ δέχεται ἡ ψυχὴ του. Ἐξάλλου, πλημμυρισμένος ἀπ' τὸ ἐκτυφλωτικὸ φῶς τῶν ἰδεῶν τοῦ Πλάτωνα, πιστεύει ἀκράδαντα στὴ νίκη τοῦ Καλοῦ, ἔστω κι ἂν τὸ Κακὸ, φαινομενικὰ μοιάζει δυνατότερο, ἀδιάφορο κι ἂν χρειαστοῦν πολλοὶ ἄγῳνες, πολλὰς θυσίες, πολλὴ αἷμα ἀκόμα κι ἀφάνταστος παιδεμὸς τῶν ἀνθρώπων! Πάνω στὶς σελίδες τοῦ «Νικηφόρου Μένσης» πνέει μιὰ ὀργιαστικὴ φαντασία σ' ὅλο τὸ μεγαλεῖο της. Στόχος ἐδῶ εἶναι τὸ Κατεστημένο στὴν

Κοινωνία μας, ποὺ κάτουν ἀπ' τὸ πέλμα του σφαδιάζουν οἱ Λαοὶ τῆς γῆς. Μὲ τοῦτο τὸ ἀποκρουστικὸ τέρας θὰ παλαίψει ὁ «Μεγαλοφυῆς» ψυχαναλυτὴς καὶ ψυχίατρος Νικ. Μένσης, πρὸς προικισμένος σχεδὸν μὲ ὑπερφυσικὰς ιδιότητες, μιὰν ἀτέραντη ψυχολογικὴ δύναμη, ὑπεράνθρωπη μνήμη καὶ μιὰν ἔχτη αἴσθησι, ἀποτελεῖ ἔν' ἀληθινὰ ὑπεράνθρωπο ὄν, ποὺ στὴν ἡλικία τῶν 13 χρόνων γράφεται σὲ τρεῖς Πανεπιστημιακὰς σχολὰς (Ἱατρικὴ, Νομικὴ καὶ Φιλοσοφικὴ). Ἡ «ἀρχαιοθῆκη τῶν γνώσεών» του κ' ἡ συναίσθησις τῆς «διείσδυσης» στὴ σκέψιν τῶν ἄλλων, τὸνε πείσανε πῶς βρισκόταν «ἔξω ἀπὸ τὰ συμβατικὰ πλαίσια τοῦ χρόνου». Ἔτσι, τοῦτος ὁ μεγαλοφυῆς Μένσης στὰ 14 χρόνια του κατέχει τρία πτυχία καὶ ξέρεи κάμποσες γλῶσσες. Γιὰ ἔναν τέτοιο ὑπεράνθρωπο ἥρωα ἐνὸς ὑπερμυθιστορήματος σάν τοῦ Εὐαγγέλου - Γαζῆ, μόνο μὲ τέτοιες ὑπερβολὰς μπορούσε νὰ μιλήσει κανεῖς.

Ἐναν ἀδυσώπητο, μέχρι θανάτου, ἀγῳνα μὲ τὰ κάθε μορφῆς Κατεστημένα μόνον ἓνας ὑπεράνθρωπος μπορεῖ νὰ τὰ βάλει. Κι ὁ μεγαλοφυῆς Μένσης (ἄνθρωπος - κομπούτερ) τὰ ἔβαλε μὲ τρία κατεστημένα διαδοχικά. Ξαναγυρίζει ἀπὸ Καθηγητὴς Ψυχιατρικῆς στὴν Ὁξφόρδη καὶ γίνεται Πρύτανης στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ἀθήνας καὶ ἀπεκδύεται σ' ἓναν ἀγῳνα κατὰ τοῦ ἱατρικοῦ κατεστημένου, ποὺ ἐκμεταλλευότανε τὸν κόσμον. Ἡ πάλιν εἶναι σκληρὴ, μὰ ἡ ὑπεράνθρωπη δύναμη τοῦ «μεγαλοφυῆ» Μένσης, ἐξουθενώνει τὰ παράνομα, ὀργανωμένα συμφέροντα τῶν «ἀνθρωποειδῶν» ἀσυνείδητων κλινικαρχῶν. Οἱ σελίδες 78 - 103 μὲ τίς περιπτώσεις τῆς καταλήστεψης τοῦ λαοῦ (ἐξομολόγησις Βόλφη) εἶν' ἀληθινὰ ἀνατριχιαστικές. Κανεῖς, ὅμως, δὲν μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσῃ τίς ἀλήθειες ποὺ ξεχειλίζουν ἀπὸ τοῦτο τὸ βρόμικο κοινωνικὸ ἀπόστημα ποὺ λέμε ἱατρικὸ κατεστημένο. Ὁ Μένσης χώνει βαθιὰ τὸ νυστέρι του καὶ τὸ πῶν ξεπηδάει, πνίγοντας μὲ δυσωδία του τὴν κοινωνία. Κι ἀναρωτιέται ὁ ἀγανακτισμένος ἀναγνώστης, μήπως ἔπαθε τίποτα ἡ Λερναία Ἔδρα τοῦ ἱατρικοῦ κατεστημένου μὲ τ' ἀπειράριθμα κεφάλια, ἐπειδὴ κοπήκανε καμιά εἰκοσαριά; Πικρὴ πείρα ἔχουμε ἀπὸ

τοῦτο τὸ κατεστημένο ὅλοι μας ποὺ κατάφερε τὴν Ἱατρική, ἀπὸ Λειτουργήματα, νὰν τήνε μετατρέψει σὲ ληστρικό ἐπάγγελμα, ποὺ πολλές φορές κρύβει καὶ πολλή ἐγκληματικότητα.

Στὸ τρίτο μέρος τοῦ βιβλίου θὰ χτυπήσει ὁ Εὐαγγέλου - Γαζῆς τὸ κατεστημένο τῶν Κρατικῶν Βραβείων Λογοτεχνίας. Εἶναι σ' ὅλους γνωστὰ τὰ παρατράγουδα τούτης τῆς ἱστορίας. Ὁ συγγραφέας ξεσκεπάζει τὸν ὀχέτο τούτου τοῦ σκανδάλου μ' ἀληθινὰ στοιχεῖο τόσο μεγαλοποιημένα ὅμως, ποὺ νομίζει ὁ ἀναγνώστης πὼς ἡ ρεμούλα θὰ πρέπει ν' ἀνεβαίνει σέ... δισεκατομύρια. Μπροστὰ σ' ἄλλα σκάνδαλα ποὺ θὰ μπορούσε νὰ στηλιτεύσει ὁ συγγραφέας, τοῦτο εἶνε... παρονυχίδα. Μα, δὲν εἶν' ὁ σκοπὸς τοῦ αὐτοῦ. Σκοπὸς εἶνε ἡ προβολὴ τοῦ καταπληκτικοῦ Μένση κ' ἡ τεράστια ἠθικὴ διάστασή του, ποὺ τὸν ὀδηγεῖ σὲ μιὰν ἀδυσώπητη πάλῃ με κάθε κατεστημένο. Στὴν περιοχὴ τῶν Λογοτεχνικῶν βραβείων, ὁ συγγραφέας, σὰ λογοτέχνης καὶ ὁ ἴδιος, μπορεῖ νὰ κινεῖται ἀνετότερα, παρὰ στὴν περιοχὴ ἑνὸς σκανδάλου λαθρεμπορίας ὀπλῶν ἢ συναλλαγμάτων. Καὶ κεῖνο π' ἀπομένει νὰ θαυμάσουμε ἀπ' τίς ὑπέροχες σελίδες τοῦτες, γραμμένες μὲ νεῦρο, τέχνη καὶ σοβαρότητα, εἶνε τὸ πάθος του ἐναντίον στὰ κατεστημένα ποὺ μᾶς ἐξουθενώνουνε. Δὲν ἔχει σημασία πόσο εἶνε δυνατό νὰ συμβῇκαν ἔτσι τὰ γεγονότα κ' οἱ ἐξελλίξεις τους (καὶ ὁ ἀναγνώστης ἐνδόμυχα πιστεύει πὼς εἶναι ὑπερβολὲς ὅλ' αὐτά), ὅμως, δικαίῳ τὸ ἱερὸ πάθος τοῦ συγγραφέα καὶ τὸν ἀνίλεο ἄγωνα του γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν πληγῶν ποὺ πυρροοῦν. Διὰ κρίσεις εἰκοσι ἑξὶ σελίδες ἀφιερώνει στὸ κατεστημένο τὸ πνευματικό, γιατί τότε πληγώνει ἀφάνταστα, σὰν πνευματικὸ ἄνθρωπο, ἡ σήψη στὸν πνευματικὸ χῶρο μας. Ἡ κάθαρση γίνεται μὲ θαθεῖς τομὲς ποὺ ἱκανοποιῦνε τὸ αἶσθημα Δικαιοσύνης τοῦ ἀναγνώστη, μὰ τότε θλίβει ποὺ υποψιάζεται πὼς στὴν οὐσία τὸ κατεστημένο παραμένει ἀκλόνητο. Ἡ ὀριστικὴ κάθαρση θαρθεῖ μὲ τὴ σωστὴ καὶ οὐσιαστικὴ παιδεία. Τί νὰ σοῦ κάνει ἕνας λαὸς ἀπαίδευτος (στὰ 8.215.041 πληθυσμὸ τὸ 1961, πάνου ἀπὸ 10 χρόνῳ, τὰ 3.604.317 ἔχουνε τελειώσει μόλις τὸ

Δημοτικό, 1.281.839 δὲν τὸ τελειώσανε καὶ 706.721 δὲν ξέρουνε γραφὴ καὶ ἀνάγνωση), πὼς νὰ παλαίψει ἐνάντια στὸ κάθε κατεστημένο, ποὺ καὶ ὁ μεγαλοφυὴς Νικ. Μένσης συντρίφτηκε παρόλες τίς περιλάμπρες νίκες του;

Τ' ἀποτέλεσμα εἶνε ὁδυνηρό. Ὁ σοφὸς τοῦτος ἀγωνιστής, προικισμένος μὲ σχεδὸν ὑπερφυσικὲς δυνάμεις, θὰ νικηθεῖ ἀπ' τὸ κατεστημένο, τὸ πῶ ἀδίσταχτο, τὸ πῶ βαθιὰ ριζωμένο μέσα μας, τοῦ Κλήρου. Ἐνα σερπετό, ἕνα σκουλήκι, ὁ σὺγκλες τοῦ ἱεράρχη Ἀνανία θὰ ἐκμηδενίσει τὸν ὑπεράνθρωπο Μένση. Ἐντεκα χρόνια θὰ ζήσει φυλακισμένος σ' ἕνα διαμέρισμα, ἐνῶ θὰ 'χει γίνῃ κ' ἐπάσημα ἡ μεγαλόπρεπη κηδεὶα του καὶ στὸ τέλος θὰ δολοφονηθεῖ ἄγνωστος ἀπ' τὸ δολοφόνου του, σὰν κοινὸς ἐγκληματίας. Ἀπ' τὴ σελ. 340 (Πέμπτο μέρος καὶ πέρα), ὀργίζει ἡ ἐνσηματικὴ φαντασία τοῦ Εὐαγγέλου - Γαζῆ καὶ τὸ κείμενο μοιάζει μὲ ἀμερικάνικο, ἀστυνομικὸ θρίλερ, ποὺ μᾶς κόβει τὴν ἀναπνοή. Εἶνε νὰ θαυμάζει κανεὶς τὸ δυνατό, ρεαλιστικὸ γράφημα τοῦ συγγραφέα, ποὺ τότε ξέραμε ἀπ' τὰ παλιά του πεζὰ καὶ τὴν ποιήσῃ του, σὰν ἕνα δόκιμο νεορομαντικὸ συγγραφέα. Μ' ὅσα καὶ ἂν γράψουμε μεις, δὲ θὰ μπορέσουμε μὲ τὴ φτωχὴ μας κριτικὴ, ν' ἀποδόσουμε τὴ δωρικὴ τέχνη τοῦ Εὐαγγέλου - Γαζῆ καὶ τὸν εὐρωστο καὶ λυρικὸ σὲ πολλὰ σημεῖα λόγου του. Ὁ ἴδιος στὴ σελ. 371, μὲ μιὰ περικοπὴ του, μᾶς δίνει τὴν ὠραιότερη κριτικὴ ποὺ θὰ γραφεῖ, ἴσως γιὰ τοῦτο τὸ ἀριστουργηματικὸ του μυθιστόρημα. Τὴν ἀντιγράφουμε, κλείνοντας τὸ δικὸ μας σημεῖωμα: «Τὸ μυθιστόρημά μου "Νικηφόρος Μένσης - Ὁ μεγαλοφυὴς καὶ τὸ κατεστημένο" γραμμένο μὲ τὴ μορφὴ Αὐτοβιογραφίας τοῦ μεγαλοφυοῦς κεντρικοῦ "ἥρωά" μου, εἶναι γέννημα τῆς ἀναπτυγμένης, δημιουργικοῦ καὶ ἐποπτικοῦ χαραχτήρα, φαντασίας μου, ποὺ ἐπιστρέφεται γιὰ νὰ καταδείξω στὴν πολιτεία τῶν ἔντιμων ἀνθρώπων τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη τῆς πάταξης καὶ διάλυσης τῶν ἀσάδοτων κατεστημένων, ποὺ ἀπομυζοῦν, ἀποπροσανατολίζουν καὶ ὑποκαθιστοῦν ὑψηλόπνοους θεσμούς. Οἱ θεομοὶ λοιπὸν εἶναι πραγματικοί. Πραγματικὴ εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ καταλυτικὴ διάβρωσις

τους από τὸ ἐπάρατο, πολυπλόκαμο κατεστημένο».

ΔΗΜΟΣΘ. ΖΑΔΕΣ

Θανάση Κατραπάνη: «Ο ΑΞΕΧΑΣΤΟΣ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ»

Λαμπρή ιδέα νὰ ἐκδοθοῦν τὰ ποιήματα τοῦ Θανάση Κατραπάνη (1874 - 1934), ἐνὸς λαϊκοῦ ποιητῆ τῆς Πόλης, ποὺ στὴν ἐποχὴ του κατάφερε νὰ δώσει ὥραϊα δείγματα τῆς πνευματικῆς του παρουσίας.

Μὲ λίγη μόρφωση καὶ πάρα πολλὴ εὐαισθησία καὶ εὐγένεια, ὁ ἀγνὸς αὐτὸς ποιητῆς καὶ πατριώτης, τραγούδησε μὲ ὅλες του τίς δυνάμεις ἐκεῖνο ποὺ τὸν συγκινοῦσε. Κι ἐκεῖνο ἦταν πλατὺ καὶ ἀγκάλιαζε ὅχι μόνον τὰ εὐχάριστα πράγματα τῆς ζωῆς ἀλλὰ καὶ ἰδέες, θεομοῦς, ἀγωνιστικὲς προσπάθειες γιὰ κάτι καλύτερο, κάτι μεσιότερο καὶ εὐγενέστερο.

Τὸν χαρακτηρίζε κάθε ἀπουσία ἐπαρσεως καὶ δὲν φάνηκε αὐτὸ νὰ κλονίζεται οὔτε καὶ ὅταν προσωπικότητες ὅπως ὁ Ψυχάρης ἢ ὁ Πάλλης, ἀποκαλώντας τον φίλο, τοῦ σημείωναν τοὺς καλοὺς του στίχους στὰ γράμματά του. Σωστὰ χαρακτηρίζεται ὡς λαϊκὸς ποιητῆς καὶ ἀκόμη πὺρ ὡς ὅτι ἦταν ἄνθρωπος ποὺ τὸν ποίησε τὰ πολλὰ του τραγούδια, στικολόκος μὲ χάρη καὶ ἐσωτερικὴ εὐγένεια. Ἡ ἀξία του ὅμως δὲν μειώνεται ἔτσι ὡς πρὸς ἄλλα του χαρίσματα. Εἶναι ἐκφραστὴς τῆς ἐποχῆς του, βρίσκεται κοντὰ στὸν ἀνερχόμενον λαό, καὶ πάντα, δὲν ξεχνᾷ πὼς εἶναι Ἕλληνας.

Μέσο γιὰ νὰ πλησιάσει τὸν λαὸ ποὺ τόσο ἀγαποῦσε καὶ θαύμαζε, στάθηκε ἡ γλῶσσα. Εἶδε καὶ ἔνιωσε τὸ γλωσσικὸ ὄργανο μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ἀμεσότητος ποὺ διαθέτει ἄν εἶναι κατανοητὸ ἀπὸ τὸν ἀπλούστερο ἄνθρωπο. Ἔτσι ἐκφράζεται ὡς ἓνα του ποίημα ἀφιερωμένο στὴ Δημοτικὴ Γλῶσσα. Κάτι περισσότερο καὶ ὑψηλότερο ἀκόμη. Ὁργανο ἐκφράσεων ἐκεῖνου ποὺ ζεσταίνει τὴν ἀνθρώπινη καρδιά καὶ ἐπιτρέπει αὐτῇ τὴ ζεστασιά νὰ τὴν ἀπλώσει γύρω του. «Χαῖρε, ὦ

ἀθάνατη / γλῶσσα γλυκεῖά μας / δεῖξε στὰ παιδιὰ μας / τ' ἅγιο τὸ φῶς».

Πραγματικὸς τραγουδιστὴς μὲ τὸ στίχο του, μελοποιήθηκε ἐπίσης, ὡς ἓνα του τραγούδι γιὰ τὸν Δίντηπεργκ καὶ αὐτὸ τὸν ἔκανε ἀκόμη γνωστότερο στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του.

Ἀσφαλῶς δὲν βρίσκεται στοὺς στίχους τοῦ Κατραπάνη ἡ ποιότητα τοῦ λόγου ποὺ ζητᾷ ἡ καλὴ ποίηση. Βρίσκεται ὅμως ἡ συγκίνηση καὶ ἡ ἀπλότητα καὶ αὐτὸ εἶναι βέβαια τὸ θετικὸ στοιχεῖο. Πέρα ἀπὸ αὐτό, ὡς ἔκδοσι τέκεται πολὺ χρησιμὴ γιὰ τὴν γνωριμία μας μὲ παλαιότερες καὶ τόσο τότε ἀγαπητὲς μορφὲς ποίησης ποὺ συγκινοῦν τὸ ποιητικὸ λαϊκὸ αἶσθημα καὶ ἀσφαλῶς αὐτὸ μετράει πάρα πολὺ γιὰ νὰ πεῖ κανεὶς ἓνα εὖγε στὸν Ἑλ. Κασιάνη, τὸ Ἑρακλῆ Κέντρο καὶ τὴν Ἑταιρεία Ἑρακλῆ Μελετῶν, ἀλλὰ καὶ πὺρ πολὺ ἴσως στὸν στοργικὸ γιό του, τὸν κ. Κώστα Κατραπάνη, ποὺ ἔφεραν τόσο κοντὰ μας στίχους, τραγούδια ἀπὸ τὴν πὺρ παλιὰ ἐποχὴ καὶ ὅπως ἄνθισαν στὴν Κωνσταντινούπολη ποὺ πάντα βρίσκεται στίς καρδιὰς τῶν Ἑλλήνων.

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ—ΔΕΔΕ

Τάκη Ἀντωνίου: «ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ»

Τὸ καινούργιο ποιητικὸ βιβλίο τοῦ Τάκη Ἀντωνίου «Ἐπίγραμμα» διακρίνεται καὶ αὐτό, ὅπως ὅλο τὸ ποιητικὸ του ἔργο, γιὰ τὴν ἐλεύθερη θέση τῆς ἐννοιολογίας, τῆς εὐρηματικότητος, καθὼς καὶ γιὰ τὴν λιτὴ πρόσμιξη στὴ φράση ἀπὸ τὴν θυμοσοφία τῆς δημοτικῆς γλώσσας καὶ τὴν ἀκριβεία τῆς καθαρεύουσας. Ἀτενίζει τὸ ἐκ βαθέων κάποιας μυστικῆς θεοσέβειας, τὴν ὁποία περιπαίζει χαρισματικά, ἀλλὰ παραμένει καὶ θεοσεβόμενος γιὰ τὴν οὐσία τῆς καυτῆς καταγραφῆς.

«καὶ κίνησα νὰ μῶ / νυμφίος ἀσεβέστατος / στὸ νοῦ τῶν ἀρχαγγέλων»

(Σ. 26)

Στὸ κείμενο 50 ὁ ποιητῆς ἀνάμεσα στὴν ἐξομολόγηση καὶ στὴν αὐτογνωσία, στέκεται καὶ ἰσορροπεῖ ἴσως ἀνθρώπινα, δηλαδὴ Σισύφεια:

«κι ἐγὼ ἕνας ψευδὸς εὐαγγελιστὴς /
στην πρωτοκαθεδρία / πὺν ἀγωνίζεται /
γιὰ τὸ μεροκάματο τοῦ λιθοβολισμοῦ.

Παρατηροῦμε νὰ ὑπάρχει σ' ὅλο τὸ
«Ἐπίγραμμα» μιὰ συνεχὴς ροὴ ἀπὸ δια-
λεκτικὴ πὺν ἐφεσιβάλλει τὶς διεργασίες,
καρφώνει τὸ σχῆμα τῶν ἐμπνεύσεων στὴν
ἄρνηση τῆς σοφίας γιὰ διαφεύγουσα ζωὴ,
μὲ συνέπεια νὰ ἔχουμε τὴν ἐπιτρεπὴ θέα-
ση μιᾶς κεκαυμένης αἰσθαντικότητας:

«ὁ κόσμος παίρνει πάντοτε / τὸ μικρό-
τατο σχῆμα του». (Σ. 96).

«Φύλακαξ ὑδάτων πολλῶν / δὲν εἶδα
ποτέ μου / ὁλόκληρο τὸ φεγγάρι».
(Σ. 100)

Στὸ κεφάλαιο «Τὰ 7 πρόσωπα καὶ τὰ 7
ἁμαρτήματα» καταχωρεῖται μιὰ ἀντιμετά-
θεση Μοίρας — καὶ ἀπολογιστικοῦ διαλο-
γισμοῦ γύρω ἀπὸ τὸ σχῆμα μιᾶς πιθανῆς
ἐκφορᾶς ἀπελπισίας:

«Ἀπὸ τότε πὺν σ' ἀγαπῶ εἶμαι μονα-
χὸς / κι ἂς βρῆκα τὴν καρδιά σου μέ-
σα στὰ μάτια μου». (Σ. 142)

Ὁ ποιητὴς κλείνει τὴν παρούσα ποιη-
τικὴ του δουλειὰ μὲ τὸ στίχο μιᾶς γενικό-
τερης ἐρώτησης:

«Ποιὸς θεοὺς κατέβηκες νὰ προσκυ-
νήσεις χωριatóθεις;» (Σ. 152)

Πέραν ὅμως ἀπὸ τὴν συγκεκριμένη ἀ-
ξιολόγηση τῆς ποιητικῆς δημιουργίας τοῦ
Τ. Ἀντωνίου, σημειώνουμε ὅτι, στὸ ἴδιο
βιβλίο, δημοσιεύεται καὶ ἡ μετάφραση τῶν
ποιημάτων στὴν ἰταλικὴ ἀπὸ τὸν Κωνστ.
Νίκα. Μιὰ γόνιμη καὶ θετικὴ πνευματικὴ
προσπάθεια γνωριμίας τῆς σύγχρονης ἐλ-
ληνικῆς ποίησης ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.
(Ἰνστιτούτο Ἀνατολικῶν Χωρῶν. Νάπο-
λη). Ὁ Τάκης Ἀντωνίου εἶναι ἕνα δεδο-
μένο ποιητὴ καὶ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ἔ-
χει ποιότητα, εὐαισθησία καὶ ἐντιμότητα.
Ἀγωνίζεται ἐντὸς τῶν τοιχῶν, ἀλλὰ πα-
ραμένει ἐκτὸς τῶν ἄθλων κυκλομάτων.

Γιάννη Σπανόπουλου:
«HOMO RES»

Καὶ στὸ βιβλίο αὐτὸ («Homo Res»), ὁ
Γιάννης Σπανόπουλος ἐνδυναμώνει ἀκό-

μα περισσότερο τὴν καταξιωμένη ποιό-
τητα τῆς πεζογραφίας του.

Τὸ ὕφος, ἐνῶ θυμίζει ἀρχικὰ τὴν εὐ-
ρηματικότητα τοῦ Μωπασσάν, διαφορο-
ποιεῖται σὲ μιὰ μυστικὴ τσεχωφικὴ ἐξο-
μολόγηση, ἀνεξάρτητα ἀν αὐτὸ διαδρα-
ματίζεται μέσα στὶς ἀνθρώπινες διαστάσεις
τοῦ Α καὶ τοῦ Γ προσώπου.

Πρόσθετα, ἡ ἐλλειπτικὴ γραφὴ καὶ τὸ
ρεαλιστικὸ δεδομένο ἰσορροποῦν χάρις
στὴν δεξιотεχνία τοῦ συγγραφέα.

Ἡ θεματικὴ προβληματικὴ θρίσκειται
συνέχεια στὸ προσκηνίον τῆς ζωῆς καὶ τῆς
μοίρας κι ἔχει νὰ προσφέρει ἀναζητή-
σεις καὶ ὑπαρξιακὸ προσανατολισμό.

Ὁ Γιάννης Σπανόπουλος, σύμφωνα
με παλιότερη καταγραφή μας, ἀνῆκει
στοὺς ἀξιόλογους πεζογράφους.

MAN. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Ἀγγέλου Δημητρίου: «ΣΥ-
ΦΛΟΓΟ», ποίηση, Θεσσαλονίκη 1988

Τὸ πιὸ δύσκολο εἶναι νὰ πεῖς καινούρ-
για πράγματα γιὰ τὸ πιὸ παλιό, τὸ πιὸ
πανανθρώπινο αἶσθημα: τὴν ἀγάπη. Ἴσως
δὲν ὑπάρχει κάτι πὺν νὰ μὴν ἔχει εἰπω-
θεῖ γιὰ τὸν ἔρωτα, ἀπὸ παλιούς ἢ νέους
ποιητές, πού, φλογισμένοι ἀπ' τὸ πάθος,
πάσχισαν νὰ δώσουν μὲ λόγια μιὰ εἰκόνα
του. Ὡστόσο, τὸ νὰ γράφει ὁ ὅποιοσδήποτε
ποίηση ἐρωτικὴ εἶναι δικαίωμα του.
Ὅλα ἐξαρθρῶνται καὶ δικαίωνονται ἀπὸ τὸ
ἀποτέλεσμα. Αὐτὸ εἶναι πὺν μετράει τελι-
κά. Ἔτσι συνέβη καὶ μὲ τὸ νέο Θεσσα-
λονικιὸ ποιητὴ Ἀγγέλο Δημητρίου. Ἐ-
γραψε ἐρωτικὴ ποίηση πετυχαίνοντας τὸ
ἀκατόρθωτο: νὰ μᾶς δώσει μιὰ δική του
ἐκδοχὴ ὅλης αὐτῆς τῆς περίπλοκης ὅσο
καὶ περίφλογης ψυχικῆς κατάστασης. Ἡ
ἐπιθυμία του νὰ ἐκφράσει ὅλη αὐτὴ τὴν
ἐξαρση καὶ τὴν ἔκσταση, τὸν ὤθησε ὡς
τὰ ἀκρότατα ὅρια τῶν ἐκφραστικῶν του
δυνατοτήτων. Ταυτόχρονα ὅμως τὸν βοή-
θησε νὰ ψάξει καὶ νὰ βρεῖ μέσα του ἕνα
πλοῦτο ἀπὸ συναισθήματα, ψυχικὲς καὶ
συναισθηματικὲς φορτίσεις, εἰκόνες, ἰδέ-
ες, λέξεις πὺν ὅλα μαζί «γέμισαν» τὰ ποι-

ητικά του δημιουργήματα. Ἐτσι πέτυχε νὰ διαμορφώσει ἓνα ἀρρενωπὸ ὅσο καὶ προσωπικὸ ὕψος καὶ ταυτόχρονα μιὰ δική του γραφή, ὅπου τὸ αἶσθημα καὶ ἡ ἀγαπημένη γυναίκα, ἡ ὕλη καὶ ἡ πνευματικὴ ὑπόσταση τοῦ πάθους καὶ τῆς ἐπιθυμίας, ἡ σφοδρὴ θέληση γιὰ ταύτιση τῆς ἀπολυτοποίησης, συνυφαίνονται σ' αὐτὴν ἀρμονικά. Ἐτσι, τὸ «Σύφλογο» (μιὰ σειρά ἀπὸ ἐρωτικὰ ποιητικὰ συνθέματα κάθε ἄλλο παρὰ μονότονα ἢ παραλλαγές τὸ ἓνα τοῦ ἄλλου) εἶναι ἓνας διπλὸς ὕμνος στὴν γυναίκα ὁμορφιά καὶ τὴν αἰώνια θηλυκότητα. Μὲ μιὰ λατρευτικὴ λυρική διάθεση ὁ ποιητὴς πολιορκεῖ ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές τὸ θέμα του γιὰ νὰ τοῦ ἀποσπᾶσει τὶς ὠραιότερες διατυπώσεις. Ἡ φύση τὸν βοηθεῖ καὶ τοῦ δανεῖζει δυνατότητες σύγκρισης. Ἡ φαντασία τὸν ὠθεῖ στὸ ὄνειρο καὶ τὴν ὑπεργήϊνη θεώρηση. Τὸ χοῦδὸ καὶ τὸ πνευματικὸ ἀλληλοαναίρουσιν ἀρμονικά, καταλήγοντας σὲ ὅλο περιπάθεια καὶ εὐλικρίνεια ἀποστροφῆς. Πόσους ἀλήθεια τρόπους ἐπινοεῖ ὁ ἐρωτευμένος ποιητῆς, ὁ πυρακτωμένος κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὸ πάθος του, γιὰ νὰ μᾶς περιγράψει ὅλη αὐτὴ τὴ θάλασσα τῆς ἔκστασης ποὺ τὸν πνίγει, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑψώνει! Ὁ ἐλεύθερος στίχος του, ὁ συχνὰ τολμηρὸς, ὁ καμιά φορὰ ὑπερβολικὸς, τελικὰ σὲ κερδίζει μὲ τὴν ἀμεσότητά του. Νομίζω πὼς τὸ «Σύφλογο» εἶναι μιὰ κορυφαία δημιουργικὴ στιγμή μέσα στὸ ἔργο τοῦ Α. Δ. καὶ σαφῶς μιὰ παράδοση ποὺ ὑπόσχεται πολὺ περισσότερα.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΡΟΖΟΣ

Εὐγενίας Κλειδαρᾶ: «ΕΧΕΙΣ ΑΘΑΝΑΤΗ ΨΥΧΗ», μελέτη

«Μελέτα.

Μελετῶν ἐμβάθυνε.

Κατανοῶν, θ' ἀνεβαίνει πνευματικῶς καὶ ἡθικῶς, ...δι' εἰσχωρήσεως τοῦ πνεύματος εἰς τοὺς ὑπερφίλους ὀρίζοντας τῆς Αἰωνίας Ἀληθείας».

Ἐνορατικά, ὁ μακαριστὸς Ἐπίσκοπος Κερκύρας Σεβαστιανός, εἶδε τὸν προ-

τασοόμενο ἀφορισμὸ σὲ διάζωμα τοῦ Παραδείσου. Καὶ δὲν ἀμφιβάλλει κανεὶς γιὰ τὴν καθολικὴ του ἀξία. Ἡ ἀληθινὴ ζωὴ πηγάζει ἀπὸ τὴν αἰώνια ἀλήθεια.

Ἡ Ἑγουμένη τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγίου Ραφαὴλ Θερμῆς Μυτιλήνης Εὐγενία Κλειδαρᾶ, εὐθυδρομεῖ ἀγγελικά. Δέχεται τὰ μυστικὰ μηνύματα τῶν οὐρανῶν μὲ θρησκευτικὸ ρίγος καὶ μεταφυσικὸ ἄλγος. Καὶ φέρνει στὴ σκοτεινὴ πνευματικὴ μας νύχτα τὴν ἀνακαινιστικὴ χάρι τοῦ Πνεύματος μὲ τὴν Ἀγάπη.

Κύρια διδασκαλία τῆς εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς θεόδοτης ρήσης: «Μήτηρ τοῦ Λόγου ἡ οἰωπή». Μὲ τὴν οἰωπὴ ὠριμάζει ἡ ψυχὴ, ποὺ εἶναι ὁ ἐντὸς μας σπινθήρας τῆς αἰωνιότητος. Καὶ μὲ τὸν ἐξαγνισμό τῆς ἀτομικῆς του ψυχῆς ὁ ἄνθρωπος ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ λυτρώνεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὁ ἐξαγνισμὸς τῆς ψυχῆς εἶναι μιὰ δυναμικὴ πνευματικὴ ἄσκησις, ἡ ὁποία βιώνεται: «Ὁ ἀξιωθεὶς ἰδεῖν ἑαυτὸν, αὐτὸς κρεῖττων ἐστὶ τοῦ ἀξιωθέντος ἰδεῖν τοὺς Ἀγγέλους». Ἡ αὐτογνωσία εἶναι ἡ πρώτη ἀρετὴ τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ σοφοῦ. Μονάχα ὅπου ὑπάρχει αὐτογνωσία - ταπεινοφροσύνη, ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει τοὺς μυστικούς νόμους τοῦ Πνεύματος ποὺ υπερβαίνουν καὶ τοὺς οὐρανούς. Ἡ θεωρία τῶν ἀρρήτων μυστηρίων εἶναι κατάκτηση τοῦ «κεκαθαρμένου» καὶ φιλοσοφικοῦ Νοῦ.

Σύμφυτη μὲ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ἀνυπόκριτη ἀγάπη γιὰ τὸν Δημιουργὸ κι ὅλο τὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἀνάσα τοῦ ἀπείρου καὶ τῆς ζωῆς εἶναι ἡ ἀγάπη: «Δὲν μπορῶ νὰ πιστέψω ὅτι εἶναι δυνατόν, γιὰ ἓναν ἄνθρωπο, νὰ σωθεῖ, ἂν δὲν κοπάσει γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ διπλανοῦ του». Ἡ ἀγάπη γεφυρώνει τὴν γῆ μὲ τὸν οὐρανὸ. Καὶ γίνεται ὁ παγκόσμιος ρυθμὸς τῆς ἀθανασίας. Ὁ Θεὸς ἀγάπη εἶναι... Δικαιολογμένα ὁ Βεν. Φραγκλῖνος καίρεται γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ «θανάτου», γιατί «ἓνα νέον ἄτομον καλεῖται εἰς τὴν αἰωνιότητα γιὰ νὰ γίνῃ μέλος τῆς κοινωνίας τῶν ἀθανάτων». Θάνατος οὐσιαστικὰ εἶναι μόνον ἡ ἁμαρτία. Ἡ δοξασία πὼς «πολλὰς φορὰς ὅταν οἱ

ψυχές των ἐκλεκτῶν ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀκούγεται στοὺς οὐρανοὺς ὕμνος», αὐτὸ μαρτυρεῖ. Τὴ σωτηρία δηλ. ἀπὸ τῆ φθορὰ τῶν παθῶν, τῶν ψυχῶν ὅλων τῶν μυστῶν τῆς ἀρετῆς καὶ τῶν ταπεινῶν διακόνων τῆς ἀγιοσύνης.

Ποιά εἶναι ἡ μέγιστη δύναμη τῆς ἀθάνατης ψυχῆς; Ἀναντίρρητα ἡ Προσευχή, πὺ εἶναι, κατὰ τὸν Νεῖλο τὸν Ἀσκητή: «...ἔξις ἀπαθὲς ἔρωτι ἀκροτάτῳ εἰς ὕψος νοητὸν ἀρπάζουσα τὸν φιλόσοφον νοῦν».

Ἡ Ὑγουμενὴ Εὐγενία ζεῖ στὴ θεωρία τοῦ αἰωνίου φωτός. Στὴ μυστικὴ της κοινωνία μὲ τὸ Ἀπόλυτο, βιώνει, συνεχῶς, τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀλήθεια τῆς Ὁρθοδοξίας: «Ἐφόδιον Ἀθανασίας εἶναι τὰ Ἀκραντα Μυστήρια». Εἶναι μὴ Ἱέρεια τῆς Καλωσύνης μὲ καρδιὰ ἀγγελικὴ. Γι' αὐτὸ καὶ δικαιολογεῖται ὁ ἐπώνυμος ὕμνος τοῦ ποιητῆ Γιάννης Π. Ἰωαννίδη:

Φτερά δύνουν οἱ Ἄγιοι
στὸ ἄξιό σου χέρι
καὶ ὅλο ἀνθίζουν γιανσεμὰ
χειμῶνα καλοκαίρι.

Κυρίως ἀνθίζει ὁ θεὸς τῆς λόγος σωτηρίας στὶς χέρους ψυχές. Εὐλογία τῶν θαυμαστῶν Ἀγίων: Ραφαήλ, Εἰρήνης καὶ Νικολάου, πὺ τόσο πιστὰ διακονεῖ στὴν ἀκριτικὴ Θερμὴ Λέσθου.

ΝΙΚΟΣ Α. TENTAS

Κ. Μ η τ σ ά κ η: «Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΟΝ ΕΙΚΟΣΤΟ ΑΙΩΝΑ»

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἱστορία στὸν 20ὸ αἰῶνα χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἔντονες περιόδους ἀ-
κμῆς καὶ παρακμῆς, δόξης καὶ ντροπῆς γιὰ τὴν πατρίδα μας. Αὐτὲς οἱ ἀντιθέσεις ἐκ-
φράζονται στὴ λογοτεχνία μας, τῆς ποί-
ας τὸ πλῆθος τῶν συγγραφέων καὶ τῶν ἀναζητήσεων αὐτῶν καθιστοῦν τὴν συγ-
γραφὴ ἐνὸς ἔργου, πὺ θὰ ἔχει ἕνα συνο-
πτικὸ διάγραμμα αὐτῆς, πολὺ δύσκολη. Γι' αὐτό, τὸ ἔργο τοῦ κ. Κ. Μητσάκη

«Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία στὸν εἰκοστὸ αἰ-
ῶνα» ἀνταποκρίνεται σὲ μὴ πραγματικό-

τητα, ἡ ὁποία μπορεῖ μ' ἕνα συνοπτικὸ τρόπο νὰ δίνει σὲ λίγες σελίδες μὴ γενικὴ ἰδέα τῆς λογοτεχνίας μας τοῦ αἰῶνα.

Τὸ ἔχειρίδιο αὐτὸ εἶναι πολύτιμο καὶ ἀναγκαῖο γιὰ κάθε μελετητὴ τῆς Νεοελλ-
ληνικῆς Λογοτεχνίας καὶ χρήσιμο γιὰ ἕ-
ναν ἀπλὸ ἄνθρωπο, γιατί θὰ μπορεῖ νὰ γνωρίζει τὴν λογοτεχνία τοῦ τόπου μας, χωρὶς νὰ κουρασθεῖ διαβάζοντας πολλὰ καὶ δυστυχῶς συχνὰ δυσνόητες σελίδες.

Τὸ ὕψος τοῦ συγγραφέως εἶναι ἀπλό, διαυγὲς καὶ αὐτὸ πὺ θέλει νὰ πεῖ γίνεται κατανητό.

Τὸ ἔργο χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀντικειμε-
νικότητα, ὅσον ἀφορᾷ στὴν παρουσία τῶν συγγραφέων, καὶ ἀκριβὴ ἀντίληψη ὅσον ἀφορᾷ στὰ ἱστορικὰ γεγονότα, πὺ, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ συγγραφέα, ἐπηρέασαν τὴν ροὴ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων στὴν ἐπο-
χή μας.

Ὁ κ. Κ. Μητσάκης, μὲ ιδιαίτερη εὐαι-
σθησία καὶ ποιητικὴ ὄραση, εἰσέρχεται στὸν ψυχικὸ κόσμο τῶν ποιητῶν καὶ τῶν συγγραφέων, πὺ κατὰ τὶς ἐκτιμήσεις του εἶναι οἱ κυριώτεροι τῆς λογοτεχνίας τοῦ τόπου μας καὶ ἡ ἀνάλυσή του ξεφεύγει ἀ-
πὸ τὰ ὅρια μιᾶς ψυχρῆς «ἀκαδημαϊκῆς με-
λέτης».

Κατὰ γνώμη μας, τὸ ἔργο «Ἡ Νεοελλ-
ληνικὴ Λογοτεχνία στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα» ἀ-
ποτελεῖ ἕνα βιβλίο ὄχι μόνο γιὰ ἕνα νεο-
ἐλληνιστὴ μελετητὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν σύγχρονο Νεοέλληνα, ὁ ὁποῖος νοιώθει τὴν βαθύτατη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κρίση τοῦ καιροῦ του, καθ' ὅσον αὐτὸ τὸ συνοπτικὸ διάγραμμα μπορεῖ νὰ τὸν παρακινήσει νὰ βρεῖ νέους πνευματικούς ὁρίζοντες, διὰ μέ-
σου τῆς τεχνικῆς δημιουργίας.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Νίκου Φ. Πρέκα: «ΚΑΤΑΧΝΙΕΣ»
(ποίηση), Ἀθήναι, 1988

Στὴ σύγχρονη ἐποχὴ, πὺ ἡ τεχνο-
λογικὴ πρόοδος τείνει νὰ πείσει τὸν ἄν-
θρωπο ὅτι μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει καὶ ὑπερ-
φυσικὲς ἱκανότητες, πὺ ὁ χρυσὸς τεί-
νει νὰ ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὸν σίδηρο,

πού τὸ λουλούδι προσφέρεται ξερό, πού ἡ ἀλήθεια δικαιολογεῖται μὲ τὸ φέμα, πού ἡ ἀγαθοεργὸς πράξη χαρακτηρίζεται «ψυχικὸ νόημα», πού ἡ πρόχειρη καὶ οὐντομη ὕλική ἐπιτυχία ἀποτελεῖ στόχο τῆς ζωῆς, πού ἡ ὑπὸνόμευση οκέπασε τὴν διαφάνεια, πού ἡ ἀνοιξη κοντεύει νὰ γίνῃ κι αὐτὴ χειμῶνας, πού... πού..., θολώνει τὸ μυαλό μας καὶ ξεχνᾶμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι μόνο μιὰ λάμψη μέσα στὸ σκοτάδι τῆς αἰωνιότητος, πού θὰ μᾶς διαδεχθεῖ καὶ ὅτι μόνο ἡ μάθηση κατάφερε νὰ μετατρέψῃ τὸν ἀνθρωπόμορφο ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο.

Αὐτὰ ἄρχισε ὁ νεώτερος ἄνθρωπος νὰ τὰ ξεχνᾷ. Νὰ ὅμως πού ἔρχονται ἄγνωστοι καλλιεργητὲς τοῦ Λόγου νὰ μᾶς θυμίσουν τὸ πού πᾶμε, τὸ τί μᾶς περιμένει καὶ τὸ τί πρέπει νὰ διορθώσουμε, γιὰ νὰ ζήσουμε σὲ μιὰ γῆ πού μᾶς χωράει ὅλους, ἀγαπημένα καὶ εἰρηνικά. Καὶ σὰν οὐγχρονὴ ἀκτῖνα «λέιζερ» μᾶς κατευθύνει σὲ σαφεῖς καὶ συγκεκριμένους στόχους, πού πρέπει νὰ στραφοῦμε, μεταβάλλοντες πορεία πράξης, οκέψης καὶ πλεύσης. Αὐτὸς εἶναι πίσω ἀπὸ τὰ ποιήματά του ὁ Νίκος Φ. Πρέκας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΑΒΑΛΑΣ

Νίκου Ἀνώγη: «ΜΑΝΑ, ΜΕ Τ' ΑΡΩΜΑ ΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗ ΣΙΩΠΗΣ» (ποιήματα)

Ὁλοκληρωμένος ποιητὴς ἐμφανίζεται ὁ Νίκος Ἀνώγης (Ν. Μέγας), μὲ βαθεῖα πνευματικὴ συγκρότηση, συγκινησιακός, νὰ στοχάζεται τὴ Μάνα, τὴν κάθε μάνα τοῦ κόσμου μὲ τὸν παραπάνω τίτλο βιβλίου του, αἰθέριο, μὲ εἰλικρίνεια, στ' ἀνθρώπινο μήνυμα τῆς ἀγάπης.

Αἴσθηση σιωπῆς, μὲ κορυφωμένο τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς νοσταλγίας, ν' ἀναβλύξῃ τ' ἄρωμα ἀπὸ τὴν ὑπαρξή της καὶ ὑπερέσχεται στ' ἄδυτα τῆς ψυχῆς μας.

Ἐμπειρία πολύχρονη χαρακτηρίζει τὸν ποιητὴ καὶ συγγραφέα Ν. Ἀνώγη στὰ πνευματικὰ πράγματα τοῦ τόπου μας, πού μετουσιώνει κι ἀξιολογεῖ, μὲ θαυμαστὴ ἱκανότητα, τὰ κείμενα καὶ τὸν Λόγο.

Ἐχουν εὐρήματα, ἀντίληψη, χάρισμα, μαγεία, τὰ ποιήματα τοῦ βιβλίου «Μάνα» καὶ τὴν ψυχικὴ ἰδιοσυστασία τῆς ἐκφράζουσιν σ' ἐσωτερικὴ ἐπαφὴ μαζί της κι ἀναγνώριση ποιητικῆς.

Ὁ ποιητὴς Ν.Α. ἔχει δημιουργήσει τὸ προσωπικὸ ὕφος γραφῆς του, ὠριμὴ σκέψη, λαγαρὴ καὶ στέρεη. Εἰκόνες κι ἐσωτερικὸ μέτρο, κινοῦν τὰ νήματα τοῦ εἶναι του, σ' ἀνοιξιάντικο περβόλι ψυχῆς, μὲ πανδασία χρωμάτων, γίνονται τὰ ἐμπνευσμένα συμβολικὰ ποιήματα, ἀπὸ τὴν τρυφερὴ κι εὐαίσθητη ψυχὴ του.

Ἀμπρου Α.Π. Τατσιοπούλου: «ΑΝΤΙΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΤΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ»

«Προσφορὰ ἐμπιστευτικῆς» χαρακτηρίζει ὁ ἐκλεκτὸς συγγραφέας Α. Τατσιοπούλος τὸ βιβλιαράκι του ἀπὸ εἴκοσι δύο σελίδες, μὲ θρησκευτικὴ καὶ κοινωνικὴ ἔρευνα γιὰ τὸ χῆστ' = 666, μὲ τὸν παραπάνω τίτλο.

Ἀναδρομὴ στὸ χρόνο πού διαβαίνει, μὲ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα γιὰ τὸν Ἀντίχριστο καὶ τὴν Συντέλεια τοῦ Κόσμου, μέσα ἀπὸ τὰ δρώμενα τῶν καιρῶν μας.

Ὁ Α.Τ. ἔσκυψε μὲ μεράκι σὲ βιβλία καὶ Γραφὰς, κι ἔφερε στὸ φῶς μαρτυρίες σ' ἓνα μικρὸ βιβλίο. Θαυμάζει καὶ τὴν ὑπομονή, ἐπιμονή καὶ τὸ θάρρος, τοῦ ἀκάματος ἐργάτη τοῦ πνεύματος. Ἡ προσφορὰ του εἶναι ἀνεκτίμητη κι αὐτὸ τὸ βιβλίο μὲ τὴν «ἐμπιστευτικὴ προσφορὰ» του, χρειάζεται νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ τὸ εὐρύτερο ἀναγνωστικὸ κοινό.

Ζωντάνια φανερώνει ἡ διατύπωση τῶν νοημάτων του καὶ ἡ ἔρευνα μέσα ἀπὸ τὶς Γραφὰς γίνεται σ' ἐπιστημονικὴ βάση, μὲ αὐταπόδεικτα στοιχεῖα, συνδυασμὸς πληρότητας καὶ δημιουργίας.

Μ' εὐαίσθησιὰ ὁ συγγραφέας στὴν ἀφήγηση, γλώσσα ρέουσα, ἔκφραση, νὰ διαβάξῃ μ' εὐχέρεια ἀπ' ὅλους. Στοιχεῖα γιὰ ὀλοκληρωμένο πνευματικὸ ἄνθρωπο, πού δίνει τόσα πολλὰ στὰ ἑλληνικὰ Γράμματα.

Λάμπρου Απ. Τατσιοπού-
λου: «ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ»

Π. Μ. Σωτήρχου: «Ο ΜΕΓΑΣ
ΓΕΡΩΝ»

Ήθογραφικά χαρακτηρίζονται τὰ δώδεκα διηγήματα τοῦ Λ. Τατσιοπούλου, πὸν κυκλοφόρησε τελευταῖα. Χάσαμε τὸ λογαριασμὸ στὸν ἀριθμὸ τῶν βιβλίων τοῦ συγγραφέα.

Ὁ ἀκάματος ἐργάτης τοῦ πνεύματος Λ.Τ., προικισμένος μ' ἐκφραστικὴ ἱκανότητα καὶ πολυεδρικό λογοτεχνικὸ ταλέντο, ἀειθαλὴς, κινεῖται μὲ ἀπαράμυλλο ζήλο. Ἔχει ὠριμότητα καὶ πνευματικὴ ἀλκὴ καὶ ἀπὸ τὴν πλούσια ψυχὴ του ἀναβλύζουν νάματα πὸν διαποτίζουν τὰ κείμενά του.

Καλογραμμένα τὰ «Διηγήματά» του, προσφέρει ὑπηρεσία στὴν κοινωνία ὁ συγγραφέας, σὲ τόπο γόνιμο πὸν σημαδεύει ἐκφραστικά. Περιδιαβαίνει μέσα ἀπὸ ἐντυπώσεις καὶ μνήμες, ἀνάβει κερὶ στὴν ἀδικοχαμένη ἀδελφὴ του «Βαγγελή», μνημόσυνο μετὰ ἀπὸ χρόνια, σὲ διήγηση, μαρτυρία συγκλονιστικὴ.

Καλύπτει ἓνα κενὸ ὁ Λ.Τ. μὲ τὸ βιβλίον αὐτό, μὲ τὰ πλούσια στοιχεῖα πὸν ἔχει, σὲ προσπάθεια συλλογῆς ἢ μᾶλλον περισυλλογῆς, καὶ ἀτόφια, πεντακάθαρα δίνει καλογραμμένα, γεροδεμένα, τέλεια, ὀρθόδοξα διηγήματα.

Ἐμπειρίες βαθιὲς ἔχει ὁ συγγραφέας, ἐπικοινωνεῖ μὲ συνανθρώπους καὶ παρατηρεῖ τὴ ζωὴ μὲ τίς «Ἐννιά παρθένες».

Ὁ λόγος κυλᾷ λαγαρὸς, ἀπὸ τὴ βρυσομάνη ψυχὴ του, ἀνάλαφρος, ἐλκύει καὶ κερδίζει τὸν ἀναγνώστη.

Μὲ τὸ νέο βιβλίον του, ὁ Λ.Τ. συγκινεῖ βαθύτατα, γεμάτος ἀνθρωπιά καὶ καλωσύνη, σὲ μαρτυρίες ζωῆς. Ἐργασία ἐπαινετὴ καὶ ἐπιμελημένη, χαράσσει πορεία μακρινή. Τὸν Λ.Τ. καὶ τὰ ἔργα του ἔχει ἀνάγκη, ὅσο ποτὲ ἄλλοτε, ἡ ἐλληνικὴ πραγματικότητα.

ΛΕΦΤΕΡΗΣ Β. ΤΖΟΚΑΣ

Ἀσκητικὴ τῆς καθημερινῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, πὸν ζοῦν μέσα στὸν κόσμον, θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριθῇ «Ὁ Μέγας Γέρων», τὸ νέο βιβλίον τοῦ γνωστοῦ συγγραφέα Π. Μ. Σωτήρχου, πὸν ἐκυκλοφόρησε αὐτὲς τίς ἡμέρες ἀπὸ τίς ἐκδόσεις «Ἀκρίτας» (Ἐφέσου 24 - Ν. Σμύρνη, Ἀθήνα). Τὸ βιβλίον χωρίζεται σὲ τρία μέρη καὶ περιλαμβάνει τὴν διδασκαλία τοῦ Μεγάλου Γέροντος Ἀγίου Βαρσανουφίου καὶ τοῦ μαθητῆ του Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προφήτου, σὲ μορφὴ ἐρωτήσεων καὶ ἀποκρίσεων, γιὰ θέματα τῆς καθημερινῆς πνευματικῆς ζωῆς. Τὸ τρίτο μέρος καλύπτεται ἀπὸ τὴν Ἀσκητικὴ Ἀκολουθία τους, ἔργον τοῦ γνωστοῦ ὑμνογράφου τοῦ Ἀγίου Ὁρους Μοναχοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου. Ἐπίσης δημοσιεύεται καὶ ὁλόκληρον τὸ Προοίμιον τοῦ Ἀγίου Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου, πὸν ἐγράφη γιὰ τὴν πρώτη ἔκδοσιν τῆς «Ψυχαφελεστάτης Βίβλου» (Βενετία 1816) τῶν δύο μεγάλων αὐτῶν Ἐγκλείστων Ἀγίων καὶ περιγράφεται ἡ θαυμαστὴ ζωὴ καὶ πολιτεία τους. Τὴν εἰκονογράφηση ἐπιλοτέχνησε ὁ ἀγιογράφος Ἰωάννης Βράνος, ἐνῶ τὸ ἐξώφυλλον ὀφείλεται στὴν ζωγράφον Ἀλεξάνδρα Σταμάτη - Γιαρμενίτη. Οἱ Ἐρωταποκρίσεις καταχωροῦνται καὶ στὸ πρωτότυπον καὶ σὲ μετάφραση (ἀντικρυστὲς σελίδες), ὥστε ἡ θεοφώτιστη αὐτὴ διδασκαλία νὰ εἶναι προσιτὴ στὸ εὐρύτερον κοινόν, πὸν δὲν μπορεῖ νὰ διαβάσῃ τὸ πρωτότυπον. Μὲ τὸ βιβλίον αὐτὸ δίδεται γιὰ πρώτη φορὰ μεταφρασμένη στὰ νεοελληνικά ἡ διδασκαλία τῶν μεγάλων Ἀγίων Βαρσανουφίου καὶ Ἰωάννου. Π. Μ. Σωτήρχου «Ὁ Μέγας Γέρων», Ἐκδόσεις «Ἀκρίτας» (Ἐφέσου 24 - Ν. Σμύρνη, Ἀθήνα, τηλέφ. 93.34.554), σελ. 304, Ἀθήναι 1988. Τιμὴ 850 δρχ.

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

I

ΘΕΑΤΡΟ

ΘΕΑΤΡΟ ΑΘΗΝΩΝ

Μπράϊαν Κλάρκ: «Η ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ»

Ἡ ἀρχικὴ ἐντύπωση ἀπὸ τὸ ἔργο «Διαμαρτυρία» τοῦ Μπράϊαν Κλάρκ, στὸ Ἀδελφειμὸ Θέατρο Μυράτ - Ζουμπουλάκη, εἶναι μιὰ θεβαιωμένη διαλεκτικὴ ἀπλῆς καὶ γνώριμης ἀντιπαράθεσης ἀπὸ διαμαρτυρίες πάνω στὴ σύγχρονη πολιτικὴ κοινωνιολογία.

Ἡ δευτέρη ὅμως σειρὰ τῆς ἴδιας αὐτῆς ἐντύπωσης εἶναι τ' ὅτι ἡ τεχνικὴ τοῦ συγγραφέα ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀντιπαράθεση μεθοδικά, μὲ μιὰ ἀντιμετάθεση προσωπικῶν βιωμάτων ἀπὸ τὸν ἕνα ρόλο στὸν ἄλλο καὶ ἰσομέτρα, μὲ συνέπεια νὰ μὴν ἐπέρχεται χρονικά, ἡ πτώση ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν προσοχὴ τοῦ θεατῆ.

Ἀκόμα ἔχουμε ἐδῶ καὶ τὸ δεδομένο ὅτι, ἐνῶ ἡ ἀντιπαράθεση ἀπόψεων στηρίζεται στὴν κάποια σκληρότητα τοῦ διαλογισμοῦ καὶ τῶν ἀντιλήψεων, ἡ ἀντιμετάθεση στοχεύει καὶ ἐκφράζεται κυρίως στὶς ἀναφορὲς τῆς εὐαισθησίας γιὰ τὸ γεγονὸς τοῦ χρόνου καὶ τὶς σημειώσεις τῆς μοίρας. Ἔτσι, ἡ θεατρικὴ ἀφήγηση γίνεται διαφάνεια ψυχισμῶν, τοὺς ὁποίους ὁ συγγραφέας τοὺς ἰσορροπεῖ ἀνάμεσα σ' ἕνα οὐαδικὸ καὶ ἐπιγραμματικὸ χιοῦμορ ἀγγλικῆς ὅμως συμπεριφορᾶς καὶ εὐπρέπειας.

Στὸ δεύτερο μέρος ἡ ἀντιμετάθεση μᾶς θυμίζει ἀνθρώπινη φύγκα καὶ ἀντίστιξη, ὅταν παίρνει ἔκταση ἡ πληροφορία γιὰ τὴν ἀνίατη ἀσθένεια τῆς γυναίκας κι ὅταν ὁ ἄντρας ἀποκαλύπτει ὅτι γινώριζε τὴν ἐρωτικὴ περιπέτεια τῆς συζύγου. Ἀκόμα ἐδῶ ἔχουμε καὶ τὸ ἐξαιρετὸ εὑρημα ἀπὸ τὴν πληροφορία γιὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας τοῦ ἐραστοῦ, εἴδηση ποὺ τὴ δέχεται γιὰ δῶρο ὁ ἀπατημένος. Ἡ ἀναζήτησις κάποιας σεξουαλικῆς ἀναγκαιότητας γιὰ τὴ γυναίκα, γίνεται μέσα στὴν ἴδια θεατρικὴ γκάμα μιὰ ὑπαρξιακὴ διαμαρτυρία, ἐνῶ ἡ φράση «ἂς ἀφήσουμε τὶς μικρὲς σκέψεις» εἶναι καὶ ἡ ἀρκετὰ καθαρὴ αὐτογνωσία γιὰ τὰ κυρίαρχα γηρατειὰ πάνω στοὺς δύο αὐτοὺς ἔρημους ἀριστοκράτες.

Τέλος, ἡ ὑπόσχεσις ὅτι θὰ συνεχίσουν καὶ οἱ δύο πρωταγωνιστὲς τὴν ἴδια ζωὴ τῆς καθημερινότητας, σημαίνει τὴν παραδοχὴ ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνυπέρβλητη σοφία τοῦ πεπερασμένου, ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ εἶναι ἀρχή, τέλος, θάνατος, ἀνάστασις, ἀναζήτησις, προσδοκία, καταφυγὴ καὶ θεώρησις γιὰ τὰ ἀνθρώπινα.

Ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ εἶναι ἁμαρτία, ἀπιστία, ἐξομολόγησις, χαίρεκακία. Ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ εἶναι ἡ μόδα τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Δηλαδὴ ἡ Διαμαρτυρία — γιὰ τὰ πάντα.

Ἀναφέραμε πρὸ μπροστὰ τὸ διάχυτο οὐαδικὸ ἐπιγραμματικὸ χιοῦμορ τοῦ ἔργου, ἀλλὰ θὰ πρέπει καὶ νὰ σταθοῦμε καὶ στὸν βασικὸ προβληματισμὸ του, ποὺ εἶναι κι αὐτὸς οὐαδικὴ κόπια, ὅταν καταγγέλλει τὰ θέματα τῆς εἰρήνης δημόσια ἕνα μέλος τῆς ἐπιλεκτικῆς κοινωνίας, μὲ προσωπικὲς φαινομενικὰ παραδοξολογίες καὶ μὲ ἔγγραφες διατυπώσεις δημοσιότητας ποὺ ἐναντιώνονται κραυγαλέα στὴν ταξικὴ διάκρισις καὶ θέσις.

Ὁ σκηνοθέτης Μυράτ χρωμάτισε εὐφυσέστατα καὶ μέσα ἀπὸ τὴν φόρτιση τῆς διαλεκτικῆς τὶς διαφάνειες τῆς εὐαισθησίας. Ἔτσι, τὸ ἔργο εἶχε θεατρικὴ ροή, ρυθμὸ, μέτρο καὶ συνέπεια στὶς χρονικὲς ἰδίως διαστάσεις.

Ὁ ἡθοποιὸς Μυράτ ἔδωσε λιτὰ καὶ γνήσια τὸν Ἀγγλο καὶ φλεγματικὸ ἀπόδοτο ἀξίωματικό. Ἡ κ. Ζουμπουλάκη ἦταν πλούσια ἐκ βαθέων στὶς διεργασίες τοῦ ρόλου τῆς. Ἀκόμα εἶχε καὶ μιὰ διαλάμπουσα εὐγένεια.

Θὰ σταθοῦμε ἀκόμα καὶ στὰ 26 χρόνια τοῦ Θεάτρου Ἀθηνῶν, ποὺ εἶναι μιὰ θετικὴ

συμβολή στην άμοιρη - αλλοίμονο - ελληνική θεατρολογία πάσης φύσεως και κατηγορίας.

Μ. ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΘΕΑΤΡΟ ΜΕ ΠΑΙΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΗΝΗ ΤΟΥ Μ. ΣΑΝΤΟΡΙΝΙΟΥ

Σαίξπηρ: «ΟΝΕΙΡΟ ΘΕΡΙΝΗΣ ΝΥΚΤΟΣ»

Το Γαλλικό Ίνστιτούτο Ίωαννίνων, με την ευρύτερη πνευματική και πολιτιστική δραστηριότητα που αναπτύσσει σ' ένα επίπεδο ποιότητας, προσφέρει στην πόλη μας ένα φωτεινό κέντρο σπάνιας ευκαιρίας για προσβάσεις στα ρεύματα και στις επιτεύξεις του θεάτρου και της ζωγραφικής. Μάλιστα, η πρωτοβουλία του Μιχάλη Σαντορινιού, τόσο για την επιλογή και την σκηνοθεσία, όσο και για την διδασκαλία θεατρικών έργων απ' το σύγχρονο και το κλασικό ρεπερτόριο που συμβάδευαν το παγκόσμιο θέατρο, προσφέρει μια πολύ σημαντική υπηρεσία, η οποία καλύπτει το κενό η την αδυναμία, σ' αυτόν τον χώρο, της επαγγελματικής σκηνης. Καί, ακόμα, μπορούμε να πούμε, πώς η τολμηρή και ρηξικέλευθη γραμμή της προσωπικής σκηνοθετικής έρμηνείας, που παρουσιάζει αυτή η δντως πειραματική σκηνή, σε έργα ύψους θεατρικής στάθμης και ασυνήθιστου προβληματισμού, δεν δίνει μονάχα τις αφετηρίες προσπέλασης στο κοινό, αλλά και δημιουργεί μια καινούργια αντίληψη «σχολής», που θα πρέπει να την προσέξουμε ιδιαίτερα. Γιατί, δεν είναι μονάχα η καλή θεατρική παράσταση, αλλά — πρὸ παντός — αυτό που εισφέρει κανείς, για την ενσάρκωση ενός πνευματικού και ποιητικού έργου, κάνοντας την προβολή της ζωής πάνω στην σκηνή κάτι παραπάνω από μια προσεγμένη αναπαράσταση. Καί, στο σημείο τούτο, ο Μιχάλης Σαντορινιός, ξεκινώντας απ' την αντιδιαλεκτική θεώρηση (ξεφεύγοντας απ' τον κλοιό της φορτωμένης ήλικίας), προχώρησε, με την παιδική κυρίως ψυχή, με την άδολη φωνή και την χαριτωμένη μέθη της συμμετοχής, που μονάχα τα μικρά παιδιά μπορούν να έχουν (προνόμιο και κεφάλαιο για ν' αγγίξουμε την ανθρώπινη ψυχή), φτάνοντας πράγματι σε εκπληκτικά αποτελέσματα (φυσικά, όχι στην επαγγελματική, αλλά στην έρασιτεχνική σκηνή, που προσφέρεται, άλλωστε, για τέτοιες απόπειρες). Έτσι, ως τώρα, μάς έδωσε το «Μάθημα» του Ίονέσκου, το «Περιμένοντας τον Γκοντό» του Μπέκετ, την «Φαλακρή τραγουδίστρια» (πάλι του Ίονέσκο), το «Ημερολόγιο ενός τρελλού» του Γκόγκολ, τον «Βυσσινόκηπο» του Τσέχοφ, την «Δις Τζούλια» του Στρίντμπεργκ και, με τους ήλικιωμένους του Α' ΚΑΠΗ Ίωαννίνων, τον «Κοιματάριχο» του Γ. Γκοτξούλα, μέσ' απ' τις παραπάνω πρωτότυπες παρουσιάσεις των μικρών ήθοποιων (έκτος απ' το τελευταίο που παίχτηκε με πρόσωπα της τρίτης ήλικίας, σημειώνοντας κι εδώ μια αξιοπρόσεκτη επιτυχία), αναδεικνύοντας μιαν ανυποψίαστη θεατρική πραγματικότητα, που φέρνει πιο κοντά, ακόμα και σε αυτά τα δύσκολα και αφαιρεμένα έργα, την βαθύτερη οδσία και το άθεατο μήνυμα, που ένυπάρχει στον πάσχοντα σύγχρονο άνθρωπο. Κι αυτό είναι μια γέφυρα, ένα συνεχόμενο μονοπάτι συνάντησης, που αμφιβάλλουμε αν μπορούσε να δοθεί χωρίς την συγκίνηση του παιχιδιού, χωρίς την αφέλεια να γίνεται υπόθεση ύπαρξιακής αναζήτησης που συμβαίνει μονάχα στα παιδιά, πέρ' από κέρδος για το κοινό, που δικαιώνει — άλλωστε — την προσπάθεια τούτη και έξοικειώνει τους νέους με την θεατρική δημιουργία.

Κάτω απ' το παραπάνω πρίσμα, πρωτοστατώντας πάντα, ο Μιχάλης Σαντορινιός με την θαυμαστή αυτή σκηνή του, παρουσίασε ξανά (τον Νοέμβριο έφετος) το «Όνειρο θερινής νυκτός» του Σαίξπηρ (που το είχε ανεβάσει πριν από μήνες), στο κομψό θέατρο του «Πολυθέαματος» της πόλης μας, σημειώνοντας μια μοναδική επιτυχία στο ένεργητικό του. Γιατί, ειδικότερα το ποιητικό, όνειρικό και παράλογο μαζί τούτο έργο, που αντικατοπτρίζει την ανθρώπινη καρδιά μέσ' απ' τις εικόνες και τις παράλογες απαιτήσεις ενός παραμυθιού,

προσφέρεται ίσως μόνο για παιδικούς θεατρικούς τύπους, που μπορούν να κάνουν την άπλοϊκή όμορφιά να δείξει την αληθινή ύψη του κόσμου. Ο ίδιος ο Μ. Σαντορινιός, στο ένημερωτικό σημείωμά του για το έργο, τονίζει ότι «το όνειρο θερινής νυκτός» είναι για όσους δραματίζονται το θέατρο σαν παιγνίδι μεταμορφώσεων και ανατροπών ένας μεγάλος πειρασμός. Μάγοι, ξωτικά, νεραϊδοβασιλίσσες, μυθικά πρόσωπα έλληνικά, βασιλιάδες και έργατες έρασιτέχνες θεατρίνοι συμπλέκονται και εκτρέπονται σ' ένα ίλαροτραγικό πανδαιμόνιο...» και το αναθέτει στην παιδική φαντασία και την ανέγγιχτη άκόμα συγκίνηση, για να το κάμει υπόθεση ζωής, διαποτισμένης με την ποιητική όπλασία και την ύγρασία της ψυχικής συμμετοχής. Γι' αυτό, ή παράσταση τούτη, που κινήθηκε μέσα στο όνειρο, στην μυθική φύση και στο παραμυθένιο σκηνικό, ήταν περισσότερο μέσα στο οικείο κλίμα της και αποδόθηκε, με το άγνo και άπλοϊκό εκείνο πάθος της παιδικής ευαισθησίας, ενώ τονίστηκε, τόσο με την άπιθανη εύρηματική παρεμβολή (δημιούργημα του σκηνοθέτη) του «Δαιμονίου» (του πεντάχρονου Μάριου Μπαμίδη), όσο και με την «άνένταχτη» παρουσία του «θεατρίνου» της σκηνής (Γ. Ντούβαλης), δίνοντας πράγματι μιάν άλλη διάσταση θεατρικής προσέγγισης, ή όποια, πέρ' άπ' την καταξίωσή της στο κοινό, πιστεύουμε πώς θέτει προς συζήτηση μιάν νέα αντίληψη αισθητικής στην σκηνοθεσία. Καί, στο σημείο τούτο, θά πρέπει να τονίσουμε πώς, ή ακρίβεια στις κινήσεις, στόν χρωματισμό της φωνής και, πρo παντός, ή φθογγική άπαγγελία που έβγαζε έξω άπ' την πεπατημένη αυτό το όνειρικό παιγνίδι, φανερώνουν δυο σημαντικούς παράγοντες για τά θεατρικά δρώμενα, που δεν δυνάμαστε να τους φανταστούμε στην επαγγελματική σκηνή. Κι αυτό, για μιάν τέτοια προσπάθεια, που στηρίζεται στην απεγκλώβιση άπ' την τυποποιημένη φόρτιση και την κωδικοποιημένη άρθρωση, νομίζουμε πώς συνετέλεσε για την «παράδοση» σκηνική έρμηνεία της «θερινής νυκτός», που χειροκροτήσαμε αθόρυμπα στην πόλη μας. Κρίμα που δεν μπορεί να παιχτεί, το ίδιο τούτο έργο, και σε άλλες πόλεις και, ακόμα, να γίνει άφορη ή κάποια συζήτηση μεταξύ των «επαϊόντων», για να κινηθούν τά νερά, να άνιχνευτούν πιο πολύ οι δυνατότητες που υπάρχουν για την σύγχρονη θεατρική ανάπτυξη, στην εποχή τούτη της καθήλωσης και της νάρκωσης άπ' την κυριαρχία των βίντεο, της τηλεόρασης και του μαγνητοφώνου.

Τά παιδιά που έλαβαν μέρος, όλα εξαίρετα στόν ρόλο τους και πειθαρχημένα στην συνολική σκηνική δράση, είναι: Σοφία Μανωλέσου (12 ετών), Χριστίνα Δάλλα (12 ετών), Βασίλικη Μπαλτογιάννη (14 ετών), Στρατής Πελεκίδης (14 ετών), Άλέξανδρος Κουτσογιαννόπουλος (15 ετών), Γιάννης Μπαλτογιάννης (11 ετών), Άθηνά Λεύκα (12 ετών), Μαρίζα Μπούρα (13 ετών), Κωνσταντής Μπαμίδης (10 ετών), Θοδωρής Σταματιάδης (12 ετών), Μάριος Μπαμίδης (5 ετών), Γιώργος Ντούβαλης (ο μόνος ήλικιωμένος).

Η μετάφραση, καταλληλότατη για την παράσταση, είναι της Χριστίνας Κουτσογιαννοπούλου, το σκηνικό, τά κουστούμια και ή μουσική επιμέλεια τά είχε στην ευθύνη του ο Νικόλαος Άντωνίου και συνεργάστηκαν, επίσης για την επιτυχημένη τούτη παράσταση, οι Δημ. Μπούρας, Μαρία Σαντορινιού και Θωμάς Κωστίσης.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

II

ΜΟΥΣΙΚΗ - ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΜΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ Κ. ΚΑΤΣΑΡΗ

Η Μουσική και Πνευματική Έκδήλωση, που όργάνωσε στο «Παλλάδιο» το Ίδρυμα Κ. Κατσάρη (Σάββατο, 5.11.88), έδωσε και πάλι την ευκαιρία για να εκπαιμέσουμε την προσφορά των Άγαθοεργών Καταστημάτων της Μητροπόλεως Ίωαννίνων, τόσο στή γενικότερη πολιτιστική ζωή, όσο και ειδικότερα στή δημιουργία κοινού στήριξης σε ύψηλo επίπεδο μουσικών εκδηλώσεων. Γιατί, στο χώρο της μουσικής έκφρασης και των χο-

ρωδιακῶν ἐμφάνισεων, ἡ προοπéλαση τοῦ κοινοῦ εἶναι πάντα ἕνα πρόβλημα, πού ἡ ἀντιμετώπισή του, ἀπ' τὴν ἀρχὴ μάλιστα, μὲ τίς καλύτερες δυνατὲς ἐγγυήσεις — καὶ τοῦτο, φυσικά, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού κυριαρχεῖ τὸ χάος τῶν ἐνστίκτων καὶ ἡ παραμορφωμένη ἀρ-
θρωση τῶν ἡκων —, ἀποτελεῖ ὄντως μεγάλο καὶ ἐνθαρρυντικὸ ἐπίτευγμα. Κι αὐτὸ, ἀκρι-
βῶς, κατόρθωσε τὸ "Ἰδρυμα Κ. Κατοάρη, πού δικαιούται τὴν ἀναντίρρητη ἀναγνώριση
καὶ τὸν ἔπαινο. Εἶναι μιὰ συμβολή, πολύτιμη καὶ μηνυματικὴ, πού θὰ πρέπει νὰ τὴν δια-
φυλάξουμε ὡς κεφάλαιο, γιὰ νὰ μὴ μείνουμε χωρὶς προσβάσεις, νὰ προχωρήσουμε πα-
ραπέρα καὶ γιὰ νὰ καλύψουμε ἕνα κενό, πού ὑπάρχει σ' αὐτὸν τὸν τομέα.

Ξεκινώντας ἀπ' τὴν παραπάνω θεώρηση, θὰ πρέπει νὰ ξεχωρίσουμε τούτη τὴν ἐκ-
δήλωση, πού εἶχε ἕνα περιεχόμενο, ἕνα μήνυμα κι ἕνα πνευματικὸ ἀντίκρουσμα, γιατί
δίνει, μαζὶ μὲ ὅλ' αὐτά, καὶ ἕνα γεγονός πού ἐδραιώνει ἕνα θεσμὸ. Μάλιστα, ἀν προστε-
θεῖ ὅτι, στὴν ἐκδήλωση αὐτή, ἐγενε ἡ βράβευση τῶν μαθητῶν τῶν Γυμνασίων καὶ τῶν
Λυκείων τῆς πόλης μας, πού πρῶτευσαν στὸν προκηρυχθέντα, γιὰ τὰ 150 χρόνια ἀπὸ τὸ
μαρτύριο τοῦ Νεομάρτυρος Ἀγίου Γεωργίου, διαγωνισμὸ ἀπ' τὰ Ἀγαθοεργὰ Καταστή-
ματα Ἰωαννίνων, διευρύνεται ἡ σημασία τῆς βραδιάς. Γιατί, στὴν ἐποχὴ τῆς ἡθικῆς
κρίσης καὶ τῆς ἀπατηλῆς λάμπης τῶν νέων εἰδώλων, ἡ συνέχισις μιᾶς λαμπρᾶς παράδο-
σης καὶ μιᾶς ἱστορίας ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς μνήμης, πού ἀνέδειξε τὰ Γιάννινα καὶ
διάστρωσε τὴν πνευματικὴ μας ἐθνικὴ φυσιογνωμία, ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα μιὰ πο-
λυσημαντὴ εἰσοφορά.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρίσμα, ἡ Μουσικὴ καὶ Πνευματικὴ Ἑκδήλωση τοῦ Ἰδρύματος
Κ. Κατοάρη, πού χειροκροτήθηκε ἀπὸ τὴν κατάμεστη μεγάλη αἴθουσα τοῦ Πνευματικοῦ
Κέντρου τοῦ Δήμου Ἰωαννιτῶν («Παλλάδιον»), πρόσφερε μιὰ ἰδιάζουσα ἀτμόσφαιρα,
μέσ' ἀπ' τὴν ὁποία ἡ συναυλία τῶν χορωδιῶν «Ὁρφεὺς» Λευκάδας καὶ τοῦ ἐξαίσιου
Λυκείου Ἑλληνίδων τῶν Ἰωαννίνων, πού ἐκτέλεσαν μὲ ζυγισμένη συνοχή, εὐαισθη-
σία καὶ χαριτωμένη καθαρότητα μιὰ σπάνια ἀνθολογία, σὲ δυὸ μέρη, ἀπὸ ξένους καὶ δι-
κούς μας μουσουργούς, ἐγένεσε τὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ «Παλλάδιου» μὲ τὴν πειθαρχη-
μένη ἔκσταση τῶν φθόγγων ὡς τὴν ἀκλὴ ἐνὸς ὀρίζοντα ψυχικῆς μεταρσίωσης. Γι' αὐτό,
ἡ συνάντηση τούτῃ τῶν χορωδιῶν, πού γίνεται γιὰ δεύτερη φορὰ — ἡ πρώτη ἔλαβε χώ-
ραν στὸ ὑπαίθριο θέατρο τῆς ΕΗΜ τὸ καλοκαίρι —, καὶ πραγματοποιεῖται ἀπ' τὸ Ἰδρυ-
μα Κ. Κατοάρη, ἀποτελέσει καλλιτεχνικὸ γεγονός ἰδιαίτερης ἀξίας, πού τιμáει τοὺς ὀρ-
γανωτὲς, τίς χορωδίες μὲ τοὺς ξαίρετους διευθυντὲς τοὺς (Διον. Γράφας γιὰ τὴν Λευ-
κάδα καὶ Κώστας Κωνσταντάρας γιὰ τὰ Γιάννινα) καὶ ὅλους πού, μὲ τόση ἀγάπη καὶ
προθυμία, κοπίασαν γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ (21 - 30/11) ΤΟΥ Δ. ΣΑΚΚΑ ΣΤΗΝ Ε.Η.Μ.

Μιά καλλιτεχνικὴ παρουσία, πού δίνεται μὲ τὴν ἐκθεση ζωγραφικῆς τοῦ συμπολίτη μας
Δημ. Σακκά, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε προκαλέσει — νομίζουμε — τὸ εὐρύτερο ἐνδιαφέρον. Γιατί,
ὁ ζωγράφος αὐτός, πού εἶναι ἕνας εὐαίσθητος καλλιτέχνης χωρὶς τίς ρητορικὲς ἐξάρσεις
καὶ τίς ἀμφίβολες «πρωτοπορίες» τῶν ρευστῶν ἡμερῶν μας στὸ χῶρο τῶν εἰκαστικῶν, προ-
σπάθησε καὶ πέτυχε, στίς καλύτερες ἐπιτεύξεις του, νὰ κρατήσει τὸ φῶς, τὰ σκηινικά, τὴν
φρυγαλέα αἴσθηση τοῦ τοπίου καὶ τὴν ποιητικὴ διάθεση ἀπ' τὸν τόπο του, γιὰ νὰ κάμει, μὲ
τὴ δική του (τὴν προσωπικὴ) ἀσκηση, καλλιτεχνικὲς ὀντότητες. Ἔτσι, μέσ' ἀπὸ ἕνα γνώ-
ριμο κλίμα καὶ ἀπὸ κάποια ρωμαντικὴ συγκίνηση, ὁ Δ. Σακκάς κινεῖται πάνω σ' ἕνα ἐπίπεδο
ἀνθρωπινῆς ἀπλῆς δράσης, ὅπου ἀγγίζει, μὲ εἰλικρίνεια καὶ δοθόδοξη χρωματικὴ ἀντίληψη,
τὸ ἡπειρωτικὸ κυρίως τοπίο, προσφέροντας μιὰ συνάντηση ἀμεσης ἐπαφῆς μὲ τὰ ἔργα του.

Καί, καθώς είναι διαποτισμένη από αληθινή συγκίνηση, από αγάπη και κάποιον υπαινιγμό αναχώρησης «καθ' εαυτόν», αποτυπώνει τα αισθήματά του με την βεβαιότητα και την πραγματική τους υπόσταση. Μάλιστα, στη σωστή αυτή κατεύθυνση, τὸν βοήθησε πολὺ καὶ ἡ δυνατότητά του νὰ ἐλέγχει τὶς διακυμάνσεις τῶν φωτεινῶν χρωμάτων, νὰ κρατάει ἕνα μέσο ὅρο στὴν ἀπόδοση τῶν ἀποχρώσεων καὶ νὰ γνωρίζει τὴν ἀξία τῆς γραμμῆς γιὰ τὴν ἀρθρωση τῶν πινάκων, κινούμενος σ' ἕνα οἰκίο περιβάλλον. Κι αὐτό, θέβαια, ἔχει τὴν ἐγγύηση τῆς ἐργασίας τοῦ ζωγράφου, ποὺ δὲν πασχίζει νὰ ἐντυπωσιάσει μὲ τὶς διακοσμητικὲς ἐξαλλοσύνες τῶν «μοντέρνων», ποὺ δὲν ξεφεύγει ἀπ' τὸν χῶρο ποὺ ζεῖ καὶ ποὺ βιώνει, ὥπως εἶναι ἡ ποίηση τῆς κθημερινότητας, ἀλλοῦ μὲ τὴ ρεαλιστικὴ ὄψη τῆς καὶ ἀλλοῦ μὲ τὸ ὄνειρο. Γι' αὐτό, ὁ χρόνος, ἡ μοναξιά, ἡ φύση καὶ ὁ ἄνθρωπος, μέσ' ἀπ' ὅλ' αὐτά, παίρνουν μιὰ μετρημένη διάσταση, ἐνῶ τὰ χρώματα, πάντα σὲ μιὰ κλίμακα εὐπλαστή καὶ κατανοητή, ἔχουν τὴν ἡρεμὴ πυκνότητα ἔκφρασης, μὲ κάποια ἀπόκλιση πρὸς τὴ διαχεόμενη αἴσθηση ὑπὸ ἕνα φθινοπωρινὸ ρίγος. Τὸ ἴδιο θὰ παρατηρήσουμε καὶ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη παρουσία, στὴν ζεύξη τῶν βουνῶν μὲ τὴ «γέφυρα τῆς Πλάκας», ἢ γιὰ τὴν πρωτότυπη ἐπιλογή τοῦ πίνακα μὲ τὶς «Ἀσφάκες», στὴν θαυμάσια ἀνάερη μουσικὴ ποὺ αἰωρεῖται στὶς «Ἡλιαχτίδες» καὶ τὴ ζεστὴ λαϊκότητα τοῦ πίνακα μὲ τὴν «Παλιὰ κανάτα μὲ τὸ πορτοκάλι». Ἀλλὰ, δὲν δίνεται, μὲ τὶς δειγματολητικὲς ἀναφορές, ἡ συνολικὴ ἄποψη γιὰ μιὰ ἔκθεση μὲ δεκάδες πίνακες, δεδομένου, ὅτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν ξεπερνοῦν τὸ κοινὸ μέτρο καὶ πολλοί, ἐπίσης, ἀξίζουν μιᾶς ἰδιαίτερης ἀξιολόγησης. Πάντως, γιὰ τὴν ἔκθεση τούτη, ἔκείνο ποὺ πρέπει νὰ τονιστεῖ, εἶναι ἡ εὐλικρίνεια, ἡ προσωπικὴ εἴσφορὰ σ' ἕναν χῶρο γνώριμο, οἱ ἀπλὲς ἄνθρωπινες συγκινήσεις καὶ καλλιτεχνικὴ ἀξιοποίηση τῆς ποίησης ποὺ ἔχει ἡ ἀθέατη κθημερινότητα, μέσ' ἀπ' τὴν ψυχὴ. Κι αὐτά — πρὸ παντός —, ποὺ δικαιώνουν τὴν προσπάθεια καὶ ποὺ σημειώνουν τὶς ἐπιδόσεις καὶ τὶς προοπτικὲς τοῦ Δημ. Σακκά, πιστεύω πὼς θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε στὴν ἔκθεσή του τούτη ποὺ εἶδαμε. Γιατί, δὲν εἶναι μονάχα οἱ «μεγάλοι», οἱ ἐπώνυμοι ποὺ δικαιοῦνται τὸ ἐνδιαφέρον μας.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΟΥ ΛΖ' ΤΟΜΟΥ

Λουτσιαν 'Αθραμέσκου, Μίλια Ροζίδη - 'Αγγελίδη, ΟΚΤΑΥ ΑΚΒΑΛ, Μη-
νᾶς 'Αλεξιάδης, Τάσος 'Αναγνώστου, Λευτέρης 'Αναστασίου, 'Αννα 'Αχρά-
τοβα, Α. Ε. ΒΑΚΩΝΣΚΥ, ANTONIO VANNI, Νατάσα Βεζυρογιάννη, 'Ορ-
κάν Βελή, 'Αντ. Ν. Βενέτης, Φιλάρετος Βιτάλης, ENZO BONVENTRE,
ANA BLANDIANA, Γ. Γαβαλάς, 'Αρσένης Γερωντικός, ΙΟΝ ΓΕΟΡΓΗΕ,
ΙΟΝ ΓΗΙΚΑ, Δημ. Γιάκος, Μαρία Μιχαήλ - Δέδε, Φοῖβος Δέλφης, 'Οθων
Δέφνερ, Δημοτικά (τραγούδια), 'Ελευθερία Π. Νόβα, Ναπολ. Στ. Δοκανά-
ρης, JAGELINE DOLO, Μίμης 'Ελευθεριάδης, Μίρτσα 'Ελιάντε, Δημοσθ.
Ζαδές, Χρυσάνθη Ζιτσαία, Λάμπρος Ζιώγας, Βασ. Κ. Θεολογίτης, Ι. Γ. Θεο-
χάρης, Γιώργος Θωμᾶς, 'Αννα Μπουρατζή - Θώδα, Παναῖτ 'Ιστράτι, 'Ιωάν.
Ο. Καλογήρου, Πάνος Καραγιώργος, Γιάννης Καραβίδας, Νίκος Β. Καρα-
τζένης, Γερ. Κορολῆς, Γεώργιος Δ. Κόκκινος, Δημοσθ. Γ. Κόκκινος, Βασίλης
Κραψίτης, Ντῖνος Κούγκουλος, Ροδάνθη Βαλερά - Κουνάβα, Τασία Κουτσο-
γιαννοπούλου, Γιάννης Κυριακάκος, Μάρθα Παπαδοπούλου - Κώτση, Νίκος
Λαδᾶς, Φούλα Λαμπελῆ, MARIO LUZI, Κ. Μαῖστράλης, Βασίλης Μάργαρης,
Μαρίνα Μαρινέσκου, Γρηγ. Μαρτίνης, Μεσεβρινός, 'Αναστ. Μηλιώνης, Κώ-
στας Μίσσιος, Διον. Μιτάκης, Δημ. Χρ. Μποσινάκης, Κων. Μπράτσος, 'Αλέξ.
Μυριαλλῆς, Τάκης Νατσούλης, Νίνα Κοκκαλίδου - Ναχρία, Κων. Νίκας, Στέ-
λιος Ντόμαλης, 'Ελευθ. Παπαδάκη, Στυλ. Παπᾶς, Θανάσης Παπαθανασό-
πουλος, Γιώργος Παπαστάμος, ROBERTO PASANIS, Γιώτα Παρθενίου,
Ρωξάνη Παυλέα, 'Αντ. Περδικούλης, Κώστας Πηγαδιώτης, Γιώργος Πουκα-
μοῦς, Μανώλης Πράτσικας, Νίκος Φ. Πρέκας, 'Ανδρέας Ράδος, Μάριος - Βύ-
ρων Ραῖζης, IOANID ROMANESCU, Εὐάγγ. Κ. Ρόζος, Κώστας Σαρδελῆς,
Στυλ. Κ. Σιωμόπουλος, Γιώργος Σιέττος, Εὐθ. Σκαλτσᾶς, Χρ. Σκανδάλης,
Μάνθος Σκαργιώτης, ZAHARIA STANGU, Π. Μ. Σωτήρχος, Νίκος Α. Τέν-
τας, Πάνος Δ. Τζιόβας, Λευτέρης Τζόκας, Κώστας Τσιλιμαντός, Δημ. Κ. Τσι-
νικόπουλος, 'Αντρέϊ Τσιρούντα, Μιλτ. Τσουμάνης, Νικ. Β. Τυπάλδος, Θύ-
μιος Χριστόπουλος, Σαῖτ - Φάϊκ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΑΖ' ΤΟΜΟΥ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Ἡμερολόγιο ἀπὸ τὸν πόλεμο 1912—1913 — Βασ. Κ. Θεολογίτη, Σελ. 1, 181, 337, 481	
Τὸ Πωγώνι ἐπὶ Τουρκοκρατίας — Ἀναστ. Μηλιώνη	Σελ. 9
Ἡ νεώτερη πολιτικὴ ἱστορία τῶν Ἰωαννίνων — Πάνου Δημ. Τζιόβα	Σελ. 16, 173, 330, 449
Ἡ συνθήκη τῆς Φοινίκης — Στυλ. Κ. Σιωμοπούλου,	Σελ. 29, 313, 481
Οἱ ἐλεοθέται τῆς Πρεβέζης — Φίλαρ. Βιτάλη	Σελ. 41, 187, 342
Ἐποικισμὸς Ἡπειρωτῶν στὸ Βραχῶρι — Διον. Μιτάκη	Σελ. 161, 318, 468
Τὸ Ἡπειρωτικὸ Ἐκστρατευτικὸ Σῶμα στὴν Κρήτη — Ναπολ. Κ. Δοκανάρη	Σελ. 305, 460
Ἀνέκδοτα ἀφοριστικὰ κείμενα τοῦ Βόλου — Γιώργου Θωμᾶ	Σελ. 456

Λ Α Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

Περίπατοι στὰ παλιὰ Γιάννινα — Ἐλευθερίας Π. Δόβα	Σελ. 46, 191
Λαϊκὰ προσωνύμια — Γιώργου Θωμᾶ	Σελ. 56, 197
Ἀποφράδες ἡμέρες — Γιώργου Σιέττου	Σελ. 62, 206
Τὰ βαλκανικὰ παζάρια — Μαρίνας Μαρινέσκου	Σελ. 348
Ὁ γάμος στὸ βαλκανικὸ χῶρο — Μαρίνας Μαρινέσκου	» 491
Τοπωνύμια τοῦ χωριοῦ Λεῖα Φιλιατῶν — Ἀντ. Ν. Βενέτη	» 497
Ὁ παροιμιακὸς λόγος στὸν Καπετὰν Μιχάλη τοῦ Καζαντζάκη — Μα- ρίας Μιχαήλ - Δέδε	» 503

Φ Ι Λ Ο Λ Ο Γ Ι Α

Ὁ ἐσωτερικὸς μονόλογος — Γιώργου Παπαστάμου	Σελ. 68
Σύμμεικτα Πανηπειρωτικὰ Φιλολογικὰ — Ἰωάννου Ὁρ. Καλογήρου	Σελ. 77, 214, 354, 517
Ἡ ἐπιστημονικὴ φαντασία στὴ γλῶσσα μας — Γεωργίου Δ. Κόκκινου	Σελ. 365
Ἡ γλῶσσα σὰν περιβάλλον — Φούλας Λαμπελῆ	Σελ. 369
Τὰ κοινὰ μοτίβα στὶς βυζαντινὲς μυθιστορίες — Μάρθας Γ. Παπαδοπούλου	- Κώστη Σελ. 506

Λ Ο Γ Ο Τ Ε Χ Ν Ι Α

α' π ο ί η σ η :

Τί κι' ἂν δὲν μπορούμε — Δημ. Κ. Τσινικόπουλου	Σελ. 76
Κοντὰ στὸ Μπιζέντσιο — Τὸ ποτάμι — MARIO LUZI (μετάφρ. Κων. Νίκα)	» 84
Ἡ ἀράχνη — Τασίας Κουτσογιαννοπούλου	» 89
Σὲ κάποια στροφὴ - Λειτουργία — Χρυσάνθης Ζιτσαίας	» 90
Νέα τὰ πάντα — Δημ. Τσινικόπουλου	» 90
Στὸ περιθώριο τῆς σιωπῆς — Π. Μ. Σωτήρχου	» 107

Ὅχτῳ ποιήματα — Ὅρχαν Βελή (μετάφρ. Κ. Τσιλιμαντού)	» 108
Μνήμη μητέρας — Κώστα Μίσσιου	» 111
Λιθάρια ἀκονισμένα στὴν ὄχθη — Ἀλεξ. Μυριαλλή	» 121
Ὁ ἀέρας στὶς βαλανιδιές — ZAHARIA STANGU (μετ. Ν. Α. Τέντα)	» 123
Ἕναςτρος — ION GHEORGHE (μετ. Ν. Α. Τέντα)	» 124
Μάρτης ἀλλόκοτος — Α. Ε. BAKONSKY (μετ. Ν. Α. Τέντα)	» 124
Στὸ Φοῖβο Δέλφη — Ἄννας Μπουρατζή - Θῶδα	» 200
Στὴν Ἄννα — ROBERTO PASANIS (μετ. Γ. Δ. Κόκκινου)	» 206
Παλινδρόμηση - Δέσμιοι - Ἀνώνυμα — Χρ. Ζιτσαίας	» 222
Εἶμαι ἐγὼ ποὺ πονῶ — Μίλιας Ροζίδη - Ἀγγελίδη	» 222
Νὰ μὴν ποθεῖς — Νικ. Β. Τυπάλδου	» 223
«KARZINOM» — Ντίνου Κούγκουλου	» 229
Λάμπραινα - Μπιλιῶ - Μπάρμπα Νάσιος - Βιοπαλαιστής — Κώστα Τσι- λιμαντού	» 230
Ἄφες - Γιατί κλαίεις; — Νίκου Α. Τέντα	» 231
Εἰρήνη - Ἄν ἔρθει - Ἦταν — Ρωξάνης Παυλέα	» 236
Στοῦ δειλινοῦ τὴν ὥρα — Γερ. Κορολή	» 240
Κατεδάφιση - Ἐξισώσεις — Γιάννη Καραβίδα	» 240
Ἡ καλύβα — ENZO BONVENTRE (μετ. Φ. Δέλφη)	» 249
Ἡ ἀγάπη — JAQUELINE DOLO (μετ. Φ. Δέλφη)	» 249
Ἡ σελήνη σου, Σαπφῶ — ANTONIO VANNI (μετ. Φ. Δέλφη)	» 250
Ὁ στρατιώτης - ὅμως ποῦ — MARIO LUZI (μετ. Κ. Νίκα)	» 253
Τραγοῦδι στὸν Ἅγιο Αὐγουστίνου — R. PASANISI (μετ. Γ. Δ. Κόκκινου)	» 370
Ἄρτεμισία — Ὁθῶνα Δέφνερ	» 377
Ἡ μετάθεση - Ἡ ἀγραπιδιὰ - Ὁ ἐργένης - Ἀθέατη πλευρὰ — Κώστα Πη- γιαδιώτη	» 377
Φιλοξενία - Βιοπαλαιστής - Κομμένα κεφάλια — Κ. Τσιλιμαντού	» 385
Παναγία — Μαρία Μαγδαληνὴ — Νίκου Α. Τέντα	» 387
Τὸ σῶμα τὸ σκοτεινὸ τῆς μεταμόρφωσης - Κομμάτια τοῦ μεγάλου πλήθους MARIO LUZI (μετ. Κ. Νίκα)	» 393
Ἀφιέρωμα στὸ Νίκο Καζαντζάκη — Ὁ σύγχρονος Προμηθεὺς Νίκου Β. Λαδᾶ	» 394
Ταπεινοσύνη - Τὸ κλειστὸ μάτι - Ξεχασμένη ἐλπίδα - Σὲ τί ὠφελεῖ ἡ χαρὰ - Συνάντηση — ANA BLANDIANA (μετ. Ανδρέα Ράδου)	» 397
Ἀπὸ τὸ σάκκο τῆς τύχης — Λουτσιὰν Ἀβραμέσκου (μετ. Λάμπρου Ζιώγα)	» 398
Παραμῦθι — Ἀντρέϊ Τσιρουντά (μετ. Λάμπρου Ζιώγα)	» 398
Ἄν... — Νίκου Β. Καρατζένη	» 417
Τοῦ Κίτσου ἡ μάννα κάθονταν - Στὴ Σκάλα τοῦ Ἀντελικοῦ - Δημοτικὰ	» 502
Ἡπειρωτικὸς λογισμὸς — Γρηγόρη Μαρτίνη	» 533
Δυὸ κιλὰ πορτοκάλια — Μάνθου Σκαριώτη	» 534
Κι' ἐσύ... ἀκόμα — Νίκου Φ. Πρέκα	» 539
Γράμματα στὸν ἄνθρωπο — Λευτέρη Ἀναστασίου	» 540
Προσκυνητάρι τ' οὐρανοῦ — Ἀντῶνη Χρ. Περδικούλη	» 541
Πυγμαλίωνας — Τὴ δεύτερη μέρα — Γιὰ νὰ καταλάβεις τὸν κόσμον — Ἡ ποίησή μου - Ἀντάρες - Τὸ μέγα κλάμα - Ἀφηση IOANID ROMANESCU (μετ. Α. Ράδου)	» 542
Καλωσῶρισμα — Νίκου Β. Καρατζένη	» 545
Μιλᾶς μὲ τὴ σιωπὴ — Δημ. Τσινικόπουλου	» 546
Στοχασμοὶ — Ἀντικρύζοντας τὴ θλίψη — Νατάσας Βεζυρογιάννη	» 547
Ἴσως — Μιλιτιάδης Τσουμάνη	» 550

Χωρίς Έσέ, Κύριε — Δημ. Κ. Τσινικόπουλου	» 557
Εύχαριστώ - Το θαύμα — Άννας Άχμάτοβα (μετ. Μίλιας Ροζίδη)	» 558

6' π ε ζ ο γ ρ α φ ί α :

Στις τσιγγάνες — Μίρτσα Έλιάντε (μετ. Μ. Μαρινέσκου - Χύμου)	Σελ. 92
Στιγμιότυπα — Μίλιας Ροζίδη	» 123
Έλληνες και Ρουμάνοι δάσκαλοι — JON GHICA (μετ. Μεσεμβρινού)	» 207
Ό σημαδιακός — Άρσένη Γεροντικού	» 224
Μιλώ για μένα — OKTAV AKBAL (μετ. Κ. Τσιλιμαντού)	» 237
Όδοιπορικό — Γιώργου Πουκαμισά	» 239
Τη νύχτα — Δημ. Χρ. Μποσινάκη	» 250
NOSTRA FAMILIA — Παναίτ Ίστράτι (μετ. Μ. Μαρινέσκου - Χύμου)	» 388
Τα μεγάλα κεφάλια — Στέλιου Ντόμαλη	» 415
Ήσαϊα χόρευε — Μίλιας Ροζίδη	» 548
Γιάννινα - Πρέβεζα — Βασίλη Μάργαρη	» 551
Σαμοβάρι — Σαΐτ Φαΐκ (μετ. Κ. Τσιλιμαντού)	» 559

γ' δ ο κ ί μ ι α :

MARIO LUZI — Κων. Νίκα	Σελ. 84
Ρεμβασμός και μεταμόρφωση στην ποίηση του Νικ. Στανέσκου — Α. Ράδου	Σελ. 113, 241
Το Άσμα Άσμάτων το του Σολομώντος — Δημ. Τσινικόπουλου	Σελ. 232
Ό Μπότσαρης και ή άγγλόφωνη Μούσα — Μάριου - Βύρωνα Ραΐζη	» 371
Παναίτ Ίστράτι — Μαρίας Μαρινέσκου - Χύμου	» 377
ANA BLANDIANA — Άνδρέα Ράδου	» 394
Ό Κάφκα στο νεοελληνικό θέατρο — Μανώλη Πράτσικα	» 399
Ή λογοτεχνική κατάθεση της μουσολήπτης Χρυσάνθης Ζιτσαίας — Νίκου Α. Τέντα	» 404
Τάκης Σιωμόπουλος και Άρσένης Γεροντικός — Δημοσθ. Κόκκινου	» 524
Ό υπερρεαλισμός και ή σύγχρονη φυσική — Γιάννη Κυριακάκου	» 535
IOANID ROMANESCU — Άνδρέα Ράδου	» 542

Σ Η Μ Ε Ι Ω Μ Α Τ Α

«Δίκαιον και καθήκον του μεταφραστή» — Ντ. Κούγκουλου	Σελ. 127
Γιώργος Δέλιος - Γιώργος Θέμελης - Ήλίας Κατσόγιαννης — Νίνα Κοκκαλίδου - Ναχμία	Σελ. 130
Μωραϊτική λογοτεχνία και ή συμβολή της στην πνευματική ανάπτυξη — Γερ. Κορολή	» 132
Ή συνάντηση χορωδιών στα Γιάννινα — Δ. Κόκκινου	» 257
Ή Ζωσιμαία Βιβλιοθήκη — «Η.Ε.»	» 258
Οί λογοτέχνες δημόσιοι υπάλληλοι — Νίκου Α. Τέντα	» 258
Συμβολή στη βιβλιογραφία των Καλαρρυτών — Ροδάνθης Βαλερά - Κουνάβα	» 259
Έπίδειξη παραδοσιακής φορεσιάς στα Γιάννινα — Ροδάνθης Βαλερά - Κουνάβα	» 420
Συνάντηση των λαών της Μεσογείου — Γιώτας Παρθενίου	» 423
Ή άποστράτευση του Ναπολ. Δοκανάρη — Δ. Κόκκινου	» 424
Τιμητικές συνδρομές — «Η.Ε.»	» 425
Διεθνές Συνέδριο Παραδοσιακών Έκδηλώσεων — Δ. Κόκκινου	» 566

Παράδοση - Τουρισμός - Νέοι — «Η.Ε.»	Σελ. 567
Ἡ Πινακοθήκη τοῦ Μετσόβου — Ροδ. Βαλερά — Κουνάβα	» 568
Διεθνὲς Συμπόσιο «Μάξιμος Γραϊκός» στὴν Ἄρτα — «Η.Ε.»	» 571

Ε Π Ι Σ Τ Ο Λ Ε Σ

Ἡ συνταξιοδότηση τῶν λογοτεχνῶν δημοσίων ὑπαλλήλων — Δημ. Γιάκου	Σελ. 127
Κώστας Νίκας — Γιώτας Παρθενίου	» 430
Ἡ Γλῶσσα μας — Εὐθυμίου Σκαλτσά	» 572
Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπαρχία — Στυλιανοῦ Παππά	» 575

Α Ρ Θ Ρ Α

Ἡ «Νέα Ἑστία» καὶ ὁ Πέτρος Χάρης — Δ. Κόκκινου	Σελ. 125
Ἡ Λευκάδα τίμησε τὸν Λευκάδιο Χερν — Πάνου Καραγιώργου	» 127
Ἡ Στέγη Καλῶν Τεχνῶν καὶ Γραμμάτων καὶ ἡ πνευματικὴ παρχία — Δ. Κόκκινου	» 255
Ὁ ὀλυμπισμὸς στὴ ζωὴ μας — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	» 418
Αὐτὸς εἶναι ὁ τόπος μας — Δημοσθ. Κόκκινου	» 563

Π Ε Ν Θ Η

Μιχαὴλ Εὐθυμίου Κάλος — Ἀλέξ. Π. Μυριαλλῇ	Σελ. 136
Παναγιώτης Κανελλόπουλος — Κων. Μπράτσου	» 262
Πέτρος Ἀποστολίδης — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	» 267
Κ. Σ. Κώνστας — Διονύση Μιτάκη	» 426
Ἀναστ. Παπαγγέλης — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	» 427
Γ. Λύκας — Δ. Κόκκινου	» 576

Π Ν Ε Υ Μ Α Τ Ι Κ Α Γ Ε Γ Ο Ν Ο Τ Α

Βράβευση τῆς Χρυσάνθης Ζιτσαίας — Νίκου Α. Τέντα	Σελ. 134
Ἡ Ἑθνικὴ Ἐταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν — «Η.Ε.»	» 135
Τὸ Ε΄ Ἑλληνοβουλγαρικὸ Συμπόσιο — «Η.Ε.»	» 135
«Μνήμη Κώστα Φρόντζου» — «Η.Ε.»	» 135
Ἐκθεση Ζωγραφικῆς — «Η.Ε.»	» 268
Μιὰ διάλεξη τοῦ Στ. Παπαδόπουλου — «Η.Ε.»	» 268
Ἐκδήλωση γιὰ τὸν Τάκη Δόξα — «Η.Ε.»	» 269
Τιμὴ στὸν Δημ. Λουκάτο — «Η.Ε.»	» 269
Ἐκθεση φορητῆς εἰκόνας — «Η.Ε.»	» 269
Οἱ ποιητικοὶ ἀγῶνες τῶν Δελφῶν — Θύμιου Χριστοπούλου	» 270
Μιὰ ἐκδήλωση τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	» 428
Μιὰ ἔκθεση — Ἀρσένη Γεροντικοῦ	» 429

Β Ι Β Λ Ι Ο Κ Ρ Ι Σ Ι Ε Σ

Τὴ λ έ μ α χ ο υ Ἀ λ α δ έ ρ α: «Γωνίες καὶ ὄψεις» — Δημοσθ. Ζαδέ	Σελ. 137
---	----------

Κώστα Νικολαΐδη: «Νόστιμον ἡμαρ» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	139
Κ. Π. Δεμερτζή: «Παραμύθια τῆς Σμύρνης» — Δημ. Γιάκου	»	141
Παν. Φ. Χριστόπουλου: «Τὰ λείψανα καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ — Μαρίας Μιχαὴλ - Δέδε	»	142
Ἡρακλῆ Λογοθέτη: «Ἡ γυναίκα τῆς Πράγας» — Μαν. Πράτσικα	»	143
Γιώργου Ἀνωβολιώτη: «Ἡ καλλιτέχνη ἐλευθερία»	»	144
Ζαφείρη Στάλιου: «Ἡ νύχτα καὶ ἡ ἐλπίδα»	»	144
Ἀνθη Βέργη: «Πικρὴ σοδεῖα»	»	144
Λευτέρη Καρβέλα: «Σιωπὲς καὶ τύψεις»	»	145
Ἡλία Σιμόπουλου: «Ἀρκαδικὴ ραψωδία» — Γ. Καραβίδα	»	145
Δέσποινα Σ. Πολυχρονίδου: «Συμπαντικά»	»	146
Σωτήρη Ζούμπου: «Ἄπαντα» — Νίκου Α. Τέντα	»	147
Ἀρχιμανδρίτου Ἰωαννικίου: «Ὁ Κausοκαλύδης» — Νίκου Α. Τέντα	»	148
Π. Δ. Μαστροδημήτη: «Πέντε δοκίμια γιὰ τὴ νεοελληνικὴ πεζογραφία — Κώστα Σαρδελή	»	148
Κώστα Σαρδελή: «Ὁ χαρακτήρας τῆς ἐθνεγερσίας τοῦ '21» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	149
Δημήτηρ Γιάκου: «Καλὴ σου νύχτα, Ἰδάν...»	»	150
Βασίλη Εὐαγγέλου - Γαζή: «Νικηφόρος Μένσης - Ὁ μεγαλοφυῆς καὶ τὸ κατεστημένο» — Μίμη Ἐλευθεριάδη	»	151
Εὐαγγέλου Ἀβέρωφ - Τοσίτσα: «Ἑλληνικὴ οἰκονομία, ὥρα μὴδὲν» — Γ. Δ. Κόκκινου	»	152
Ντίνας Βλάχου: «Ἡ ξένη» — Εὐαγγ. Κ. Ρόζου	»	153
Ν. Ἀνώγη: «Ὅκτὼ φωνές» — Λευτέρη Β. Τζόκα	»	154
Χρ. Καραγιαννοπούλου: «Ἰονικὸ νόστος»	»	154
Δημ. Σιατόπουλου: «Ἡ μελωδία τῶν ἀνέμων»	»	154
Χρ. Ἀδαμόπουλου: «Ἕνας διάλογος γιὰ τὸν ἄνθρωπο»	»	155
GEORGE THEOTOKAS: «LEONIS» — Πάνου Καραγιώργου	»	272
«Δελτίον τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας» — Πάνου Καραγιώργου	»	272
Νίνας Κοκκαλίδου - Ναχμία: «Διὰ χειρὸς» — Γρηγ. Μαρτίνη	»	273
Δημ. Σαλαμάγκα: «Ἄπαντα - τόμ. 3» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	275
Πάνου Δ. Τζιόβα: «Ὁ ἀστερισμὸς τοῦ Αἰγόκερω» — Δ. Ζαδὲ	»	277
Γιάννη Μπενέκου: «Θεατρικά» — Δημοσθ. Ζαδὲ	»	278
Ἀννας Μπουρατζή - Θώδα: «Διαδρομὴ φλόγας» — Μανώλη Πράτσικα	»	279
Βασίλη Α. Πηγῆ: «Τὸ πέρασμα» — Μανώλη Πράτσικα	»	281
Βέννας Κότι - Κυριακοπούλου: «Λουλούδια ἀπὸ τὰ ἐρείπια» — Μαν. Πράτσικα	»	281
Τάκη Ἀντωνίου: «Δόκτωρ Βλαχούστους» — Μ. Πράτσικα	»	282
Π. Β. Πάσχου: «Οὐράνιο δένδρο» — Νίκου Α. Τέντα	»	283
Κων. Χατζοπούλου: «Οἱ ἐπαναστατικὲς προκηρύξεις τῆς Μεσοσηνιακῆς Συγκλήτου τῆς Καλαμάτας καὶ ὁ φιλικὸς Πέτρος Ἡπίτης» — Νίκου Α. Τέντα	»	283
Συλλόγου «Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος»: «Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ» — Ν. Β. Τυπάλδου	»	284
Κώστα Ἀσημακόπουλου: «Ὁ χορὸς τοῦ Ὁσμὰν Τάκα» — Ι. Γ. Θεοχάρη	»	285
Νίκου Πρέκα: «Καταχνιές» — Τάκη Νατσούλη	»	286

Χρυσάνθης Ζιτσαίας: «Πολυεδρικά» — 'Ελευθ. Παπαδάκη	»	286
Μηνᾶ Ἀλ. Ἀλεξιάδη: «Ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα στὴν Ἡπειρο 1970—1985» — Χρ. Σκανδάλη	»	288
Ἐλένης Γλυκατζή - Ἀρβελέρ: «Ἡ πολιτικὴ ἰδεολο- γία τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας» — Γεωργίου Κόκκινου	»	431
Δημοσθένη Κόκκινου: «Διόδια» — Μάριου Βύρωνα Ραϊζή	»	432
Ναπολ. Στ. Δοκανάρη: «Ὁ Στρατηγὸς τοῦ Ἀγώνα τῆς Ἀνεξαρτησίας Κωνσταντῖνος Βλαχόπουλος» — Δ. Κόκκινου	»	432
Ἐλένης Βλάχου: «Στιγμιότυπα» — Δ. Κόκκινου	»	434
Π. Β. Πάσχου: «Ἑρωδιὸς φιλαμαρτήμων» — Ν. Β. Τυπάλδου UNIVERSITY OF MINNESOTA: «MODERN GREEK STUDIES YEAR- BOOK» — Πάνου Καραγιώργου	»	435 436
Ἐπαμειν. Μπαλούμη καὶ Ἰ. Παπαθανάση - Μουσιοπούλου: «Ἡ λαογραφικὴ καταγραφή (στὰ ἔργα τους)» — Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε	»	437
Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε: «ΠΕΡΙΤΕΛΛΟΜΕΝΑ» — Τάσου Γ. Αναγνώστου	»	438
Νίκου Φ. Πρέκα: «ΚΑΤΑΧΝΙΕΣ» — Κ. Μαϊστράλη	»	439
Παύλου Λάμπρου: «Τὸ οἰκοδόμημα τῆς θλίψης» — Μ. Πράτσικα	»	439
Β. Χριστοφορίδη: «Ἀντιέρημος» — Μανώλη Πράτσικα	»	440
Μαρίας Φωτίου - Βλάχου: «Ἡ πέμπτη ἀνάπλαση»	»	440
Δημήτρη Φαφούτη: «Οἱ μικροὶ στρατιῶτες»	»	440
Βασίλη Ι. Λαζανᾶ: «Φιλολογικὰ μελετήματα»	»	440
Πανταζή Κοντομίχη: «Δημοτικὰ τραγούδια Λευκάδας», «Γε- ωργικὰ τῆς Λευκάδας», «Λαϊκὴ Ἱατρικὴ στὴ Λευκάδα» — Δημοσθ. Κόκκινου	»	578
Γεωργίου Καβαδία: «Γεωργίου Πλήθωνος Γεμιστοῦ» — Δημοσθ. Κόκκινου	»	778
Δημοσθένη Ζαδέ: «Πάνω ἀπ' τὸν ξένο μόχθο» — Δ. Κόκκινου	»	579
ROBERT CHAMPIGNY: «POETE ET PHILOSOPHE» — Π. Καραγιώργου	»	580
G. P. HENDERSON: «THE IONIAN ACADEMY» — Πάνου Καραγιώργου	»	581
Σακελλαρίου Καρπάθιου: «Βασικὴ μαιευτικὴ» — Μη- νᾶ Ἀλεξιάδη	»	581
Σαράντου Παυλέα: «Ἀναφορὰ στὸν Ἡρακλῆ» — Γ. Παπαστάμου	»	583
Νίκου Β. Τυπάλδου: «Μυστικὴ Θύρα» — Θ. Παπαθανασόπουλου	»	585
Βασ. Εὐαγγέλου - Γαζή: «Νικηφόρος Μένσης» — Δ. Ζαδέ	»	586
Θανάση Κατραπάνη: «Ὁ ἀξέχαστος λαϊκὸς ποιητὴς τῆς Πόλης» — Μαρίας Μιχαήλ - Δέδε	»	588
Τάκη Ἀντωνίου: «Ἐπίγραμμα» — Μαν. Πράτσικα	»	588
Γιάννη Σπανοπούλου: «HOMO - RES» — Μαν. Πράτσικα	»	589
Ἀγγέλου Δημητρίου: «Σύφλογο» — Εὐαγγ. Ρόζου	»	589
Εὐγενίας Κλειδαρᾶ: «Ἔχεις ἀθάνατη ψυχὴ» — Ν. Α. Τέντα	»	590
Κ. Μητσάκη: «Ἡ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία στὸν Εἰκοστὸν αἰῶ- να» — Γ. Δ. Κόκκινου	»	591
Νίκου Φ. Πρέκα: «Καταχνιές» — Γιώργου Γαβαλά	»	591
Νίκου Ἀνώγη: «Μάνα μὲ τ' ἄρωμα μιᾶς καὶ τῆ σιωπῆς» — Λ. Τζόκα	»	592
Λ. Τατσιοπούλου: «Διηγήματα»	»	592
Λ. Τατσιοπούλου: «Ἀντίχριστος καὶ συντέλεια τοῦ κό- σμου» — Λευτ. Τζόκα	»	593
Π. Μ. Σωτήρχου: «Ὁ μέγας Γέρων»	»	593

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Ὅρεστης καὶ ὄχι Πέτρος

Σελ. 572

ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

α' θέατρο

Θέατρο Τέχνης: Β. Γκομπρόβιτς: 'Υβόνη - Πριγκίπισσα τῆς Βουργουν-	
δίας — Μανώλη Πράτσικα	Σελ. 156
Θέατρο Μουσούρη: Δημ. Κολλάτου: «Καζανόβα» — Μαν. Πράτσικα	» 158
Θέατρο «Κάβα»: Φράνς Ξαβέρ Κραίτς: «Ἡ φωλιά» — Μανώλη Πράτσικα	» 289
Θέατρο Ἀθηνῶν: Τζώρτζ Μπέρναρ Σῶ: «Τὸ ἐπάγγελμα τῆς Κας Γουῶ-	
ρεν» — Μανώλη Πράτσικα	» 290
Ραμὸν Δέλ - Βάγιε - Ἰνκλάν: «Θεϊκά λόγια» — Μαν. Πράτσικα	» 291
Μπράϊαν Κλάρκ: «Ἡ διαμαρτυρία» — Μαν. Πράτσικα	» 594
Σκηνὴ Μιχ. Σαντορινιού: Σαίξπηρ: «Ὁνειρο θερινῆς νυκτὸς» — Δ. Κόκκινου	» 595

β' ἐκθέσεις

Ὁ ζωγράφος Στυλ. Παππᾶς — Βασίλη Κραψίτη	Σελ. 441
Ἔκθεση Ζωγραφικῆς τοῦ Δ. Σακκᾶ — Δ. Κόκκινου	» 597

γ' μουσικὲς συναυλίαι

«Οἱ Τραγουδιστὲς» — Δ. Κόκκινου	Σελ. 155
Μιά ἐκδήλωση τοῦ Ἰδρύματος Κ. Κατσάρη — Δ. Κόκκινου	» 598

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Σελ. 442,

ΔΙΑΦΟΡΑ

Προκήρυξη διαγωνισμῶν:

ΡΙΖΑΡΕΙΟΥ Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς	Σελ. 292
Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Χριστιανικῶν Γραμμάτων	» 293

Οἰκονομικὰ θέματα:

Ἔτησίαι Ἐκθεση τοῦ Διοικητῆ τῆς Τράπεζας Ἑλλάδος	Σελ. 294
Περίληψη τῆς Ἐκθεσης τοῦ Διοικητῆ τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας	» 297
Ἐκθεση τοῦ Διοικητῆ τῆς ΕΤΒΑ	» 299

ΑΡΑΩΝΙΔΕ

ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΕΜΜΕΝΤΑΛ

ΓΡΑΒΙΕΡΑ

ΚΕΦΑΛΟΓΡΑΒΙΕΓΡΑ

ΦΕΤΑ

ΦΟΝΤΙΝΑ

ΝΟΠΟΙ ΤΥΡΟΙ